

νυκτεγερσία

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας
Μάρτης 2009

... στου κόσμου τις Κωνσταντίνες

Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας (ΠτΒ)

Συντακτική ομάδα:

Βασίλης Δημόπουλος

Γιώργος Καϊκίτσής

Χαρά Καϊκίτση

Δημήτρης Κωνσταντίνου

e-mail: varvarotita@yahoo.gr

www.varvarotita.gr

Κάθε είδους επικοινωνία και βοήθεια κρίνεται πολύτιμη για τη συνέχεια...

Το *Πανεπιστήμιον της Βαρβαρότητας*, αποτελώντας φορέα βάσιμης και γόνιμης αμφισβήτησης, δε θεωρεί εκ των προτέρων κανένα κείμενο ως ευαγγέλιο αρχών και κανέναν στοχαστή ως αυθεντία. Για το λόγο αυτό, δεν αποδέχεται άκριτα και δεν υιοθετεί το σύνολο των ιδεών ή των απόψεων που εκφράζονται στα κείμενα που φιλοξενούνται στη *νυκτεγερσία*, καθώς δεν αντανακλούν, και δεν μπορεί να αντανακλούν, εξ ολοκλήρου τις θέσεις του.

Τα κείμενα που φέρουν την υπογραφή μελών της συντακτικής ομάδας δεν δεσμεύονται από κανενός είδους πνευματική ιδιοκτησία και, ως εκ τούτου, η ανατύπωση, η αντιγραφή ή η αναπαραγωγή τους είναι ελεύθερη και επιθυμητή.

Τις υποσημειώσεις των κειμένων έχουν επιληφθεί οι μεταφραστές τους εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Carole Oles

Το δώρο... σελ 7

ΜΕΡΟΣ Α΄

Errico Malatesta

Περί οργάνωσης... σελ 11

Γιώργος Μπουρλής

Η αλόγιστη Lucy Parsons... σελ 19

Δημήτρης Κωνσταντίνου

Χωρίς πίστη, χωρίς νόμο, χωρίς βασιλιά... σελ 39

Fredy Perlman

Ενάντια στην Ιστορία, ενάντια στον Λεβιάθαν... σελ 55

Diane di Prima: ποιήματα... σελ 58

ΜΕΡΟΣ Β΄

Κείμενα για το σεξισμό

Voltairine de Cleyre

Η γυναικεία σιλαβιά... σελ 67

Deirdre Hogan

Φεμινισμός, τάξη και αναρχισμός... σελ 81

Συνέντευξη με τη Simone de Beauvoir

Το «δεύτερο φύλο» 25 χρόνια μετά... σελ 91

Workers Solidarity Movement

Για την ελευθερία των γυναικών... σελ 106

Kate Austin

Γυναίκα... σελ 112

- Paul Lafargue
«Ντροπή σας, προλετάριοι!»... σελ 119
- Jo Freeman
Σεξισμός... σελ 124
- Aileen O'Carroll
Η καταπίεση των γυναικών... σελ 127
- Emma Goldman
Η τραγωδία της γυναικείας χειραφέτησης... σελ 134
- Γιώργος Μπουρλής
Μια καθώς πρέπει συζήτηση για τα δύο φύλα... σελ 144
- John Zerzan
Πατριαρχία, πολιτισμός και η καταγωγή του γένους... σελ 153
- Δημήτρης Κωνσταντίνου
Η άλλη πλευρά του σεξισμού... σελ 162

ΑΝΤΙ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

Θα ρρώντας πως αυτή ήταν ένα δώρο
άρχισαν νωρίς νωρίς να την καλλωπίζουν.
Της γυάλισαν το χαμόγελο
της χαμήλωσαν τα μάτια
την έκαναν να 'χει τ' αυτιά της
στο τηλέφωνο·
της σγούρουναν τα μαλλιά
και της ίσιωσαν τα δόντια.
Της διδάξαν να θάβει τις επιθυμίες της
της γλύκαναν τη φωνή
και την ανάγκασαν κόβοντάς της τα φτερά
να λέει πάντα «ναι».
«Αυτό το κουτί έχει το όνομά μου επάνω»,
είπε ο άνδρας, «είναι για μένα».
Κανείς δεν ξαφνιάστηκε.
Όσο αυτοί αντάλλασαν φιλιά
και κάναν τα στραβά μάτια,
αυτός το πήρε σίτι του.
Το έβαλε ψηλά σ' ένα τραπέζι
απ' όπου οι φίλοι του μπορούσαν να το
περιεργαστούν·
«χόρεψε, χόρεψε πιο γρήγορα», της έλεγαν.
Ο άντρας βυθίστηκε μέσα της
και χάραξε τη στάμπα του
ακόμα πιο βαθιά.
Αργότερα,
την έβαλε σ' ένα χειρουργικό κρεβάτι,
λέγοντας «σπρώξε, σπρώξε πιο δυνατά»,
λέγοντάς της
«αυτό ακριβώς που ήθελα,
μου έκανες έναν γιο».

Carole Oles, *Το δώρο*

ΜΕΡΟΣ Α΄
άγνοια

... στη θεωρία

Errico Malatesta Περί Οργάνωσης¹

Η οργάνωση, που είναι τελικά απλώς η πρακτική της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, είναι μία φυσική και αναγκαία συνθήκη της κοινωνικής ζωής. Είναι ένα αναπόφευκτο δεδομένο που είναι επιβεβλημένο για τον καθένα και για την ανθρώπινη κοινωνία γενικά, όσο και για οποιαδήποτε ομάδα ανθρώπων που εργάζονται για έναν κοινό σκοπό.

Αφού η ανθρωπότητα ούτε επιθυμεί, ούτε και μπορεί, να ζήσει σε απομόνωση, είναι αναπόφευκτο εκείνοι οι άνθρωποι που δεν έχουν ούτε τα μέσα ούτε μία ικανοποιητικά αναπτυγμένη κοινωνική συνείδηση, που να τους επιτρέπει να συνεταιρίζονται ελεύθερα με άλλους ανθρώπους με παρόμοιες ιδέες και κοινά ενδιαφέροντα, να υποτάσσονται στην οργάνωση κάποιων άλλων, οι οποίοι γενικά συγκροτούν μία τάξη ή μία εξουσιαστική ομάδα με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας άλλων για προσωπικό όφελος. Και η μακροχρόνια καταπίεση των μαζών από μία μικρή προνομιούχα ομάδα ήταν πάντα το αποτέλεσμα της ανικανότητας των καταπιεσμένων να συμφωνήσουν μεταξύ τους και να οργανωθούν με σκοπό την παραγωγή, την καλύτερη ζωή και την πιθανή ανάγκη συγκρότησης μετώπου ενάντια σε όποιους μπορεί να επιθυμήσουν να τους εκμεταλλευτούν και να τους καταπιέσουν. Ο αναρχισμός γεννήθηκε για να θεραπεύσει αυτήν την κατάσταση... (Il Risveglio, 15 Οκτ. 1927)

Υπάρχουν δύο ρεύματα μεταξύ αυτών που αυτοαποκαλούνται αναρχικοί, με ή χωρίς επιθετικούς προσδιορισμούς: υποστηρικτές και πολέμιοι της οργάνωσης. Αν δεν μπορούμε να πετύχουμε συμφωνία, τουλάχιστον ως προσπαθήσουμε να καταλάβουμε ο ένας τον άλλον.

Και πρώτα απ' όλα, ας κάνουμε τους διαχωρισμούς, αφού η ερώτηση είναι τριπλή: οργάνωση, γενικά, ως αρχή και συνθήκη της κοινωνικής ζωής σήμερα και σε μια μελλοντική κοινωνία: οργάνωση του αναρχικού κινήματος και οργάνωση των ανθρώπων, ειδικά των εργαζόμενων μαζών, προκειμένου ν' αντισταθούν στην κυβέρνηση και τον καπιταλισμό...

Λοιπόν, φαίνεται ότι η οργάνωση, δηλαδή η συνένωση για συγκεκριμέ-

¹ Η μετάφραση έγινε από το αγγλικό κείμενο: *Malatesta: His Life & Ideas*, Vernon Richards, Freedom Press, 1993.

νο σκοπό, με τη δομή και τα μέσα που απαιτούνται για την επίτευξή του, είναι μία αναγκαία πτυχή της κοινωνικής ζωής. Ένας άνθρωπος σ' απομόνωση δεν μπορεί να ζήσει ούτε τη ζωή του κτήνους, διότι είναι ανίκανος να κερδίσει ακόμη και το φαγητό του, εκτός από τις τροπικές περιοχές, ίσως, ή όπου ο πληθυσμός είναι εξαιρετικά διεσπαρμένος. Και είναι ανίκανος, χωρίς εξαίρεση, να αναπτυχθεί πάνω από το επίπεδο των ζώων. Αναγκασμένος, γι' αυτό, να συνεργάζεται με άλλους ανθρώπους ή, πιο σωστά, υποχρεωμένος να ενώνει τις δυνάμεις του μαζί τους ως συνέπεια της εξέλιξης του είδους, πρέπει να υποτάσσεται στη θέληση των άλλων (να υποδουλώνεται) ή να υποτάσσει άλλους στη δική του θέληση (να έχει την εξουσία) ή να ζει με τους άλλους σε καθεστώς αδελφικής συμφωνίας προς όφελος του γενικού καλού (να συνεταιρίζεται). Κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει απ' αυτήν την αναγκαιότητα και οι πιο ακραίοι πολέμιοι της οργάνωσης όχι μόνο υπόκεινται στη γενική οργάνωση της κοινωνίας όπου ζουν, αλλά, επιπλέον, στις αυτόβουλες πράξεις που κάνουν στη ζωή τους και στην εξέγερσή τους ενάντια στην οργάνωση δημιουργούν ενώσεις μεταξύ τους, μοιράζονται τους σκοπούς τους, οργανώνονται μ' εκείνους που συμφωνούν μαζί τους και χρησιμοποιούν τα μέσα που τους παρέχει η κοινωνία... (l'Agitazione, 4 Ιουν. 1897)

Αποδεχόμενοι ως δυνατότητα την ύπαρξη μίας κοινότητας οργανωμένης χωρίς εξουσία, δηλαδή χωρίς καταναγκασμό – και οι αναρχικοί πρέπει να αποδέχονται αυτή τη δυνατότητα, αλλιώς ο αναρχισμός δε θα είχε νόημα – ας περάσουμε στη συζήτηση για την οργάνωση του αναρχικού κινήματος.

Σ' αυτήν την περίπτωση, επίσης, η οργάνωση φαίνεται χρήσιμη και αναγκαία. Εφόσον το κίνημα είναι ένα σύνολο – άτομα με κοινό σκοπό, τα οποία πασχίζουν για να τον πετύχουν – είναι φυσιολογικό ότι τα μέλη του πρέπει να συμφωνούν μεταξύ τους, να ενώνουν τις δυνάμεις τους, να μοιράζονται τους σκοπούς τους και να κάνουν όλα εκείνα που θεωρούν ότι θα οδηγήσουν στην επίτευξη των σκοπών τους. Το να παραμείνουν απομονωμένα, κάθε άτομο να ενεργεί ή να προσπαθεί να ενεργήσει από μόνο του χωρίς συντονισμό, χωρίς προετοιμασία, χωρίς να ενώνει τις πεπερασμένες δυνάμεις του με μία δυνατότερη ομάδα, σημαίνει να καταδικάζουν τους εαυτούς τους σε αναποτελεσματικότητα, να σπαταλούν τις προσπάθειές τους σε περιορισμένες, άσκοπες ενέργειες, να χάνουν την πίστη στο σκοπό τους πολύ σύντομα και πιθανόν τελικά να καταντούν απόλυτα αδρανείς...

Ένας μαθηματικός, ένας χημικός, ένας ψυχολόγος ή ένας κοινωνιολόγος μπορούν να πουν ότι δεν έχουν πρόγραμμα ή ότι τους απασχολεί μόνο η κατάκτηση της αλήθειας. Αποζητούν τη γνώση, δε σκοπεύουν να κάνουν κάτι. Αλλά ο αναρχισμός και ο σοσιαλισμός δεν είναι επιστήμες· είναι προτάσεις, προβολές, που οι αναρχικοί και οι σοσιαλιστές προσπαθούν να πραγματώσουν, και οι οποίες, γι' αυτό, πρέπει να σχηματοποιηθούν σε συγκεκριμένα προγράμματα...

Αν είναι αλήθεια ότι [η οργάνωση δημιουργεί ηγέτες]· αν είναι αλήθεια ότι οι αναρχικοί είναι ανίκανοι να συνεργαστούν και να συμφωνήσουν, χωρίς να υποταχθούν σε καμία εξουσία, τότε δεν είναι ακόμη πολύ καλοί αναρχικοί. Και πριν να σκεφτούν πώς θα εγκαθιδρύσουν την αναρχία στον κόσμο, πρέπει να σκεφτούν πώς θα κάνουν τους εαυτούς τους ικανούς να ζουν αναρχικά. Η θεραπεία δε βρίσκεται στην κατάργηση της οργάνωσης, αλλά στην ανάπτυξη της συνειδησης του κάθε ατόμου... Σε μικρές αλλά και σε μεγάλες κοινωνίες, η καταγωγή και η νομιμοποίηση της εξουσίας θεμελιώνεται όχι μόνο στην ωμή δύναμη, αναμφίβολα, αλλά και στην κοινωνική αποδιοργάνωση.

Όταν η κοινότητα έχει ανάγκες, και τα μέλη της δε γνωρίζουν πώς να οργανωθούν εθελοντικά για να τις καλύψουν, εμφανίζεται κάποιος, μία εξουσία, που ικανοποιεί αυτές τις ανάγκες, χρησιμοποιώντας τις υπηρεσίες όλων και καθοδηγώντας αυτές όπως του αρέσει. Αν οι δρόμοι είναι ασφαλείς και οι άνθρωποι δεν ξέρουν τι μέτρα να πάρουν, εμφανίζεται μία αστυνομική δύναμη, που σ' αντάλλαγμα των υπηρεσιών της περιμένει να υποστηριχτεί, να πληρωθεί και, τελικά, να επιβληθεί. Αν χρειάζεται ένα αγαθό, και η κοινότητα δεν ξέρει πώς να συνεννοηθεί με τους απόμακρους παραγωγούς για να το προμηθευτεί, σ' αντάλλαγμα αγαθών που παράγονται τοπικά, εμφανίζεται ο έμπορος που θα κερδοσκοπήσει, ικανοποιώντας τις ανάγκες της μίας πλευράς να πουλήσει και της άλλης ν' αγοράσει, επιβάλλοντας τις δικές του τιμές εξίσου στον παραγωγό και στον καταναλωτή. Αυτό έχει συμβεί και σε μας. Όσο λιγότερο οργανωμένοι είμαστε, τόσο πιο επιρρεπείς είμαστε να μας εκμεταλλευτούν κάποιοι. Και αυτό είναι κατανοητό.

Γι' αυτό, η οργάνωση, αντί να δημιουργεί την εξουσία, είναι η μόνη θεραπεία γι' αυτήν και το μόνο μέσο με το οποίο ο καθένας από εμάς θα συνηθίσει να λαμβάνει ενεργά και συνειδητά μέρος στη συλλογική εργασία και θα πάψει να είναι παθητικό όργανο στα χέρια των ηγετών...

Αλλά η οργάνωση θεωρείται ότι προϋποθέτει μία υποχρέωση συντονι-

σμού των δραστηριοτήτων κάποιου με τις ενέργειες άλλων· έτσι παραβιάζει την ελευθερία και περιορίζει την πρωτοβουλία. Όπως βλέπουμε, όμως, αυτό που πραγματικά αφαιρεί την ελευθερία και κάνει την πρωτοβουλία αδύνατη είναι η απομόνωση που καθιστά κάποιον ανήμπορο. Ελευθερία δεν είναι κάποιο αφηρημένο δικαίωμα αλλά η δυνατότητα του πράττειν· αυτό είναι αλήθεια και για μας και για την κοινωνία στο σύνολό της. Και μέσω της συνεργασίας με τους συνανθρώπους μας βρίσκουμε τα μέσα για να ενεργήσουμε και να εκφράσουμε τη δύναμη της πρωτοβουλίας μας. (L'Agitazione, 11 Ιουν. 1897)

Μία αναρχική οργάνωση πρέπει, κατά την άποψή μου, να αποδίδει απόλυτη αυτονομία και ανεξαρτησία και, γι' αυτό, πλήρη υπευθυνότητα στα άτομα και τις ομάδες· ν' αποτελεί μία ελεύθερη συμφωνία μεταξύ αυτών που το θεωρούν χρήσιμο να συνεργάζονται για κοινούς σκοπούς· να εμπεριέχει ένα ηθικό καθήκον εκπλήρωσης των προσδοκιών των ατόμων και να απορρίπτει ενέργειες αντίθετες προς το κοινώς αποδεκτό πρόγραμμα. Με τέτοιες βάσεις, μπορεί κάποιος στη συνέχεια να επεξεργαστεί πρακτικά μοντέλα και κατάλληλα εργαλεία για να δώσει ζωή στην οργάνωση· σαν τις ομάδες, την ομοσπονδία των ομάδων, τις ομοσπονδίες των ομοσπονδιών, τις συνελεύσεις, τα σώματα αντιπροσώπων, τα συμβούλια, τις επιτροπές κλπ. Αλλά αυτό πρέπει να γίνει ελεύθερα, με τέτοιο τρόπο ώστε να μην περιορίζεται η σιέψη και η πρωτοβουλία των μελών, αλλά να διευρύνεται το εύρος των προσπαθειών, οι οποίες μεμονωμένες θα ήταν ανέφικτες ή αναποτελεσματικές. Έτσι, σε μία αναρχική οργάνωση τα σώματα αντιπροσώπων, παρά τα μειονεκτήματα που έχουν λόγω αντιπροσώπησης, είναι απαλλαγμένα από αυταρχισμό οποιασδήποτε μορφής, επειδή δε νομοθετούν και δεν επιβάλλουν τις προθέσεις τους στους άλλους. Έχουν το ρόλο να διατηρούν και ν' αυξάνουν τις προσωπικές επαφές μεταξύ των πιο ενεργών συντρόφων, να συνοψίζουν και να ενθαρρύνουν τις προγραμματικές επεξεργασίες σχετικά με τους τρόπους και τα μέσα δράσης· να ενημερώνουν όλους για την κατάσταση των διάφορων τομέων και για το είδος της δράσης που είναι αναγκαία· να ανακεφαλαιώνουν τα διάφορα ρεύματα των επίκαιρων αναρχικών απόψεων και να επεξεργάζονται κάποιου είδους στατιστικές. Και οι αποφάσεις τους δεν είναι δεσμευτικές αλλά εισηγητικές, συμβουλές και απόψεις που υποβάλλονται σ' όλους τους ενδιαφερόμενους και δε γίνονται δεσμευτικές και εκτελεστικές παρά μόνο γι' αυτούς που τις αποδέχονται και για όσο καιρό τις αποδέχονται. Τα διαχειριστικά όργανα που διορίζουν – επιτροπές κ.ά. – δεν έχουν εκτελεστική

εξουσία και δεν παίρνουν πρωτοβουλίες εκτός από κείνες ειδικά που έχουν υποβληθεί και έχουν εγκριθεί, και δεν έχουν την εξουσία να επιβάλλουν τις απόψεις τους, τις οποίες φυσικά μπορούν να έχουν και να τις προπαγανδίζουν ως ομάδες συντρόφων, αλλά δεν μπορούν να τις προβάλλουν ως επίσημες απόψεις της οργάνωσης. Δημοσιοποιούν τις αποφάσεις των σωματιών αντιπροσωπείας και τις απόψεις ή προτάσεις που τους γίνονται από άτομα ή ομάδες και ενεργούν για λογαριασμό εκείνων που θέλουν να τα χρησιμοποιούν, προάγοντας τις σχέσεις μεταξύ των ομάδων και τη συνεργασία μεταξύ αυτών που συμφωνούν για διάφορες πρωτοβουλίες. Καθένας είναι ελεύθερος να αντιπροσωπεύεται από όποιον θέλει άμεσα ή να κάνει χρήση άλλων επιτροπών που θεσπίστηκαν από συγκεκριμένες ομάδες.

Σε μία αναρχική οργάνωση τα μέλη μπορούν να εκφράζουν κάθε άποψη και να χρησιμοποιούν κάθε τακτική η οποία δεν έρχεται σ' αντίθεση με τις αποδεδειγμένες αρχές και δεν παρεμποδίζει τις ενέργειες των άλλων. Σε κάθε περίπτωση μία συγκεκριμένη οργάνωση διαρκεί όσο καιρό οι λόγοι της ένωσης υπερισχύουν από τους λόγους της διάλυσης: αλλιώς καταργείται και κάνει χώρο για άλλες, πιο ομογενείς ομάδες.

Σίγουρα η ζωή και η διάρκεια μίας οργάνωσης είναι αναγκαία συνθήκη για την επιτυχία στο μακρύ αγώνα που έπεται, και ταυτόχρονα είναι φυσικό κάθε θεσμός να στοχεύει ενστικτωδώς στην αιώνια μονιμότητα. Αλλά η διάρκεια μίας ελευθεριακής οργάνωσης πρέπει να είναι αποτέλεσμα της πνευματικής σχέσης των μελών της και της προσαρμοστικότητας της δομής της στις συνθήκες που μεταβάλλονται διαρκώς. Όταν δεν εξυπηρετεί πια κανένα χρήσιμο σκοπό, είναι καλύτερα να πεθαινει. (Il Risveglio, 15 Οκτ. 1927)

Θα είμαστε σίγουρα ευτυχημένοι, αν μπορούσαμε όλοι μαζί να τα βρούμε και να ενώσουμε όλες τις δυνάμεις του αναρχισμού σε ένα ισχυρό κίνημα· αλλά δεν πιστεύουμε στην εδραίωση οργανώσεων που έχουν κτιστεί με παραχωρήσεις και υποθέσεις και στις οποίες δεν υπάρχει πραγματική συμφωνία και σύμπνοια μεταξύ των μελών.

Καλύτερα διαιρεμένοι, παρά ενωμένοι με λάθος τρόπο. Αλλά θα ευχόμαστε να ενώσει τις δυνάμεις του με τους φίλους του και να μη χάνονται ή να απομονώνονται δυνάμεις. (l'Agitazione, 11 Ιουν. 1897)

Απομένει να μιλήσουμε για την οργάνωση των εργαζόμενων μαζών ενάντια στην κυβέρνηση και τους εργοδότες...

Οι εργαζόμενοι δε θα καταφέρουν ποτέ να χειραφετηθούν, όσο δε δημιουργούν ενώσεις με την ηθική, οικονομική και φυσική δύναμη που απαι-

τείται για να νικηθεί η οργανωμένη δύναμη των καταπιεστών.

Έχουν υπάρξει αναρχικοί και υπάρχουν ακόμη μερικοί που, ενώ αναγνωρίζουν την ανάγκη της άμεσης οργάνωσης για προπαγάνδα και δράση, εχθρεύονται όλες τις οργανώσεις που δεν αποσκοπούν στον αναρχισμό ή δεν ακολουθούν τις αναρχικές μεθόδους αγώνα... Αυτοί οι σύντροφοι θεωρούν ότι όλες οι οργανωμένες δυνάμεις που έχουν αντικειμενικό σκοπό κατώτερο από τη ριζοσπαστική επανάσταση, είναι δυνάμεις που δε συνεισφέρουν στον επαναστατικό σκοπό. Αντίθετα, εμείς πιστεύουμε, και η εμπειρία έχει σίγουρα επαληθεύσει την άποψή μας, ότι η στάση τους καταδικάζει το αναρχικό κίνημα σε μία κατάσταση αιώνιας στειρότητας. Για να κάνουμε προπαγάνδα πρέπει να βρισκόμαστε μέσα στην κοινωνία και οι εργαζόμενοι θα βρουν τους συντρόφους τους μέσα στις ενώσεις των εργαζομένων, ειδικά εκείνους που είναι πιο έτοιμοι να καταλάβουν και ν' αποδεχτούν τις ιδέες μας. Αλλά ακόμη κι αν είναι δυνατό να κάνουμε όση προπαγάνδα επιθυμούμε εκτός των ενώσεων, αυτή δε θα έχει σημαντική επίδραση στις εργαζόμενες μάζες. Εκτός από ένα μικρό αριθμό ατόμων μορφωμένων και ικανών για αφαιρετικές σκέψεις και θεωρητικούς ενθουσιασμούς, ο εργαζόμενος δεν μπορεί να φτάσει στον αναρχισμό μ' ένα μόνο βήμα. Για να γίνει πεπεισμένος αναρχικός, και όχι μόνο κατ' όνομα, πρέπει να ξεκινήσει να αισθάνεται την αλληλεγγύη που τον ενώνει με τους συντρόφους του, να μάθει να συνεργάζεται με άλλους για την υπεράσπιση του κοινού συμφέροντος και, αγωνιζόμενος ενάντια στ' αφεντικά και την κυβέρνηση που τα υποστηρίζει, να συνειδητοποιήσει ότι αυτά είναι άχρηστα παράσιτα και ότι οι εργαζόμενοι μπορούν να διαχειριστούν την τοπική οικονομία μόνοι τους. Και όταν ο εργαζόμενος το κατανοήσει αυτό, είναι αναρχικός, ακόμη κι αν δεν αποκαλεί έτσι τον εαυτό του.

Ακόμη παραπάνω, η ενθάρρυνση των κάθε είδους λαϊκών οργανώσεων είναι λογικό επακόλουθο των βασικών μας αρχών και, γι' αυτό, πρέπει να είναι αναπόσπαστο κομμάτι του προγράμματός μας. Ένα εξουσιαστικό κόμμα, που στοχεύει στην κατάκτηση της εξουσίας για να επιβάλλει τις ιδέες του, έχει συμφέρον ο λαός να παραμείνει μία άμορφη μάζα, ανίκανη να ενεργήσει για το συμφέρον της και, επομένως, τέτοια που να υποτάσσεται εύκολα. Κατά συνέπεια, δεν επιθυμεί οργανώσεις πέρα και πάνω από εκείνες που χρειάζεται για να κατακτήσει την εξουσία: Ειλογικές οργανώσεις, αν ελπίζει να το πετύχει αυτό με νόμιμα μέσα· στρατιωτική οργάνωση, αν βασιζεται στη βίαιη δράση.

Αλλά εμείς οι αναρχικοί δε θέλουμε να χειραφετήσουμε το λαό· θέ-

λουμε οι άνθρωποι να χειραφετηθούν μόνοι τους. Δεν πιστεύουμε στη σωτηρία εκ των άνωθεν, που επιβάλλεται με τη βία· θέλουμε ο νέος τρόπος ζωής να αναδυθεί μέσα από την κοινωνία και να αντιστοιχεί στην κατάσταση ανάπτυξης που βρίσκεται αυτή· να εξελίσσεται μαζί μ' αυτήν. Για μας έχει σημασία όλα τα συμφέροντα και οι απόψεις να βρουν την έκφρασή τους σε μία συνειδητή οργάνωση και να επηρεάζουν τη συλλογική ζωή ανάλογα με την αξία τους.

Έχουμε αναλάβει τον αγώνα ενάντια στην υφιστάμενη κοινωνική οργάνωση και προσπαθούμε να ξεπεράσουμε τα εμπόδια για τη δημιουργία μίας νέας κοινωνίας, στην οποία η ελευθερία και το ευ ζην θα εξασφαλίζονται για όλους. Για να πετύχουμε αυτόν το σκοπό οργανωνόμαστε και προσπαθούμε να γίνουμε όσο γίνεται περισσότεροι και πιο δυνατοί. Αλλά αν υπήρχαν μόνο οι δικές μας αναρχικές οργανώσεις· αν οι εργαζόμενοι παρέμεναν απομονωμένοι, όπως τόσες ενώσεις που δε νοιάζονται η μία για την άλλη πέρα από τις τυπικές σχέσεις· αν εμείς εκτός από οργανωμένοι αναρχικοί σε μία ομοσπονδία, δεν ήμασταν οργανωμένοι ως εργαζόμενοι μαζί με άλλους εργαζόμενους, δε θα πετυχαίναμε τίποτα ή το πολύ να καταφέραμε να επιβληθούμε οι ίδιοι... και τότε δε θα ήταν ο θρίαμβος του αναρχισμού αλλά ο δικός μας θρίαμβος. Θα μπορούσαμε, βέβαια, να αποκαλούμε τους εαυτούς μας αναρχικούς, αλλά στην πραγματικότητα θα είμασταν απλοί εξουσιαστές, και τόσο άχρηστοι για το κοινό καλό όσο είναι όλοι οι εξουσιαστές. (L'Agitazione, 18 Ιουν. 1897)

Πλειοψηφίες & Μειοψηφίες

Δεν αναγνωρίζουμε το δικαίωμα της πλειοψηφίας να επιβάλλει το νόμο στη μειοψηφία, ακόμη κι αν η βούληση της πλειοψηφίας θα μπορούσε σε θέματα πολύπλοκα να αποτυπωθεί ξεκάθαρα. Το γεγονός ότι κάποιος έχει την πλειοψηφία με το μέρος του δε σημαίνει με κανένα τρόπο ότι έχει και δίκιο. Πράγματι, η ανθρωπότητα προόδευσε πάντα με τις πρωτοβουλίες και τις προσπάθειες των ατόμων και των μειοψηφιών, ενώ η πλειοψηφία, από την ίδια τη φύση της, είναι αργή, συντηρητική, υποτακτική σε ανώτερες δυνάμεις και καθιερωμένα προνόμια.

Αλλά, αν από τη μία μεριά δεν αναγνωρίζουμε το δικαίωμα των πλειοψηφιών να εξουσιάζουν τις μειοψηφίες, είμαστε ακόμη πιο αντίθετοι με την υποταγή της πλειοψηφίας σε μία μειοψηφία. Θα ήταν παράλογο να υποστηρίζουμε ότι κάποιος έχει δίκιο, επειδή ανήκει σε μία μειοψηφία. Αν σ' όλους τους καιρούς υπήρξαν εξελιγμένες και πεφωτισμένες μειοψηφίες,

υπήρξαν επίσης και μειοψηφίες που ήταν οπισθοδρομικές και αντιδραστικές. Αν υπάρχουν άνθρωποι που είναι χαρισματικοί, μπροστά από τον καιρό τους, υπάρχουν επίσης και ψυχοπαθείς και, ακόμη περισσότερο, άτομα απαθή, που επιτρέπουν στους εαυτούς τους να παρασέρονται ασυνείδητα από το ρεύμα των γεγονότων.

Σε κάθε περίπτωση δεν τίθεται ζήτημα σωστού ή λάθους· είναι ζήτημα ελευθερίας, ελευθερίας για όλους, ελευθερίας για κάθε άτομο η οποία να μην παραβιάζει την ισότιμη ελευθερία των άλλων. Κανείς δεν μπορεί να κρίνει με βεβαιότητα ποιος έχει δίκιο και ποιος έχει λάθος, ποιος είναι πιο κοντά στην αλήθεια και ποιος είναι ο δρόμος που θα ωφελήσει περισσότερο τον καθένα και όλους. Οι εμπειρίες σε καθεστώς ελευθερίας είναι το μόνο μέσο που οδηγεί στην αλήθεια και στις καλύτερες λύσεις· και δεν υπάρχει ελευθερία, αν δεν είναι κάποιος ελεύθερος να κάνει λάθος.

Κατά την άποψή μας, λοιπόν, είναι αναγκαίο η πλειοψηφία και η μειοψηφία να καταφέρουν να ζήσουν μαζί ειρηνικά και εποικοδομητικά με αμοιβαίες συμφωνίες και συμβιβασμούς, αναγνωρίζοντας ευφυώς τις πρακτικές αναγκαιότητες της κοινοτικής ζωής και τη χρησιμότητα των παραχωρήσεων που γίνονται απαραίτητες από τις συνθήκες.

Όπως η λογική και η εμπειρία τους λέει ότι παρά τις αλλαγές των εκλογών και των κοινοβουλίων η κατάληξη πάντα είναι οι νόμοι που ισχύουν να μην αντιπροσωπεύουν τη βούληση της πλειοψηφίας, έτσι και οι αναρχικοί δεν αναγνωρίζουν ότι η πλειοψηφία, ως τέτοια, ακόμη και αν ήταν δυνατό να αποσαφηνιστεί πέρα από κάθε αμφιβολία αυτό που θέλει, έχει το δικαίωμα με τη χρήση της βίας να επιβάλλεται στις μειοψηφίες που αντιστέκονται.

Ειτός απ' αυτές τις σκέψεις, ισχύει πάντοτε στο καπιταλιστικό καθεστώς, όπου η κοινωνία είναι χωρισμένη σε πλούσιους και φτωχούς, σε εργοδότες και εργαζόμενους, των οποίων το επόμενο γέυμα εξαρτάται από την απόλυτη δύναμη του αφεντικού, ότι δεν μπορούν να γίνουν ελεύθερες εκλογές.

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

... στη ζωή

Γιώργος Μπουρλής
Η αλύγιστη Lucy Parsons

«Oh, Misery, I have drunk thy cup of sorrow to its dregs, but I am still a rebel!»

Lucy Parsons

Η Lucy Parsons, η «σκοτεινή» Lucy, μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες στο πεδίο της εργατικής πάλης και των κοινωνικών αγώνων, για περίπου επτά δεκαετίες στιγμάτισε με τη ζωή και το έργο της και καθόρισε τόσο το αναρχικό κίνημα όσο και ευρύτερα τη ριζοσπαστική πολιτική σκέψη. Φλογερή και εμπνευσμένη ομιλήτης, ακούραστη οργανώτρια απεργιών, εργατικών κινητοποιήσεων και διαδηλώσεων κάθε μορφής, δυναμική ακτιβίστρια ποικίλων διεκδικήσεων, η Parsons διαδραμάτισε ενεργό ρόλο σε σημαντικά γεγονότα της εποχής της και αναδείχτηκε πρωτοπόρος των εξελίξεων, αναλώνοντας τη ζωή της «αγωνιζόμενη για τα δικαιώματα των φτωχών, των ανέργων, των αστέγων, των γυναικών, των παιδιών, των μειονοτήτων».

Όμως, παρά το αστείρευτο συγγραφικό και ακτιβιστικό της έργο, ταυτόχρονα καταγράφεται ως μία από τις πιο αγνοημένες προσωπικότητες της παγκόσμιας επαναστατικής σκέψης και της αδέσμευτης αριστεράς, αφού ο ρόλος της συστηματικά αποσιωπήθηκε ή και εντέχνως αποκρύφτηκε από τους ιστορικούς. Πολλοί μάλιστα, δυστυχώς, ακόμα και σήμερα συνηθίζουν να την αναφέρουν απλά ως τη χήρα του Albert Parsons, του μάργουρα της Haymarket που εκτελέστηκε για τις ιδέες του το 1887, παρότι η δράση της είχε ξεκινήσει μία δεκαετία νωρίτερα και ήδη αποτελούσε ηγετική μορφή στο συνδικαλιστικό κίνημα της Αμερικής.

Προσπαθώντας να ερμηνεύσει το γεγονός, ένας βιογράφος της αναφέρει ότι «η Parsons ήταν μαύρη, γυναίκα και εργάτρια, τρεις λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι αποκλείονται από την Ιστορία». Κι ενώ αυτή η οπτική ως ένα σημείο εξηγεί ικανοποιητικά τον εξοστρακισμό της από τη συμβατική ιστοριογραφία, η περίπτωση της Lucy Parsons δεν καλύπτεται πλήρως, αφού υπήρξαν κι άλλες προσωπικότητες με αυτά τα χαρακτηριστικά, οι οποίες αναγνωρίστηκαν και καθιερώθηκαν (κυρίως κατά τα κινήματα των δεκαετιών 1960 και 1970). Προσθέτοντας στους λόγους, ο Jacob McKean δίνει μια πειστικότερη εκδοχή: «το ότι ήταν αναρχική

σήμαινε ότι δεν έτυχε μεγάλης προσοχής από τους μελετητές, οι οποίοι προβάλλουν μεταρρυθμιστές αντί κραυγάζοντες εξεγευμένους. Οι ακαδημαϊκοί, που εξετάζουν ριζοσπάστες γυναίκες αυτής της περιόδου, φαίνεται ότι προτιμούν την Emma Goldman, μία μεσαίας τάξης γυναίκα με ξεκάθαρη τη λευκή της ταυτότητα, της οποίας η ανάλυση καθρεπτίζει περισσότερο αυτήν της νέας Αριστεράς».

Τα πρώτα χρόνια και το θέμα των καταβολών της

Λίγα πράγματα γνωρίζουμε για τα πρώτα χρόνια της ζωής της. Η Lucy Gonzalez, όπως ήταν το όνομά της, γεννιέται κατά την περίοδο του εμφυλίου πολέμου, τον Μάρτιο του 1853, στο Waco του Τέξας και μεγαλώνει, όταν ορφανεύει σε ηλικία 3 ετών, με συγγενείς της σ' ένα τοπικό ράντσο. Αν και μερικοί ισχυρίζονται ότι προέρχεται από γονείς σιλάβους, λέγεται ότι η ίδια αναφέρει ως γονείς της τη μεξικιάνα μιγάδα Marie del Gather και τον ινδιάνο Κρηι John Waller.

Το ζήτημα των καταβολών της απασχολεί ακόμη και σήμερα τους βιογράφους της και τους ερευνητές, οι οποίοι προσπαθούν να εξηγήσουν τους λόγους για τους οποίους η Lucy επιμένει μόνο στην αμερικανική και μεξικάνικη καταγωγή της και αρνείται την αναμφισβήτητη αφροαμερικανική της προέλευση. Κάποιοι μελετητές, όπως η Ashbaugh και ο Davis, ισχυρίζονται ότι η επιλογή της είναι συνειδητή και αφορά την επιθυμία της να αποφύγει δύσκολες καταστάσεις, όπως για παράδειγμα τους νόμους περί ανάμειξης των φυλών. Επιπρόσθετα, εκείνη την περίοδο στο Τέξας δραστηριοποιείται έντονα η Ku Klux Klan και ήδη η Lucy κι ο Albert έχουν γίνει μάρτυρες ωμής βίας ενάντια σε αφροαμερικανούς. Είναι, λοιπόν, αρχικά ο φόβος και η ανάγκη αποφυγής δυσάρεστων εκπλήξεων οι λόγοι που την κάνουν να αρνηθεί την αφροαμερικανική της ταυτότητα.

Από την άλλη, φαίνεται πιθανό αυτή η απόφαση να αποτελεί παράλληλα κίνηση τακτικής. Γράφει ο Richard Brent Turner: «Όταν οι μαύροι ηγέτες εστιάζουν στην εθνικότητα και οικοδομούν νέα εθνικά ονόματα για τις φυλές τους, ρίχνουν νερό και σβήνουν τη φωτιά του ρατσισμού, κάνοντας τους εαυτούς τους και τους οπαδούς τους περισσότερο αποδεικτούς στον κυρίαρχο λευκό αμερικανό». Έτσι, παρά το ότι η μεξικάνικη και ινδιάνικη καταγωγή της δεν είναι και εντελώς ανεπηρέαστη από μισαλλοδοξία, η εξωτική τους όμως αναφορά μετριάζει τα αποτελέσματα της ρατσιστικής συμπεριφοράς. Θα μπορούσε, λοιπόν, η Lucy να κινηθεί, όπως κινήθηκε, και να επιτύχει ό,τι πέτυχε, αν η παραδοχή της αφροαμερικανι-

κής της προέλευσης έθετε σε κίνδυνο τη ζωή της και αποτελούσε εμπόδιο στην πορεία της, δημιουργώντας της εξαρχής προβλήματα μη αποδοχής των ιδεών και των κληρονημάτων της στον κόσμο των λευκών;

Γνωριμία με τον Albert Parsons και εγκατάσταση στο Chicago

Σε ηλικία 17 ετών πια, κι ενώ ζει (ίσως και παντρεμένοι) με τον πρώην σκλάβο Oliver Gathings, η Lucy γνωρίζει τον Albert Parsons. Ο Albert, έχοντας μετά τον πόλεμο αναπτύξει πλούσια πολιτική δράση, εργάζεται εκείνο το διάστημα για διάφορα έντυπα των Δημοκρατών και συμμετέχει σε εκστρατείες υποστήριξης των αδύναμων και των περιθωριοποιημένων. Πιθανόν, σε ένα τέτοιο ταξίδι του είναι που γνωρίζει τη Lucy. Το ζευγάρι λέγεται ότι παντρεύεται γύρω στο 1871-1872 κοντά στο Όστιν του Τέξας, αν και είναι λίγες οι πιθανότητες να ευσταθεί κάτι τέτοιο, αφού ο νόμος τότε απαγορεύει τους διαφυλετικούς γάμους. Αυτός αποτελεί, άλλωστε, τον ένα λόγο, για τον οποίο το 1872 αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την περιοχή. Ο δεύτερος είναι το γεγονός ότι το ζευγάρι εμπλέκεται όλο και περισσότερο στους κοινωνικούς αγώνες, υποστηρίζοντας το δικαίωμα των μαύρων για ψήφο, πράγμα που φυσικά δεν αρέσει στην ΚΚΚ· ο Albert πυροβολείται στο πόδι και απειλείται με λυντσάρισμα.

Αφήνοντας πίσω τον απειλητικό νότο, φτάνουν στο βιομηχανικό Σικάγο το 1873 σε μία περίοδο που χαρακτηρίζεται ως εποχή της χειρότερης ύφεσης που γνώρισαν οι ΗΠΑ, γνωστή ως «Panic of 1873», η οποία έχει οδηγήσει εκατομμύρια ανθρώπων στην ανεργία. Έχει προηγηθεί σειρά αντεργατικών μέτρων και η εφαρμογή από το 1864 νόμων που επιτρέπουν στους εργοδότες να εισάγουν και να απασχολούν μετανάστες εργάτες για τις επιχειρήσεις τους, γεγονός που επιφέρει συντριπτική πτώση των αμοιβών των εργατών. Παράλληλα, οι βιομήχανοι απαιτούν ασταμάτητη παραγωγή προκειμένου να καλυφθεί η συνεχής ζήτηση για αγαθά. Ο εργαζόμενος πληθυσμός, ο οποίος ήδη έχει διαποτιστεί από τη σοσιαλιστική και αναρχική ιδεολογία που από καιρό έχει εισαχθεί στις ΗΠΑ, αναλαμβάνει δράση. Απρόθυμος να δουλεύει τις περισσότερες ώρες της ημέρας του για τα κέρδη των βιομηχάνων ξεκινά από το 1866 τον αγώνα για την καθιέρωση του 8ώρου. Δυστυχώς, μετά την ήττα του κινήματος και όλων αυτών των προσπαθειών, το Σικάγο πνίγεται στα προβλήματα.

Σε μία τέτοια περίοδο αστάθειας και αναταραχών, οι Parsons εγκαθίστανται σ' ένα μικρό διαμέρισμα σε μια γειτονιά γερμανών μεταναστών στη βόρεια πλευρά της πόλης. Λόγω της προηγούμενης του εμπειρίας

στον τύπο του Τέξας, ο Albert γρήγορα βρίσκει δουλειά στους *Times* ως τυπογράφος και εντάσσεται στη συνδικαλιστική ένωση του κλάδου του, μίας από τις πιο ενεργές και σκληροπυρηνικές οργανώσεις στην πόλη.

Έναρξη πολιτικοποίησης και ανάληψη δράσης

Μέσα από τη δουλειά και τη δράση του στην ένωση των τυπογράφων, ο Albert σύντομα γνωρίζει το πολιτικό σκηνικό και εμπλέκεται στα κοινωνικά πράγματα. Αρχικά, το 1876 εισχωρεί στο «Κοινωνικό Δημοκρατικό Κόμμα (Social Democratic Party, SDP)» της βόρειας Αμερικής, το όργανο της 1^{ης} Διεθνούς στις ΗΠΑ, και όταν αυτό συρρικνώνεται (μετά τη διάλυση της Διεθνούς το καλοκαίρι του 1876), ο Albert προσχωρεί στο «Εργατικό Κόμμα των ΗΠΑ (Workingmen's Party of the United States, WPUSA)». Το αγγλόφωνο τμήμα του κόμματος συχνά συνευρίσκεται στο σπίτι των Parsons και για πολύ καιρό οι Albert και Lucy βοηθούν στο σχεδιασμό της κοινωνικής δράσης στην πόλη.

Η επόμενη χρονιά του 1877 αποτελεί έτος ορόσημο για τις ΗΠΑ, αφού τότε πραγματοποιείται η πρώτη γενική απεργία στη χώρα, η μεγάλη απεργία των σιδηροδρομικών, η οποία συγκλονίζει την πολιτική και οικονομική της ζωή. Η προσπάθεια του WPUSA να στηρίξει την απεργία και να της εμφυσησει σοσιαλιστική προπαγάνδα έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ζυμώσεων στο εσωτερικό του, την αποστασιοποίηση κάποιων μελών του, την προσχώρηση σε αυτό και άλλων κοινωνικών ομάδων και την πολιτική του τελικά διάρρηση, η οποία παίρνει μορφή τον Δεκέμβριο του 1877 με τη δημιουργία μιας νέας παράταξης, του «Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (Socialistic Labor Party, SLP)».

Μ' αυτήν την ομάδα συνεχίζουν οι Parsons, οι οποίοι πλέον σταθερά προσχωρούν στους κύκλους των αναρχικών και επαναστατών εργατών του Σικάγο. Παράλληλα, το εκδοτικό όργανο του SLP, το «*The Socialists*», η πρώτη αγγλόφωνη σοσιαλιστική εφημερίδα της πόλης, της οποίας βοηθός έκδοσης είναι ο Albert, αποτελεί για τη Lucy ένα βήμα να εκφράσει τις θέσεις της για τον αγώνα της εργατικής τάξης και να περιγράψει την κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι εργάτες, οι άνεργοι, οι μαύροι, οι γυναίκες, οι βετεράνοι του εμφυλίου. Γράμματά της προς την εφημερίδα το 1878-79 σκιαγραφούν την άποψή της ότι καπιταλισμός και κράτος είναι αδιαχώριστα δεμένοι: «*Κάντε το λαό να συνειδητοποιήσει ότι αυτοί οι ληστές κατέχουν περιουσίες (προϊόν τεράστιας απλήρωτης εργασίας) υπό την πρόφαση των νόμων που αυτοί οι ίδιοι έχουν θεσπίσει και με την ανοχή των υπολοίπων που*

στέκονται απ' έξω και λιμοκτονούν...».

Παρά τη συμμετοχή της προηγούμενα στο WPUSA, είναι η προσχώρηση της στο SLP τελικά αυτό που αποτελεί για τη Lucy την πρώτη ουσιαστικά εμπλοκή της με το οργανωμένο πολιτικό κίνημα και η απεργία του 1877 το γεγονός που αλλάζει μια και καλή τον τρόπο σκέψης της. Αναφέρει η ίδια: «Ήταν κατά τη διάρκεια της μεγάλης απεργίας των σιδηροδρομικών το 1877 που για πρώτη φορά ενδιαφέρθηκα για αυτό που είναι γνωστό ως Έργατικό ζήτημα'. Μέχρι τότε πίστευα, όπως χιλιάδες σοβαροί και ειλικρινείς άνθρωποι, ότι η συγκεντρωτική εξουσία που κυριαρχεί στην ανθρώπινη κοινωνία, γνωστή ως Κυβέρνηση, μπορούσε να αποτελέσει ένα όργανο στα χέρια των καταπιεσμένων για ν' ανακουφιστούν από τα βάσανά τους... Κατάλαβα, όμως, πως οι οργανωμένες κυβερνήσεις χρησιμοποιούν τη συγκεντρωμένη δύναμή τους για να επιβραδύνουν την πρόοδο με το να καταπνίγουν τη φωνή αυτών που διαφωνούν και ότι μια τέτοια ολοκληρωτική εξουσία ασκείται για το συμφέρον των λίγων σε βάρος των πολλών. Κυβέρνηση, σε τελική ανάλυση, είναι η ξεπεσμένη εξουσία. Οι Κυβερνήσεις ποτέ δεν οδηγούν στην πρόοδο, πάντα την ακολουθούν. Όταν η φυλάκιση, η πυρά ή η κρεμάλα δεν μπορούν άλλο να καταπνίξουν τη φωνή της μειονότητας που διαμαρτύρεται, τότε η πρόοδος κάνει ένα βήμα μπροστά, αλλά ποτέ μέχρι τότε».

Όμως, η απεργία των σιδηροδρόμων αγγίζει τη Lucy και σε προσωπικό επίπεδο. Όταν αυτή γεννικεύεται και φτάνει τον Ιούλιο στο Σικάγο, κάποιοι εργάτες εμπλέκονται σε σαμποτάζ και παράνομες μορφές διαμαρτυρίας. Στις 26 του Ιουλίου, ο στρατός μπαίνει στην πόλη για να κατευνάσει με τη βοήθεια της αστυνομίας και οργισμένων πολιτών τα πνεύματα. Τις επόμενες ημέρες ακολουθούν σποραδικές μάχες, στις οποίες 35 εργάτες χάνουν τη ζωή τους και πάνω από 200 τραυματίζονται σοβαρά, ενώ ο Τύπος της πόλης επιδοκιμάζει τη βίαιη καταστολή και ζητά ακόμα και «εξολόθρευση» των εργατών. Παρά το ότι ο Parsons και άλλοι ηγέτες από την αρχή των γεγονότων παρακινούν τους εργάτες να παραμείνουν ήρεμοι, κατηγορούνται ως υποκινήτες και σύρονται να απολογηθούν για τα επεισόδια μπροστά στον αρχηγό της αστυνομίας και μέλη της «Ενώσης Πολιτών». Ο Albert απολύεται από τη δουλειά του και η Lucy για να στηρίξει την οικογένειά της (η οποία θα μεγαλώσει με τη γέννηση των δύο τους παιδιών, του Albert Jr και της Lulu Eda) ανοίγει ένα κατάστημα ρούχων.

Τα επόμενα χρόνια, ο Albert αναλαμβάνει γραμματέας της «Eight Hours League», ενώ από το 1879 η Lucy είναι μία από τις βασικές φωνές της «Ενώσης Εργαζομένων Γυναικών (Working Women's Union)» του τμήματος του Σικάγο, μιας ένωσης που αγωνίζεται για τα δικαιώματα της

γυναίκας και την ισονομία γυναικών και ανδρών. Εκεί γνωρίζει και τη μέτεπειτα φίλη και συναγωνίστριά της Lizzie Holmes, με την οποία παράλληλα συνδιοργανώνει ομίλεις και επαφές για τη «Διεθνή Ένωση Εργαζομένων στην Ένδυση Γυναικών (International Ladies' Garment Workers Union, ILGWU)».

Από το SLP στην International Working People's Association

Καθώς τα γεγονότα του 1877 αποτελούν παρελθόν, το SLP στην προσπάθειά του να αυξήσει την επιρροή του κάνει άνοιγμα, υποστηρίζοντας πιο μετριοπαθείς υποψηφίους. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε διαμάχη και αργότερα σε διάσπαση, αφού τα ριζοσπαστικά στοιχεία της ένωσης επικρίνουν ανοικτά την ηγεσία τους, κατηγορώντας την ότι η παράταξη ξέφυγε από τις αρχές της ως φωνή της επαναστατικής εργατικής τάξης. Το πρόβλημα, σύμφωνα με τη Lucy, είναι η μετάλλαξη της ένωσης και ο αναμορφωτικός της πλέον χαρακτήρας στο να μετασχηματιστούν και όχι να εκριζωθούν οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Έτσι, οι ριζοσπάστες, ανάμεσά τους φυσικά η Lucy και ο Albert, παίρνουν τον έλεγχο των εντύπων της ένωσης και ιδρύουν το «Επαναστατικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (Revolutionary Socialistic Party, RSP)». Το αγγλόφωνο τμήμα του SLP ουσιαστικά εξαφανίζεται και η εφημερίδα του, ο *Σοσιαλιστής*, διαλύεται.

Τον Οκτώβριο του 1883, πραγματοποιείται στο Πίτσμπουργκ το «Συνέδριο των Σοσιαλιστών της Βορείου Αμερικής», ένα συνέδριο με τη συμμετοχή εκπροσώπων ριζοσπαστικής σκέψης σχεδόν απ' όλη τη χώρα. Το συνέδριο έχει ως αποτέλεσμα την προσχώρηση του RSP στη «Διεθνή Ένωση Εργαζομένων (International Working People's Association, IWPA)», μία αναρχική ένωση που κηρύττει την επαναστατική άμεση δράση προς μία κοινωνία συνεργασίας και αλληλεγγύης χωρίς κράτος και εξουσιαστικές σχέσεις. Η ένωση αυτή διέπεται από πολλά από τα χαρακτηριστικά του ριζοσπαστισμού της Lucy, γι' αυτό και οι Parsons με χαρά κι ελπίδα βλέπουν την προσχώρηση σ' αυτήν.

Ακολούθως, μία αντιπροσωπεία, αποτελούμενη από τους Victor Drury (της παρισινή Κομμούνιας), Johann Most, Albert Parsons, Joseph Reifgraber και August Spies (ηγέτης του RSP και μελλοντικός μάρτυρας της Haymarket), σχεδιάζει το «*Pittsburgh Manifesto*» ως δήλωση των αρχών και του σκοπού της IWPA. Το κείμενο αυτό, πιθανόν η πρώτη δήλωση αναρχικών στις ΗΠΑ, αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία χτίζεται το αναρχικό κίνημα του Σιάγκο και που για χρόνια ακολουθεί το αμερικανικό τμήμα

της IWPA. Κάτι ανάμεσα σε οργάνωση και δίκτυο, η IWPA δεν είναι ούτε κόμμα ούτε μία παραδοσιακή οργάνωση μελών. Παρά το ότι τις βασικές κολεκτίβες της αποτελούν έξι μικρές ομάδες ομοϊδεατών, οι οποίες επιβίωσαν της διάσπασης του SLP, ο όλο και αυξανόμενος αριθμός τους αντικατοπτρίζει τον μοναδικό οργανωτικό χαρακτήρα της. Οι ομάδες αυτές χαρακτηρίζονται από απόλυτη αυτονομία και η μόνη αυστηρή σύνδεσή τους με την IWPA είναι η υιοθέτηση του «Pittsburgh Manifesto». Δεν έχουν ιεραρχική οργάνωση, δεν υπάρχει καμία μόνιμη ηγεσία ή διοικητικό προσωπικό και όλα τα μέλη είναι υπεύθυνα για τον τρόπο οργάνωσης και επιμερισμού της εργασίας της ομάδας τους. Ο συντονιστής μίας συνάντησης ορίζεται από τους παρευρισκομένους και κάθε φορά είναι διαφορετικός, ενώ ο γραμματέας και ο ταμίας εκλέγονται κάθε έξι μήνες και ανά πάσα στιγμή είναι ανακλητοί. Η οργάνωση απαιτεί τη συμμετοχή όλων και γι' αυτό δεν είναι εύκολο σε κάποιο πρόσωπο ή σε κάποια κλίμα να ελέγξει και να ποδηγητήσει την ομάδα.

Στις 4 Οκτωβρίου του 1884, το αμερικανικό τμήμα της IWPA κυκλοφορεί το «*The Alarm*», το αγγλόφωνο εβδομαδιαίο της περιοδικό με τον Albert επιμελητή. Παρά την ύπαρξη αξιολογώτατων αρθρογράφων σε αυτό (Dyer Lum, Al. Parsons, Lizzie Holmes) η Lucy αποδεικνύεται για άλλη μία φορά περισσότερο ριζοσπάστης ανάμεσα σε ριζοσπάστες τόσο στην επιλογή των θεμάτων της όσο και στον τρόπο γραφής της και θέτει από την αρχή τις γραμμές του αναρχικού κινήματος στο Σικάγο. Γενικά, τα βιβλία και οι εκδόσεις που προσφέρει το *Alarm* περιλαμβάνουν ποιητικά αναρχικών εντύπων απ' όλη τη χώρα, που το καθένα από αυτά αντιπροσωπεύει διάφορες ομάδες και οπτικές περι αναρχίας, αποδεικνύοντας έτσι την πολυφωνία που επικρατεί στην IWPA και ειδικότερα στους αναρχικούς του Σικάγο, το «*Chicago Idea anarchism*», ένα όραμα και ένα σχέδιο που η Lucy συνέχεια εμπλουτίζει και οδηγεί σε όλο και διαφορετικές κατευθύνσεις με κύριο χαρακτηριστικό τον πλουραλισμό.

«A Word to Tramps»

Σ' αυτό το πρώτο τεύχος του *Alarm* περιλαμβάνεται ένα εισαγωγικό της με τίτλο «*A Word to Tramps*», ένα ιστορικό κείμενο που καταγράφει την πίστη της για την αμετάβλητη φύση του καπιταλισμού και την ανάγκη για άμεση βίαιη δράση. Χαρακτηριζόμενο ως «ένα μήνυμα στους τριάντα πέντε χιλιάδες ανθρώπους που τώρα αλητεύουν στους δρόμους αυτής της μεγάλης πόλης», το άρθρο της αποτελεί μία απροκάλυπτη παραίτηση στους εργάτες

και τους άνεργους να εξεγερθούν ενάντια στους πλουτοκράτες και εισάγει την έννοια της «προπαγάνδας δια της πράξης», φιλοσοφίας που κηρύττει ότι μόνο η βίαιη δράση ή η απειλή αυτής μπορούν να φέρουν αποτέλεσμα.

Η Lucy αναπτύσσει τη θεωρία της περί βίας επηρεασμένη τόσο από τον Most (γερμανό αναρχικό που ήρθε στις ΗΠΑ μετά από ένα χρόνο στη φυλακή, λόγω άρθρου του που καλούσε σε δολοφονία του Τσάρου) όσο κι απ' τον Benjamin Tucker. Στη συνέχεια, όμως, κυρίως μετά την τραγικότητα των γεγονότων της Haymarket, και παρότι και αργότερα αυτή είναι που θα αποτελέσει το πιο αφοσιωμένο και δυναμικό ίσως στοιχείο των IWW, παύει να υποστηρίζει με την ίδια θερμότητα την αναγκαιότητα ανάληψης βίαιης δράσης και συνειδητοποιεί ότι το μεγαλείο της φιλοσοφίας, της ιδεολογίας και του οράματός της δεν μπορεί να χτιστεί με την ίδια βαναυσότητα και αναληψία που το κατεστημένο χρησιμοποιεί.

Όμως, την περίοδο εκείνη, το μήνυμά της είναι επίμονο και ανένδοτο και φαίνεται ότι μαζί της συμφωνούν πολλοί. Η IWPA, ανοιχτή σε όλες τις μεθόδους που μπορούν να φέρουν αποτέλεσμα στη μάχη ενάντια στον καπιταλισμό, τυπώνει και διανέμει 100.000 αντίγραφα του άρθρου σ' όλη τη χώρα. «Δεν έχετε δουλέψει σκληρά σ' όλη σας τη ζωή», γράφει στο κείμενό της, «από τότε που μεγαλώσατε αρκετά για να παράγετε πλούτο; Δεν έχετε μοχθήσει τόσο πολύ και σκληρά κι επίπονα γι' αυτό; Κι όλα αυτά τα χρόνια της αγγαρείας, δεν ξέρετε ότι παραγάγατε πλούτο αμέτρητων χιλιάδων δολαρίων, απ' τον οποίο τίποτε δεν πήρατε ούτε τότε, ούτε τώρα και, αν δεν δράσετε, δεν πρόκειται να πάρετε ούτε στο μέλλον; Δεν βλέπετε ότι όλα αυτά τα χρόνια, που μοχλούσατε 10 και 12 και 16 ώρες το 24ωρο στον ζυγό μιας μηχανής, ελάχιστα κερδίσατε απ' το προϊόν της εργασίας σας και μόνο τα απολύτως αναγκαία της ζωής; Κι ότι, όταν επιθυμούσατε να αγοράσετε κάτι παραπάνω για σας ή την οικογένειά σας, αυτό έπρεπε να είναι της χειρότερης ποιότητας; Ή ότι, αν θέλατε να πάτε οπουδήποτε, έπρεπε να περιμένετε μέχρι την Κυριακή; Τόσο λίγο αμειβόσασταν για τον ακατάπαυστο μόχθο σας που δεν τολμούσατε να σταματήσετε ούτε για ένα λεπτό. Δεν νιώθατε ότι παρά το στρίψωγμα, την πίεση, τη λιτότητα και την οικονομία ποτέ δεν καταφέρατε να ξεφύγετε απ' την ικανοποίηση ανστηρά και μόνο ζωτικών σας αναγκών; Δεν βλέπετε ότι, τελικά, όποτε τ' αφεντικό σας θεωρούσε σωστό να προκαλέσει τεχνητή έλλειψη αγαθών, περιορίζοντας την παραγωγή, σβήνοντας τις μηχανές του εργοστασίου, σταματώντας το σιδερένιο άλογο που σας έσερνε και κλειδώνοντας την πόρτα, εσείς έπρεπε να πάρετε τους δρόμους σαν αλήτες κουρελήδες με το στομάχι άδειο;». Και συνεχίζει: «Κι όμως, σας έλεγε ότι η υπερπαραγωγή ήταν που τον ανάγκασε να κλείσει. Ποιος νοιάστηκε για τα πικρά δάκρυα και τα

καρδιοχτύπια της γυναίκας που αγαπάτε και των αβοιγήτων παιδιών σας, όταν ξεκινούσατε περιπλανώμενοι ν' αναζητήσετε δουλειά κάπου αλλού; Σας ρωτώ, ποιος ενδιαφέρθηκε για τους πόνους και τις δυσκολίες που περάσατε; Τώρα είσα-στε σκέτοι αλήτες, καταραμένοι και καταδικασμένοι, 'άχρηστοι αλήτες και πλάνη-τες', για τους ανθρώπους αυτής της τάξης που τόσα χρόνια λήστευε εσάς και τους δικούς σας. Δεν μπορείτε να καταλάβετε ότι δεν υπάρχει 'καλό' και 'κακό' αφε-ρτικό; Δεν νιώθετε ότι θύμα και των δύο είστε εσείς και ότι αποστολή τους απλά είν' η ληστεία; Δεν βλέπετε ότι είναι το βιομηχανικό σύστημα που πρέπει να αλλά-ξει κι όχι το αφερτικό».

Φυσικά, οι αρχές αλλά και το ισχυρό κατεστημένο της πόλης δίνουν τη δική τους μάχη και κάνουν προσπάθεια να τη σιγήσουν. Αναφέρει η *Chicago Tribune*: «Όταν ένας ζητιάνος ζητά ψωμί, βάλτε πάνω του στρουχίνη ή αρσενικό και δε θα σας ενοχλήσει ξανά». Η *Chicago Times* προσθέτει στο ίδιο μοτίβο: «Χειροβομβίδες πρέπει να πετάξουμε εναντίον αυτής της ένωσης, που ζητά μεγαλύτερους μισθούς και λιγότερες ώρες. Έτσι, και αυτοί θα πάρουν ένα καλό μάθημα και οι υπόλοιποι απεργοί θα λάβουν προειδοποίηση για την τύχη που θα έχουν και οι ίδιοι». Η Lucy, όμως, δεν κάνει πίσω: «Στείλτε τα αιτήματά σας και αφήστε τους να τα διαβάσουν με το πορφυρό φως της καταστροφής... Να είστε σίγουροι ότι έχετε μιλήσει σ' αυτούς τους ληστές στη μόνη γλώσσα που μπορούν να καταλάβουν... Κι αν ο καθένας από εσάς, τους περασμένους αλήτες, που διαβάζετε αυτές τις γραμμές, χρησιμο-ποιήσει εκείνες τις μεθόδους αγώνα που η επιστήμη έκανε διαθέσιμες στους φτω-χούς, θα γίνετε ισχυροί τόσο σ' αυτήν τη χώρα όσο και οπουδήποτε αλλού. Μάθετε τη χρήση των εκρηκτικών».

Φτώχεια, ρατσισμός κι επανάσταση...

Το ίδιο έτος εντάσσεται στην αναρχική ομάδα «The Knights of Labor», ενώ τον Απρίλιο του 1885, μαζί με τη Lizzie Holmes οδηγεί πο-ρεία αναρχικών προς το Κέντρο Εμπορίου του Σικάγο και την ημέρα των Ευχαριστιών οργανώνει την πορεία των φτωχών προς την Prairie Avenue, χτυπώντας τα κουδούνια στα σπίτια των πλουσίων. Παράλληλα, αυτήν την εποχή η Lucy ηγείται και άλλων σημαντικών διαδηλώσεων της εργατικής τάξης. Αργότερα, αναφέρει σχετικά: «Οι εκδηλώσεις δυσαρέσκειας που γίνο-νται τώρα εμφανείς από κάθε πλευρά δείχνουν ότι η κοινωνία διέπεται από λανθα-σμένες αρχές και ότι κάτι πρέπει σύντομα να γίνει, αλλιώς η τάξη των μισθωτών θα βυθιστεί σε μία σκλαβιά χειρότερη απ' αυτήν του δουλοπάροικου κατά τη φεου-δαρχία. Λέω στη μισθωτή τάξη: σκεφτείτε καθαρά κι ενεργήστε γρήγορα, αλλιώς

θα χαθείτε. Απεργείστε όχι για κάποια σεντς περισσότερα την ώρα, αφού το κόστος ζωής θ' ανέβει ακόμα γρηγορότερα, αλλά απεργείστε για όλα, μην ικανοποιήστε με τίποτε λιγότερο».

Με μία σειρά άρθρα στο *Alarm* αναφέρεται στις αιτίες της φτώχειας και της ταξικής καταπίεσης, θεωρώντας ότι η επανάσταση της εργατικής τάξης θα τερματίσει όχι μόνο τη φτώχεια αλλά και τις ρατσιστικές και σεξιστικές διακρίσεις. Στο κείμενο «*Our Civilization: Is It Worth Saving?*» η Parsons σημειώνει ότι ο καπιταλισμός, το κράτος και η θρησκεία αποτελούν τα μαξιλλάρια του δυτικού πολιτισμού και είναι μάταιη η προσπάθεια να καταρτηθούν αυτά χωρίς να ξαναφτιαχτεί ολοκληρωτικά το σύστημα, που αυτά τα ίδια δημιούργησαν. Γι' αυτήν, η δημιουργία αναρχικών κοινωνικών σχέσεων για τη διαμόρφωση ενός κόσμου τελείως διαφορετικού και καλύτερου απαιτεί την καταστροφή των βασικών θεσμών του δυτικού πολιτισμού.

Η Lucy προκαλεί και στη συνέχεια αίσθηση εστιάζοντας στο ζήτημα των φυλετικών διακρίσεων, αφού μέχρι τότε ο ρατσισμός δεν αποτελούσε κυρίαρχο θέμα στη σκέψη των αναρχικών, παρά το ότι και το «*Pittsburgh Manifesto*» και η IWPA παίρνουν θέση φυσικά εναντίον του. Τον Απρίλιο του 1886, με αφορμή το πρόσφατο λιντσάρισμα 13 αφροαμερικανών στο Μισισιπί, στο άρθρο της με τίτλο «*The Negro: Let Him Leave Politics to the Politician and Prayers to the Preacher*» τονίζει ότι ο ρατσισμός θα εξαφανιστεί, όταν η επανάσταση καταστρέψει την καπιταλιστική κοινωνία. Γράφει: «Όσο γι' αυτές τις τοπικές, τακτικές, καταραμένες σφαγές, στις οποίες είστε συνεχώς εκτεθειμένοι, πρέπει να εκδικηθείτε με τον δικό σας τρόπο... Αυτή θα είναι η αρχή του σεβασμού!... Δεν είστε εντελώς απροστάτευτοι. Γιατί τον δαυλό του εμπρηστή, που δείχνει στους δολοφόνους και τους τυράννους το ύστατο όριο της ασυδοσίας τους, δεν μπορούν να σας τον αφαιρέσουν [...] Αλλά παρόλα αυτά στέκεστε εμβρόντητοι... από τη φοικιαστική σφαγή των φτωχών και ανυπεράσπιστων μισθωτών-σκλάβων στο *Carrollton* του Μισισιπί; Απροστάτευτοι, πένητες, απειλούμενοι από θανάσιμους εχθρούς· θύματα όχι μόνο της κακής τους τύχης αλλά και της βαθιάς, τυφλής, άκαμπτης προκατάληψης, αυτοί οι συνάνθρωποί μας δολοφονούνται χωρίς έλεος... Υπάρχουν ακόμη κάποιοι τόσο ηλίθιοι που να πιστεύουν ότι αυτά τα εγκλήματα έγιναν, γίνονται και θα γίνονται κατά συρροή εις βάρος των νέγρων, επειδή είναι μαύροι; Όχι, φυσικά. Γίνονται επειδή είναι φτωχοί, επειδή είναι εξαρτημένοι. Επειδή ως τάξη είναι ακόμα πιο φτωχοί από τα αδέρφια τους, τους λευκούς μισθωτούς-σκλάβους του Βορρά».

Τα γεγονότα του 1886

Ένα μήνα μετά, το Μάιο του 1886, η χώρα βρίσκεται σ' αναβρασμό. Χιλιάδες εργαζομένων αντιδρούν στις συνθήκες εργασίας τους, ζητώντας καθιέρωση του 8ώρου με σύνθημα «είτε εργάζεστε με το κομμάτι είτε με τη μέρα, μειώνοντας τις ώρες, αυξάνεται ο μισθός σας». Η 1^η Μαΐου επιλέγεται ως ημερομηνία έναρξης των κινητοποιήσεων. Μόνο στο Σικάγο απεργούν 40.000 εργάτες και τους ακολουθούν 350.000 εργάτες σε 1.200 εργοστάσια σ' όλη τη χώρα. Η Lucy με τη Holmes οργανώνουν την απεργία των εργαζομένων στην ένδυση γυναικών και μαζί με τον Albert οδηγούν ένα πλήθος 80.000 εργατών σε ειρηνικές διαμαρτυρίες στη λεωφόρο του Michigan.

Τρεις μέρες αργότερα, στις 3 του Μάη, τα πράγματα παίρνουν εντελώς διαφορετική τροπή, η οποία σημαδεύει μια για πάντα το χαρακτήρα της κοινωνικής πάλης. Κατά την απεργία στο εργοστάσιο McCormick Harvest στο Σικάγο, η αστυνομία ανοίγει πυρ εναντίον του πλήθους, σκοτώνοντας 4 από τους εργάτες και τραυματίζοντας πολλούς περισσότερους. Από τα συνδικάτα και τα σωματεία των εργαζόμενων άμεσα οργανώνεται συγκέντρωση διαμαρτυρίας στην πλατεία Haymarket, η οποία παρά την ξεχειλίζουσα οργή της διατηρεί τον ειρηνικό της χαρακτήρα, μέχρι την ώρα που κάποιος υποτίθεται από το συγκινητωμένο πλήθος πετάει μία βόμβα, η οποία σκοτώνει έναν αστυνομικό και 7 πολίτες και τραυματίζει άλλα 67 άτομα. Αμέσως, η αστυνομία αρχίζει να πυροβολεί, σκοτώνοντας και τραυματίζοντας μεγάλο αριθμό παρευρισκομένων. Η αντίδραση έχει βρει την αφορμή που επιζητά και μια από τις χειρότερες περιόδους κατάπτωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ξεκινά για τις ΗΠΑ· σχεδόν κάθε σοσιαλιστής ή αναρχικός της πόλης συλλαμβάνεται και ανακρίνεται. Πολλά έντυπα και εφημερίδες ριζοσπαστικής σκέψης φιμώνονται, ενώ σπίτια ή χώροι στους οποίους συγκινητώνονταν οι υποστηρικτές της κίνησης του 8ώρου κλείνουν χωρίς εξηγήσεις ή κατηγορίες.

Οκτώ άνθρωποι, οι Oscar Neebe, Adolph Fisher, August Spies, Louis Lingg, Michael Schwab, Samuel Fielden, Carl Engel και ο Albert Parsons, κατηγορούνται για τις ταραχές, μολονότι κάποιοι από αυτούς δεν βρίσκονται καν στην πλατεία Haymarket κατά τη διάρκεια των γεγονότων. Αρχικά, ο Albert κρύβεται στο Γουισκόνσιν, μέχρι την ημερομηνία της πρώτης δίκης, οπότε και παραδίνεται για να δικαστεί με τους συντρόφους του, ενώ η Lucy πολλάκις συλλαμβάνεται προκειμένου να αποκαλύψει την κρυψώνα του άνδρα της. Τον Οκτώβριο του 1887, μετά από παρωδίες

δίκης, κατά τις οποίες ακόμα και το «*A word to tramps*» της Lucy χρησιμοποιείται για να στοιχειοθετηθεί η κατηγορία της συνωμοσίας, οι οκτώ κατηγορούμενοι βρίσκονται ένοχοι και καταδικάζονται σε θάνατο διά απαγχονισμού. Λίγο αργότερα, ο ένας από αυτούς, ο Louis Lingg, αυτοκτονεί μέσα στη φυλακή, ενώ η ποινή για τους Fielden and Schwab τρέπεται σε ισόβια και για τον Neebe σε 15ετή κάθειρξη.

Μετά την καταδίκη, μία μεγάλη προσπάθεια υπεράσπισης από αναρχικούς και ακτιβιστές ξεκινά σε Ευρώπη και ΗΠΑ. Μπροστάριζες, φυσικά, η Lucy: ταξιδεύει σ' όλη τη χώρα διανέμοντας το κείμενό της «*Was It a Fair Trial?*», συλλέγει πόρους και δίνει ομιλίες, με τις οποίες διαδίδει τις επαναστατικές θέσεις της ίδιας και του άνδρα της και παρέχει πληροφορίες για τη δίκη. Παρότι η αστυνομία εμποδίζει συνεχώς την προσπάθειά της (στο Columbus του Οχάιο συλλαμβάνεται), η Lucy μέχρι τον Φεβρουάριο του 1887 έχει κατορθώσει να δώσει 43 ομιλίες σε 17 πολιτείες.

Παρά την ένταση της υπερασπιστικής του γραμμής, ο Albert εξετάζοντας τα δεδομένα αποφασίζει να πεθάνει σαν μάρτυρας για τις ιδέες του παρά να εκλιπαρήσει για έλεος, όπως κάποιοι από τους συγκατηγορούμενούς του πράττουν. Χαρακτηριστική η δήλωση της Lucy προς τους εκπροσώπους του Τύπου: «*Αν είναι αλήθεια, ξέρω πως βρέθηκε [η βόμβα] εκεί. Την έβαλαν αξιωματούχοι των φυλακών, που θα έκαναν τα πάντα για να αναχαιτίσουν το κόμμα της κοινής γνώμης που τώρα υποστηρίζει τη μείωση των ποινών των αναρχικών. Γιατί δεν έκαναν καλύτερη δουλειά, ώστε να είναι η συνομωσία ολοκληρωμένη; Έπρεπε να βάλουν μία βόμβα στο κελί του Lingg, ένα φυτίλι στον Fischer, δυναμίτη στον Parsons και τα καφούλια στον Engel. Αυτό θα ήταν μια καλή δουλειά και θα ολοκλήρωνε τη συνομωσία.*»

Τελικά, στις 11 Νοεμβρίου του 1887, ο Albert και οι τρεις σύντροφοί του εκτελούνται. Η Lucy φέρνει τα παιδιά της να δουν τον μελλοθάνατο πατέρα τους, όμως, ακόμα και τώρα, η αστυνομία έχει άλλη άποψη: τους συλλαμβάνει, τους γδύνει και τους αφήνει σ' ένα κελί μέχρι να τελειώσει η εκτέλεση. Γράφει η ίδια: «*Εκείνο το μελαγχολικό πρωινό της 11^{ης} Νοεμβρίου 1887, πήγα τα δύο μικρά παιδιά μου στη φυλακή για να αποχαιρετήσουν τον αγαπημένο μου σύζυγο. Βρήκα τη φυλακή περιφραγμένη με συρματόσχοινα. Αστυνομικοί με πιστόλια περιφρουρούσαν τον χώρο. Τους ζήτησα να μας επιτρέψουν να επισκεφτούμε τον άνθρωπό μας, πριν τον δολοφονήσουν. Δεν είπαν τίποτα. Τότε τους είπα: 'Αφήστε τα παιδιά ν' αποχαιρετήσουν τον πατέρα τους· αφήστε τα να δεχτούν την ευχή του. Δεν μπορούν να κάνουν κακό'. Σε λίγα λεπτά ήρθε ένα περιπολικό, μας πήρε και μας πήγε σε ένα αστυνομικό τμήμα, όπου μείναμε κλει-*

δωμένοι μέχρι να λάβει χώρα η αποτροπαιή πράξη. Ω, δυστυχία, ήπια το ποτήρι της οδύνης μέχρι τα κατακάθια, αλλά ακόμα παραμένω επαναστάτρια».

Μετά την εκτέλεση του συζύγου της, η Lucy ζει στη φτώχεια με ένα εβδομαδιαίο επίδομα οκτώ δολαρίων (το οποίο αυξάνεται με δύο δολάρια για το κάθε απ' τα παιδιά της) από την «Pioneer Aid and Support Association», μία οργάνωση με σκοπό την ενίσχυση των οικογενειών των μαρτύρων της Haymarket και όλων αυτών που υποφέρουν λόγω της εμπλοκής τους σε κοινωνικούς αγώνες. Παράλληλα, συνεχίζει να εργάζεται στο ραφείο, αν και όλο και περισσότερο την νερδίζουν οι πολιτικές της δραστηριότητες, συνεχίζοντας τον αγώνα για δικαίωση των συντρόφων της και υπεράσπιση των δικαιωμάτων των εργατών και της ελευθερίας. Δεν αποτελεί άλλωστε υπερβολή το γεγονός ότι η αναγνώριση της πρωτομαγιάς ως ημέρα μνήμης κατά πολύ οφείλεται σε δικές της προσπάθειες. Γράφει η ίδια αργότερα, τον Δεκέμβρη του 1911, στο «*The Agitator*»: «*Η συγκέντρωση στη Haymarket αναφέρεται στην ιστορία ως 'η εξέγερση των αναρχικών της Haymarket'. Καμία άλλη εξέγερση δεν συνέβη εκεί, εκτός από τη βία της αστυνομίας... Η μεγάλη απεργία του Μαΐου του 1886 ήταν ένα ιστορικό γεγονός μεγάλης αξίας, επειδή ήταν για πρώτη φορά που οι εργάτες από μόνοι τους προσπάθησαν ενωμένοι με συντονισμένη δράση να μειώσουν τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας... Αυτή η απεργία ήταν η πρώτη προς την κατεύθυνση της άμεσης δράσης σε μεγάλη κλίμακα.*»

Επέκταση του αγώνα. Δημιουργία των IWW

Σταθερή κι ανυποχώρητη στη συνδικαλιστική της θέση, η Lucy πιστεύει σε μία εθελοντική ένωση εργατών, η οποία θα ενισχύσει τις κοινές σχέσεις. Για το λόγο αυτό συνεχίζει να ασκεί κριτική στις τάσεις ρεφορμισμού που για άλλη μία φορά εισχωρούν στο κίνημα, καθώς πιστεύει ότι δεν μπορεί μ' αυτόν τον τρόπο να αφανισθεί ο ταξικός διαχωρισμός. Με την εμφάνιση νέων δεδομένων στις εργασιακές σχέσεις (έκρηξη τεχνολογίας, αυτοματοποίηση της εργασίας), η Lucy βλέπει τη σημασία που θα έχει μία διεθνής οπτική για το εργατικό κίνημα.

Τον Οκτώβριο του 1888, έχοντας ήδη αποκτήσει τη φήμη του πολύ δυνατού ρήτορα και ακτιβιστή της κοινωνικής επανάστασης και με ισχυροποιημένη την φωνή της από την προσωπική της τραγωδία, πηγαίνει στο Λονδίνο προσκεκλημένη για σειρά ομιλιών πάνω στον Αναρχισμό και το εργατικό κίνημα. Με την επιστροφή της και βλέποντας την ελευθερία που μπορεί κανείς να συναντήσει σε ευρωπαϊκά κράτη σε σχέση με τις ΗΠΑ,

εντείνει την προσπάθειά της για την υπεράσπιση της ελευθερίας του λόγου στη χώρα της. Στις περιοδείες της και πάλι συναντά την αντίδραση των αρχών, που σχεδόν σε κάθε πόλη προσπαθούν να ματαιώσουν τις ομιλίες της. Όμως, παρά τις κατ' επανάληψη ενοχλήσεις και συλλήψεις επιμένει να διανέμει τα φυλλάδιά της και προχωρά σε δημόσιες ομιλίες σ' όλη τη χώρα πάντα με την πολύτιμη βοήθεια τοπικών ακτιβιστών.

Κι ενώ συνεχίζει να δίνει με αμείωτη ένταση και αριετή επιτυχία τους αγώνες της σε όλα τα πεδία, η προσωπική της ζωή εξακολουθεί να εξελίσσεται αρνητικά: δύο χρόνια μετά το θάνατο του άντρα της, πεθαίνει η κόρη τους Lulu Eda σε ηλικία 8 ετών, ενώ λίγο αργότερα πεθαίνει από φυματίωση σε ψυχιατρείο κι ο γιος τους, Albert Parsons Jr.

Παρά την τραγωδία της, το 1891 μαζί με τη L. Holmes ξεκινούν το βραχύβιο μηνιαίο έντυπο «*Freedom: A Revolutionary Anarchist-Communist Monthly*», διακηρύττοντας ότι οι μεγάλοι εργατικοί αγώνες που ήδη πραγματοποιούνταν (και θα συνεχίζονταν και τις ερχόμενες δεκαετίες του 1890 και 1900) αποτελούν ένδειξη για τον ερχομό της επανάστασης. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Lucy για άλλη μία φορά παίζει τον οικείο σε αυτήν ρόλο, δίνοντας πολλές ομιλίες, φέρνοντας σε επαφή άτομα και ομάδες και οργανώνοντας το εργατικό κίνημα, πράξεις που φυσικά της κοστίζουν αλλεπάλληλες συλλήψεις. Παράλληλα, για λίγο καιρό σχετίζεται με τον νεαρό αναρχικό Martin Lacher, ο οποίος την βοηθά να εκδώσει την αυτοβιογραφία του Albert.

Τα χρόνια που ακολουθούν, το εργατικό κίνημα του Σικάγο ανταποκρινόμενο στην αυξανόμενη εργατική αναταραχή, που έχει επεκταθεί σ' όλη τη χώρα, κινητοποιείται οργανώνοντας ένα εργατικό συνέδριο τον Ιούνιο του 1905, αφού προηγούμενα ο Big Bill Haywood έχει φέρει σε επαφή αναρχικούς, σοσιαλιστές και εκπροσώπους εργατικών ενώσεων. Αυτό το συνέδριο αποτελεί την ιδρυτική πράξη της αναρχοσυνδικαλιστικής εργατικής ένωσης «Βιομηχανικοί Εργάτες του Κόσμου (Industrial Workers of the World, IWW)». Για τη Lucy Parsons, μία από τις πρώτες γυναίκες που εντάσσονται στη νέα οργάνωση, οι IWW αντικατοπτρίζουν πλήρως τις πολιτικές της πεποιθήσεις. Εστιασμένη πάντοτε στην ανάγκη καλής οργάνωσης σε αντίθεση προς τους αμερικανούς αναρχικούς των αρχών του 20ου αιώνα, που έχουν πια απομακρυνθεί από την οργανωτική λογική της νεαρής πια IWPA, η Lucy πιστεύει ότι η επανάσταση θα έρθει μέσα από ένα καλά οργανωμένο εργατικό κίνημα που θα καταλάβει μέσω γενικής απεργίας και άμεσης δράσης τα μέσα παραγωγής. Γράφει το

1907: «Το αναρχικό ζήτημα (ζήτημα, γιατί τα τελευταία χρόνια κίνημα δεν υπήρξε) στερείται ενός διαδικαστικού σχεδίου ή οργάνωσης. Οι ομάδες που υπάρχουν απαρτίζονται κυρίως από νέους, άπειρους ανθρώπους που ο καθένας έχει τη δική του αντίληψη για τους αληθινούς στόχους του αναρχισμού. Προσωπικά, πάντοτε υποστήριζα την ιδέα μιας συγκροτημένης οργάνωσης παράλληλα με την προϋπόθεση της υπευθυνότητας των μελών, όπως τις μηνιαίες συνδρομές ή τη συγκέντρωση χρημάτων για σκοπούς προπαγάνδας. Για τις απόψεις μου αυτές με έχουν αποκαλέσει αναρχική 'παλιάς σχολής' και άλλα τέτοια».

Σε ομιλία της στο ιδρυτικό συνέδριο των IWW το 1905 καταγράφονται κάποιες από τις θέσεις της: «Τι εννοούμε όταν λέμε 'επαναστατικό σοσιαλισμό'; Εννοούμε ότι η γη πρέπει να ανήκει στους ακτήμονες, τα εργαλεία στους εργάτες και τα προϊόντα στους παραγωγούς... Πιστεύω ότι, αν κάθε άντρας και κάθε γυναίκα που εργάζεται ή μοχθεί στα ορυχεία, τους μύλους, τα εργαστήρια, τα χωράφια και τα εργοστάσια της απέραντης Αμερικής μας αποφάσισε να κατακτήσει αυτά που δικαιωματικά τού ανήκουν και να μην αφήσει κανένα αργόσχολο να ζει από τον μόχθο του, τότε δεν θα υπάρξει στρατός τόσο δυνατός για να σας σταματήσει, γιατί εσείς οι ίδιοι στρατός είστε... Η άποψή μου για την απεργία του μέλλοντος δεν είναι να κάνουμε απεργία και να περιμένουμε να πενάσουμε, αλλά να απεργούμε και να μένουμε στους χώρους όπου δουλεύουμε, να κάνουμε κατάληψη στα μέσα παραγωγής... Ας πνιζόμαστε τέτοιες διαφορές, όπως εθνικότητα, θρησκεία, πολιτική, και ας κοιτάζουμε το άστρο της βιομηχανικής δημοκρατίας της εργασίας που ανατέλλει, γνωρίζοντας ότι έχουμε αφήσει πίσω τα παλιά και προχωρούμε προς το μέλλον. Δεν υπάρχει καμία εξουσία στη γη που να μπορεί να σταματήσει άντρες και γυναίκες που είναι αποφασισμένοι παρά τους κινδύνους να ζήσουν ελεύθερα... Ακόμα και τώρα ελπίζω να ζήσω για να δω το πρώτο ξημέρωμα της νέας εποχής, τότε που ο καπιταλισμός θα είναι παρελθόν και η νέα βιομηχανική δημοκρατία, η κοινοπολιτεία της εργασίας, θα εγκαθιδρυθεί».

Συνειδητοποιώντας το πόσο σημαντική για ένα κίνημα αποτελεί η δυνατότητα έκδοσης και η έντυπη προπαγάνδα, προσθέτει ως επιμελήτρια του αναρχικού εντύπου «*The Liberator*», το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά πολύ σαν μέσο επικοινωνίας και προπαγάνδας των IWW: «Δεν υπάρχει άλλος τρόπος να χτιστεί ένα κίνημα, να αναπτυχθεί και να παραμείνει ισχυρό παρά μόνο μέσα από την ύπαρξη εντύπου, τουλάχιστον εβδομαδιαίου, αν δεν μπορεί καθημερινό [...] Το *'The Liberator'* είναι το μόνο αγγλόφωνο αναρχικό έντυπο προπαγάνδας στην Αμερική· για τον λόγο αυτό, οι σύντροφοι κι οι φιλικά προσκείμενοι απ' όλα τα μέρη της χώρας θα έπρεπε να νιώθουν ως καθήκον να υποστηρίξουν αυτό το έντυπο, να γράφουν σε αυτό, να συνεισφέρουν οικονομικά και να

κάνουν την επιτυχία του προσωπικό τους μέλημα». Ταυτόχρονα, την περίοδο αυτή, η Lucy γράφει μία ιστορία του εργατικού κινήματος, αναφέροντας σχετικά: «Οι αναρχικοί γνωρίζουν ότι μια μεγάλη περίοδος εκπαίδευσης πρέπει να προηγηθεί οποιασδήποτε θεμελιώδους αλλαγής στην κοινωνία, ως εκ τούτου δεν πιστεύουν στα παρακαλετά για ψήφο και τις πολιτικές εκστρατείες, αλλά στην ανάπτυξη της ελεύθερης σκέψης».

Παράλληλα, μέσα από τους IWW και το *Liberator* βρίσκει έδαφος ν' αναπτύξει τις θέσεις της για την ανισότητα των δύο φύλων και όντας πολυ-γραφότατη συνεισφέρει σημαντικά στους αγώνες των γυναικών. Στο ίδιο συνέδριο το 1905 προσθέτει: *«Όποτε πρέπει να μειωθούν οι μισθοί, η καπιταλιστική τάξη χρησιμοποιεί τις γυναίκες για να τους μειώσει, και, αν είναι κάτι που εσείς οι άντρες πρέπει να κάνετε στο μέλλον, είναι να οργανώσετε τις γυναίκες».* Στα περιοδικά με τα οποία συνεργάζεται κάνει αφιερώματα σε διάσημες γυναίκες και καταπιάνεται μ' ένα σωρό ζητήματα, όπως ο γάμος, το διαζύγιο ή ο έλεγχος των γεννήσεων και το δικαίωμα της γυναίκας να αποφασίζει μόνη της για όλα αυτά.

Το 1909, στα πλαίσια της προπαγάνδας των IWW υπέρ του εργατικού κινήματος, η Lucy βρίσκεται στον Καναδά για σειρά ομιλιών, δραστηριότητα που θα ασκήσει και στις επόμενες δεκαετίες, ενώ ήδη από το 1907-1908 αναλαμβάνει ηγετική θέση στον αγώνα απέναντι στην πείνα και την ανεργία, κηρύττοντας *«... ώμο με ώμο, από κοινού, θα έπρεπε να ξεσηκωθείτε και να πάρετε ό,τι σας ανήκει».* Το 1914, στο Σαν Φρανσίσκο δημιουργεί μέσω των IWW μία επιτροπή ανέργων, πιέζοντας την κυβέρνηση να χαράξει κοινωνική πολιτική. Αρνούμενες οι αρχές της πόλης να αναγνωρίσουν την επιτροπή, πραγματοποιείται μεγάλη πορεία ανέργων με επικεφαλής άνεργες γυναίκες, η οποία ωθεί την «Αμερικανική Ομοσπονδία Εργασίας» και το «Σοσιαλιστικό Κόμμα» να ενεργοποιηθούν και η πίεση να γενικευτεί. Παρόμοιες δράσεις πραγματοποιούνται και τον Ιανουάριο του 1915, όταν η Lucy οργανώνει με επιτυχία στο Σικάγο διαδηλώσεις ενάντια στη φτώχεια και την πείνα, γεγονός που οδηγεί στη σύλληψή της. Λίγο αργότερα, οι προσπάθειες έχουν αποτέλεσμα, καθώς η κυβέρνηση υπό την πίεση των γεγονότων ανακοινώνει την έναρξη σχετικού προγράμματος.

Συνεργασία με το Κομμουνιστικό Κόμμα

Γύρω στο 1925, η Lucy αρχίζει να συνεργάζεται με το νεοϊδρυθέν Κομμουνιστικό Κόμμα και το 1927 συνδέεται με τη «National Committee of the International Labor Defense», μία κομμουνιστική οργάνωση

που εργάζεται για τα δικαιώματα των διωκομένων ακτιβιστών και των αδικώς κατηγορουμένων αφροαμερικανών.

Ποιοι είναι οι λόγοι, όμως, που ωθούν, τη Lucy να σχετιστεί με κομμουνιστικές ομάδες και οργανώσεις; Είναι γνωστό ότι το αναρχικό κίνημα μετά τη Haymarket έχει συρρικνωθεί και δεν μπόρεσε ξανά να αποκτήσει τη μαζικότητά του μέχρι την ίδρυση των IWW, που τελικά στραγγαλίζονται κι αυτοί από την κρατική παρέμβαση, ενώ πολλά από τα μέλη τους φυλακίζονται ή εκδιώκονται. Η Lucy δεν βλέπει κανένα μέλλον στο κίνημα και η απογοήτευσή της για την πορεία του γίνεται εμφανής στα γραπτά της. Σε κάποιο απ' αυτά, το 1934, γράφει σ' έναν νέο αναρχικό: «Στο γράμμα σου μιλάς για ένα 'κίνημα'. Πού είναι αυτό; Αυτό το λες κίνημα; Η Αναρχία είναι τελειωμένο θέμα στην αμερικανική ζωή σήμερα». Κι αλλού προσθέτει: «Ο Αναρχισμός στην τωρινή γενιά δεν έχει αναδείξει καμία συγκροτημένη οργάνωση, μόνο κάποιες λίγες ομάδες που αγωνίζονται χλιαρά διασκορπισμένες σ' αυτήν την αχανή χώρα, που συσκέπτονται τότε τότε, συζητάνε και μετά πάνε σπίτι τους».

Μέσα, λοιπόν, από τη συνεργασία της με το K.K. και μέσω της προσωπικής διαμόρφωσης ταξικής συνείδησης, η Lucy βλέπει μία προσπάθεια προς την επανάσταση, προσπάθεια που εκείνον τον καιρό παντελώς απουσιάζει από τους συντροφικούς της κύκλους. Η ίδια, άλλωστε, αποικαλύπτει τους λόγους: «Συνεργάστηκα με το *International Labour Defense*, επειδή ήθελα να κάνω κάτι για να βοηθήσω τα θύματα του καπιταλισμού που αντιμετώπιζαν πρόβλημα, κι όχι απλά να μιλάω, να μιλάω, να μιλάω...» και αφιερώνεται στην υπεράσπιση των αδυνάτων, των φτωχών αλλά και διαφόρων ακτιβιστών και αναρχικών, τους οποίους το κατεστημένο κυνηγά. Οι δίκες των Scottsboro Eight¹, των Sacco και Vanzetti αλλά και οι υποθέσεις των Tom Mooney, Angelo Hearndon και Warren Billings φανερώνουν τη συνεχή της προσπάθεια να ξεσκεπάσει το φασισμό του δικαστικού συστήματος.

Η εμπλοκή της αυτή και η συνεργασία της με μέλη αμερικανικών κομμουνιστικών ομάδων κάνουν κάποιους να ισχυρίζονται ότι το 1939 η Lucy, θορυβημένη από την επέλαση εκείνη την εποχή και του φασισμού, προσχωρεί τελικά στο K.K., εικασία που τελικά πειστικά έχει καταρριφθεί από πολλούς ερευνητές. Η επιλογή της άλλωστε να δουλέψει μαζί με κομ-

¹ The Scottsboro Trial. Την άνοιξη του 1931, οκτώ νεαροί αφροαμερικανοί κατηγορήθηκαν για το βιασμό δύο λευκών γυναικών και καταδικάστηκαν σε θάνατο. Η εκστρατεία υποστήριξής τους αποτέλεσε σημείο αναφοράς στον αγώνα για τα πολιτικά δικαιώματα και πηγή έμπνευσης για μελλοντικούς ακτιβιστές.

μουνιστές δίχως να προδώσει τις πολιτικές της θέσεις εξηγείται επαρκώς με τα όσα η ίδια δηλώνει στην ομιλία της κατά τους εορτασμούς της πρωτομαχιάς του 1930, και ενώ ήδη συνεργάζεται με την ILD. Σ' αυτήν, δηλώνει την υποστήριξη της στα μέλη του Κ.Κ. που βρίσκονται έγκλειστοι στις φυλακές και ευθαρσώς διακηρύσσει: «*Και βέβαια είμαι αναρχική. Και δεν αισθάνομαι ότι πρέπει να απολογηθώ γι' αυτό σε κανέναν, αφού ο Αναρχισμός είναι αυτός που στη μήτρα του κουβαλά τον σπόρο της Ελευθερίας.*»

Τελευταίοι αγώνες και θάνατος

Αν και τα χρόνια περνούν, η Lucy δεν εγκαταλείπει ποτέ την προσπάθειά της να διαδώσει τον αναρχισμό και την ιδέα της εργατικής πάλης. Σε μια απ' τις λίγες φορές που της επιτρέπεται να μιλήσει, στο Metropolitan Hall μπροστά σε πλήθος χιλιάδων ανέργων λέει: «*Έφτασε για μένα η εποχή του τρύγλου. Δεν κρύβω το γεγονός ότι μαζί με άλλους ειλικρινείς αναρχικούς θα εκμεταλλευτούμε την κατάστασή σας για να σας διδάξουμε τις αρχές αυτού που θεωρούμε αληθινό. Είστε οι μόνοι που παράγετε· γιατί να μην μπορείτε να καταναλώσετε; Αν σας καταφέρουμε να ξεσηκωθείτε και να δράσετε απεγνωσμένα, τότε θα σώσετε τον εαυτό σας. Το σημερινό κοινωνικό σύστημα είναι σάπιο απ' την κορφή μέχρι τα νύχια. Αυτό πρέπει να το καταλάβετε και να συνειδητοποιήσετε ότι ήρθε ο καιρός να το καταστρέψετε.*»

Ακόμα και τα τελευταία χρόνια της ζωής της, όταν έχει ήδη αρχίσει να χάνει το φως της, η Lucy είναι ενεργή στον αγώνα ενάντια στην καταπίεση και τον φασισμό. Γράφει ο Steve Fraser γι' αυτήν: «... κυρτωμένη απ' τα γεράματα και σχεδόν τυφλή, τόσο φτωχή, όπως ακριβώς τη μέρα που είχε φτάσει στο Σικάγο μισό αιώνα νωρίτερα, διοργάνωσε το Νοέμβριο του 1937 μία συγκέντρωση για τα 50 χρόνια της εκτέλεσης των μαρτύρων της Haymarket». Τον Φεβρουάριο του 1941 και σε ηλικία 88 ετών δίνει την τελευταία μεγάλη της διάλεξη, όταν και μιλά στο International Harvester.

Από το «*Principles of Anarchism*» μεταφέρουμε: «*Κατά τη γνώμη μου, ο αγώνας για ελευθερία είναι τόσο μακρός και τα λίγα βήματα που κάναμε κατακτήθηκαν με πολύ μεγάλη θυσία από τους λαούς του 20^{ου} αιώνα για να συναντήσουμε να εκχωρήσουμε σε οποιοδήποτε πολιτικό κόμμα τη διαχείριση των κοινωνικών και οικονομικών μας υποθέσεων. Όσοι είναι εξοικειωμένοι με την ιστορία γνωρίζουν καλά ότι ο άνθρωπος, όταν αποκτήσει εξουσία, θα την καταχραστεί· γι' αυτό, λοιπόν, και για άλλους λόγους, εγώ, μετά από προσεκτική σπουδή κι όχι παρορμητικά, από ένας ειλικρινής, σοβαρός, πολιτικός σοσιαλιστής πέρασα στην α-πολιτική φάση του Σοσιαλισμού, τον Αναρχισμό, επειδή πιστεύω ότι μπορώ στη φιλοσοφία του να*

βρω τις κατάλληλες συνθήκες για την πληρέστερη ανάπτυξη των μεμονωμένων κοινωνικών μονάδων, η οποία δεν μπορεί ποτέ να πραγματοποιηθεί κάτω από κυβερνητικούς περιορισμούς. Η φιλοσοφία του αναρχισμού περικλείεται στη λέξη 'Ελευθερία' και είναι τόσο περιεκτική, ώστε να περιλάβει μέσα της όλα αυτά που συμβάλλουν στην πρόοδο. Ο Αναρχισμός δεν θέτει κανένα απολύτως εμπόδιο και καμία προϋπόθεση στην ανθρώπινη πρόοδο ή τη σκέψη και τίποτα δεν θεωρείται τόσο αληθινό ή τόσο σίγουρο, που να μην μπορούν οι μελλοντικές ανακαλύψεις να το καταρρίψουν επομένως, ο Αναρχισμός έχει μόνο μία αλλά αλάθητη και αμετάβλητη αρχή, την 'Ελευθερία'. Ελευθερία ν' ανακαλυφθεί οποιαδήποτε αλήθεια, ελευθερία να αναπτυχθεί, να ζήσει φυσικά και πλήρως.

Τελικά, μετά από μια ζωή γεμάτη ένταση και πάθος, στις 7 Μαρτίου του 1942, η Lucy Parsons ακούραστη μα προπάντων αλύγιστη φεύγει από τη ζωή, όταν ξεσπά φωτιά στο σπίτι όπου διαμένει. Την επόμενη μέρα πεθαίνει μαζί της και ο αγαπημένος της από το 1910 George Markstall, ο οποίος πέφτει στη φωτιά και προσπαθεί να τη σώσει. Κατά μία έννοια, ο αγώνας της για την ελευθερία συνεχίζεται και μετά το θάνατό της, αφού το κατεστημένο προσπαθεί για μια ακόμα φορά να τη σιωπήσει: η βιβλιοθήκη της, η οποία εκτός από το προσωπικό της υλικό, γράμματα και έγγραφα περιλαμβάνει 1.500 τίτλους βιβλίων, κατάσχεται από το FBI. Σύμφωνα με την Ashbaugh, η Lucy θάβεται στο Σικάγο, κοντά στο μνημείο του Haymarket, στο νεκροταφείο του Waldheim.

Επιλογικά, τα λόγια που η ίδια, το Νοέμβριο του 1912, έχει απευθύνει στους νεκρούς της Haymarket, δικαιωματικά επιστρέφουν σ' αυτήν: «*Μόλις τώρα αρχίσατε να ζείτε στις καρδιές όλων αυτών που αγαπούν την ελευθερία. Γιατί τώρα, χρόνια αφότου φύγατε, χιλιάδες από αυτούς που τότε ήταν αγέννητοι δείχνουν ενδιαφέρον να μάθουν για τις ζωές και το ηρωικό σας μαρτύριο, και όσο περνούν τα χρόνια τόσο πιο έντονα θα λάμψουν τα ονόματά σας και τόσο περισσότερο θα σας εκτιμήσουν. Όλοι αυτοί, που τόσο άθλια σας δολοφόνησαν, κάτω από το σχήμα του νόμου -του νόμου του λυντσαρίσματος- σε ένα δικαστήριο υποτιθέμενης δικαιοσύνης, ξεχάστηκαν. Αναπαυτείτε, σύντροφοι, αναπαυτείτε. Όλα τα αιώρια δικά σας είναι!».*

Τελικά, η Lucy Parsons... η θρασύς έγχρωμη αγγλόφωνη που εισχώρησε στα επαναστατικά κινήματα, τα οποία μέχρι τότε κατακλύζονταν από άντρες γερμανούς μετανάστες· το δραστήριο μέλος πολλών ομάδων και συλλογιστήτων και ιδρυτικό μέλος της IWPA και των IWW· η εμπνευσμένη ρήτορας και διαμορφωτής πολιτικής σκέψης, που κυνηγήθηκε

όσο λίγοι, αλλά κράτησε ζωντανό το παράδειγμα δράσης και αγωνιστικότητας: η συγγραφέας ρηξικέλευθων άρθρων, που πρόσφεραν φρέσκιες ιδέες για θέματα, όπως η φτώχεια και ο ρατσισμός, αλλά και ριζοσπαστική οπτική σχετικά με την οργάνωση του κινήματος και την άμεση δράση: η εκδότης εφημερίδων και εντύπων επαναστατικής σκέψης και μόνιμη συνεργάτης σε διάφορα έντυπα και περιοδικά: η οργανώτρια απεργιών και μαζικών διεκδικήσεων και πρωτοπόρος στην ιδέα της καθιστικής απεργίας: η αστειρευτή υπερασπιστής των αδυνάτων αλλά και αναρχικών και εργατών αντιβιστών: η ατρόμητη καταγγέλλουσα της καταπίεσης των αφροαμερικανών και υποκινητρια σε αυτοάμυνα απέναντι στη ρατσιστική βία, εβδομήντα χρόνια πριν το κηρύξουν αυτό οι Μαύροι Πάνθηρες: η εμπράκτως μαχητική φεμινίστρια, πριν καν υπάρξει αυτή η λέξη: η γυναίκα που τίποτε λιγότερο από την επανάσταση δεν θεωρούσε ικανό ν' αλλάξει το καπιταλιστικό σύστημα και ανάγκασε την αστυνομία του Σικάγο να τη θεωρεί «πιο επικίνδυνη από χίλιους ταραχοποιούς»... δεν είναι απλά η χήρα του Albert Parsons. Είναι η Lucy Parsons!

Πηγές και αναφορές

Ahrens Gale, «*Lucy Parsons: Freedom, Equality, Solidarity. Writings & Speeches, 1878-1937*», Chicago, 2004.

Ashbaugh Carolyn, «*Lucy Parsons, American Revolutionary*», Chicago, Illinois Labor History Society, 1976.

Cravey Altha and Georgia Ann, «*Lucy Parsons and the Haymarket days*», Acme Editorial Collective, 2008.

Flood Andrew, «*Rescuing Lucy Parsons for the anarchist movement*», 2005.

Free Society, περιοδικό, τόμος 2, τεύχος 4, 1995.

La Verded Publications, «*Lucy Parsons, Revolutionary Woman*».

Lowndes Joe, «*Lucy Parsons (1853-1942): The Life of an Anarchist Labor Organizer*».

McKean Jacob, «*A Fury For Justice: Lucy Parsons And The Revolutionary Anarchist Movement in Chicago*».

Rice Jon, «*Lucy Parsons, Chicago Revolutionary*», People's Tribune (online edition), Vol. 22 No. 7, 13 February 1995.

Thibeault Caeli, «*Lucy Parsons: A Life Dedicated to Justice*».

Women's History Information Project, «*Lucy Parsons: Woman of Will*».

... στην πράξη

Δημήτρης Κωνσταντίνου
Χωρίς πίστη, χωρίς νόμο, χωρίς βασιλιά¹

*Το ταξίδι αυτό αφιερώνεται στην κοινωνία των Ζαπατίστας,
που μετά από 14 χρόνια ανθεί και ανθίσταται.*

Δυστυχώς, η *συντηρητικότητα* είναι βαθιά ριζωμένη στις ψυχές των ανθρώπων. Πέρα από μια έμφυτη ανάγκη για σιγουριά και ασφάλεια, το μεγαλύτερο ποσοστό της καλλιεργείται ως μαθημένη συμπεριφορά από ένα ολόκληρο σύστημα, που διαιωνίζεται εις βάρος των πολλών. Κι όταν κάποιος τολμούν να διανοηθούν το διαφορετικό, μια κοινωνία βασιτισμένη σε τελείως διαφορετικές αρχές (ή μια κοινωνία που θα κάνει πράξη αυτά που μέχρι τώρα διακηρύσσονται υποκριτικά και μένουν κενά λόγια), η αντίδραση της συντηρητικής ψυχής είναι απόλυτα προβλέψιμη. Η δική της ανεπάρεχτα γεννά σκιστεινή ζηλοφθονία για κείνους που οραματίζονται μια διαφορετική κοινωνία και αγωνίζονται να την κατακτήσουν. Η μαθημένη δειλία χρωματίζει όλη τη συμπεριφορά της. Σκύβει το κεφάλι και εξοργίζεται με κείνους που δεν κάνουν το ίδιο.

Στο επίπεδο των επιχειρημάτων, όμως, όσοι εναντιώνονται στο καινούργιο είναι φτωχοί και καταφεύγουν μόνιμα στον *κοιμισό* στην ανιστόρητη υπόθεση ότι τα πράγματα δεν αλλάζουν· ήταν, είναι και θα είναι πάντα έτσι. Σαν αντίλαλος ακούγεται η στερεότυπη απάντηση σε κάθε ριζοσπαστική πρόταση: «... αυτά είναι θεωρίες, δε γίνονται στην πράξη». Μ' αυτόν τον τρόπο θάβονται οι τύψεις για την αναισθησία απέναντι στις καθημερινές τραγωδίες μιας κοινωνίας, έτσι δικαιολογείται η απραξία και η λούφα στην ασφάλεια μιας ετοιμοπαράδοτης αλλά τόσο προβληματικής πραγματικότητας.

Αν, όμως, «ό,τι υπάρχει, είναι κι εφικτό», όπως διακήρυττε ο κουάκερος οικονομολόγος Κ. Μπόουλντινγκ, τότε αξίζει να διδαχθούμε από την ιστορία του ανθρώπινου είδους. Πάμπολλοι ανθρωπολόγοι αναδεικνύουν κοινωνίες που μας δείχνουν ότι μια ριζοσπαστικά διαφορετική ζωή σε ορισμένους τομείς υπήρξε στο παρελθόν και ότι αυτό που ζούμε σήμερα δεν είναι αιώνιο αλλά μόνο μια εφήμερη ανθρώπινη κατασκευή.

¹ Η εισαγωγή του κειμένου πρωτοδημοσιεύτηκε στη μηνιαία εφημερίδα «ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ», ένθετο «Ζ», το Φλεβάρη του 2009.

Ορισμένα βασικά συστατικά αυτού που αποκαλούμε αναρχική ουτοπία ήταν βιωμένη πραγματικότητα για αναρίθμητες κοινωνίες επί χιλιάδες έτη, προτού κυριαρχήσει με φωτιά και τσεκούρι ο «πολιτισμός» της Δύσης. Η ηλικία του *homo sapiens* αγγίζει τα 200.000 χρόνια², ενώ μόλις πριν από 15.000 χρόνια αναδύθηκε η γεωργία και η κτηνοτροφία, που κατέληξαν στον καπιταλισμό τα τελευταία 300 χρόνια. Βεβαίως, ελάχιστες αρχαϊκές κοινωνίες επιβιώνουν σήμερα εξαιτίας της μαζικής τους εξόντωσης, αλλά άφησαν πίσω τους πληθώρα στοιχείων και το γεγονός της μακροβιότητάς τους σημαίνει πολλά.

Αρκεί να απεργλωβιστούμε από την ελληνοκεντρικότητα της Δυτικής παράδοσης, για να μπορέσουμε να δούμε τον πλούτο που έχουν να μας διδάξουν αμέτρητες άλλες, λογοκριμένες κοινωνικές οργανώσεις. Οι Εβραίοι ως περιούσιος λαός, η άρια φυλή του Χίτλερ και η απόλυτη μοναδικότητα της αρχαιοελληνικής δημοκρατίας είναι το ίδιο σωβινιστικό παραμύθι. Κι αν ο Κ. Καστοριάδης θεωρούσε καταχρηστικό τον όρο «δημοκρατία» για τα συμβούλια των Ιροκέζων, λόγω μη αυτοθέσμισης, ανθρωπολόγοι σαν τον Γκρέμπερ³ μας θυμίζουν ότι η οργάνωση των Ιροκέζων ήταν βασισμένη σε συνθήκη, κοινή συμφωνία, υποκείμενη σε συνεχή επαναδιαπραγμάτευση. Παρόμοια, ο ανθρωπολόγος Κλαστρ⁴ διαπιστώνει για τους Ινδιάνους της Αμερικής ότι βλέπουν την ύπαρξη εξουσίας ως την ίδια την επανεμφάνιση της φύσης, ως απειλή για τον πολιτισμό τους. Δεν αγνοούν την έννοια της εξουσίας, αλλά αυτοθεσιμίζονται, έτσι ώστε να μην της επιτρέψουν να εμφανισθεί.

Από την άλλη, σε συμφωνία με τον Καστοριάδη, ο Μ. Μπούτσιν υποβαθμίζει τη δημοκρατικότητα των μη Δυτικών κοινωνιών τονίζοντας ότι βασίζονται στη συγγένεια, παραβλέποντας έτσι αντίθετα παραδείγματα πολλών κοινοτήτων όπως στη Μαγαδασκάρη ή στο Μπαλί, και αρνούμενος να δει τη δημοκρατική πραγματικότητα αυτών των κοινωνιών, πολύ πιο ουσιαστική από τις αντίστοιχες Δυτικές, ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή μη του θεσμού της συγγένειας. Οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί, όμως, εστιάζουν στο γεγονός ότι η τεράστια πλειοψηφία των αρχαϊκών κοινωνιών δε μεταχειρίζεται τη διαδικασία της ψήφου⁵. Πράγματι, κοινωνίες αυτές

² http://anthro.palomar.edu/homo2/mod_homo_4.htm. 14/11/2008.

³ D. Graeber, *Αποσπάσματα μιας Αναρχικής Ανθρωπολογίας*, Στάσει Εκπίπτοντες, 2007, σ. 95.

⁴ Pierre Clastres, *Η Κοινωνία Ενάντια στο Κράτος*, Αλεξάνδρεια, 1992, σ. 52.

⁵ Ibid Graeber, σ. 96.

επιμένουν στην προσωπική επαφή και στη συναινετική διαδικασία, γεγονός μάλλον αξιέπαινο και όχι κατακριτέο.

Οι πρώτοι περιηγητές στη Βραζιλία και πολλοί εθνογράφοι υπογράμμιζαν πως η σημαντικότερη ιδιότητα του Ινδιάνου φύλαρχου ήταν ότι δεν είχε στα χέρια του σχεδόν καμία εξουσία, ήταν στην υπηρεσία της κοινότητας. Το αξιοσημείωτο της πολιτικής οργάνωσης της πλειοψηφίας των ινδιάνικων κοινωνιών ήταν η έλλειψη κοινωνικής διαστρωμάτωσης και εξουσίας. Οι Όνα και οι Γιαγκάν της Γης του Πυρός δεν είχαν καν το θεσμό της φυλαρχίας, ενώ στη γλώσσα των Τζιβάρο δεν υπήρχε λέξη για τον «αρχηγό»⁶.

Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο-ψυχολόγο Τσ. Γκλέντινιγκ⁷, η αμεσοδημοκρατική διαδικασία εφαρμόζεται πραγματικά στις θρησκευτικές-τροφοσυλλετικές κοινωνίες, στους ανθρώπους της φύσης, καταρρίπτοντας την προκατάληψή μας που τους θεωρεί «πρωτόγονους». Αντίθετα μ' αυτά που πιστεύουμε για τους αρχηγούς της φυλής και τους μάγους αυτών των κοινοτήτων, πολύ σπάνια αυτοί είναι καταπιεστικοί, αυταρχικοί εξουσιαστές. Λόγω της διαπροσωπικής επαφής, καθώς και των ελεύθερων συμβουλίων, κάθε μέλος έχει τη δυνατότητα να μιλήσει, να κάνει προτάσεις, να συμμετάσχει στην καθοδήγηση της κοινότητας. Η ιεραρχία δεν είναι καθόλου αναπτυγμένη, αποικουσταλλωμένη, ούτε και τους χρειάζεται: όπως «σε μία πτήση σμήνους πουλιών, που κάνει ελιγμούς στον αέρα, κανείς δεν είναι αρχηγός και κανείς δεν είναι ακόλουθος: απλά όλα πετούν μαζί»⁸.

Επιβεβαιώνοντας τα παραπάνω, ο Τζ. Μάντερ μας υπενθυμίζει ότι οι ευρωπαίοι άποικοι, όταν αποβιβάστηκαν στις ακτές της Β. Αμερικής, κουβαλούσαν μαζί τους μία έντονη ανάγκη για δημοκρατία. Επειδή, όμως, πέρασαν όλη τη ζωή τους στις μοναρχίες της Ευρώπης, δε γνώριζαν ούτε πώς να τη θεσμοθετήσουν, ούτε πώς να τη λειτουργήσουν. Ευτυχώς γι' αυτούς συνάντησαν τους ιθαγενείς και διαπραγματεύτηκαν μαζί τους σύμφωνα με τον «ινδιάνικο τρόπο»: σε δημοκρατικά συμβούλια βασισμένα στη συναίνεση⁹. Τελικά, οι πατέρες των ΗΠΑ δημιούργησαν ένα σύνταγ-

⁶ Ibid, Clastres, σ. 34, 35.

⁷ Chellis Glendinning, *My Name is Chellis & I'm in Recovery from Western Civilization*, Shambhala Publications, 1994.

⁸ Dolores LaChapelle, *Earth Wisdom*, L.A. Guild of Tudor Press 1978, 81. Από Glendinning, 1994.

⁹ Jerry Mander, *In the Absence of the Sacred*, Sierra Club Books 1991, 230-35. Επίσης, Robert Venables, *American Indian Influences on the American Founding Fathers*, από το

μα, σχετικό με τις αρχές του διαφωτισμού και του κουακερισμού, αλλά βασισμένο ουσιαστικά στις μεθόδους που είχαν γνωρίσει από τους αυτόχθονες.

Κι όμως, οι Δυτικοί του 16^{ου} αιώνα περιέγραφαν με βδελυγμία τις ινδιάνικες κοινωνίες: ΧΩΡΙΣ ΠΙΣΤΗ, ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΟ, ΧΩΡΙΣ ΒΑΣΙΛΙΑ¹⁰. Στα πωρωμένα τους μυαλά τότε (όπως και στα δικά μας σήμερα) η πίστη αφορούσε μόνο το δικό τους υπερβατικό, άυλο Θεό. Νόμος ήταν μόνο οι κανόνες που κατασιεύαζαν οι άρχοντες για να επιβάλλουν δια πυρός τα συμφέροντά τους. Ενώ η Δυτική-χριστιανική φιλοσοφία τους είχε κάνει πλύση εγκεφάλου ότι η ζωή είναι αδύνατη χωρίς την ύπαρξη κάποιου βασιλιά-απόλυτου εξουσιαστή.

Η συντηρητική σκέψη, προκειμένου να μην κλονιστούν τα σαθρά της θεμέλια, θα σπεύσει να χλευάσει πλήθος μη Δυτικές κοινωνίες ως πρωτόγονες. Θα επιδειξεί το ρατσισμό της, επειδή έχει εκπαιδευτεί να κοιτάζει τα πράγματα αποικιοκρατικά και με βάση την ιδεοληψία του εξελικτισμού, της αναγκαστικής, μονόδρομης προόδου της ανθρωπίνης κοινωνίας. Υποτίθεται ότι ο περίφημος Δυτικός πολιτισμός, η κοινωνία που ονομάζουμε καπιταλιστική, επειδή επιβλήθηκε, είναι και το αποκορύφωμα των οργανωτικών προσπαθειών του ανθρώπου.

Κι όμως, διαχειρισμένοι επιστήμονες, όπως ο ιστορικός Ε. Χόμπσμπουμ ή ο κοινωνιολόγος Α. Γκίντενς, υποστηρίζουν το αντίθετο. Κάποιες κοινωνίες του παρελθόντος υπήρξαν πολύ καλύτερες σ' ορισμένους τομείς από τις σύγχρονες καπιταλιστικές, απέρριπταν τον πόλεμο και την εξουσία, έδιναν έμφαση στη συνεργασία και όχι στον ανταγωνισμό¹¹. Ακόμη και στον τομέα της οικονομίας, οι κοινωνίες αυτές είναι συγκοφαντημένες. Σύμφωνα με τον Κλαστρ, ονομάστηκαν κοινωνίες της επιβίωσης, επειδή αρνούσαν να παράγουν άχρηστο πλεόνασμα. Αλλά αυτό που αρνήθηκαν αυτές οι κοινωνίες ήταν η υπερβολή: οι άνθρωποι μόνο δια της βίας εργάζονται πέραν των αναγκών τους. Σωστότερα εκφράστηκε γι' αυτές ο ανθρωπολόγος Μ. Σάλινς: πρώτες κοινωνίες του ελεύθερου χρόνου, πρώτες κοινωνίες της αφθονίας¹².

Τελικά αληθεύει ότι ο μόνος τομέας στον οποίο η ανθρωπότητα ση-

Exiled in the Land of the Free, Clear Light Publishers 1992, 73-124. Από Glendinning, 1994.

¹⁰ Ibid, Clastres, σ. 215.

¹¹ A. Giddens, *Κοινωνιολογία*, Gutenberg, 2002, 104.

¹² Marshall Sahlins, *Stone Age Economics*, Aldine Transaction, 1972.

μειώνει διαρκώς πρόοδο είναι η εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης της φύσης: κάτι που μπορεί να έχει τραγική κατάληξη για τον πλανήτη ολόκληρο¹³.

Και αν η συντηρητική σκέψη προσπαθεί απεγνωσμένα να διασώσει ότι απέμεινε από το ιδεολογικό της καταφύγιο, επιμένοντας ότι είναι αδύνατο να γυρίσουμε το χρόνο πίσω, τότε διατυμπανίζω ότι *ο στόχος δεν είναι να μεταλλαχτούμε σε κωνηγούς-τροφοσυλλέκτες, αλλά το εξής αυτονόητο: να συνειδητοποιήσουμε ότι το διαφορετικό είναι εφικτό*, να γνωρίσουμε τα θετικά στοιχεία τόσων άλλων κοινωνιών, που μέχρι τώρα περιφρονούσαμε, και να τα ενσωματώσουμε ανάλογα χωρίς προκατάληψη.

Αναπόφευκτα, κατά την εξερεύνηση αυτών των πολιτισμών γεννιέται το θεμελιώδες ζήτημα του μεγέθους. Είναι προφανές ότι ο δικός μας πολιτισμός, χάρη στον ασιτισμό που επιβλήθηκε από τον καπιταλισμό, χαρακτηρίζεται από τεράστιες συγκεντρώσεις πληθυσμού. Σύμφωνα, όμως, με τον πολιτικό φιλόσοφο Λέοπολντ Κερ «όταν κάτι είναι λάθος, τότε είναι πολύ μεγάλο», ενώ ο νεολουδίτης Κιρχπάτρικ Σέλ αναφέρει ειρωνικά ότι «αν το ποντίκι έπρεπε να είναι τόσο μεγάλο όσο ο ελέφαντας, θα γινόταν ελέφαντας. Δηλαδή θα είχε τέτοια χαρακτηριστικά, όπως τα τεράστια, κοντόχοντρα πόδια, που θα του επέτρεπαν να στηρίξει το υπερβολικό βάρος».

Ο ανθρωπολόγος Τζ. Μπέρντσελ¹⁴ ορίζει ως ιδανικό μέγεθος μιας κοινότητας Αβοριγίνων στην Αυστραλία τους 500 ανθρώπους: αριθμός που φαντάζει απλησίαστος για τα δικά μας δεδομένα. Η σύγχρονη υπερβολική συγκέντρωση πληθυσμού και η επακόλουθη μαζικοποίηση αποτελεί δυσεπίλυτο ζήτημα, αλλά πρέπει να λυθεί, και αυτό που απαιτείται πρώτα απ' όλα είναι η ανθρώπινη βούληση. Η *αποκέντρωση των κοινωνιών*, δηλαδή η δημιουργία αυτοδιαχειριζόμενων πυρήνων σε κάθε πτυχή και υποτομέα της ανθρώπινης κοινωνικής ζωής, καθώς και ο *τεμαχισμός των αστικών μαζών*, η επιστροφή στο σχήμα των κωμοπόλεων, ίσως αναστρέψουν την καταστροφική μας πορεία.

Ο σύγχρονος τρόπος οργάνωσης δεν είναι μονόδρομος, παρά την αντίθετη διακήρυξη της Θάτσερ και των απανταχού θατσεριστών ότι «δεν υπάρχει εναλλακτικός δρόμος». Αμέτρητοι πολιτισμοί διαφορετικοί από το Δυτικό δεν υστερούν σε τίποτα. Εμφανίζουν αρνητικά στοιχεία, αλλά και πολλά θετικά τα οποία αξίζει να εξερευνήσουμε για το δικό μας καλό,

¹³ E. Hobsbawm, *Για την Ιστορία*, Θεμέλιο, 1998.

¹⁴ Ibid Glendinning.

όχι με τα κοντόφθαλμα κριτήρια του δικού μας βιωμένου πολιτισμού αλλά με τα επιθυμητά κριτήρια μιας ιδανικής κοινωνικής οργάνωσης: αυτονομία (με την πλήρη έννοια που της δίνει ο Καστοριάδης), δικαιοσύνη, αλληλεγγύη, βιωσιμότητα, ανθρωπίνη ολοκλήρωση.

«Ευτυχησμένη περίοδος, ευτυχημένα τα χρόνια, στα οποία οι αρχαίοι έδωσαν το όνομα “χρυσά”, όχι επειδή εκείνα τα αίσια χρόνια το χρυσάφι, που τόσο ποθείται στη δική μας εποχή του σιδήρου, κερδιζόταν χωρίς κόπο, αλλά επειδή εκείνοι που ζούσαν τότε δεν ήξεραν τις δύο λέξεις: “δικό μου” και “δικό σου”! Εκείνους τους ευλογημένους αιώνες όλα τα πράγματα ήταν κοινά: το καθημερινό φαγητό κερδιζόταν χωρίς δουλειά, αρκούσε κάποιος να απλώσει το χέρι του για να το συλλέξει από τις εύρωστες γλυκοβελανιδιές που έστεκαν αγέρωχες, προσκαλώντας τον με τους ώριμους, γλυκούς καρπούς τους. Τα πεντακάθαρα ρέματα και τα κελαριστά ρυάκια πρόσφεραν τα εύγεστα, κρυστάλλινα νερά τους με αριστοκρατική αφθονία. Οι πολυάσχολες και νοήμονες μέλισσες έφτιαχναν τις δημοκρατίες τους στις σχισμές των βράχων και στις κουνάλες των δέντρων, χαρίζοντας χωρίς όρους το προϊόν της πρόσχαρης εργασίας τους σε κάθε χέρι. Τα επιβλητικά φελλόδεντρα χάριζαν με αφρότητα την πλούσια, ελαφριά φλούδα τους, για να φτιαχτούν πάνω σε δοκάρια στέγες στέρεες, που προστάτευαν από τη βιαιότητα των ουρανών. Τότε, επικρατούσε παντού ειρήνη, παντού συντροφικότητα, παντού αρμονία. Καθώς ακόμη τότε, το στομωμένο υνί από το αγκυλωτό άροτρο δεν είχε τολμήσει να ξεσκίσει και να διαπεράσει τα μαλθακά σπλάχνα της πρώτης μας μητέρας, που χωρίς καταναγκασμό προσέφερε από κάθε ίντσα του απέραντου χωμάτινου κόρφου της όλα όσα χρειάζονταν για την επιβίωση και την απόλαυσή τους τα παιδιά της... Οι σκέψεις αγάπης της καρδιάς ντυμένες απλά και φυσικά, όπως τις συνέλαβε η καρδιά, δεν αποζητούσαν την επίδειξη με φευτικές, πομπώδεις μωρολογίες. Η απάτη, ο δόλος ή ο φθόνος δεν είχαν μπερδευτεί ακόμη τότε με την αλήθεια και την αξιοπρέπεια. Η δικαιοσύνη έστεκε γερά στα πόδια

*της, απερίσπαστη και απρόσβλητη από τις προσπάθειες της
έννοιας και του συμφέροντος, που τώρα τόσο πολύ την
καταπονούν, τη βλέπουν και τη διαστρέφουν. Ο δεσποτι-
κός νόμος, ακόμη, δεν είχε επικρατήσει στο μυαλό του δι-
καστή, γιατί τότε δεν υπήρχε καμία αιτία κάποιος να δικά-
σει· ούτε υπήρχε και κανείς να δικαστεί...»*

Δον Κιχώτης από τη Μάντσα

Γοητευμένοι από το ντελίριο του Δον Κιχώτη, θα προσπαθήσουμε να ψηλαφήσουμε τα «χρυσά» χρόνια, τον «παράδεισο» που απωλέσαμε. Θα κάνουμε ένα ταξίδι στην υφήλιο, προκειμένου να προσεγγίσουμε το *διαφορετικό*, να γνωρίσουμε ανθρώπους και πολιτισμούς που ανέπτυξαν και διατήρησαν επί αιώνες ορισμένους αξιοληπτους θεσμούς σε τομείς όπως η οικονομία, η πολιτική, οι σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους αλλά και με τη φύση. Εκεί ακριβώς όπου ο δικός μας (και προσφάτως παγκοσμιοποιημένος) πολιτισμός επιδεικνύει καταστροφική ανωριμότητα.

!ΚΟΥΝΓΚ

Οι !Κουνγκ Σαν, που μελέτησε ο καθηγητής ανθρωπολογίας του Τορόντο Ρίτσαρντ Λη¹⁵, θεωρούνται από τους παλιότερους ανθρώπους στη Γη («γενετικάς Αδάμ» σύμφωνα με τον Σπένσερ Ουέλς). Ήταν κυνηγοί-τροφοσυλλέκτες και κατοικούσαν στην έρημο Καλαχάρι. Σήμερα ο παραδοσιακός τρόπος ζωής τους, 20.000 ετών, έχει καταστραφεί από την επέμβαση Δυτικών αλλά και Αφρικανών, που έχουν υιοθετήσει το Δυτικό τρόπο ζωής¹⁶. Μετά από επισταμένες μελέτες του λαού αυτού, ο Ρ. Λη αναφέρει ότι τα χαρακτηριστικά της ζωής αυτών των κοινοτήτων δίνουν τεράστια έμφαση στην ισότητα των κοινωνικών σχέσεων. Το ζήτημα δεν είναι απλώς η απουσία αρχηγών ή άλλων εξουσιαστικών θεσμών αλλά η κατηγορηματική επιμονή στην ουσιαστική ισότητα όλων των ανθρώπων και η άρνηση να υποκύψουν στην εξουσία άλλων, όπως εκφράζεται από τη φράση ενός μέλους της φυλής: «Φυσικά έχουμε αρχηγούς... καθέννας από μας είναι αρχηγός του εαυτού του».

Στην κουλτούρα των !Κουνγκ, όπως και άλλων κυνηγών τροφοσυλλε-

¹⁵ Όλα τα στοιχεία για το λαό των !Κουνγκ προέρχονται από τη μελέτη του Richard B. Lee, *Politics, Sexual and Non-Sexual in an Egalitarian Society*, Social Science Information 17: 871-895, 1978.

¹⁶ <http://abbott-infotech.co.za/tribes%20in%20the%20kalahari.html>. 15/11/08

κτών, κυριαρχούν δύο χαρακτηριστικά που συνοδεύουν την αντίληψη περί ισότητας. Οι δύο χειρότερες κατηγορίες που μπορεί να εκτοξεύσει ένας !Κουγγι σ' έναν άλλον είναι η τσιγκουνιά και η αλαζονεία. Τσιγκουνιά θεωρείται να αποθησαυρίζει κάποιος αγαθά με μυστικότητα και να τα «φυλάει σαν ύαινα». Αυτή διορθώνεται, σύμφωνα με την αντίληψη των !Κουγγι, αναγκάζοντας τον τσιγκούνη να προσφέρει αγαθά χωρίς φειδώ, μέχρι να «πονέσει» για να εξαγνιστεί. Προκειμένου να υπακούσουν όλοι στον ικανόνα αυτόν, οι !Κουγγι βρίζονται μεταξύ τους συνεχώς να είναι γενναϊόδωροι και να μη συσσωρευούν αγαθά μόνο για τον εαυτούλη τους.

Η ουσία της ζωής τους είναι το μοίρασμα: μία πρακτική που συναντιέται πολύ περισσότερο στην τροφосуλλεικτική ζωή από κάθε άλλο τρόπο παραγωγής. Για να κατανοήσουμε το χαρακτήρα αυτού του μοιράσματος, χρειάζεται να φανταστούμε το μοίρασμα που βιώνουμε σ' ένα τυπικό γεύμα μιας Δυτικής οικογένειας και να το επεκτείνουμε σε 15 με 30 άτομα, όπως γίνεται σε έναν καταυλισμό των !Κουγγι.

Η σημασία του μοιράσματος και της προσφοράς είναι τεράστια στην κοινότητά τους. Αλλά το έγκλημα της αλαζονείας είναι ακόμη μεγαλύτερο. Για τους !Κουγγι, μπορεί ο τσιγκούνης να είναι αντικοινωνικός και δυσάρεστος, αλλά ο αλαζόνας είναι επικίνδυνος, γιατί «η αλαζονεία του μπορεί να τον κάνει να σιτώσει κάποιον». Αλαζόνας μπορεί να είναι ο κυνηγός που σιότωσε σπουδαίο θήραμα ή μια γυναίκα που διαλαλά το περιφρημο δώρο που έκανε σε κάποιον. Οι μηχανισμοί της καθημερινής συμπεριφοράς ενάντια στην αλαζονεία λειτουργούν έτσι, ώστε να υποβαθμίζουν τις προσπάθειες κάποιου μέσω αποδοκιμασίας, είτε πρόκειται για τα θηράματα που σιότωσε κάποιος κυνηγός είτε για τα δώρα που έκανε κάποιος άλλος. Λέξεις «ευχαριστώ» και «παρακαλώ» δεν υπάρχουν στο λεξιλόγιό τους: αντί αυτών βρίσκουμε καυστικό χιούμορ, ειρωνικά κομπλιμέντα, ταπεινωτικές κουβέντες και κατάρες για μηδαμινή δόξα.

Πάντως, η αρχή μιας γενικευμένης αμοιβαιότητας εντός του καταυλισμού, η προσφορά χωρίς αναμονή ανταπόδοσης είναι σχεδόν παγκόσμιο χαρακτηριστικό των θηρευτικών-τροφосуλλεικτικών κοινοτήτων. Στην περίπτωση των !Κουγγι το φαγητό μοιράζεται όπως σε μία οικογένεια, ενώ τα πιο ανθεκτικά στο χρόνο αγαθά ανταλλάσσονται με βάση την αρχή της ισορροπημένης αμοιβαιότητας, δηλαδή οι συναλλαγές εξισορροπούνται μακροπρόθεσμα. Παρομοίως, οι σχέσεις κοινωνικής ισότητας βασίζονται σε μία παρόμοια αρχή πολιτικής αμοιβαιότητας. Το ποσοστό των εντολών που δίνει κάποιος εξισορροπείται από το ποσοστό αυτών που

δέχεται. Η ιεραρχία είναι αρνητική αμοιβαιότητα στο επίπεδο συναλλαγών. Όταν κάποιος δέχεται εντολές από έναν άλλο, χωρίς να δίνει, είναι σαν να προσφέρει αγαθά χωρίς ποτέ να παίρνει. *Το μοίρασμα των αγαθών και της εξουσίας πηγαίνουν χέρι-χέρι.* Για το λόγο αυτόν και εξαιτίας της καθολικότητας αυτού του φαινομένου στις κοινωνίες αυτού του είδους, επιβεβαιώνεται η θεωρία των Μαρξ και Ένγκελς για την ύπαρξη του πρωτόγονου κομμουνισμού προ της ανάδυσης του κράτους και την ταξική διαίρεση.

Φυσικά, παρά τα παραπάνω, θα ήταν λάθος να εξιδανικεύσουμε τις κοινωνίες αυτές αφού, όπως σε κάθε κοινωνία, τα μέλη τους είναι αναγκασμένα να αγωνίζονται ενάντια στις εσωτερικές τους αντιφάσεις και, επιπλέον, οι απαιτήσεις μιας τόσο συλλογικής ύπαρξης γεννούν ορισμένα προκλητικά προβλήματα, όπως η ισορροπία μεταξύ μοιράσματος και εγωιστικών, αλαζονικών ή αντικοινωνικών ενορμήσεων, που πρέπει να λύνονται κατά τη φάση της κοινωνικοποίησης των ατόμων. Το γεγονός, όμως, της επιτυχίας των !Κουνγκι στη συλλογική ζωή παρά (ή εξαιτίας!) της υλικής απλότητας του πολιτισμού τους είναι εξάισια διαφωτιστικό. Ένας συλλογικός τρόπος ζωής, βασισμένος στο μοίρασμα, όχι απλώς είναι εφικτός, αλλά ήταν κυριολεκτικά μια πραγματικότητα σε πάρα πολλά μέρη του κόσμου και για πολύ μεγάλες χρονικές περιόδους.

NAMA

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των κοινωνιών αυτού του είδους είναι η πλήρης συμμετοχή των μελών τους στις δραστηριότητες και στη ζωή της κοινότητας. Παραμένοντας στην κοιτίδα του ανθρώπινου είδους, την Αφρική, συναντούμε τους κυνηγούς-τροφοσυλλέκτες και κτηνοτρόφους Νάμα. Αυτοί κατοικούν στο νότιο τμήμα της Ναμίμπια, συγγενεύουν με τους αφρικανούς Μπούσμεν και θεωρούν τη γη παραδοσιακή, κοινοτική ιδιοκτησία. Σύμφωνα με τον ανθρωπολόγο Στ. Ντάιαμοντ, ο μέσος Νάμα είναι «δεινός κυνηγός και παρατηρητής της φύσης, κατασκευαστής εργαλείων και όπλων, βοσκός που γνωρίζει τις συνήθειες και τις ανάγκες των ζώων, βασικός συντελεστής σε μία ποικιλία τελετών της φυλής και πολύ καλά ενημερωμένος για όλους τους θρύλους, τα παραμύθια και τις παροιμίες του λαού του... Ο μέσος πρωτόγονος... είναι πιο ολοκληρωμένος, κυριολεκτικά, από τους περισσότερους πολιτισμένους. Συμμετέχει περισσότερο και πιο άμεσα στις δραστηριότητες που του δίνει τη δυνατότητα ο πολιτισμός

του, όχι ως καταναλωτής ή διεκπεραιωτής, αλλά ως ένα ενεργό, ολοκληρωμένο πρόσωπο»¹⁷.

ΠΙΑΡΟΑ

Στην άλλη όχθη του Ατλαντικού Ωκεανού, συναντούμε το λαό των Πιαρόα. Αυτοί κατοικούν εδώ και χιλιάδες χρόνια στα τροπικά δάση του ποταμού Ορινόκο, στη σημερινή Βενεζουέλα και Κολομβία. Υπήρξαν κυνηγοί-τροφοσυλλέκτες με ελάχιστη κηπευτική καλλιέργεια. Από το 1970 και μετά, η κυβέρνηση της Βενεζουέλας τους ώθησε σε καταυλισμούς πιο κοντά στα αστικά κέντρα και μετά την επαφή με το Δυτικό πολιτισμό η κουλτούρα τους αλλοιώθηκε.

Σύμφωνα με την ανθρωπολόγο Τζ. Όβερνιγκ, η ιδιοκτησία γης στο λαό των Πιαρόα δε νοείται ούτε για την κοινότητα ούτε για τα άτομα. Κανένας αρχηγός ή καμία ομάδα δεν μπορεί να επιβάλλει την εργασία στους άλλους ή να απαιτήσει τα προϊόντα της. Τα αγαθά της ζούγκλας μοιράζονται εξίσου στα μέλη της κοινότητας, ενώ τα αγαθά της κηπευτικής ή οι χειροτεχνίες ανήκουν σ' αυτούς που τα παρήγαγαν. Οι Πιαρόα πιστεύουν ότι το ιδανικό γεύμα αποτελείται από κρέας και ταπίοκα, προϊόντα του κυνηγιού του άνδρα και του κήπου της γυναίκας. Το ιδανικά χαρακτηριστικά τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες είναι η νηφαλιότητα και ο αυτοέλεγχος. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες έχουν κάθε εξουσία πάνω στο σώμα τους και στη γονιμότητά τους.

Είναι αλληργικοί στην αντίληψη του επιβαλλόμενου «κοινωνικού κανόνα» και στην ιεραρχία. Παρότι κανόνες υπάρχουν, είναι στη διακριτική ευχέρεια των ατόμων να επιλέξουν αν θα τους ακολουθήσουν ή όχι. Στις καθημερινές συζητήσεις εκφράζουν μεταξύ τους το δικαίωμα της ατομικής επιλογής και της ελευθερίας από κάθε εξουσία. Ακόμη και η θέληση της κοινότητας ή των Θεών τους δεν υπερβαίνει την ατομική βούληση.

Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, *η ικανότητα του ατόμου να είναι κοινωνικό, θεωρείται ως η ανώτερη ανθρώπινη αξία.* Σύμφωνα με τους Πιαρόα, οι άνθρωποι είναι το μοναδικό είδος που μπορεί να δημιουργήσει κοινωνία. Μόνον αυτοί μπορούν να αποκτήσουν νηφάλιες και ηθικές (μη ανταγωνιστικές) σχέσεις συνεργασίας που οδηγούν στη δημιουργία μιας ηθικής κοινότητας. Η *επίτευξη κοινωνίας* αποτελεί τον υπέρτατο στόχο της κοινότητας Πιαρόα και θεωρούν ότι ο ανταγωνισμός οδηγεί στον κανιβαλισμό.

¹⁷ Stanley Diamond, *In Search of the Primitive*, Transaction Books 1974, 143. Από Glendinning, 1994.

Αντίθετα με την πολιτική σκέψη που θεωρεί καταπιεστικούς τους κοινωνικούς δεσμούς, αυτοί θεωρούν *το κοινωνικό* ως μέσο αποτροπής των ανήθικων σχέσεων εξουσίας. Με λίγα λόγια, *οι Γιαρόα σμιλεύουν τα αισθήματά τους και καλλιεργούν τις πολιτισμικές ικανότητες που απαιτούνται, για να πετύχουν τον υπέρτατο στόχο της κοινωνικής υπευθυνότητας*. Ως αποτέλεσμα, «η γη των Γιαρόα είναι απόλυτα καθαρή από κάθε μορφή φυσικής βίας, και τα παιδιά, οι έφηβοι και οι ενήλικες σχεδόν ποτέ δεν ειφράζουν την οργή τους με βίαιο τρόπο»¹⁸.

ΤΡΙΣΤΑΝ ΝΤΑ ΚΟΥΝΙΑ

Καταμεσής του Ατλαντικού Ωκεανού, στη μέση της διαδρομής από Ν. Αφρική προς Ν. Αμερική, υπάρχει ένα σύμπλεγμα απομονωμένων νησιών. Όταν ανακαλύφθηκαν από τον πορτογάλο εξερευνητή Τριστάο ντα Κούνια το 1506 δεν ήταν κατοικημένα από άνθρωπο και παρέμειναν έτσι για περίπου 300 χρόνια. Η σημερινή κοινότητα βρίσκεται εκεί από το 19^ο αιώνα και είναι δυτικής καταγωγής. Ιδρύθηκε το 1817 από ένα Σικωτσέζο, τον Ουίλιαμ Γιλας. Το 1970 ο πληθυσμός ήταν 170 άνθρωποι που ζούσαν όλοι στο κεντρικό νησί Τριστάν ντα Κούνια.

Ο ιδρυτής της κοινότητας, που διατηρούσε άτυπες εξουσίες ως ιδρυτής, πέθανε το 1853, και δεν τον διαδέχτηκε κανενός είδους καθορισμένη μορφή αρχηγίας ή κρατικού μηχανισμού. Αντίθετα, *κάθε σκέψη για συγκρότηση κυβερνητικού μηχανισμού έβρισκε την ισχυρή αντίθεση των κατοίκων*¹⁹. Το 1903 ένας παρατηρητής σημείωνε: «Δεν υπάρχει κανενός είδους κυβέρνησης, και οι άνθρωποι αντιμετώπιζαν καχύποπτα κάθε άτομο που φαινόταν να έχει μεγαλύτερη επιρροή από τους υπόλοιπους». Ένας άλλος παρατηρητής ανέφερε: «*Δεν υπάρχει αληθινός αρχηγός ή αναγνωρισμένη εξουσία από την κοινότητα – καθένας πράττει αυτό που θεωρεί σωστό*. Ακόμη και ο Σουέιν, παρότι ως γεροντότερος άνδρας και εξαιρετικός χαρακτήρας φαίνεται ότι απολαμβάνει το σεβασμό των συνανθρώπων του, δεν μπορεί να εξουσιάσει

¹⁸ Όλα τα στοιχεία για το λαό των Γιαρόα προέρχονται από τις μελέτες της Joanna Overing, (1) *Styles of Manhood: An Amazonian Contrast in Tranquillity and Violence*(1989) στο *In Societies at Peace: Anthropological Perspectives*, Signe Howell-Roy Willis, Routledge, 79-99. (2) *Images of Cannibalism, Death and Domination in a 'Non-Violent' Society* (1986), στο *In The Anthropology of Violence*, ed. David Riches, Blackwell, 86-101.

¹⁹ Όλα τα στοιχεία για το νησί Τριστάν προέρχονται από τη μελέτη των Munch, Peter A. and Charles E. Marske. *Atomism and Social Integration*, *Journal of Anthropological Research*, 1981,37: 158-171.

κανέναν. Όπως και ο πιο ευφυής και δραστήριος άνδρας του νησιού, ο Ρεπέτο, ο οποίος δεν κυβερνάει κανέναν εκτός από το σπίτι του και τα παιδιά του». Παρόμοιες συνθήκες αναφέρθηκαν το 1938.

Σύμφωνα με τους κοινωνιολόγους Μαντς και Μάρσκε, στην περίπτωση αυτή έχουμε ένα παράδειγμα *κοινωνικού ατομισμού*. «Μία ατομικιστική κοινότητα, όπου η επιλεκτική συνεργασία βασισμένη σε ατομικές συμπράξεις διαπερνά όλες τις δραστηριότητες της κοινότητας, δημιουργώντας ένα συνεχόμενο δίκτυο αλληλοκαλυπτόμενων διαπροσωπικών υποχρεώσεων που δένουν την κοινότητα και δημιουργούν αυτό που λέμε “ατομικιστική κοινωνική ενοποίηση”».

Ειδικότερα, οι κάτοικοι του Τριστάν έχουν κερδίσει δίκαια τον τίτλο των πολύ ειρηνόφιλων ανθρώπων. Ο κώδικάς τους προάγει, με τμήμα το πρεστίτζ του καθενός, την ευγένεια, την ευαισθησία και το σεβασμό προς τους άλλους. Όπως το έθεσε ένας απ' αυτούς: «Το χειρότερο πράγμα που μπορείς να κάνεις στο Τριστάν είναι να είσαι αγνής».

Η ατομικιστική κοινωνική δομή δεν εμποδίζει, φυσικά, τις *εθελοντικές συνεργασίες* μεταξύ των ατόμων. Αυτές βασίζονται σε πλατιές σχέσεις συγγένειας και εμφανίζονται ακόμη κι εκεί όπου πρακτικοί λόγοι δεν το απαιτούν. Η γενική τάση των νησιωτών είναι να μετατρέπουν κάθε εργασία σε ένα πανηγύρι συνεργασίας. Ένας σημαντικός θεσμός συνεργασίας είναι η ομαδική ιδιοκτησία. Ζώα, δέντρα, καλύβες, βάρκες κ.ά., ανήκουν ταυτόχρονα σε πολλά άτομα που διεκπεραιώνουν ομαδικά τις ανάλογες εργασίες, εφαρμόζοντας την αρχή της αλληλοβοήθειας, ατομικά επιλεγμένη. Πάντως, ένα άτομο μπορεί να συμμετέχει ταυτόχρονα σε πολλές ομάδες, οι οποίες είτε διατηρούνται για αρκετές γενιές είτε όχι.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτών των μορφών συνεργασίας και αλληλοβοήθειας είναι ότι επιλέγονται ατομικά και βασίζονται στην ανταπόδοση. Συμβολίζουν και επιβεβαιώνουν ατομικούς δεσμούς και διαπροσωπικές σχέσεις με διαρκείς, αμοιβαίες υποχρεώσεις. Πάντως, αυτοί οι ατομικοί δεσμοί δε δημιουργούν περιχαρακωμένες κλίκες. Αντίθετα, διαχέονται τόσο πολύ, ώστε σπάνια η ίδια ομάδα συνεργασίας επιτελεί πάνω από μία εργασία. Ένας άνθρωπος στο Τριστάν συνήθως καλλιεργεί πατάτες με μία συντροφιά, κουβαλάει καυσόξυλα με άλλη, ψαρεύει με τρίτη ομάδα τη μια μέρα και με διαφορετική την επόμενη. Με τον τρόπο αυτόν δημιουργείται ένα συνεχές δίκτυο ατομικά επιλεγμένων, όμως, αλληλοκαλυπτόμενων και αλληλοσυνδεδεμένων σχέσεων, που τελικά καλύπτουν ολόκληρη την κοινότητα. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, μία πράξη ή ένας άσχημος

λόγος εις βάρος κάποιου μπορεί να επεκταθεί και να έχει επιπτώσεις σ' ολόκληρη την κοινότητα μέσα από το δίκτυο των συνεργασιών, και να γυρίσει εις βάρος του δράστη. Αυτό το δίκτυο είναι, ουσιαστικά, εκείνο που μετατρέπει το χαλαρά οργανωμένο σύνολο των ανεξάρτητων νοικοκυριών σε *μία κοινότητα*, όπου το άτομο ανήκει χωρίς να θυσιάζει την ατομικότητά του, διατηρώντας μία προσωπική ταυτότητα που εκφράζεται και επιβεβαιώνεται μέσα από το σχήμα των ατομικά επιλεγμένων αμοιβαίων συνεργασιών.

ΕΣΚΙΜΩΟΙ

Ολοκληρώνουμε αυτό το σύντομο ταξίδι μας στις κοινωνίες της γης, διαβάζοντας τα λόγια που έγραψε το 1908 ο εξερευνητής Βίλιαμ Στέφανσον, μετά από 13 μήνες συμβίωσης με μία οικογένεια Εσκιμώων:

«Απονέμοντας απόλυτη ισότητα στα δύο φύλα και πλήρη ελευθερία χωρισμού, μία μόνιμη ένωση αταίριαστων ανθρώπων είναι σχεδόν αδιανόητη. Αλλά αν ένα ζευγάρι ταιριάζει αριετά, ώστε να μείνει παντρεμένο για ένα ή δύο χρόνια, το διαζύγιο γίνεται εξαιρετικά απίθανο, και είναι πολύ πιο σπάνιο από τη δική μας κοινωνία... Σ' ένα σπίτι Εσκιμώων ποτέ δεν άκουσα άσχημη κουβέντα μεταξύ του άντρα και της γυναίκας, ποτέ δεν είδα να τιμωρείται ένα παιδί ή να αντιμετωπίζεται ένας γέρος άνθρωπος χωρίς σεβασμό... Αυτά τα γοητευτικά χαρακτηριστικά των Εσκιμώων οφείλονται σε μεγάλο ποσοστό στο γαλλίνο χαρακτήρα τους και στη γενική ικανότητα που επιδεικνύουν στις κοινοτικές σχέσεις. Αλλά μου φαίνεται λογικό ότι συμβάλλει σ' αυτά και η αξιολογώτερη κοινωνική τους οργάνωση. Διότι ζουν ήδη σε κοινωνικές συνθήκες σαν αυτές για τις οποίες, στις δικές μας κοινωνίες, αγωνίζονται οι πιο αξιόλογοι άνθρωποι σε συνθήκες τέτοιες που οι ιδεαλιστές μας ακόμη ονειρεύονται»²⁰.

Στο σύνολο των κοινωνιών αυτών είναι χαρακτηριστικό ότι λείπει συνειδητά η εργασιομανία και οι επιπτώσεις της. Ο δημοσιογράφος Κεντ ΜακΝτούγκαλ έγραψε για το θέμα μία σειρά άρθρων. «Το 1609, όταν ο Χένρι Χάντσον ανακάλυψε τους ινδιάνους Αλγκοκούν, έγραψε: “Ζουν από το πλεόνασμα της φύσης. Ζούσαν τόσο όμορφα και παρόλα αυτά εργαζόνταν τόσο λίγο, που ο βιομηχανοποιημένος Ολλανδός τους θεώρησε τεμπέληδες πρωτόγονους και τους επέβαλλε τον φεουδαλισμό στη

²⁰ Edward Carpenter, *Civilization Its Cause and Cure and Other Essays*, George Allen & Unwin Ltd 1914, 81.

θέση της πρότερης ευτυχισμένης ζωής τους²¹. Σύμφωνα με τους ερευνητές Φρ. Μακάρθι και Μ. Μακάρθουρ, η μέση εργάσιμη μέρα στις κοινότητες των Αβοριγίνων στην περιοχή του Δ. Άρνεμ στην Αυστραλία, συμπεριλαμβάνοντας κάθε οικονομική δραστηριότητα όπως το κυνήγι και την επιδιόρθωση των εργαλείων, είναι τρεις ώρες και σαράντα πέντε λεπτά. Ενώ, σύμφωνα με τον ανθρωπολόγο Ρ. Λη, ο μέσος άνθρωπος Μπούσμαν της Αφρικής εργάζεται δύο ώρες και εννέα λεπτά κάθε μέρα και ψυχαγωγείται όλο το υπόλοιπο διάστημα, και αυτός ο ρυθμός εργασίας και αναψυχής διατηρείται σ' όλο το διάστημα του έτους²².

Για τους λόγους αυτούς, στον τομέα της ευτυχίας και της βιωσιμότητας, οι κοινωνίες αυτές, βασισμένες σε αρχές ηλικίας 150.000 ετών, έχουν να μας μάθουν πολλά. Σ' αντίθεση με τις σύγχρονες αυτοκαταστροφικές τακτικές, σέβονται τη φύση και δεν της επιβάλλουν εξοντωτικούς ρυθμούς παραγωγής αντίθετους με το δικό της ρυθμό. Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο-ψυχολόγο Τσ. Γκλέντινιγκ²³, η οικολογική βιωσιμότητα αποτέλεσε την αιτία ύπαρξης ζωής στον πλανήτη, και «η οικολογική ζωή είναι αδιαχώριστη από την πλήρη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, τη δημοκρατική λήψη των αποφάσεων, τον αυτοσεβασμό ανδρών και γυναικών, καθώς και τη χαλαρή προσέγγιση της καθημερινής ζωής των ανθρώπων». Ενώ ο ανθρωπολόγος Μ. Σάιλινς αναφέρει ότι ο στόχος της βιωσιμότητας επιτυγχάνεται στις κοινωνίες αυτές μέσα από ένα σύνολο βασικών αρχών: «η εργατική δύναμη και τα τεχνολογικά μέσα δε χρησιμοποιούνται στο έπακρο, οι φυσικοί πόροι παραμένουν ανεκμετάλλευτοι σε μεγάλο βαθμό... η παραγωγή είναι περιορισμένη σε σχέση με τις υπάρχουσες δυνατότητες. Η εργάσιμη μέρα είναι μικρή. Οι μέρες αργίας ξεπερνούν τις εργάσιμες. Ο χορός, το ψάρεμα, τα παιχνίδια, ο ύπνος και οι γιορτές καταναλώνουν τον περισσότερο χρόνο της κοινωνίας»²⁴.

Κι όμως, οι κοινωνίες με αυτές τις αρχές εξαφανίστηκαν, ύστερα από χιλιάδες χρόνια, μετά την επέμβαση εξωγενούς παράγοντα. Γνώρισαν την εξόντωση με αμέτρητες γενοκτονίες ή εκφυλίστηκαν δια της βίας από τις ορδές των Δυτικών βαρβάρων. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια του διάσημου εξερευνητή της αρκτικής Αμούδσεν:

²¹ A. Kent MacDougall, *Americans: Life in the Fast Lane/The Harried Society*, Los Angeles Times, 17-19 Απριλίου 1983.

²² Chellis Glendinning, *ibid*.

²³ *Ibid*.

²⁴ Marshall Sahlins, *Stone Age Economics*, Aldine Transaction, 1972.

«Κατά το ταξίδι μου με το Γκόγια ήρθαμε σε επαφή με δέκα διαφορετικές φυλές Εσκιμώων... και πρέπει να δηλώσω την πεποίθησή μου ότι οι Εσκιμώοι που ζούνε περισσότερο απομονωμένοι από τον πολιτισμό, είναι οι πιο ευτυχημένοι, οι πιο υγιείς, οι πιο έντιμοι και ευχαριστημένοι. Γι' αυτό είναι καθήκον των πολιτισμένων εθνών που έρχονται σ' επαφή με τους Εσκιμώους να τους προστατεύσουν από δηλητηριώδεις επιρροές. Με νόμους και κανονισμούς να τους προστατεύουν από τους κινδύνους και τις απειλές του αποκαλούμενου πολιτισμού. Αν δε γίνει αυτό, αναπόφευκτα θα καταστραφούν... Για τους φίλους μας τους Νεχίλι-Εσκιμώους, εύχομαι βαθύτατα ο Πολιτισμός να μην τους αγγίξει ποτέ»²⁵.

Η ευχή του Αμούδσεν δεν έπιασε. Η Δύση παγκοσμιοποιήθηκε, αλλά οι αντιστάσεις των ανθρώπων δεν κάμφθηκαν. Οι ιθαγενείς του πλανήτη συνεχίζουν να αγωνίζονται ενάντια στην αποικιοκρατική βία για τα δικαιώματα όλων μας και, όσο παραμένουν λιγότερο αλλοτριωμένοι από τον καπιταλισμό, αποτελούν μία από τις τελευταίες μας ελπίδες και μας εμπνέουν. Το χρονικό της εξέγερσής τους είναι πλούσιο. Εκτός από τους πολύχρονους αγώνες τους στη Βόρεια Αμερική²⁶ – που διεξάγονται ενάντια στην υπερδύναμη – ιδιαίτερη σημασία έχουν τα πολύχρωμα κινήματα εξέγερσης των αυτόχθονων στη Λατινική Αμερική.

Σύμφωνα με τον αγωνιστή Ούγκο Μπλάνκο²⁷: «Ο ιθαγενής, κολεκτιβιστικός τρόπος σκέψης (στη Νότια Αμερική) είναι τόσο δυνατός που άντεξε επί 500 χρόνια την εισβολή και τη δικτατορία του ατομικισμού... Από την αρχή, ο λαός μας (Περού) αντιστάθηκε στους εισβολείς. Πολυάριθμες εξεγέρσεις πραγματοποιήθηκαν, αρχής γενομένης από την επανάσταση του Τούπακ Αμάρου του 2^{ου}, που διαδόθηκε μέχρι τη Βολιβία και κράτησε ακόμη και μετά το φρικτό βασανισμό και θάνατό του. Αργότερα έλαβε χώρα η αποκαλούμενη “Επανάσταση για την Ανεξαρτησία”. Ενώ τη δεκαετία του 1960 οι αυτόχθονες χωρικοί αγωνίστηκαν ενάντια στη δουλοπαροικία για μία αγροτική μεταρρύθμιση, την οποία πέτυχαν εν μέρει, «οι σύγχρονοι αγώνες τους πραγματοποιούνται ενάντια στην καταστροφή της Μητέρας Γης: ενάντια στις λεηλασίες των γιγάντιων εταιριών, κυρίως αυτών που κάνουν εξόρυξη μετάλλων αλλά και πετρελαίου-φυσικού αερίου.

²⁵ Carpenter, 1914, 82.

²⁶ Για λεπτομερή καταγραφή των ινδιάνικων κινήματων βλέπε στο Pierre Beucage, Το Κόκκινο Μονοπάτι, Εναλλακτικές Εκδόσεις, 2001.

²⁷ Εφημερίδα ΒΑΒΥΛΩΝΙΑ, φύλλο 52, έθνετο «Ζ», Αθήνα-Φεβρουάριος 2009. <http://zvavilonia.blogspot.com>

Παλιότερα οι κυβερνήσεις υπηρετούσαν τους φεουδάρχες· σήμερα υπηρετούν τις πολυεθνικές».

Ηγετική μορφή μίας από τις πολυάριθμες εξεγέρσεις στη Νότια Αμερική ήταν ο ιθαγενής Εμιλιάνο Ζαπάτα, που άφησε ανεξίτηλα ίχνη στην ιστορία των λαϊκών κινήματων, απαιτώντας «γη και ελευθερία». Εμπνευσμένο απ' αυτόν, το Ζαπατίστικο κίνημα στην Τσιάπας του Μεξικού αγωνίζεται από το 1994 για τα δικαιώματα των αυτόχθονων, ξαναζωντανεύει τις πολιτικές πρακτικές τους και εφαρμόζει στην πράξη τις αρχές της αυτοδιαχείρισης, με τα συμβούλια καλής διακυβέρνησης και τους αυτόνομους δήμους, ενάντια στη βάρβαρη καταστολή του μεξικανικού κράτους. Η κοινωνία που κτίζεται σ' εκείνη τη γωνιά του κόσμου, παρό τις ελλείψεις της, βασισμένη στην ινδιάνικη κουλτούρα, τη δικαιοσύνη και την αυτονομία, αποτελεί ένα πείραμα παγκόσμιου βεληνεούς. Για το λόγο αυτόν, όμως, αξίζει ν' αναλυθεί «...στην πράξη» μιας επόμενης νυκτεγερσίας.

Fredy Perlman

Ενάντια στην Ιστορία, ενάντια στον Λεβιάθαν¹

... Η κατάσταση της φύσης είναι μία κοινότητα ελευθεριών.

Αυτές ήταν οι συνθήκες των πρώτων ανθρώπινων κοινοτήτων, και τέτοιες παρέμειναν για χιλιάδες γενιές.

Οι σύγχρονοι ανθρωπολόγοι, που κουβαλάνε τα γκούλαγκ στα μυαλά τους, ορίζουν ανεπαριχώς αυτές τις ανθρώπινες κοινότητες μόνο από τις ενέργειες που μοιάζουν με εργασία, και δίνουν το όνομα Τροφосуλλέκτες σε ανθρώπους που μαζεύουν και μερικές φορές αποθηκεύουν τις αγαπημένες τους τροφές. Ένας ταμίας τράπεζας θα αποκαλούσε αυτές τις κοινότητες Τράπεζες Αποταμιεύσεων!

Οι ζεκς² μιας φυτείας καφέ στη Γουατεμάλα είναι τροφосуλλέκτες, και ο ανθρωπολόγος είναι μία Τράπεζα Αποταμιεύσεων. Οι ελεύθεροι πρόγονοι αυτών είχαν πιο σημαντικά πράγματα να κάνουν.

Ο λαός των ΙΚουνγκ, ως εκ θαύματος, επιβίωσε μέχρι σήμερα, παρά τη γενικευμένη εξολόθρευση. Ο Ρ. Λικέϊ τους παρατήρησε μέσα στη δική τους περιοχή, τα οργιώδη αφρικανικά δάση. Δεν καλλιεργούσαν τίποτα άλλο εκτός από τους εαυτούς τους. Έκαναν τους εαυτούς τους, αυτό που επιθυμούσαν. Δεν καθορίζονταν από τίποτε άλλο εκτός από την ίδια την ύπαρξή τους – ούτε από ξυπνητήρια και ρολόγια, ούτε από χρέη, ούτε από διαταγές ανωτέρων. Έκαναν πανηγύρια και γιόρταζαν και έπαιζαν όλη την ώρα, εκτός από τον ύπνο τους. Μοιράζονταν τα πάντα με την κοινότητά τους: τροφή, εμπειρίες, οράματα, τραγούδια. Σπουδαία προσωπική ευχαρίστηση, βαθιά εσωτερική ευτυχία, αποκοιμιζαν από το μοίρασμα.

(Στο σημερινό κόσμο, οι λύκοι βιώνουν ακόμη την ευτυχία που γεννιέται από το μοίρασμα. Ίσως γι' αυτό οι κυβερνήσεις πληρώνουν αμοιβή στους δολοφόνους των λύκων).

Ο Σ. Ντάιαμοντ μελέτησε άλλα ελεύθερα ανθρώπινα πλάσματα που έχουν επιβιώσει στην εποχή μας, επίσης στην Αφρική. Είδε ότι δεν εργάζονταν, αλλά δεν μπορούσε να το εκφράσει στα αγγλικά. Αντί αυτού, είπε ότι δεν έκαναν διαχωρισμό μεταξύ εργασίας και παιχνιδιού. Έννοούσε, άραγε, ο Ντάιαμοντ ότι η δραστηριότητα των ελεύθερων ανθρώπων μπο-

¹ Από την εισαγωγή του βιβλίου του Fredy Perlman, *Against His-story, Against Leviathan!* Ολόκληρη η εισαγωγή δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Πανοπιστόν*, τεύχος 1.

² Οι τρόφιμοι σοβιετικού στρατοπέδου εργασίας.

ρεί να ειδωθεί ως εργασία τη μια στιγμή και ως παιχνίδι την άλλη, ανάλογα πώς αισθάνεται ο ανθρωπολόγος; Εννοεί ότι δε γνωρίζαν αν η δραστηριότητά τους ήταν εργασία ή παιχνίδι; Εννοεί ότι εμείς, εσείς κι εγώ, οι θωρακισμένοι σύγχρονοι του Ντάιαμοντ, δεν μπορούμε να διακρίνουμε την εργασία τους από το παιχνίδι;

Αν οι !Κουγγι επισκέπτονταν τα γραφεία μας και τα εργοστάσια, θα θεωρούσαν ότι παίζουμε. Για ποιον άλλο λόγο να βρισκόμασταν εκεί;

Νομίζω ότι ο Ντάιαμοντ ήθελε να πει κάτι πιο προφανές. Ένας μηχανικός του χρόνου και της κίνησης, παρακολουθώντας μια αρκούδα κοντά σ' ένα θάμνο βατόμουρων, δε θα ήξερε τότε να πατήσει το χρονόμετρο του. Η εργασία για την αρκούδα ξεκινά, όταν περπατάει προς τα βατόμουρα, όταν τα αρπάζει ή όταν ανοίγει τα σαγόνια; Αν ο μηχανικός έχει λίγο μυαλό θα έλεγε ότι η αρκούδα δεν κάνει καμιά διάκριση μεταξύ εργασίας και παιχνιδιού. Αν ο μηχανικός έχει φαντασία, θα έλεγε ότι η αρκούδα βιώνει ευχαρίστηση από τη στιγμή που τα βατόμουρα γίνονται βαθιά κόκκινα, και ότι καμιά από τις ενέργειες της αρκούδας δεν είναι εργασία.

Ο Λικέϊ και άλλοι υποστηρίζουν ότι οι πρόγονοι των ανθρώπινων πλασμάτων, οι πρώτες γιαγιάδες μας, ξεκίνησαν από τα οργιώδη αφρικανικά δάση, κάπου κοντά στην περιοχή των !Κουγγι. Η συντηρητική πλειοψηφία, βαθιά ικανοποιημένη από την πλούσια γενναιοδωρία της φύσης, ευτυχείς με τα επιτεύγματά τους, σε αρμονία με τον εαυτό τους και τον κόσμο, δεν είχαν λόγο να εγκαταλείψουν το σπίτι τους. Έμειναν.

Μία ανήσυχη μειοψηφία προτίμησε την περιπλάνηση. Ίσως ακολούθησαν τα όνειρά τους. Ίσως η αγαπημένη τους λίμνη να στέρεψε. Ίσως τα αγαπημένα τους ζώα να έφυγαν. Οι άνθρωποι αυτοί αγαπούσαν τα ζώα· τα θεωρούσαν ξαδέλφια τους...

Κάποιες από τις γυναίκες έμαθαν από τα πουλιά και τους ανέμους να σκορπίζουν σπόρους. Κάποιοι από τους άνδρες έμαθαν από τους λύκους και τους αετούς να κυνηγούν.

Αλλά κανείς τους δε δούλεψε ποτέ. Και όλοι το γνωρίζουν. Οι πάνοπλοι χριστιανοί, που αργότερα «ανακάλυψαν» αυτές τις κοινότητες, ήξεραν ότι αυτοί οι άνθρωποι δεν εργάζονταν, και αυτή η γνώση τους ερέθιζε, τους εξόργιζε, έκανε τα κουφάρια να κρυφοκοιτούν. Οι χριστιανοί μίλησαν για γυναίκες που χόρευαν «φρικιαστικούς χορούς», αντί να περιορίζονται στο νοικοκυριό· έπλαν ότι οι κυνηγοί έκαναν «μαγικά τελετουργικά» πριν τραβήξουν τη χορδή του τόξου.

Αυτοί οι χριστιανοί, πρώιμοι μηχανικοί του χρόνου και της κίνησης, δεν μπορούσαν να καταλάβουν πότε τελείωνε το παιχνίδι και άρχιζε η εργασία. Για τόσο καιρό εξοικειωμένοι με τις αγγαρείες των ζεκς, οι χριστιανοί ήταν αηδιασμένοι από τους φαντασμαγορικούς και σατανικούς πρωτόγονους, που υποκρίνονταν ότι η Κατάρα της Εργασίας δεν είχε πέσει πάνω τους. Οι χριστιανοί έβαλαν γρήγορα τέλος στα «μαγικά» και τους χορούς, και φρόντισαν ώστε να μην μείνει κανείς που να μην μπορεί να ξεχωρίσει την εργασία από το παιχνίδι.

Οι πρόγονοί μας – θα δανειστώ τον όρο του Τέρνερ και θα τους αποκαλέσω «δαιμονισμένους» – είχαν πιο σημαντικά πράγματα να κάνουν από το να αγωνίζονται να επιβιώσουν. Αγαπούσαν τη φύση, και η φύση ανταπέδιδε την αγάπη τους. Όπου βρίσκονταν έβρισκαν αφθονία, όπως δείχνει ο Μάρσαλ Σάλις στο βιβλίο του *Stone Age Economics*. Ο Πιερ Κλαστρ, στο βιβλίο του *Η Κοινωνία Ενάντια στο Κράτος*, επιμένει ότι ο αγώνας για επιβίωση δεν επιβεβαιώνεται για τους Δαιμονισμένους, αλλά επιβεβαιώνεται για τους μη Δαιμονισμένους στα κολαστήρια, στις παρυφές του πολιτισμού της αναπτυσσόμενης εκβιομηχάνισης. Ο Λέσλι Ουάιτ, μετά από τη μελέτη των στοιχείων για μακρινούς τόπους και χρόνους, και τη σπουδή «του Πρωτόγονου πολιτισμού στο σύνολό του», συμπεραίνει ότι «υπάρχει αρκετή τροφή για μια πλούσια ζωή, κάτι σπάνιο για τους “πολιτισμένους”». Δε θα χρησιμοποιούσα τη λέξη Πρωτόγονος αναφερόμενος σε ανθρώπους που διάγουν μία πλούσια ζωή. Θα χρησιμοποιούσα τη λέξη Πρωτόγονος για να αναφερθώ σε μένα και στους σύγχρονους με μένα ανθρώπους, που ζούμε μία ολοένα και πιο φτωχή ζωή.

Μετάφραση
 Δημήτρης Κωνσταντίνου

... στην Τέχνη

Diane di Prima¹
Ποιήματα

Επαναστατικό γράμμα #19

...στον αγώνα των φτωχών.

Αν αυτό που θέλεις είν' απλά
δουλειές για όλους,
είσαι ακόμα ο εχθρός
μιας και δεν έχεις αντιληφθεί
τι στ' αλήθεια μπορεί να σημαίνει αυτό.

Αν αυτό που ζητάς είν' ένα σπίτι
και βιομηχανία
(η General Electric
στην περιοχή εκτοπισμού των ινδιάνων Navajo)
ένα αυτοκίνητο για τον καθένα και γκαράζ,
ψυγείο και τηλεόραση,
και φιδίσους, ακόμα πιο συστηματικούς αυτοκινητοδρόμους,
είσαι ακόμα ο εχθρός· εσύ
για κάποια χρόνια μιας ουτοπίας επιστημονικής φαντασίας
επέλεξες να θυσιάσεις τον πλανήτη.

Αν αυτό που θέλεις είναι,
ή μπορεί να είναι, σχολεία
όπου τα παιδιά μας ωθούνται στην ομοιομορφία
και διδάσκονται πως είναι καλύτερο να είσαι «Αμερικανός»
παρά Μαύρος, Ινδιάνος, Ιάπωνας ή Πορτορικανός,
όπου ο Dick και η Jane² αποτελούν για όλους το όνειρο,
(αλήθεια, μοιάζεις με τον πατέρα του Dick;
δεν νομίζεις πως κρυφά το παιδί σου θα 'θελε να του μοιάξεις),

¹ Αμερικανίδα ποιήτρια και συγγραφέας, η πιο σημαντική του κινήματος των Beats, κοινωνικού και λογοτεχνικού κινήματος των δεκαετιών 1950 και 1960.

² Οι μικροί Dick και Jane ήταν οι βασικοί χαρακτήρες του αναγνωστικού που αποτέλεσε εγχειρίδιο γραφής και ανάγνωσης στις ΗΠΑ από το 1930 μέχρι το 1970.

αν αυτό που ψάχνεις
είναι κλινικές με γιατρούς³
να σε ταΐζουν χάπια αδυνατίσματος,
κι εταιρείες⁴ που πλουτίζουν
κάνοντας ενέσεις με ψεύτικες υποσχέσεις στα παιδιά σου,

αν θέλεις
δωρεάν ψυχιατρική βοήθεια για όλους,
ώστε οι τρελογιατροί-μαστροποί αυτής της εξαθλίωσης
να την κάνουν ν' ανθήσει... για μας,

αν επιθυμείς,
αν ακόμα επιθυμείς, ένα κομμάτι,
ένα μικρό κομμάτι γης στα πλούσια προάστια, πράσινο γρασίδι
και ξάπλες κάτω από την επίπεδη μεγάλη έγχρωμη τηλεόραση,
που μ' ακτινοβολία
σκοτώνει τα εγκεφαλικά σου κύτταρα,
κι όπου διαφημίσεις με στόχο το συναίσθημα
κάνουν πλύση εγκεφάλου στα παιδιά σου
και ήδη έχουν στοιχειώσει τα όνειρά σου,

αν θες πτυχία πανεπιστημίου,
που τίποτε περισσότερο δεν αποτελούν από μια κοροϊδία
και μικρούς βόθρους από ψέματα,
έτσι ώστε κι εσύ επίσης να πας μπροστά
και κάποια στιγμή
σε κάποια άλλη πράσινη πανεπιστημιούπολη
να φτάσεις να λες τα δικά σου ψέματα στους άλλους.

Αν αυτά είναι που ζητάς,
ΤΟΤΕ ΕΙΣΑΙ ΑΚΟΜΑ Ο ΕΧΘΡΟΣ ΜΑΣ.
Πουλιάς φτηνά τον εαυτό σου,
θυμίσου
ότι μπορείς να έχεις ό,τι ζητήσεις.
Ζήτηα, λοιπόν, τα πάντα.

³ Αναφορά στον αμερικανικό ιατρικό οργανισμό (American Medical Association).

⁴ Αναφέρει την «Merck & Co», εταιρία κολοσσό των ΗΠΑ, ειδικευμένη σε διατροφικά υποκατάστατα και συμπληρώματα διαίτης.

Επαναστατικό γράμμα #34

Έ, φίλε, έλα να κάνουμε επανάσταση,
ας δώσουμε στον καθένα μια απίθανη έγχρωμη τηλεόραση,
ένα ψυγείο και δωρεάν αντιβιοτικά·
ας φτιάξουμε διαμερίσματα με χωριστά δωμάτια για κάθε παιδί,
φουσκωτούς πλαστικούς καναπέδες και χάπια βιταμινών
που έρχονται με το ταχυδρομείο για να καλύψουν τις καθημερινές μας
ανάγκες,
και τζάμπα γιάζι, ηλεκτρικό, τηλέφωνο
και καθόλου νοίκι,
γιατί όχι;

Ας κάνουμε επανάσταση, φίλε
έλα να κλείσουμε το ρεύμα και ν' ανάψουμε τ' αστέρια για το βράδυ·
να ξαναβάλουμε το μέταλλο πίσω στη γη ή τουλάχιστον
να μην το βγάζουμε άλλο,
Έλα να φτιάξουμε πολλές κιθάρες και φλάουτα,
και να διδάξουμε στα πιτσιρίκια πώς να γιατρεύονται με βότανα.
Ας μάθουμε να ζούμε μαζί ο ένας με τον άλλον σε μικρότερο χώρο
κι ας φτιάξουμε καλύβες κι αντίσιγνα παντού.
ΑΣ ΑΝΑΤΙΝΑΞΟΥΜΕ ΤΟΥΣ ΑΓΩΓΟΥΣ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ,
ας μετατρέψουμε τ' αυτοκίνητα σε γλάστρες με λουλούδια ή σε γλυπτά
ή κι ακόμα ας ζήσουμε μέσα στα πιο μεγάλα απ' αυτά.
Γιατί όχι;

Επαναστατικό γράμμα #49

Λευτεριά στον Julian Beck
λευτεριά στον Timothy Leary
στα επτά εκατομμύρια που πεθαίνουν από πείνα στο Πακιστάν
λευτεριά σ' όλους τους πολιτικούς κρατούμενους.
Λευτεριά στην Angela Davis και τους Soledad brothers
λευτεριά στον Martin Sobel
λευτεριά στον Sacco και τον Vanzetti
λευτεριά στον Μεγάλο Τάυρο του Hayward
τον Καθιστό Τάυρο και τον Τρελό Άλογο
λευτεριά σ' όλους τους πολιτικούς κρατούμενους.

Λευτεριά στον Billy the Kid και τον Jesse James
 λευτεριά σ' όλους τους πολιτικούς κρατούμενους.
 Λευτεριά στον Nathan Hale, στη Ζαν ντ' Αρκ
 λευτεριά στους Galileo, Bruno και Eckhart
 λευτεριά στον Ιησού Χριστό, λευτεριά στον Σωκράτη
 λευτεριά σ' όλους τους πολιτικούς κρατούμενους
 λευτεριά σ' όλους τους πολιτικούς κρατούμενους.
 Όλοι οι φυλακισμένοι είναι πολιτικοί κρατούμενοι
 κάθε πότης μαριχουάνας είναι πολιτικός κρατούμενος
 κάθε ληστής και κάθε πλαστογράφος ένας πολιτικός κρατούμενος
 κάθε οργισμένο παιδί που σπάει μια βιτρίνα πολιτικός κρατούμενος
 κάθε πόρνη, κάθε μαστροπός, δολοφόνος ένας πολιτικός κρατούμενος.
 κάθε παιδεραστής, βαποράκι, μεθυσμένος οδηγός, διαρρήκτης,
 λαθροκινηγός, απεργός, απεργοσπάστης, βιαστής, οι πολικές ακριούδες
 στο ζωολογικό κήπο του San Francisco πολιτικοί κρατούμενοι
 οι αρχαίες σοφές χελώνες στο ενυδρείο του Detroit πολιτικοί κρατούμενοι
 και τα φλαμίγκος που πεθαίνουν στο τουριστικό πάρκο του Phoenix
 κι οι βίδρες στο μουσείο του Tuscon Desert πολιτικοί κρατούμενοι
 τα ελάφια στο Wyoming που γδέρονται στ' αγιαθωτά συρματοπλέγματα
 πολιτικοί κρατούμενοι
 οι δηλητηριασμένοι κυνόμυς στα λιβάδια του New Mexico, απώλειες
 πολέμου
 κι ο μαζικός τάφος αετών του Wyoming στο πεδίο της μάχης.
 Κάθε τύπος στο σχολείο είναι πολιτικός κρατούμενος
 κάθε δικηγόρος στο στενό του γραφείο πολιτικός κρατούμενος
 κάθε νοικοκυρά πολιτικός κρατούμενος
 κάθε δάσκαλος που ψεύδεται ελεεινά είναι πολιτικός κρατούμενος
 κάθε εκτοπισμένος ινδιάνος και κάθε μαύρος πολιτικοί κρατούμενοι
 κάθε αδελφή που κρύβεται στα μπαρ και κάθε πρεζόνι που τρυπιέται στις
 τουαλέτες είναι πολιτικοί κρατούμενοι
 κάθε γυναίκα πολιτικός κρατούμενος
 κάθε γυναίκα είναι πολιτικός κρατούμενος.
 Κι εσύ πολιτικός κρατούμενος φυλακισμένος σε σφιγμένο σώμα
 και κλειδωμένος σε μυαλό δύσισαμπτο
 είσαι πολιτικός κρατούμενος αιχμάλωτος των γονιών σου
 ένας πολιτικός κρατούμενος σκλάβος του παρελθόντος σου.
 Σπάσε τα δεσμά

κι απελευθερώσου!

Είμαι κι εγώ ένας πολιτικός κρατούμενος
δέσμιος της συνήθειας της οργής
δέσμιος της συνήθειας της απληστίας
σκλάβος της συνήθειας του φόβου,
είμαι πολιτικός κρατούμενος δούλος θαμπών αισθήσεων
αιχμάλωτος νωθής σάρκας.

Λευτέρωσε κι εμένα, λευτέρωσέ με
βοήθησε να λευτερωθώ, λευτερώσου κι εσύ
βοήθησε να λευτερωθώ, λευτερώσου
βοήθησέ με.

Λευτεριά στον Barry Goldwater
βοήθησέ με να λευτερωθώ
λευτεριά στον κυβερνήτη Wallace
λευτεριά στον πρόεδρο Nixon
λευτεριά και στον J Edgar Hoover.

Λευτέρωσε κι αυτούς, λευτέρωσε τον εαυτό σου
Λευτέρωσέ τους, λευτερώσου κι εσύ
λευτερώσου.

Λευτέρωσέ τους, λευτερώσου κι εσύ
βοήθησε κι εμένα να λευτερωθώ,
λευτέρωσέ μας.

ΧΟΡΕΨΕ

Επαναστατικό γράμμα #9

Το να υποστηρίζεις
την ανατροπή των κυβερνήσεων αποτελεί έγκλημα,
το να τις ανατρέψεις, όμως, είναι κάτι εντελώς διαφορετικό.
Μερικές φορές ονομάζεται επανάσταση,
μα μη γελιέσαι,
η κυβέρνηση δεν είναι ο στόχος,
είναι μόνο ένας καλός τρόπος ν' αρχίσει κανείς:
1. Σκότωσε την κεφαλή της Dow Chemical⁵
2. Κατάστρεψε το εργοστάσιο

⁵ Η μεγαλύτερη βιομηχανία χημικών και πλαστικών των ΗΠΑ.

3. ΚΑΝ' ΤΟ ΑΣΥΜΦΟΡΟ ΓΡ' ΑΥΤΟΥΣ
ΝΑ ΤΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΟΥΝ ΞΑΝΑ.

Για παράδειγμα, διέλυσε την έννοια του χρήματος, όπως το ξέρουμε,
απαλλάξου από τόκους,
αποταμίευση, κληρονομιάς
(κουπόνια με ημερομηνία λήξης που έρχονται ταχυδρομικά στον καθένα
και σε 30 ημέρες ακυρώνονται ακόμα αποτελούν καλή ιδέα).
Ή να ξεκινήσουμε χωρίς λεφτά κι αν τα χρειαστούμε
να τα φτιάξουμε στην πορεία
ή ακόμα μπορούμε να τα περάσουμε στον πολύγραφο
κι ο καθένας να τυπώνει όσα θέλει
και να δούμε τι θα συμβεί.

Να εφαρμόσουμε μορατόριουμ στα χρέη,
το πρώτο ιογιρέσο⁶ το έκανε σ' όλες τις οφειλές
δημόσιες και ιδιωτικές.

Κανείς να μην έχει στην κατοχή του γη που κάποιος άλλος τη χρειάζεται,
κι ούτε να κατέχει περισσότερη
απ' όση μπορεί να δουλέψει ο ίδιος ή η οικογένειά του.
Να μην δουλεύει κανένας για κάποιον άλλον
παρά μόνο από αγάπη,
κι ό,τι κερδίζεις πάνω από τις ανάγκες σου,
αυτό ας δίνεται στη φυλή,
μια κοινοπολιτεία.

Έτοιμες απαντήσεις κανείς μας δεν έχει,
αυτά τα πράγματα θέλουν σκέψη.
Η μέρα κείνη πάντως θα 'ρθει, που θα πρέπει να ξέρουμε τις απαντήσεις.

Απόδοση
Γιώργος Μπουρλής

⁶ Continental Congress· Σώμα αντιπροσώπων που αποτέλεσε την πρώτη αμερικανική κυβέρνηση.

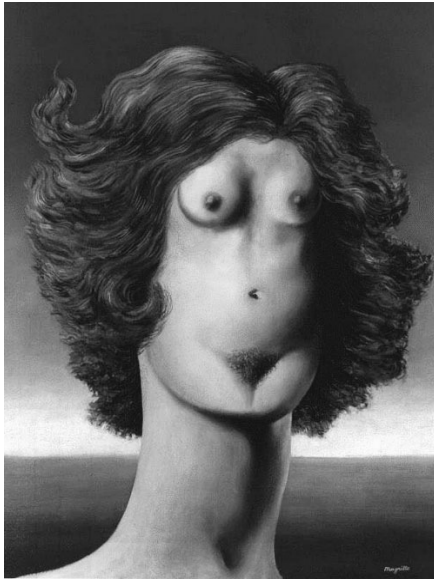
ΜΕΡΟΣ Β΄ προκατάληψη

«Η γνώση αρχίζει με τη συνειδητοποίηση του απατηλού χαρακτήρα των κοινά αποδεκτών αντιλήψεων, με την έννοια ότι η εικόνα που έχουμε για τη φυσική πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σ' αυτό που “πραγματικά υπάρχει” και, κυρίως, με την έννοια ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι μισοκοιμισμένοι μεταξύ ονείρου και ξύπνιου και δεν έχουν επίγνωση ότι τα περισσότερα, απ' όσα θεωρούν ως αληθή και αυτονόητα, δεν είναι παρά ψευδαισθήσεις που παράγει η δύναμη υποβολής της κοινωνίας στην οποία ζουν.

Η γνώση, λοιπόν, αρχίζει με τη διάλυση των ψευδαισθήσεων, με την *αφύπνιση*».

Έριχ Φρομ

Κείμενα για το σεξισμό

René Magritte, Le viol (The rape), 1934

Voltairine de Cleyre Η γυναικεία σιλαβιά

Νύχτα στο κελί της φυλακής! Μία καρέκλα, ένα κρεβάτι, ένας μικρός νιπτήρας, τέσσερις κενοί τοίχοι τρομακτικοί στο ημίφως, ένα στενό παράθυρο χωμένο μέσα στις πέτρες, μία καγιελόφρακτη πόρτα! Πίσω από τα φρικιά σιδερένια της κάγκελα, μέσα στους τέσσερις απαίσιους τοίχους, ένας άνδρας! Γέρος, γριζομάλλης και ρυτιδιασμένος, σακάτης και βασιανισμένος. Στέκεται εκεί στην απέραντη μοναξιά του, απομονωμένος από τον έξω κόσμο. Περιπατάει μπρος πίσω, μέσα στον περιορισμένο χώρο του, μακριά απ' όλα αυτά που αγαπάει! Εκεί κάθε νύχτα, για τα επόμενα πέντε χρόνια, θα περιπατάει μόνος του, ενώ τα μαλλιά του θα ασπρίζουν και τα τελευταία χρόνια του χειμώνα της ζωής του θα έρχονται και θα φεύγουν, και το σώμα του θα γερνά και θα σαπίζει. Κάθε βράδυ, για τα επόμενα πέντε χρόνια, θα στέκει μόνος του, αυτός ο δούλος, και θα υποβάλλεται από το κράτος σε μαρτύριο χωρίς κανενός είδους απαλλαγή – που ακόμη και οι γαιοκτήμονες του Νότου πρόσφεραν στους νέγρους τους – θα περνάει κάθε βράδυ εκεί, φυλακισμένος στους τέσσερις τοίχους. Κάθε βράδυ, για τα επόμενα πέντε χρόνια, μία πονεμένη γυναίκα θα περιμένει στο κρεβάτι της, θα περιμένει να περάσουν αυτές οι τρεις χιλιάδες μέρες, για να επιστρέψει αυτός ο γλυκός άνθρωπος, ο υπομονετικός, που δεν την απογοήτευσε τόσα χρόνια τώρα. Κάθε βράδυ, για τα επόμενα πέντε χρόνια, αυτό το περήφανο πνεύμα θα επαναστατεί, αυτή η καρδιά που αγαπάει θα ματώνει, αυτό το διαλυμένο σπίτι θα βεβηλώνεται. Ενώ μιλάω τώρα, την ώρα που εσείς μ' ακούτε, εκεί μέσα στο κελί αυτού του καταραμένου σωφρονιστηρίου, του οποίου οι πέτρες πότισαν από τις οδύνες τόσων θυμάτων πραγματικά δολοφονημένων (όπως ακριβώς και έξω από τις φυλακές) από την αργή σήψη που διαβρώνει την ύπαρξη πόντο-πόντο, την ώρα αυτή που σας μιλάω, *εκεί βρίσκεται ο Μόουζες Χάρμαν!*¹

¹ Moses Harman (1830–1910). Αμερικανός δάσκαλος και εκδότης που έγινε γνωστός για την υποστήριξη των δικαιωμάτων της γυναίκας. Εξέδιδε το αναρχικό περιοδικό *Lucifer the Lightbearer*. Στις 30 Απριλίου 1890 καταδικάστηκε σύμφωνα με το νόμο Κόμστοκ (σημ.2) σε πέντε χρόνια φυλάκιση, αλλά κατόπιν έφεσης αποφυλακίστηκε μετά από λίγους μήνες. Λίγο μετά το θάνατο του Χάρμαν, ο σπουδαίος άγγλος φιλόσοφος George Bernard Shaw έγραψε στην κόρη του Χάρμαν, Λίλιαν: «...μου φαίνεται σα θάψα που ο πατέρας σου κατάφερε να ζήσει για εβδομήντα εννιά χρόνια σε μία χώρα τόσο επικίνδυνη, όσο οι ΗΠΑ, για ανθρώπους που έχουν τόσο προοδευτικές απόψεις και το θάρρος να τις λένε».

Γιατί; Γιατί, ενώ οι δολοφόνοι περπατούν ελεύθεροι στους δρόμους, και τα πρόστυχα σπίτια έχουν γίνει τόσα πολλά στην πόλη, ώστε λόγω ανταγωνισμού η αμοιβή της πορνείας έπεσε στα επίπεδα πείνας των εργατριών που φτιάχνουν πουκάμισα; Γιατί, την ώρα που οι ληστές στρογγυλοκάθονται στα έδρανα της κυβέρνησης και της γερουσίας, και το παινεμένο «προϋπόγειο των ελευθεριών μας», το δικαίωμα ψήφου, έχει μετατραπεί σε ζάρι, με το οποίο παίζουν οι μεγάλοι τζογαδόροι τις ελευθερίες μας; Γιατί, την ώρα που οι χειρότεροι ακόλαστοι κατέχουν τις υψηλότερες θέσεις και τρώνε το φαγητό των ηλίθιων που τους υποστηρίζουν, ο Μόουζες Χάρμαν είναι στη φυλακή; Αν είναι τόσο *σπουδαίος* εγκληματίας, γιατί δε βρίσκεται μαζί με τους υπόλοιπους γόνους του εγκλήματος σε δείπνο στο *Delmonico* ή σε ταξίδι αναψυχής στην Ευρώπη; Αν είναι τόσο κακός άνθρωπος, τι δουλειά έχει, αν είναι δυνατόν, στο σωφρονιστήριο;

Α, όχι. Δεν είναι επειδή έκανε κάτι κακό, αλλά επειδή αυτός, ένας αγνός, ένθερμος ερευνητής, που ψάχνει διαρκώς για τις αιτίες της μιζέριας των ανθρώπων που αγαπάει, με αυτή την πλατιά αγάπη που μόνο μία αγνή ψυχή μπορεί να δείξει, αναζήτησε τη ρίζα του κακού. Και αναζητώντας βρήκε ότι ο προθάλαμος της ζωής είναι μία φυλακή· το πιο τίμιο και αγνό κομμάτι του ναού της ανθρώπινης ύπαρξης, αν πραγματικά ένα κομμάτι μπορεί να είναι πιο τίμιο και αγνό από τα άλλα, ο βωμός, στον οποίο πρέπει να αφιερώνεται η πιο πιστή αγάπη, βρέθηκε συλημένος, μισασμένος, ποδοπατημένος. Ανακάλυψε μικρά βρέφη, αβοήθητα, μουγκιά, μικρά πλασματάκια, γεννημένα από πάθος, να είναι καταραμένα ως ακάθαρτες ηθικές φύσεις, καταραμένα πριν τη γέννησή τους με το στίγμα της ανηθικότητας, καταδικασμένα να μοχθούν και να υποφέρουν, να μισούν τον εαυτό τους, τις μητέρες τους που τα έφεραν στον κόσμο, να μισούν την κοινωνία και αυτή να τα μισεί σ' ανταπόδοση· μία κατάρα για την ανθρώπινη φυλή και για τα ίδια, που θα στραγγίξουν το ποτήρι του εγκλήματος μέχρι τελευταία σταγόνα. Και είπε αυτός ο φυλακισμένος με τη ριγωτή φόρμα: *«Αφήστε τις μητέρες των ανθρώπων ελεύθερες! Αφήστε τα μικρά παιδιά να είναι αγαπημένα, ως γόνου του αμοιβαίου πόθου της αναπαραγωγής. Σπάστε τις χειροπέδες από τους αλυσοδεμένους σκλάβους, ώστε να μην υπάρξουν άλλοι σκλάβοι, ούτε άλλοι τύραννοι»*.

Αντίκρουσε, αυτός ο χυδαίος τόλμησε να αντικρύσει με καθαρά μάτια, αυτό το άρρωστο πράγμα που ονομάζετε ηθικότητα, σφραγισμένο με τη σφραγίδα του γάμου, και είδε σ' αυτό την αποθώωση της ανηθικότητας, της αισχροτήτας και της αδικίας. Είδε κάθε παντρεμένη γυναίκα ως αυτό

που είναι, μία σκλάβα, που παίρνει το όνομα του κυρίου της, που τρώει το φωμί του, δέχεται τις εντολές του και υπηρετεί τα πάθη του· που περνά τη δοκιμασία της εγκυμοσύνης και τις ωδίνες του τοκετού ανάλογα με τη θέληση *του κυρίου της*, που δεν ελέγχει καμία ιδιοκτησία, ούτε καν το ίδιο της το σώμα, χωρίς τη δική του συναίνεση, και από τα χέρια της μπορούν να αποσπαστούν βίαια τα παιδιά που φέρνει στον κόσμο ανάλογα με τις ορέξεις του ή να εξαφανιστούν πριν τη γέννησή τους. Λέγεται ότι η αγγλική γλώσσα έχει την πιο γλυκιά λέξη από κάθε άλλη γλώσσα – *home*. Αλλά ο Μόουζες Χάρμαν κοίταξε πίσω από τη λέξη και είδε το γεγονός – μία φυλακή πιο απαίσια απ’ αυτή που βρίσκεται τώρα ο ίδιος, με διαδρόμους που απλώνονται σ’ όλη την υφήλιο και τόσα κελιά, που κανείς δεν μπορεί να τα μετρήσει.

Ναι, άρχοντές μας! Η γη είναι μια φυλακή, το γαμήλιο κρεβάτι ένα κελί, οι γυναίκες είναι οι τρόφιμοι κι εσείς οι δεσμοφύλακες!

Ανακάλυψε, αυτός ο διαφθορέας, πως σ’ αυτά τα κελιά διαπράττονται τέτοιες φρικαλεότητες που κάνουν κρύο ιδρώτα να τρέχει στο μέτωπο και να σφίγγονται τα δόντια και οι γροθιές, και τα χείλη να ασπρίζουν από τρόμο και μίσος. Και ανακάλυψε επίσης ότι από τα κελιά αυτά καμιά δεν ξεφεύγει, ότι κανένας σκλάβος δεν τολμά να τσιρίζει, ότι όλα αυτά τα εγκλήματα γίνονται ήσυχα, στο σκοτεινό καταφύγιο του σπιτιού και καθαγιάζονται από τη θεία ευλογία ενός φύλλου χαρτιού· στη σιωπή και τη σιγή του πιστοποιητικού γάμου η πορνεία και ο βιασμός διαπράττονται ελεύθερα και κατά περίπτωση.

Ναι, γιατί είναι πορνεία, όταν η γυναίκα υποτάσσεται σεξουαλικά στον άντρα, χωρίς πόθο εις μέρους της, προκειμένου να τον «διατηρήσει πιστό», «να τον κρατήσει σπίτι», σύμφωνα με τα λεγόμενά της. (Ε, λοιπόν, αν ένας άντρας δε με αγαπάει και δε σέβεται τον εαυτό του αρκετά, ώστε να είναι «πιστός» χωρίς να με εκπορνεύει, ευχαρίστως να φύγει. Δεν έχει αρετή μέσα του να διατηρήσει.) Και είναι βιασμός, όταν ένας άντρας επιβάλλεται με τη βία σεξουαλικά πάνω στη γυναίκα του, ανεξάρτητα από το αν έχει πιστοποιητικό γάμου ή όχι. Και αυτή είναι η πιο αισχρή τυραννία, όταν ένας άντρας υποχρεώνει τη γυναίκα, που λέει ότι αγαπάει, να υποφέρει το βάρος της ανατροπής ενός παιδιού που αυτή δεν επιθυμεί, και στο οποίο, συνήθως, το ζευγάρι δεν μπορεί να προσφέρει τα απαραίτητα της ζωής. Είναι η χειρότερη απ’ όλες τις ανθρώπινες καταπίεσεις, είναι *σαν του θεού!* Δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο στη γη με τον άντρα τύραννο. Πρέπει να ανατρέξουμε στους ουρανοί για να βρούμε δαίμονα ο οποίος να φέρνει

με τη βία παιδιά στον κόσμο, απλώς για να πεθάνουν της πείνας και να γίνουν καταραμένα αποβράσματα! Και μόνο μέσα από το νόμο του γάμου μια τέτοια τυραννία γίνεται εφικτή. Ο άντρας που εξαπατά μια γυναίκα εκτός γάμου (και, προσοχή, τέτοιος άντρας θα εξαπατήσει και εντός γάμου) μπορεί να αρνηθεί το ίδιο του το παιδί, αν είναι αρκετά καλός. Δεν μπορεί να το αποσπάσει από τα χέρια της, δεν μπορεί να το πειράξει! Το κορίτσι που έπεσε θύμα, χάρη στην αγνή και ευγενική ηθικότητά σας, μπορεί να πεθάνει στο δρόμο από την πείνα, όμως, δεν μπορεί να της επιβάλλει τη μισητή παρουσία του. Αλλά τη σύζυγό του, κύριοι, τη σύζυγό του, τη γυναίκα που σέβεται τόσο, ώστε να την αφήνει να χάνει την ατομικότητά της μέσα στη δική του, να χάνει την ταυτότητά της και να γίνεται κτήμα του, τη σύζυγό του όχι μόνο μπορεί να την υποχρεώσει να κάνει ανεπιθύμητα παιδιά, να τη βιάσει για την ευχαρίστησή του και να την έχει σαν ένα φτηνό και βολικό έπιπλο, αλλά αν δεν πάρει διαζύγιο (και δεν μπορεί να το κάνει για τέτοιους λόγους), μπορεί να την ακολουθεί όπου πάει, να μπαίνει στο σπίτι της, να τρώει το φαγητό της, να τη φυλακίσει ή να τη σκοτώσει με το δικαίωμα της σεξουαλικής του εξουσίας! Και δεν μπορεί αυτή να κάνει τίποτα γι' αυτό, εκτός κι αν είναι αρκετά απρόσεκτος, ώστε να την κακοποιήσει με λιγότερο ωμό αλλά παράνομο τρόπο. Γνωρίζω μια περίπτωση στην πόλη σας, όπου ο σύζυγος μίας γυναίκας την ακολουθούσε για δέκα χρόνια. Νομίζω ότι τελικά είχε την καλοσύνη να πεθάνει: χειροκροτήστε τον για το μοναδικό τίμιο πράγμα που έκανε ποτέ.

Ω, δεν είναι εξαιρετική όλη αυτή η συζήτηση για τη διατήρηση της ηθικής από το νόμο του γάμου! Ω, τι απροσεξία να προσπαθείς να διατηρήσεις κάτι που δεν έχεις! Ω, υψηλή αγνότητα που φοβάται τόσο πολύ ότι τα παιδιά δε θα γνωρίζουν ποιος είναι ο πατέρας τους, επειδή, πράγματι, θα πρέπει να βασιστούν στο λόγο της μητέρας τους αντί για το πληρωμένο πιστοποιητικό κάποιου παπά της εκκλησίας ή του νόμου! Αναρωτιέμαι αν τα παιδιά θα γίνουν καλύτεροι άνθρωποι, γνωρίζοντας τι έκανε ο πατέρας τους. Θα ήμουν καλύτερα, πολύ καλύτερα, αν δεν ήξερα ποιος ήταν ο πατέρας μου, παρότι να ήξερα ότι ήταν τύραννος της μάνας μου. Θα ήμουν καλύτερα, πολύ καλύτερα, αν ήμουν παράνομο παιδί σύμφωνα με τους νόμους των ανθρώπων, παρότι να ήμουν παράνομη με βάση τους αμετάβλητους νόμους της Φύσης. Διότι τι σημαίνει να είσαι νόμιμο παιδί, γεννημένο «σύμφωνα με το νόμο»; Σημαίνει, εννιά στις δέκα περιπτώσεις, να είσαι το παιδί ενός άντρα που αναγνωρίζει την πατρότητα, απλά επειδή

είναι αναγκασμένος να το κάνει, και του οποίου η αίσθηση της αρετής συμπτυκνώνεται στην αντίληψη ότι το καθήκον της γυναίκας είναι «να κρατά τον άντρα στο σπίτι». Σημαίνει να είσαι το παιδί μίας γυναίκας που νοιάζεται περισσότερο για τα καλά λόγια της κάθε κυράτσας, παρά για την απλή τιμή του λόγου του εραστή της. Μίας γυναίκας που θεωρεί ότι η πορνεία είναι αγνότητα και καθήκον, όταν της επιβάλλεται από τον άντρα της. Σημαίνει να έχεις την Τυραννία ως πρόγονο και τη δουλεία ως λίκνο σου. Σημαίνει να διατρέχεις τον κίνδυνο να ήσουν ανεπιθύμητο παιδί, νομικά απροστάτευτο, ηθικά διεφθαρμένο πριν καν γεννηθείς, πιθανώς με δολοφονικά ένστικτα, κληροδοτημένο με υπερβολική ή καθόλου σεξουαλικότητα, που και τα δυο είναι αρρωστημένες καταστάσεις. Σημαίνει να έχεις την αξία ενός χαρτιού, ενός παλιόχαρτου σχισμένου από το περιτύλιγμα του «Κοινωνικού Συμβολαίου», που θεωρείται σημαντικότερο από την υγεία, την ομορφιά, το ταλέντο και την καλοσύνη· διότι ποτέ δε δυσκολεύτηκα να διακρίνω ότι τα παράνομα παιδιά είναι σχεδόν πάντοτε πιο όμορφα και έξυπνα από τα άλλα, ακόμη και όταν προέρχονται από συντηρητικές γυναίκες. Και πόσο ανυπέβλητα αηδιαστικό είναι να τις βλέπεις να κοιτούν, αυτές τις συντηρητικές, πάνω από τα δικά τους ασήμαντα, αρρωστημένα παιδιά που φέρουν τα σημάδια της δικής τους δουλοπρέπειας, κάποια υγιή, όμορφα, «φυσιολογικά» παιδιά και να λένε: «Τι κρίμα, η μητέρα τους δεν ήταν ενάρετη!» Καμία λέξη για την αρετή του πατέρα των δικών τους παιδιών, μέχρι εκεί φτάνει το μυαλό τους! Αρετή! Αρρώστια, βλακεία, έγκλημα! Πόσο πρόστυχο πράγμα είναι η «αρετή»!

Τι σημαίνει να είσαι παράνομο παιδί; Σημαίνει να σε περιφρονούν ή να σε οικτίζουν αυτοί των οποίων η μοχθηρία ή ο οίκτος δεν αξίζουν ανταπόδοση. Σημαίνει να είσαι, πιθανόν, το παιδί κάποιου άντρα τόσο ποταπού, ώστε να εξαπατήσει μία γυναίκα της οποίας το σπουδαίο έγκλημα ήταν ότι πίστεψε στον άντρα που αγαπούσε. Σημαίνει να είσαι απαλλαγμένος από την προγενετήσια κατάρα μιας μητέρας δούλας, να έρθεις στον κόσμο χωρίς την άδεια του νόμου των τυράννων, που νομίζουν ότι μπορούν να τα βάλουν με τη φύση και να ορίζουν τους όρους που πρέπει να πληρούν τα αγέννητα παιδιά προκειμένου να αποκτήσουν το προνόμιο της υπαρξής! Αυτό είναι νόμιμο και παράνομο παιδί! Διαλέξτε.

Ο άντρας που περπατά πάνω κάτω στο κελί της φυλακής του Λάνσινγκ απόψε, αυτός ο μοχθηρός άντρας είπε: «Οι μητέρες των ανθρώπων, με τα ξηρά τους χείλια και τις καρδιές τους γεμάτες αγωνία, σηκώνουν τα βουβά τους μάτια προς εμένα. Αποζητούν μια φωνή! Τα αγέννητα στην ανημπο-

ριά τους, εκλιπαρούν από τις φυλακές τους, εκλιπαρούν για μια φωνή! Οι εγκληματίες, με τον αόρατο αφορισμό που τους καταδίκασε, που τους έσπρωξε στην κολασμένη δίνη του εγκλήματος, ψάχνουν, περιμένουν για μια φωνή! *Εγώ θα είμαι η φωνή τους. Θα ξεσκεπάσω τις φρικαλεότητες του γαμήλιου κρεβατιού. Θα διαδώσω πώς γεννιούνται οι εγκληματίες. Θα βγάλω μια κραυγή που θα ακουστεί παντού, και ας γίνει ό,τι θέλει!»* Με το γράμμα του Δρ. Μάρκλαντ, έκανε γνωστό παντού ότι μία νέα μητέρα, κατατρεγμένη από ανίκανο χειρουργό κατά τη γέννηση του παιδιού της, αφού ανάρρωσε ύστερα από επιτυχημένη εγχείρηση, μαχαιωθήκη χωρίς τύψεις, απάνθρωπα και ωμά, όχι με μαχαίρι αλλά με το γεννητικό όργανο του συζύγου της, μέχρι θανάτου. Και αυτός δεν τιμωρήθηκε!

Κι επειδή είπε τα σύκα σύκα, επειδή ονόμασε το όργανο αυτό με το όνομά του, όπως το γράφει το λεξικό και κάθε ιατρικό περιοδικό στη χώρα, για το λόγο αυτόν ο Μόουζες Χάρμαν στενάζει μέσα στο κελί του απόψε. Έδωσε ένα χειροπιαστό παράδειγμα των συνεπειών της γυναικείας σκλαβιάς, και γι' αυτό φυλακίστηκε. Τώρα πρέπει εμείς να συνεχίσουμε τον αγώνα από εκεί που σταμάτησε αυτός λόγω της βίαιης δίωξης του, να διαδώσουμε την ειδηση αυτού του εγκλήματος της κοινωνίας εις βάρος ενός ανθρώπου και να αποκαλύψουμε τι κρύβεται πίσω απ' αυτό. Ν' αναζητήσουμε μέσα σ' αυτό το χαώδες σύστημα του νόμιμου εγκλήματος τις αιτίες και τις συνέπειές του για το ανθρώπινο είδος. Η αιτία! Ας αναρωτηθεί η Γυναίκα: «Γιατί είμαι δούλα του άντρα; Γιατί λέγεται ότι το μυαλό μου δεν είναι ισάξιο του δικού του; Γιατί η εργασία μου δεν πληρώνεται εξίσου με τη δική του; Γιατί πρέπει το σώμα μου να ελέγχεται από το σύζυγό μου; Γιατί να απολαμβάνει την προσφορά μου στο νοικοκυριό και να μου δίνει για ανταπόδοση ότι νομίζει αρκετό; Γιατί να παίρνει τα παιδιά μου από μένα;» Ας αναρωτηθεί η κάθε γυναίκα.

Υπάρχουν δύο λόγοι, και αυτοί συμπυκνώνονται σε μία και μοναδική αρχή: την αυταρχική, υπέρτατη εξουσία, θεοκρατικής προέλευσης, με τα δύο όργανά της, την Εκκλησία, δηλαδή τους παπάδες, και το κράτος, δηλαδή τους νομοθέτες.

Από τη γέννησή της η Εκκλησία, έχοντας για μητέρα την Άγνοια και πατέρα το Φόβο, δίδαξε την κατωτερότητα της γυναίκας. Με τη μία μορφή ή την άλλη, μέσα από τους διάφορους μύθους και τα σύμβολα, καλλιεργεί την ισχυρή, υπόγεια τάση της πίστης στην εξουσία του άντρα, πείθοντας τη γυναίκα για την υποτελή κατάστασή της ως τιμωρία της, για τη φυσική της ευτέλεια, τη ροπή της προς την αμαρτία. Και από τις μέρες

του Αδάμ μέχρι σήμερα, η χριστιανική εκκλησία, με την οποία ζούμε εμείς, έχει κάνει τη Γυναίκα αποδιοπομπαίο τράγο και δικαιολογία για όλες τις σατανικές πράξεις του άντρα. Τόσο πολύ έχει διαποτίσει αυτή η αντίληψη την κοινωνία, ώστε αρχειτοί απ' αυτούς που απορρίπτουν την Εκκλησία παραμένουν διαποτισμένοι απ' αυτό το αποβλακωτικό ναρκωτικό της αληθινής ηθικότητας. Τόσο μεθυσμένη από το κρασί της αυταρχικότητας είναι η ανδρική ύπαρξη, ώστε ακόμη και αυτοί που προχωρούν παραπέρα, και απορρίπτουν το κράτος, παραμένουν προσκολλημένοι στο θεό, όπως και η Κοινωνία, και στην παλιά θεολογική αντίληψη ότι αυτοί πρέπει να είναι «οι κεφαλές της οικογένειας», σύμφωνα με την υπέροχη αναλογία ότι «ο Άντρας είναι το κεφάλι της Γυναίκας, όπως ο Χριστός είναι η κεφαλή της Εκκλησίας». Πριν από μια βδομάδα, ένας αναρχικός (;) μου είπε: «Είμαι αφεντικό στο δικό μου σπίτι», ένας «καναρχοκομμουνιστής», παρακαλώ, που δεν πιστεύει στο «δικό μου σπίτι». Περίπου ένα χρόνο πριν, ένας γνωστός φιλελεύθερος ομιλητής είπε μπροστά μου ότι η αδελφή του, που είχε υπέροχη φωνή και συμμετείχε σε ένα μουσικό συγκρότημα, έπρεπε να «μείνει σπίτι με τα παιδιά της· εκεί *ανήκει*». Η παλιά αντίληψη της Εκκλησίας! Αυτός ο άνθρωπος ήταν σοσιαλιστής, και στη συνέχεια αναρχικός. Κι όμως, η καλύτερη θέση στην οποία έβαζε τη γυναίκα ήταν αυτή του δούλου του άντρα και των παιδιών, στο πλαίσιο της παρωδίας που λέγεται «σπίτι». Πόσο υποκριτές, εσείς οι επαναστάτες! Να'στε υπομονετικές, πειθήνιες, υποτελείς! Μπαλώστε τις κάλτσες μας και τα πουκάμισά μας, πλύντε τα πιάτα μας, φτιάξτε το φαγητό μας, περιμέντε μας στο σπίτι και *προσέξτε τα παιδιά!* Οι υπέροχες φωνές σας δεν είναι για να ευχαριστούν το κοινό ούτε τον εαυτό σας, το πολυμήχανο μυαλό σας δεν πρέπει να δουλεύει, η εκλεπτυσμένη αίσθηση της τέχνης που έχετε δεν πρέπει να καλλιεργείται, οι επιχειρηματικές σας ικανότητες δεν πρέπει να αναπτύσσονται· αφού κάνατε το λάθος να γεννηθείτε μ' αυτά τα ψευτοχαρίσματα, πρέπει να υποφέρετε! Είστε *γυναίκες*, άρα νοικοκυρές, υπηρέτριες, σερβιτόρες και γκουβερνάντες!

Στο Μέικιον, τον έκτο αιώνα, σύμφωνα με τον Αύγουστο Μπέμπελ, οι Πατέρες της Εκκλησίας συναντήθηκαν και συζήτησαν το εξής θέμα: «Έχει η γυναίκα ψυχή;» Σίγουροι ότι δεν πρόκειται να ζημιωθούν οι αρχές τους, επιτρέποντας στις γυναίκες να κατέχουν κάτι που δεν υπάρχει, με μία μικρή πλειοψηφία έβγαλαν την ιστορική απόφαση υπέρ μας. Λοιπόν, άγιοι Πατέρες, ήταν καλό σχέδιο εκ μέρους σας να προσφέρετε την αξιοθρήνητη σωτηρία ή καταδίκη (οι πιθανότητες υπέρ της τελευταίας) ως δώλωμα

για το αγίστρι της επίγειας υποδούλωσης. Δεν ήταν άσχημο φιλοδώρημα για εκείνες τις μέρες της πίστης και της άγνοιας. Αλλά, ευτυχώς, δέκα τέσσερις αιώνες το έκαναν να μπαγιατέψει. Εσείς, τύραννοι ριζοσπάστες (;) δεν έχετε κανένα παράδεισο να προσφέρετε, καμία ευχάριστη χίμαιρα με τη μορφή πιστοποιητικών ηθικής, έχετε μόνο το σεβασμό, τις καλές θέσεις και τα χαμόγελα του δουλοκτήτη! Αυτά σε αντάλλαγμα για τις αλυσίδες μας! Ευχαριστούμε!

Το ζήτημα της ψυχής είναι παλιό – τώρα απαιτούμε τα σώματά μας πίσω. Έχουμε κουραστεί από τις υποσχέσεις, ο θεός είναι κουφός, και η εκκλησία του είναι ο χειρότερός μας εχθρός. Εναντίον της αναλαμβάνουμε το καθήκον να αποτελέσουμε την ηθική (ή ανήθικη) δύναμη που αφήνει πίσω της και την τυραννία του Κράτους. Το Κράτος έχει μοιράσει τα καρβέλια και τα ψάρια με την Εκκλησία. Οι δικαστές, σαν τους παπάδες, πληρώνονται για κάθε γάμο. Τα δύο δεσμά της εξουσίας συνεργάζονται στο εμπόριο παραχώρησης δικαιωμάτων αναπαραγωγής στους γονείς, και το Κράτος διαλαλά, όπως έκανε η Εκκλησία και παλιά και τώρα: «Κοιτάξτε πώς προστατεύουμε τις γυναίκες!» Αλλά, το Κράτος έκανε ακόμη περισσότερα. Μου έχουν πει πολύ συχνά, γυναίκες με αξιοπρεπή αφεντικά, που δεν είχαν ιδέα για τις φρικαλεότητες που διαπράττονταν εις βάρος των άτυχων αδελφών τους, «μα, γιατί δε φεύγουν οι γυναίκες;»

Γιατί δεν μπορείς να τρέξεις, όταν τα πόδια σου είναι αλυσοδεμένα; Γιατί δεν μπορείς να κλάψεις, όταν είσαι φιμωμένη; Γιατί δεν μπορείς να σηκώσεις τα χέρια σου ψηλά, όταν είσαι δεμένη πισθάγκωνα; Γιατί δεν μπορείς να ξοδέψεις χιλιάδες δολάρια, όταν δεν έχεις ούτε ένα σεντ στην τσέπη σου; Γιατί δεν πηγαίνεις στην παραλία ή στα βουνά, ανόητη, και ψήνεσαι στην κάψα της πόλης; Αν υπάρχει κάτι απ' αυτό το καταραμένο περίβλημα της υποκριτικής κοινωνίας, που με κάνει να εξοργίζομαι περισσότερο, είναι η απερίγραπτη βλακεία η οποία με την πραγματικά φλεγματική, ακατανόητη απάθεια λέει: «Γιατί οι γυναίκες δε φεύγουν!» Μπορείτε να μου πείτε πού να πάνε και τι να κάνουν, αφού το Κράτος, οι νομοθέτες, έδωσαν στον εαυτό τους, στους πολιτικούς, τον έσχατο και απόλυτο έλεγχο της δυνατότητας επιβίωσης; Αφού, λόγω αυτού του μονοπωλίου, η αγορά εργασίας είναι ήδη τόσο κορεσμένη, ώστε εργάτες και εργάτριες σφάζονται μεταξύ τους για το ακριβό προνόμιο να υπηρετήσουν τα αφεντικά; Αφού τα κορίτσια μεταφέρονται σωρηδόν με πλοία από τη Βοστώνη προς το Βορρά και το Νότο, στοιβαγμένα σαν ζώα, για να επανδρώσουν τα καταγώγια στη Ν. Ορλεάνη ή στους εργατικούς καταυλισμούς

φρίκης στη δική μου Πολιτεία, το Μίτσιγκαν; Όταν οι σεμνότυφες και καθωσπρέπεις κυρίες βλέπουν και ακούνε αυτά τα πράγματα καθημερινά, και παρόλα αυτά διαμαρτύρονται «μα, γιατί οι γυναίκες δε φεύγουν;», τότε απλά είναι ξεδιάντροπες και μιλάνε τη γλώσσα της περιφρόνησης.

Όταν ψηφίστηκε στην Αμερική ο νόμος για τους φυγάδες σκλάβους, που υποχρέωνε τους ανθρώπους να τσακώνουν τα αδέρφια τους σαν τα σκυλιά, ο Καναδάς, ο αριστοκρατικός, αντιδημοκρατικός Καναδάς, άπλωνε τα χέρια να βοηθήσει τους φυγάδες που έφταναν στα σύνορα. Αλλά δεν υπάρχει καταφύγιο πάνω στη γη για το σκλαβωμένο φύλο. Ακριβώς εδώ που ζούμε, εδώ πρέπει να σκάψουμε τα χαρακώματά μας και να νικήσουμε ή να πεθάνουμε.

Αυτή είναι η τυραννία του Κράτους. Αρνείται και στη γυναίκα και στον άντρα το δικαίωμα να δουλέψουν για να ζήσουν, και το απονέμει ως πρόνομιο στους λίγους ευνοημένους, που πρέπει να πληρώσουν και φόρο 90% για τη χάρη που τους γίνεται. Αυτά τα δύο πράγματα, η εξουσία της Εκκλησίας στα μυαλά μας και η εξουσία του Κράτους στα κορμιά μας, είναι οι αιτίες της γυναικείας σκλαβιάς.

Το πρώτο έχει εισαγάγει στον κόσμο μας το κατασκευασμένο έγκλημα της χυδαιότητας: θέσπισε έναν τέτοιο παράταιρο κώδικα ηθικής, ώστε και μόνο η αναφορά των γεννητικών οργάνων αποτελεί την πιο ωμή προσβολή. Αυτό μου θυμίζει το δρόμο που έχετε στην πόλη σας και τον ονομάζετε «Callowhill». Παλιά λεγόταν «Gallows' Hill» (ο λόφος με τις αγχόνες, στυ), επειδή οδηγούσε σ' ένα λόφο, που τώρα λέγεται «Cherry Hill», ο οποίος ήταν το τελευταίο μέρος της γης, όπου πατούσαν το πόδι τους τόσα πολλά θύματα δολοφονημένα από το Νόμο. Αλλά επειδή το άκουσμα της λέξης ήταν τόσο τραχύ, το μαλάκωσαν: ωστόσο οι φόνοι συνεχίζονταν, και η μαύρη σιά των αγχονών ακόμη πέφτει πάνω στην Πόλη της Αδελφικής Αγάπης (Φιλαδέλφεια, στυ). Η χυδαιότητα έχει κάνει το ίδιο. Τοποθέτησε την αρετή μέσα στο καβούκι μιας ιδέας, και ονόμασε «καλό» και σεβαστό έθιμο ό,τι συμφωνεί με την ετυμηγορία του Νόμου, και «κακό» ό,τι δεν περιλαμβάνεται στο καβούκι αυτό. Υποβάθμισε την αξιοπρέπεια του ανθρώπινου σώματος πολύ χαμηλότερα από κάθε άλλο ζώο. Ποιος θεωρεί ότι ένας σκύλος είναι ανήθικος ή χυδαίος, επειδή το σώμα του δεν είναι ασφινκτικά καλυμμένο με ενοχλητικά ρούχα; Τι θα σκεφτόσασταν για την αθλιότητα ενός ανθρώπου, ο οποίος θα έντυνε με ενοχλητικό πουκάμισο το άλογό του και θα το υποχρέωνε να περπατήσει ή να τρέξει με ένα τέτοιο πράγμα, εμποδίζοντας τα πόδια του; Γιατί η «Φιλοζωική Εταιρεία»

θα τον έπιανε, θα του έπαιρνε το ζώο και θα τον έστελνε σε ψυχιατρικό άσυλο για θεραπεία του άρρωστων μυαλού του; Κι όμως, κύριοι, θέλετε οι γυναίκες σας, τα πλάσματα που λέτε ότι σέβεστε και αγαπάτε, να φοράνε τις πιο μακριές φούστες και τις πιο κλειστές στο λαιμό μπλούζες, προκειμένου να κρύβουν το *χυδαίο ανθρώπινο σώμα*. Δεν υπάρχει οργάνωση αντίστοιχη με τη «Φιλοζωική» για να προστατέψει τις γυναίκες. Και σεις οι ίδιοι, αν και σε καλύτερη θέση, κοιτάζτε τι ρούχα φοράτε με αυτόν το ζεστό καιρό! Πώς βασανίζετε τα κορμιά σας με το μαλλί που κλέβετε από τα πρόβατα! Πώς τιμωρείτε τον εαυτό σας, ντυμένοι με παλτά και γιλέκα μέσα σε μία συνωστισμένη αίθουσα, επειδή ο καθωσπρεπισμός σοκάρεται από τη «χυδαιότητα» των κοντομάνικων ή του γυμνού χεριού!

Κοιτάζτε πώς έχει φθαρεί το ιδανικό της ομορφιάς απ' αυτή την αντίληψη περί χυδαιότητας. Απαλλαγείτε από την προκατάληψη για μια φορά. Δείτε πώς η μέση μιας γυναίκας που είναι θύμα της μόδας είναι περιτριγυρισμένη από το φράκτη που λέγεται κορσές και οι ώμοι με τους γοφούς της έχουν γίνει οστεώδεις από την πίεση που δέχονται. Τα πόδια της είναι τόσο στενότερα από τα φυσιολογικά, το κορμί της αλυσοδεμένο από τη φούστα-φυλακή, τα μαλλιά της δεμένα τόσο σφιχτά που κάνουν το κεφάλι της να πονάει, και αυτό περιτυλιγμένο από ένα αντικείμενο χωρίς ομορφιά ή λογική που λέγεται καπέλο. Δείτε την και μετά φανταστείτε αυτό το πράγμα σε άγαλμα! Ωραίο άγαλμα με κορσέ και σίδερα κάτω από τη φούστα!... Ο πρόστυχος κώδικας ηθικής σκοτώνει ακόμη και τα μικρά παιδιά με τα ρούχα. Η ανθρώπινη φυλή δολοφονείται, απαίσια, «στο όνομα του Ρούχου».

Και στο όνομα της Αγνότητας, τι ψέματα έχουμε ακούσει! Πόσο κάλπικη ηθική έχει καλλιεργηθεί. Λόγω του φόβου της, δεν τολμάτε να πείτε στα ίδια σας τα παιδιά την αλήθεια για τη γέννησή τους. Η πιο ιερή απ' όλες τις λειτουργίες, η δημιουργία ενός ανθρώπινου πλάσματος, γίνεται αφορμή για τα πιο άθλια ψέματα. Όταν σας κάνουν την πιο απλή και ξεκάθαρη ερώτηση, που έχουν δικαίωμα να κάνουν, εσείς λέτε: «Μην κάνεις τέτοιες ερωτήσεις», ή ξεφεύγετε με κάποια ψεύτικη ιστορία, ή του εξηγείτε το ακατανόητο με κάτι εξίσου ακατανόητο, το Θεό! Τους λέτε: «Ο Θεός σας έφτιαξε». Και ξέρετε ότι λέτε ψέματα. Γνωρίζετε, ή πρέπει να γνωρίζετε, ότι η απορία δε θα λυθεί και ότι αυτό που θα μπορούσατε να εξηγήσετε ξειάθαρα, ταπεινά και με αγνό τρόπο (αν διαθέτετε λίγη αγνότητα), θα το μάθει το παιδί μέσα από πολλές τυφλές ψηλαφίσεις, ενώ γύρω από το θέμα θα έχει πέσει η σκιά του λάθους, εξαιτίας της άρνησής σας και αυτής

της κυρίαρχης κοινωνικής αντίληψης. Αν δεν το αντιλαμβάνεστε αυτό, τότε είστε τυφλοί απέναντι στα γεγονότα και κουφοί απέναντι στα βιώματα της ζωής.

Αναλογιστείτε τα διπλά μέτρα και σταθμά που καλλιεργεί η σκλαβιά του φύλου μας. Γυναίκες που θεωρούν τον εαυτό τους πολύ αγνό και ηθικό, χλευάζουν τις πόρνες, αλλά υποτάσσονται στο σπίτι τους στους άντρες που είναι οι θύτες αυτού του εγκλήματος. Οι άντρες, στα καλύτερά τους, θα συμπονέσουν την πόρνη, ενώ αυτοί οι ίδιοι είναι το χειρότερο είδος πόρνων. Λυπηθείτε τον εαυτό σας, κύριοι, το χρειάζετε!

Πόσες φορές έχετε δει άντρα ή γυναίκα να πυροβολούνται λόγω ζήλειας! Ο κώδικας ηθικής έχει αποφασίσει ότι είναι σωστό, «δείχνει πνεύμα», «είναι δικαιολογημένο» να δολοφονήσετε έναν άνθρωπο, επειδή έκανε ακριβώς αυτό που κάνατε και σεις – αγάπησε την ίδια γυναίκα ή τον ίδιο άντρα! Ηθική! Τιμή! Αρετή! Περώνοντας από την ηθική στην ιατρική, δείτε τα στατιστικά οποιουδήποτε άσυλου ψυχασθενών, και θα ανακαλύψετε ότι, ανεξάρτητα κοινωνικής τάξης, οι ανύπαντρες γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία. Για να διατηρήσετε τα απάνθρωπα, κτηνώδη, πρόστυχα πρότυπα αγνότητας, οδηγείτε τις κόρες σας στην παράνοια, ενώ οι γυναίκες σας δολοφονούνται σε μεγάλα ποσοστά. Αυτός είναι ο γάμος. Μην μείνετε στα λόγια μου· πηγαίνετε να δείτε τα αρχεία οποιουδήποτε άσυλου ή νεκροταφείου.

Κοιτάξτε πώς μεγαλώνουν τα παιδιά σας. Μαθημένα από τα πρώτα τους χρόνια να χαλιναγωγούν τη φυσική τους αγάπη, περιορισμένα σε κάθε στιγμή! Τα καταραμένα σας ψέματα κηλιδώνουν ακόμη και το φιλί ενός παιδιού. Τα μικρά κορίτσια δεν πρέπει να είναι αγοροκόριτσα, ζυπόλυτα, να σιαραφαλώνουν στα δέντρα, να κολυμπούν, δεν πρέπει να κάνουν τίποτα απ' αυτά που επιθυμούν, επειδή ο καθωσπρεπισμός τα θεωρεί «ανάρμοστα». Τα μικρά αγόρια χλευάζονται ως θηλυπρεπή, αν θελήσουν να παίξουν με υφάσματα ή με κούκλες. Και όταν μεγαλώσουν: «Α! Οι άντρες δε νοιάζονται για το σπίτι και τα παιδιά, όσο οι γυναίκες!» Πώς να νοιαστούν, αφού η επισταμένη προσπάθεια σ' όλη σας τη ζωή συνέτριψε αυτό το κομμάτι της φύσης τους. «Οι γυναίκες δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα όπως οι άντρες». Εκπαιδεύστε οποιοδήποτε ζώο ή φυτό, όπως εκπαιδεύετε τα κορίτσια σας, και θα δείτε τα ίδια αποτελέσματα. Μπορείτε τώρα να μου πείτε για ποιο λόγο να υπάρχουν περιορισμοί φύλου στα αθλητικά σπορ; Για ποιο λόγο να μη χρησιμοποιεί όπως θέλει τα μέλη του σώματός του, οποιοδήποτε παιδί;

Αυτά είναι τα αποτελέσματα του κώδικα ηθικής που έχετε και του νόμου περί γάμου. Αυτά είναι τα αποτελέσματά σας, κοιτάξτε τα! Τα μισά παιδιά σας πεθαίνουν πριν γίνουν πέντε χρονών, τα κορίτσια σας τρελαίνονται, οι παντρεμένες γυναίκες σας είναι ζωντανά πτώματα και οι άντρες σας οι ίδιοι παραδέχονται πολύ συχνά ότι ο κώδικας αγνότητας προκαλεί την πορνεία. Αυτή είναι η συνέπεια του θεού σας, του Γάμου, μπροστά στον οποίο η φυσική έλξη ζευτελιζεται και αυτοαναίρεται. Καμαρώστε τον!

Τώρα η θεραπεία. Αυτή βρίσκεται σε μία λέξη, τη μόνη λέξη που έφερε ποτέ δικαιοσύνη – ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ! Μόνο αιώνες ελευθερίας θα πετύχουν την αποικοδόμηση και εξασθένηση αυτών των μολυσματικών ιδεών. Η ελευθερία ήταν αυτή που σταμάτησε τα ποτάμια αίματος των θρησκευτικών καταδιώξεων! Δε θεραπεύεται η σκλαβιά με κανένα άλλο υποκατάστατο. Μην λέτε «έτσι πρέπει να ερωτεύεται το ανθρώπινο είδος». Αφήστε το είδος ελεύθερο.

Δε θα υπάρξουν αποτρόπαια εγκλήματα; Σίγουρα. Είναι ανόητος όποιος λέει το αντίθετο. Αλλά δεν μπορείτε να τα σταματήσετε διαπράττοντας το μεγαλύτερο έγκλημα όλων και βάζοντας εμπόδιο στους τροχούς της προόδου. Ποτέ δε θα πορευτείτε σωστά, αν δεν ξεκινήσετε σωστά.

Όσο για το τελικό αποτέλεσμα, δεν έχει καμιά σημασία. Εγώ έχω το όραμά μου, και είναι πολύ ξεκάθαρο και ιερό για μένα. Αλλά το δικό σας, εξίσου ιερό, μπορεί να είναι διαφορετικό, και ίσως να κάνουμε και οι δύο λάθος. Αλλά είμαι σίγουρη ότι μετά την επικράτηση της ελευθερίας, θα επιβιώσει εκείνο το είδος σεξουαλικής σχέσης που θα προσαρμοστεί καλύτερα στο χώρο και στο χρόνο, εξελίσσοντας το ανθρώπινο είδος. Είτε είναι η μονογαμία, η ποικιλία, είτε η ελεύθερη πολυγαμία, δεν έχει καμιά σημασία. Αυτό είναι υπόθεση του μέλλοντος, την οποία εμείς δεν τολμάμε να προκαθορίσουμε.

Για την ελευθερία μίλησε ο Μόουζες Χάρμαν, και γι' αυτό στιγματίστηκε ως εγκληματίας. Γι' αυτό βρίσκεται στο κελί του απόψε. Δε γνωρίζουμε αν είναι δυνατό να μειωθεί η ποινή του. Μπορούμε, όμως, να προσπαθήσουμε. Αυτοί που επιθυμούν να μας βοηθήσουν, ας υπογράψουν αυτή την απλή έκκληση για χάρη που απευθύνεται στον Μπένζαμιν Χάρισον. Σ' αυτούς που θέλουν να ενημερωθούν καλύτερα, πριν υπογράψουν, τους λέω: Η συνείδησή σας είναι σεβαστή, ελάτε σε μένα μετά τη συνάντηση και θα σας δείξω ακριβώς τα λόγια της επιστολής. Σ' αυτούς τους ακραίους αναρχικούς, που η αξιοπρέπειά τους δεν τους επιτρέπει να υποχωρήσουν και να ζητήσουν χάρη για ένα παράπτωμα που δε διαπράχθηκε,

από μία εξουσία που δεν αναγνωρίζουν, τους λέω: ο Μόουζες Χάρμαν έχει τσακιστεί από τη βίαιη δύναμη του Νόμου, και παρόλο που δε θα ζητούσα ποτέ κάποιον να υποχωρήσει για τον εαυτό του, μπορώ να το ζητήσω, και το κάνω με ευκολία, να το κάνει γι' αυτόν που αγωνίζεται ενάντια στη σκλαβιά. Η αξιοπρέπείά σας είναι εγκληματική. Κάθε ώρα πίσω από τα κάγκελα σφραγίζει τη συνεργασία σας με τον Κόμσοκ². Κανείς δεν απεχθάνεται τις προσφυγές περισσότερο από μένα, και κανείς δε δυσπιστεί περισσότερο απέναντί τους. Αλλά για τον ήρωά μου είμαι διατεθειμένη να αγωνιστώ με κάθε μέσο που δεν προσβάλλει το δίκαιο κάποιου άλλου, ακόμη κι αν δεν έχω μεγάλες προσδοκίες.

Αν, πέρα απ' αυτά, υπάρχουν σήμερα εδώ κάποιοι που έχουν επιβληθεί σεξουαλικά σε γυναίκα, κάποιοι που εκπορνεύτηκαν στο όνομα της αρετής, κάποιοι που έχουν φέρει στον κόσμο μολυσμένα, ανήθικα ή ανεπιθύμητα παιδιά, χωρίς να έχουν τα μέσα για να τα συντηρήσουν, και παρόλα αυτά θα φύγουν από δω μέσα λέγοντας: «Ο Μόουζες Χάρμαν είναι βρώμικος άνθρωπος, δίκαια τιμωρημένος», τότε *σ' αυτούς* λέω, και ελπίζω τα λόγια μου να ηχούν δυνατά στ' αφτιά τους μέχρι να ΠΕΘΑΝΟΥΝ: Συνεχίστε, λοιπόν! Οδηγήστε το πρόβατο στη σφαγή! Συντρίψτε αυτόν το γέρο, άρρωστο, ανάπηρο άνδρα! Στο όνομα της Αρετής, της Αγνότητας και της Ηθικής, κάντε το! Στο όνομα του Θεού, της οικογενειακής εστίας και του Παραδείσου, κάντε το! Στο όνομα του Ναζωραίου, που διδάξε το χρυσό κανόνα, κάντε το! Στο όνομα της Δικαιοσύνης και της Τιμής, κάντε το! Στο όνομα της Ανδρείας και της Μεγαλοψυχίας, συμπαραταχθείτε με τον εγκληματία της κυβέρνησης, το δολοφόνο του κοινοβουλίου, τον πρόστυχο των οίκων ανοχής, με το σύνολο της ωμής δύναμης της αστυνομίας, με τα δικαστήρια και τη φυλακή, για να κυνηγήσετε ένα φτωχό γέρο άνθρωπο που στέκει μονάχος του απέναντι στο δικό σας νόμιμο έγκλημα! Κάντε το. Και αν ο Μόουζες Χάρμαν πεθάνει μέσα στην κόλαση της φυλακής σας, ευχαριστηθείτε *που τον δολοφορήσατε!* Σκοτώστε τον! Και θα επισπεύσετε τη μέρα που το μέλλον θα σας θάψει με τις κατάρτες του δέκα χιλιάδες οργιές βαθιά. Σκοτώστε τον! Και οι ρίγες της φόρμας που φορά θα σας μαστιγώσουν! Σκοτώστε τον! Και οι τρελοί θα σας μισήσουν με την άγρια ματιά τους, τα αγέννητα βρέφη θα σας καταραστούν και οι τάφοι που γεμίσατε στο όνομα του Γάμου θα γίνουν τροφή για τη γενιά

² Anthony Comstock (1844-1915). Μεταρρυθμιστής, ηθικολόγος ενάντια στην τέχνη και τη λογοτεχνία. Με τη βοήθεια της οργάνωσης X.A.N. προώθησε τον ομώνυμο νόμο λογοκρισίας.

που θα σας διαπομπεύσει, όταν η ανάμνηση της αγριότητάς σας θα γίνει ένα ανώνυμο φάντασμα που θα μαλώνει με τις σπιές του Τορκουεμάδα³, του Καλβίνου και του Ιεχωβά στο μακρινό ορίζοντα του κόσμου!

Θα χαμογελάσετε, όταν τον δείτε νεκρό; Θα πείτε, «ξεφορτωθήκαμε αυτόν τον πρόστυχο»; Ηλίθιοι! Το πτώμα θα σας περιγελά κάτω από τα παγωμένα του βλέφαρα! Τα ακίνητα χείλη θα σας χλευάζουν και τα επιβλητικά χέρια, διπλωμένα στο στήθος, χωρίς σφυγγό, μέσα στην ακινησία τους θα γράψουν το έσχατο κατηγορητήριο, το οποίο ούτε ο χρόνος ούτε εσείς θα μπορέσετε να εξαφανίσετε. Σκοτώστε τον! Και θα τον δοξάσετε, ενώ εσείς θα ντροπιαστείτε! Ο Μόουζες Χάρμαν στέκει πολύ ψηλότερα από σας, πλέον, και νεκρός ο Μόουζες Χάρμαν θα συνεχίσει να ζει αιώνια, αθάνατος στη μνήμη των ανθρώπων που θυσιάστημε για να ελευθερώσει! Σκοτώστε τον!

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

³ Tomas de Torquemada (1420-1498). Απάνθρωπος, ισπανός ιεροεξεταστής.

Deirdre Hogan Φεμινισμός, τάξη και αναρχισμός¹

Σχέση ταξικής κοινωνίας και καπιταλισμού

Καθοριστικό γνώρισμα της καπιταλιστικής κοινωνίας είναι ότι γενικά αυτή διαιρείται σε δύο κύριες τάξεις: την καπιταλιστική (αστική τάξη), την οποία αποτελούν μεγαλοϊδιοκτήτες επιχειρήσεων, και την εργατική τάξη (το προλεταριάτο), που τη συγκροτούν πάνω κάτω όλοι οι υπόλοιποι, η μεγάλη πλειοψηφία των μισθωτών. Φυσικά, στον ορισμό αυτόν της ταξικής κοινωνίας υφίστανται πολλές ενδιάμεσες περιοχές. Ακόμα και η ίδια η εργατική τάξη δεν αποτελείται από μία ομοιογενή ομάδα: περιλαμβάνει, για παράδειγμα, ανειδίκευτους εργάτες από τη μια αλλά ταυτόχρονα και το μεγαλύτερο μέρος αυτού που συνήθως ονομάζεται «μεσαία τάξη». Γι' αυτό και μπορεί επομένως να υπάρξουν μεγάλες πραγματικά διαφορές στο εισόδημα και τις συνθήκες για τα διαφορετικά τμήματα της διευρυμένης αυτής τάξης.

Ο όρος «μεσαία τάξη» είναι προβληματικός αφού, παρότι χρησιμοποιείται συχνά, σπάνια γίνεται σαφές σε ποιους ακριβώς αναφέρεται. Συνήθως, αναφέρεται σε εργαζόμενους, όπως ελεύθερους επαγγελματίες, μικροεπιχειρηματίες και κατώτερα ή μεσαία στελέχη. Όμως, τα μεσαία αυτά στρώματα δεν αποτελούν πραγματικά ανεξάρτητη τάξη, με την έννοια ότι δεν είναι αμέτοχα της όλης διαδικασίας εκμετάλλευσης και συσσώρευσης κεφαλαίου, τον καπιταλισμό, και γενικά βρίσκονται στις παρυφές κάποιας από τις δύο κύριες τάξεις, της καπιταλιστικής ή της εργατικής².

Το κλειριο σημείο, όταν κανείς εξετάζει μία κοινωνία αποτελούμενη από δύο θεμελιώδεις τάξεις, είναι η κατανόηση του ότι η οικονομική σχέση ανάμεσά τους, των μεγαλοϊδιοκτητών δηλ. από τη μια και των ανθρώπων που εργάζονται γι' αυτούς από την άλλη, βασίζεται στην εκμετάλλευση και, επομένως, αυτές οι δύο τάξεις έχουν μεταξύ τους διαμετρικώς αντίθετα υλικά συμφέροντα.

Από τη φύση τους καπιταλισμός και επιχειρήσεις οδηγούνται από το κέρδος. Ο μόχθος ενός εργαζόμενου κατά τη διάρκεια της εργασίας του παράγει πλούτο. Ένα μέρος αυτού του πλούτου επιστρέφει σ' αυτόν ως

¹ Κείμενο που δημοσιεύτηκε στην ιρλανδική αναρχοφεμινιστική εφημερίδα «Rag» στα τέλη του 2007. Η παρούσα μετάφραση βασίστηκε σε προηγούμενη προσπάθεια από το «ούτε θεός-ούτε αφέντης» του Φλεβάρη 2008.

² Ορισμός της μεσαίας τάξης από τον Wayne Price στο «*Why the working class?*».

μισθός και το υπόλοιπο κρατείται από το αφεντικό του και προστίθεται στα κέρδη του/της (αν οι εργαζόμενοι δεν ήταν επωφελείς, δεν θα είχαν προσληφθεί). Μ' αυτόν τον τρόπο, ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης εκμεταλλεύεται τον εργαζόμενο και συσσωρεύει κεφάλαιο. Και είναι προς όφελός του να μεγιστοποιεί τα κέρδη του και να κρατά τους μισθούς σε χαμηλά επίπεδα· αλλά είναι και προς όφελος του εργαζόμενου να αυξάνει τον μισθό του και να βελτιώνει τις συνθήκες εργασίας του. Η σύγκρουση αυτή των συμφερόντων και η εκμετάλλευση μιας τάξης ανθρώπων από κάποια άλλη μειοψηφούσα τάξη είναι σύμφυτη με την καπιταλιστική κοινωνία. Απώτερος στόχος των αναρχικών είναι να καταργήσουν το καπιταλιστικό ταξικό σύστημα και να δημιουργήσουν μία αταξική κοινωνία.

Σχέση σεξισμού και καπιταλισμού

Ο σεξισμός είναι μία πηγή αδικίας, η οποία διαφέρει με ποικίλους τρόπους από τον τύπο ταξικής εκμετάλλευσης που αναφέρθηκε παραπάνω. Οι περισσότερες γυναίκες ζουν και συνεργάζονται με άνδρες τουλάχιστον για κάποιο διάστημα της ζωής τους και σχετίζονται με άνδρες, όπως είναι ο πατέρας τους, ο γιος, ο αδελφός, ο εραστής, ο συνεργάτης, ο σύζυγος, ο φίλος. Γυναίκες και άνδρες δεν έχουν εγγενώς αντιτιθέμενα συμφέροντα· δεν θέλουμε να καταργήσουμε τα δύο φύλα αλλά μόνο την ιεραρχία εξουσίας που υφίσταται ανάμεσά τους και να δημιουργήσουμε μια κοινωνία, στην οποία γυναίκες και άνδρες μπορούν να ζουν μαζί, ελεύθερα και ισότιμα.

Η καπιταλιστική κοινωνία στηρίζεται στην ταξική εκμετάλλευση και αντιθέτως, δεν εξαρτάται από τον σεξισμό, γι' αυτό και θεωρητικά θα μπορούσε να συμφωνεί σε μεγάλο βαθμό σε μια παρεμφερή μεταχείριση γυναικών και ανδρών. Αυτό αποδεικνύεται, αν εξετάσουμε τι έχει καταφέρει ο αγώνας για τη γυναικεία απελευθέρωση σε διάφορες κοινωνίες του κόσμου κατά τη διάρκεια των τελευταίων, για παράδειγμα, 100 χρόνων, όταν και προέκυψαν ριζοσπαστικές βελτιώσεις της θέσης των γυναικών καθώς και των βαθύτερων αντιλήψεων σχετικά με το ποιοι ρόλοι καθορίζονται από τη φύση και είναι κατάλληλοι γι' αυτές. Ο καπιταλισμός στο μεταξύ προσαρμόστηκε στον διαρκώς μεταβαλλόμενο ρόλο και θέση των γυναικών στην κοινωνία.

Γι' αυτό, και το τέλος του σεξισμού δεν θα οδηγήσει απαραίτητα και στο τέλος του καπιταλισμού. Ομοίως, ο σεξισμός μπορεί να υφίσταται, ακόμη κι όταν καταρρεύσουν καπιταλισμός και ταξική κοινωνία. Ο σεξι-

σμός αποτελεί πιθανότατα την πιο πρώιμη μορφή καταπίεσης που υπήρξε ποτέ και δεν προηγείται χρονικά μόνο του καπιταλισμού: υπάρχουν στοιχεία ότι προηγείται χρονικά ακόμα και των πρώτων τύπων ταξικής κοινωνίας³. Καθώς οι κοινωνίες ανέπτυξαν την ακριβή φύση της γυναικείας καταπίεσης, η ιδιαίτερη μορφή που αυτή λαμβάνει δεν μένει σταθερή. Στο σύστημα του καπιταλισμού, η καταπίεση αυτή έχει τον δικό της ιδιαίτερο χαρακτήρα, καθώς ο καπιταλισμός εμμεταλλεύτηκε την ιστορικά σε βάρος των γυναικών διαχρονική καταπίεση για να επωφεληθεί περισσότερο.

Όμως, πόσο ρεαλιστικό είναι το τέλος της γυναικείας καταπίεσης στον καπιταλισμό; Οι γυναίκες στη σημερινή κοινωνία καταπιέζονται ως φύλο με πολλούς τρόπους (οικονομικά, ιδεολογικά, σωματικά), αλλά ενδεχομένως, συνεχίζοντας τον φεμινιστικό αγώνα, θα οδηγηθούμε σε περαιτέρω βελτίωση της κατάστασης. Εντούτοις, αν και μπορούμε να σκεφτούμε αριστερές πλευρές του σεξισμού που με τον αγώνα βαθμιαία έχουν τρωθεί, υπάρχουν κάποια χαρακτηριστικά του καπιταλισμού που καθιστούν την πλήρη οικονομική εξίσωση γυναικών και ανδρών μέσα σ' αυτόν σχεδόν απίθανη. Κι αυτό, επειδή ο καπιταλισμός βασίζεται στην ανάγκη μεγιστοποίησης των κερδών, και μέσα σ' ένα τέτοιο σύστημα οι γυναίκες βρίσκονται σε φυσική μειονεκτική θέση.

Στην καπιταλιστική κοινωνία, η ικανότητα τεκνοποίησης πλέον αποτελεί βάρος. Ο βιολογικός ρόλος των γυναικών τις αναγκάζει (εάν έχουν παιδιά) να απέχουν κάποιο χρόνο από την εργασία τους και σε τελική ανάλυση τις καθιστά υπεύθυνες για τα παιδιά που γεννούν. Κατά συνέπεια, η άδεια μητρότητας, το επίδομα μονογονεϊκής οικογένειας, η γονική άδεια, η άδεια ασθένειας τέκνων, η παροχή δωρεάν βρεφικών σταθμών και υπηρεσιών παιδικής μέριμνας κλπ πάντα θα αποτελούν ιδιαίτερα ζητήματα για τις γυναίκες. Για το λόγο αυτό, οι γυναίκες είναι περισσότερο τρωτές οικονομικά στον καπιταλισμό απ' ό,τι οι άνδρες: επιθέσεις σε κατακτήσεις, όπως οι υπηρεσίες παιδικής μέριμνας ή το επίδομα μονογονεϊκής οικογένειας, για παράδειγμα, θα επηρεάζουν πάντα δυσανάλογα τις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες. Κι όμως, δίχως πλήρη οικονομική εξίσωση είναι δύσκολο να φανεί ένα τέλος στις άνισες σχέσεις εξουσίας μεταξύ γυναικών και ανδρών και τη σχετιζόμενη με αυτές ιδεολογία του σεξισμού. Γι' αυτό, παρότι μπορούμε να πούμε ότι ο καπιταλισμός θα μπορούσε να προωθήσει την ισότητα γυναικών και ανδρών, η πραγματικότητα είναι ότι

³ Σχετικά άρθρα στο «*Toward an Anthropology of Women*» σε επιμέλεια Rayna Reiter.

στον καπιταλισμό πλήρης πραγμάτωση αυτής της εξίσωσης είναι αδύνατον να επιτευχθεί, αφού πολύ απλά υπάρχουν οικονομικά ζητήματα συνδεδεμένα με τη βιολογία της γυναίκας, που καθιστούν την κερδοσκοπική καπιταλιστική κοινωνία από τη φύση της αρνητικά διατεθειμένη απέναντι στις γυναίκες.

Ο αγώνας για χειραφέτηση των γυναικών στα κινήματα εργατικής τάξης

Από τα καλύτερα παραδείγματα σχετικά με το πώς ο αγώνας για αλλαγή μπορεί να επιφέρει πραγματικές και διαρκείς μεταβολές στην κοινωνία αποτελούν οι μεγάλες βελτιώσεις στη θέση, τα δικαιώματα και την ποιότητα ζωής των γυναικών, που ο αγώνας για τη γυναικεία απελευθέρωση έχει επιτύχει σε πολλές χώρες σ' ολόκληρο τον κόσμο. Χωρίς αυτόν τον αγώνα (τον οποίο θα αποκαλώ φεμινισμό, αν και δεν αυτοπροσδιορίζονται ως φεμινιστές όλοι αυτοί που παλεύουν ενάντια στην υποτέλεια των γυναικών), σαφώς και οι γυναίκες δεν θα είχαν κερδίσει όλα όσα κατέκτησαν.

Ο αγώνας για τη γυναικεία χειραφέτηση ιστορικά ήταν εμφανής τόσο στο αναρχικό όσο και τα άλλα σοσιαλιστικά κινήματα. Σα σύνολο, όμως, αυτά τα κινήματα έτειναν σε μία κάπως ασαφή σύνδεσή τους με την απελευθέρωση των γυναικών και τον ευρύτερο φεμινιστικό αγώνα.

Παρότι ήταν πάντα κεντρική στον αναρχισμό η έμφαση στην κατάργηση όλων των μορφών ιεραρχιών εξουσίας, ο αναρχισμός έχει τις ρίζες του στην ταξική πάλη, στον αγώνα για την ανατροπή του καπιταλισμού, με σαφή στόχο τη δημιουργία μιας αταξικής κοινωνίας. Επειδή η καταπίεση σε βάρος των γυναικών δεν είναι τόσο στενά δεμένη με τον καπιταλισμό όσο ο ταξικός αγώνας, το ζήτημα της γυναικείας χειραφέτησης έχει ιστορικά ειπωθεί, και σε μεγάλο βαθμό συνεχίζει ακόμα να ειλαμβάνεται, ως δευτερεύων στόχος στη δημιουργία μιας αταξικής κοινωνίας, ούτε τόσο σημαντικός ούτε τόσο θεμελιώδης όσο η ταξική πάλη.

Αλλά σε ποιους φαντάζει ασήμαντος ο φεμινισμός; Για τις περισσότερες γυναίκες στα σοσιαλιστικά κινήματα η προϋπόθεση ενός ει βάθρων μετασχηματισμού στις σχέσεις εξουσίας μεταξύ γυναικών και ανδρών ως μέρος του σοσιαλισμού ήταν ασφαλώς ζωτικής σημασίας. Ωστόσο, η τάση πάντα ήταν να δραστηριοποιούνται περισσότερο οι άνδρες στους σοσιαλιστικούς κύκλους και αυτοί ήταν που διαδραμάτιζαν κυρίαρχο ρόλο. Τα αιτήματα των γυναικών βρίσκονταν στο περιθώριο αφενός εξαιτίας της πρωταρχικότητας της τάξης και αφετέρου επειδή, ενώ τα θέματα που επη-

ρέαζαν τους εργαζόμενους άντρες άγγιζαν με παρόμοιο τρόπο και τις εργαζόμενες γυναίκες, δεν ίσχυε το ίδιο και για τα ειδικά ζητήματα που σχετιζόνταν με την καταπίεση των γυναικών ως φύλο. Η κοινωνική και οικονομική εξίσωση των γυναικών συχνά εκλαμβάνονταν ως σύγκρουση με τις ανέσεις και τα υλικά συμφέροντα των ανδρών. Η ισότητα των γυναικών απαιτούσε ριζικές αλλαγές στον καταμερισμό της εργασίας τόσο στο σπίτι όσο και στη δουλειά, καθώς και αλλαγές στο όλο κοινωνικό σύστημα της αντρικής εξουσίας. Και για να επιτευχθεί ισότητα θα έπρεπε ακόμα να πραγματοποιηθεί μία επαναξιολόγηση του αυτοπροσδιορισμού της γυναίκας, εκεί όπου η «αντρική ταυτότητα» δεν θα μπορεί πλέον να βασίζεται στο ότι αυτός θεωρείται πιο ισχυρός ή ικανός από τη γυναίκα.

Οι γυναίκες είχαν την τάση να συνδέουν την προσωπική με την πολιτική χειραφέτηση, ελπίζοντας ότι ο σοσιαλισμός με τον ειδημοκρατισμό όλων των πτυχών των ανθρώπινων σχέσεων θα δημιουργούσε νέους τύπους γυναικών και ανδρών. Όμως, το βρήκαν πολύ δύσκολο να πείσουν, για παράδειγμα, τους συντρόφους τους ότι ο άνισος καταμερισμός της εργασίας μέσα στο σπίτι αποτελούσε σημαντικό πολιτικό ζήτημα. Η Hannah Mitchell, δραστήρια σοσιαλίστρια και φεμινίστρια στην Αγγλία στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αναφέρει σχετικά με τη διπλή βάρδια που είχε ταυτόχρονα μέσα κι έξω από το σπίτι: «Ακόμα και την κυριακάτικη σχόλη μου ξόδευα, αφού σύντομα είδα ότι πολύ απ' τη σοσιαλιστική συζήτηση για την ελευθερία ήταν μόνο λόγια και ότι όλοι αυτοί οι νεαροί σοσιαλιστές περιμεναν τα κυριακάτικα γεύματα και το απογευματινό τσάι με τα σπιτικά γλυκίσματα, το παστωμένο κρέας και τις πίτες, ακριβώς όπως και οι αντιδραστικές συντρόφισσές τους»⁴.

Παρόμοια παράπονα διατύπωναν αναρχικές γυναίκες στην Ισπανία κατά την κοινωνική επανάσταση του '36, βλέποντας ότι η εξίσωση γυναικών και ανδρών δεν επετεύχθη στις στενές προσωπικές σχέσεις. Η Ackelsberg σημειώνει στο βιβλίο της «Free Women of Spain» ότι, αν και η ισότητα για γυναίκες και άνδρες είχε επίσημα υιοθετηθεί από το ισπανικό αναρχικό κίνημα από το 1872 ακόμη, «στην πραγματικότητα, οι πληροφοριοδότες μου κλαιγόντουσαν ότι, ανεξάρτητα από το πόσο μαχητικοί ακόμη και οι πιο αφοσιωμένοι αναρχικοί ήταν στους δρόμους, είχαν την απαίτηση να είναι οι «αφέντες» στα σπίτια τους: μια καταγγελία που επαναλαμβανόταν σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά του κινήματος αυτήν την περίοδο».

⁴ Sheila Rowbotham, «*Women in Movement*», σελ. 135.

Ο σεξισμός εκδηλωνόταν ακόμα και στη δημόσια σφαίρα, όπου, για παράδειγμα, οι γυναίκες αγωνίστριες έβλεπαν μερικές φορές ότι οι άντρες σύντροφοί τους δεν τις αντιμετώπιζαν σοβαρά και με σεβασμό. Οι γυναίκες στον αγώνα τους για ισότητα αντιμετώπιζαν προβλήματα ακόμα και μέσα στο συνδικαλιστικό κίνημα τον 19^ο και 20^ο αιώνα, όταν και η μισθολογική ανισότητα ανδρών και γυναικών αποτελούσε ένα πολύ στενάχωρο ζήτημα. Οι άνδρες στα συνδικάτα υποστήριζαν ότι οι γυναίκες μείωναν τους μισθούς των οργανωμένων εργατών και μερικοί πίστευαν ότι η λύση ήταν να αποκλειστούν εντελώς οι γυναίκες από κάποια επαγγέλματα και να αυξηθεί ο μισθός των αντρών, ώστε να μπορούν αυτοί να συντηρούν τις οικογένειές τους. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα στη Μεγάλη Βρετανία ένας ράφτης συνόψισε το αποτέλεσμα που είχε η γυναικεία εργασία: «Όταν πρωτοξεκίνησα να εργάζομαι σ' αυτόν τον κλάδο [ματασκευή γιλέκων], μόνο λίγες γυναίκες εργάζονταν εκεί. Τους είχαν δώσει και μερικά άσπρα γιλέκα, επειδή πίστευαν ότι οι γυναίκες θα τα καθάριζαν καλύτερα απ' ό,τι οι άνδρες... Αλλά μετά την επικράτηση ενός εξαντλητικού και επαχθούς συστήματος, τ' αφεντικά και οι εκμεταλλευτές έφαχναν παντού για γυναικεία χέρια, αφού θα έκαναν τη δουλειά κάτω από το κανονικό κόστος. Έτσι, η σύζυγος πλέον ανταγωνίζεται τον άνδρα της και η θυγατέρα τη σύζυγο... Αν ο άνδρας δεν μειώσει την τιμή της εργασίας του σ' αυτήν της γυναίκας, πρέπει να παραμείνει άνεργος»⁵.

Η πολιτική αποκλεισμού της γυναίκας, που ακολούθησαν ορισμένα συνδικάτα, συχνά υπαγορεύτηκε περισσότερο από τον ανταγωνισμό που ταλάνιζε τους μισθούς παρά από τη σεξιστική ιδεολογία, αν και έπαιξε κάποιο ρόλο κι αυτή. Στη βιομηχανία καπνού, για παράδειγμα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Tampra των ΗΠΑ, μια αναρχοσυνδικαλιστική ένωση, η «La Resistencia», που βασικά αποτελούνταν από κουβανούς μετανάστες, θέλησε να οργανώσει όλους τους εργαζόμενους της πόλης. Πάνω από το ένα τέταρτο των μελών της ήταν γυναίκες καπνεργάτριες. Αυτή η συνδικαλιστική ένωση κατηγορήθηκε ως εχθρική προς τον άνδρα και αντιαμερικανική ταυτόχρονα από ένα άλλο συνδικάτο, το «Cigar Makers' Industrial Union», το οποίο ακολούθησε τακτικές αποκλεισμού των γυναικών και «πολύ απρόθυμα οργάνωσε τις εργαζόμενες γυναίκες σε ξεχωριστό και δευτερεύων τμήμα του συνδικάτου»⁶.

⁵ Johanna Brenner, «*Women and the Politics of Class*», σελ. 24.

⁶ Johanna Brenner, ό.π., σελ. 93.

Ο φεμινισμός καθοδηγητική δύναμη της γυναικείας απελευθέρωσης

Γενικά είναι αποδεδειγμένο ότι ο αγώνας της γυναικείας χειραφέτησης δεν έχει τύχει πάντα υποστήριξης και ότι ιστορικά οι γυναίκες έχουν αντιμετώπισει τον σεξισμό ακόμα και μέσα σε οργανώσεις ταξικού αγώνα. Τα αναμφισβήτητα κέρδη που προέκυψαν στο ζήτημα της γυναικείας απελευθέρωσης προήλθαν χάρη στις γυναίκες και τους άνδρες εκείνους που είτε μέσα στις οργανώσεις ταξικής πάλης είτε έξω από αυτές πάλεψαν τον σεξισμό και αγωνίστηκαν για βελτιώσεις στη θέση που κατείχαν οι γυναίκες. Και είναι το φεμινιστικό κίνημα σε όλο του το φάσμα (μεσαίας τάξης, εργατικής τάξης, σοσιαλιστικό, αναρχικό...) που ηγήθηκε της πορείας προς τη γυναικεία απελευθέρωση κι όχι τα κινήματα που εστίασαν στον ταξικό αγώνα. Τονίζω αυτό το σημείο, καθώς, αν και το αναρχικό κίνημα σήμερα συνολικά υποστηρίζει το τέλος της καταπίεσης των γυναικών, παραμένει ακόμα μια δυσπιστία απέναντι στον φεμινισμό, και οι αναρχικοί και άλλοι σοσιαλιστές μερικές φορές αποστασιοποιούνται απ' αυτόν, επειδή αυτός στερείται συχνά ταξικής ανάλυσης. Όμως, αυτόν τον φεμινισμό είναι που πρέπει να ευχαριστήσουμε για τα σημαντικά οφέλη που οι γυναίκες αποκόμισαν.

Πόσο σχετικό είναι το ταξικό ζήτημα, όταν το θέμα αφορά το σεξισμό;

Ποιες είναι οι συνήθειες προσεγγίσεις του φεμινισμού από τους αναρχικούς της ταξικής πάλης σήμερα; Στο έπακρο της αντίδρασης ενάντια στον φεμινισμό βρίσκεται η υπεραπλουστευτική θεώρηση που ανάγει τα πάντα στην τάξη: *σημασία έχει μόνο η τάξη*. Αυτή η δογματική οπτική τείνει να αντιμετωπίζει το φεμινισμό ως διχαστικό (μήπως τελικά δεν είναι ο σεξισμός πιο διχαστικός απ' τον φεμινισμό;) και αποπροσανατολιστικό του ενδιαφέροντος από την ταξική πάλη και ισχυρίζεται ότι όποιας μορφής σεξισμός υφίσταται θα εξαφανιστεί αυτόματα με το τέλος της καπιταλιστικής και ταξικής κοινωνίας.

Ωστόσο, πιο κοινή αναρχική προσέγγιση του φεμινισμού αποτελεί η παραδοχή ότι ο σεξισμός υπάρχει, ότι δεν πρόκειται να εξασθενήσει αυτόματα με το τέλος του καπιταλισμού και ότι πρέπει να πολεμηθεί εδώ και τώρα. Παρόλα αυτά, όπως προηγουμένως αναφέρθηκε, οι αναρχικοί συχνά καταβάλλουν προσπάθεια να αποστασιοποιηθούν απ' το κύριο ρεύμα του φεμινισμού, εξαιτίας της έλλειψης ταξικής ανάλυσης από πλευράς του. Αντ' αυτού, τονίζεται ότι το πρόβλημα του σεξισμού διαφοροποιείται βά-

σει της τάξης και γι' αυτό η καταπίεση σε βάρος των γυναικών αποτελεί ταξικό ζήτημα. Είναι, βέβαια, αλήθεια ότι ο πλούτος μετριάξει μέχρι ένα βαθμό την επίδραση του σεξισμού: είναι λιγότερο δύσκολο, για παράδειγμα, να κάνετε μια έκτρωση, εάν δεν έχετε και να ανησυχείτε για τα χρήματα που απαιτούνται για το ταξίδι στο εξωτερικό· και ζητήματα του ποιος κάνει τις δουλειές του σπιτιού και ποιος φροντίζει τα παιδιά φαντάζουν λιγότερο σημαντικά, αν μπορείτε να πληρώνετε κάποιον να σας βοηθά. Επίσης, ανάλογα με το κοινωνικο-οικονομικό σας υπόβαθρο, θα έχετε και διαφορετικές προτεραιότητες.

Εντούτοις, υπογραμμίζοντας συνεχώς ότι το ζήτημα του σεξισμού διαφοροποιείται ανάλογα με την τάξη, οι αναρχικοί ίσως φαίνεται να συγκαλύπτουν ή να αγνοούν κάτι που, επίσης, είναι αλήθεια: ότι το ταξικό πρόβλημα διαφοροποιείται βάσει του φύλου. Το πρόβλημα, το άδικο του σεξισμού, έγκειται στο ότι οι άνισες σχέσεις μεταξύ γυναικών και ανδρών επικρατούν και ανάμεσα στην εργατική τάξη και φυσικά στο σύνολο της κοινωνίας. Σε κάθε τάξη οι γυναίκες πάντα βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους άνδρες.

Σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ο σεξισμός έχει επιπτώσεις στις γυναίκες όλων των τάξεων· κι όμως, η φεμινιστική ανάλυση που δεν δίνει έμφαση στην τάξη συχνά γίνεται στόχος κριτικής. Αλλά σχετίζεται η τάξη με όλες τις πτυχές του σεξισμού; Πώς σχετίζεται, για παράδειγμα, με τη σεξουαλική βία; Εντέλει, η τάξη δεν είναι πάντα το πιο σημαντικό σημείο κάθε περίπτωσης. Μερικές φορές υπάρχει μια εμμονή να προσκολληθεί ταξική ανάλυση σε κάθε φεμινιστική θέση, σαν να είναι αυτό που χρειάζεται για να προσδοθεί αξιοπιστία στο φεμινισμό και να επικυρωθεί ο φεμινισμός ως ένας άξιος αγώνας για τους αναρχικούς της ταξικής πάλης. Αλλά μήπως αυτή η στάση χάνει την ουσία, η οποία σίγουρα είναι το ότι είμαστε ενάντια στο σεξισμό, όποιο προσωπείο κι αν έχει και σε οποιονδήποτε αυτός επιδρά;

Αν κάποιος ξυλοκοπείται μέχρι θανάτου σε μια ρατσιστική επίθεση, είναι ανάγκη να γνωρίζουμε την τάξη του, πριν εκφράσουμε το θυμό μας; Ή δεν μας ενδιαφέρει ο ρατσισμός σε περίπτωση που το θύμα είναι ένα ευκατάστατο μέλος της άρχουσας τάξης; Παρόμοια, εάν κάποιος υφίσταται διακρίσεις στο χώρο της εργασίας του σχετικά με τη φυλή, το φύλο ή τις σεξουαλικές του προτιμήσεις, είτε αυτός είναι καθαριστής είτε πανεπιστημιακός, δεν είναι λάθος αυτό και στις δύο περιπτώσεις και μάλιστα για τους ίδιους λόγους; Ξεκάθαρα, η γυναικεία απελευθέρωση αποτελεί από

μόνη της ένα θέμα για το οποίο αξίζει κάποιος να αγωνιστεί, όπως, γενικότερα, αξίζει να καταπολεμηθεί η καταπίεση και η αδικία, ανεξάρτητα από την τάξη του καταπιεσμένου.

Γυναίκες και άνδρες όλου του κόσμου ενωθείτε ενάντια στο σεξισμό;

Με δεδομένο ότι ένα πράγμα που έχουν μέχρι ένα βαθμό κοινό οι γυναίκες ανεξαρτήτου τάξης και κουλτούρας είναι η καταπίεσή τους, μπορούμε ως φύλο να ζητήσουμε από τις γυναίκες (και τους άνδρες) του κόσμου να ενωθούν ενάντια στο σεξισμό; Ή υφίστανται αντιτιθέμενα ταξικά συμφέροντα που θα καθιστούσαν άκαρπη μια τέτοια στρατηγική;

Συγκρουόμενες συμφερόντων σίγουρα μπορούν να προκύψουν μεταξύ των γυναικών της εργατικής τάξης και των πλουσίων γυναικών της μεσαίας ή της άρχουσας τάξης. Για παράδειγμα, σε μια φεμινιστική διάσκεψη στη Γαλλία το 1900, οι σύνεδροι διαφώνησαν πάνω στο θέμα του βασιικού μισθού για τις οικιακές βοηθούς, αφού αυτό θα έβλαπτε την τσέπη αυτών που μπορούσαν οικονομικά να απασχολήσουν οικιακές βοηθούς. Σήμερα, οι φωνές για επίδομα πατρότητας ή δωρεάν παιδική μέριμνα θα αντιμετωπίσουν την αντίδραση των εργοδοτών, που δεν θέλουν να βλέπουν να περικόπτονται τα κέρδη τους. Ο φεμινισμός δεν είναι πάντα κατάλληλος για βραχυπρόθεσμα οφέλη. Οι αγώνες για οικονομική εξίσωση στην καπιταλιστική κοινωνία με τους άνδρες απαραίτητα θα ενσωματωθούν στον ήδη εξελισσόμενο και συνεχή αγώνα για παραχωρήσεις: ουσιαστικά στον ταξικό αγώνα.

Κατά συνέπεια, τα συγκρουόμενα ταξικά συμφέροντα μπορούν μερικές φορές να θέσουν εμπόδια στη φεμινιστική ενότητα σε πρακτικό επίπεδο. Είναι, ωστόσο, για τους αναρχικούς πολύ πιο σημαντικό να τονίζουν τους δεσμούς τους με το ευρύτερο φεμινιστικό κίνημα από το να δίνουν έμφαση στις διαφορές. Εξάλλου, η άρχουσα τάξη αποτελεί μειοψηφία και η μεγάλη πλειοψηφία των γυναικών στην κοινωνία έχει κοινό συμφέρον να εξισωθεί οικονομικά με τους άνδρες. Επιπρόσθετα, πολλά φεμινιστικά ζητήματα δεν επηρεάζονται από τέτοιες ταξικές βάσης συγκρούσεις συμφερόντων, αλλά ενδιαφέρουν όλες τις γυναίκες σε ποικίλα επίπεδα. Όταν το θέμα, για παράδειγμα, αφορά τα δικαιώματα αναπαραγωγής, οι αναρχικοί στην Ιρλανδία συνδεθήκαμε και ακόμα εμπλεκόμαστε σε ομάδες υπέρ των εκτρώσεων πλάι με καπιταλιστικά κόμματα χωρίς να συμβιβάζουμε την πολιτική μας, επειδή αυτή είναι η καλύτερη τακτική, καθώς

πρόκειται για την πάλη κατά του σεξισμού, ο οποίος αρνείται τον έλεγχο των γυναικών στο ίδιο τους το σώμα. Τέλος, αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι συχνά η απόρριψη του «φεμινισμού της μεσαίας τάξης» προέρχεται από τους ίδιους αναρχικούς/σοσιαλιστές που ενστερνίζονται τον μαρξιστικό ορισμό της τάξης (ο οποίος αναφέρθηκε στην αρχή αυτού του άρθρου), κάτι που θα τοποθετούσε τους περισσότερους ανθρώπους της μεσαίας τάξης αυστηρά στην κοινωνική θέση της ευρύτερης εργατικής τάξης.

Μεταρρυθμίσεις κι όχι ρεφορμισμό

Απέναντι στον φεμινισμό υπάρχουν δύο τρόποι προσέγγισης: μπορούμε να αποστασιοποιηθούμε από τις υπόλοιπες φεμινίστριες, εστιάζοντας στο να κριτικάρουμε τον ρεφορμιστικό φεμινισμό ή να στηρίζουμε πλήρως τον αγώνα για φεμινιστικές μεταρρυθμίσεις, ενώ οι υπόλοιποι παρακαλούν για περισσότερα! Αυτό είναι σημαντικό ειδικά, εάν θέλουμε να καταστήσουμε τον αναρχισμό πιο ελκυστικό στις γυναίκες (πρόσφατη δημοσκόπηση των Irish Times έδειξε ότι ο φεμινισμός αποτελεί σημαντικό ζήτημα για πάνω από το 50% των γυναικών στην Ιρλανδία). Στο αναρχικό-κομμουνιστικό όραμα για τη μελλοντική κοινωνία με κατευθυντήρια αρχή το *στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του, από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του*, δεν υφίσταται καμία καθιερωμένη προκατάληψη ενάντια στις γυναίκες, όπως υπάρχει στον καπιταλισμό· και σχετικά με τα οφέλη σε γυναίκες και άνδρες επίσης, ο αναρχισμός έχει πολλά να προσφέρει ειδικότερα στις γυναίκες εκφραζόμενος σε σεξουαλική, οικονομική και προσωπική ελευθερία, κάτι που είναι βαθύτερο και παρέχει περισσότερα από την οποιαδήποτε επισφαλή ισότητα που μπορεί να επιτευχθεί στον καπιταλισμό.

Μετάφραση
Γιώργος Μπουρλής

«Το Δεύτερο Φύλο 25 χρόνια μετά» Συνέντευξη με τη Simone de Beauvoir¹

Gerassi: Έχουν περάσει περίπου είκοσιπέντε χρόνια από τότε που «Το Δεύτερο Φύλο» δημοσιεύτηκε. Πολλοί, ειδικά στην Αμερική, το θεωρούν την αρχή του σύγχρονου φεμινιστικού κινήματος. Θα ήθελες...

Beauvoir: Δεν έχω αυτήν την αίσθηση. Το σύγχρονο φεμινιστικό κίνημα, το οποίο βασικά ξεκίνησε περίπου πριν πέντε ή έξι χρόνια, στην πραγματικότητα δεν γνώριζε το βιβλίο. Αργότερα και καθώς το κίνημα μεγάλωνε, κάποιοι από τους ηγέτες του δανείστηκαν απ' το βιβλίο κάποιες από τις θεωρητικές τους βάσεις. Όμως, σε καμία περίπτωση δεν ήταν αυτό που αποτέλεσε την αφετηρία του φεμινιστικού κινήματος. Οι περισσότερες από τις γυναίκες που ενεργοποιήθηκαν μέσα στο κίνημα ήταν πολύ νέες το 1949-50, που κυκλοφόρησε το βιβλίο, για να επηρεαστούν από αυτό. Αυτό που, φυσικά, με χαροποιεί είναι ότι το ανακάλυψαν αργότερα. Βεβαίως, κάποιες από τις μεγαλύτερες σε ηλικία, όπως η Betty Friedan για παράδειγμα, η οποία μου αφιέρωσε το «Γυναικείο Μυστικό», είχαν διαβάσει το βιβλίο μου και ίσως με κάποιο τρόπο επηρεάστηκαν απ' αυτό. Κάποιες άλλες, όμως, καθόλου. Η Kate Millet, για παράδειγμα, δεν με αναφέρει ούτε μια φορά στο έργο της. Μπορεί αυτές να έγιναν φεμινίστριες για λόγους που εξηγώ στο «δεύτερο φύλο», λόγους τους οποίους, όμως, διαπίστωσαν μέσα από τις εμπειρίες της ζωής τους και όχι μέσα από το βιβλίο μου.

Gerassi: Έχεις πει ότι ακόμα και η προσωπική σου φεμινιστική συνείδηση ωρίμασε μέσα από την εμπειρία σου να γράψεις το «δεύτερο φύλο». Πώς και με ποιον τρόπο αντιλαμβάνεσαι την ανάπτυξη του κινήματος μετά την έκδοση του βιβλίου σου σε σχέση με τη δική σου πορεία;

Beauvoir: Γράφοντάς το, για πρώτη φορά συνειδητοποίησα πως κι εγώ η ίδια ζούσα μια ψεύτικη ζωή ή καλύτερα ότι επωφελούμουν -χωρίς καν να το καταλαβαίνω- από μια κοινωνία προσανατολισμένη στους άνδρες. Από πολύ νωρίς στη ζωή μου είχα αποδεχτεί τις ανδρικές ηθικές αξίες και ζούσα σύμφωνα με αυτές. Βέβαια, ήμουν αριστά επιτυχημένη, γεγονός που ενδυνάμωνε μέσα μου την πεποίθηση ότι άνδρας και γυναίκα θα μπορούσαν να είναι ίσοι, εφόσον η γυναίκα επιθυμούσε μία τέτοια ισότητα. Με

¹ Συνέντευξη που δόθηκε στον John Gerassi και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Society* το 1976.

άλλα λόγια, ήμουν διανοούμενη. Είχα την τύχη να προέρχομαι από ένα τμήμα της κοινωνίας, την μπουρζουαζία, η οποία μπορούσε όχι μόνο να με στείλει στα καλύτερα σχολεία, αλλά και να μου επιτρέψει να παίζω τεμπέλικα με τις ιδέες. Εξαιτίας αυτού κατάφερα να μπω στον κόσμο των ανδρών χωρίς μεγάλη δυσκολία. Έδειξα ότι μπορούσα να συζητήσω για φιλοσοφία, τέχνη, λογοτεχνία και άλλα σε «ανδρικό επίπεδο», και οτιδήποτε είχε σχέση με την γυναικεία μου φύση το κρατούσα για τον εαυτό μου. Η επιτυχία μ' έκανε να συνεχίσω. Μπορούσα να ζήσω άνετα, όπως οποιοσδήποτε άνδρας διανοούμενος, και με αντιμετώπιζαν τόσο σοβαρά όσο και τους άνδρες ομότιμους μου. Όντας αυτή που ήμουν, ανακάλυψα ότι μπορούσα να ταξιδεύω μόνη μου αν το ήθελα, να κάθομαι σε καφέ και να γράφω, και να με σέβονται τόσο όσο οποιονδήποτε άνδρα συγγραφέα και πάει λέγοντας. Κάθε στάδιο τόνωνε την αίσθηση ανεξαρτησίας και ισότητας. Έγινε, επομένως, πολύ εύκολο για μένα να ξεχάσω ότι μια γραμματέας δεν θα μπορούσε με κανέναν τρόπο να απολαύσει παρόμοια προνόμια. Δεν μπορούσε να καθίσει σ' ένα καφέ και να διαβάσει ένα βιβλίο χωρίς να την παρενοχλήσουν. Σπάνια την καλούσαν σε πάρτι για το «μυαλό» της. Δεν της έδιναν πίστωση, ούτε μπορούσε να αποκτήσει δική της περιουσία. Εγώ μπορούσα. Και το πιο σημαντικό ήταν ότι είχα την τάση να περιφρονώ εκείνες τις γυναίκες που ένοιωθαν ανίκανες, οικονομικά και πνευματικά, να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους από τους άνδρες. Στην πραγματικότητα, χωρίς καν να το λέω στον εαυτό μου, σκεφτόμουν «αφού εγώ μπορώ, τότε μπορούν κι αυτές». Κατά την έρευνα και τη συγγραφή του «δεύτερου φύλου» έφτασα να διαπιστώσω ότι τα προνόμια που απολάμβανα ήταν αποτέλεσμα της παραίτησής μου, τουλάχιστον σε κάποια κρίσιμα θέματα, από τη γυναικεία μου φύση. Αν το θέσουμε με ταξικούς οικονομικούς όρους, θα γίνει πιο κατανοητό: είχα καταντήσει ένας ταξικός δωσίλογος, μία συνεργάτιδα του εχθρού. Ε, λοιπόν, κάτι ανάλογο στη μάχη των φύλων. Μέσα από το «δεύτερο φύλο» συνειδητοποίησα τον αγώνα που απαιτούνταν. Κατάλαβα ότι η συντριπτική πλειοψηφία των γυναικών απλά δεν είχε τις επιλογές που είχα εγώ, ότι η ζωή τους στην πραγματικότητα ήταν καθορισμένη και ότι αντιμετώπιζονταν σαν ένα δεύτερο φύλο από μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, η δομή της οποίας θα κατέρρεε ολοκληρωτικά, μόνο αν αυτός ο προσανατολισμός καταστρεφόταν πραγματικά. Παντού, όμως, οι οικονομικά και πολιτικά εξαρτημένοι άνθρωποι είναι πολύ δύσκολο και χρονοβόρο να εξεγερθούν. Πρώτα απ' όλα, πρέπει να αποκτήσουν επίγνωση αυτής της εξάρτησης. Μετά, πρέπει

να πιστέφουν στις δυνάμεις τους, ώστε να προσπαθήσουν να αλλάξουν την κατάσταση. Από την άλλη, αυτοί που έχουν κάποιο όφελος από τη «συνεργασία» τους πρέπει να συνειδητοποιήσουν τη φύση της προδοσίας που επιτελούν. Και τελικά, αυτές που έχουν να χάσουν τα περισσότερα υιοθετώντας μια αντίθετη στάση, γυναίκες σαν και μένα, δηλαδή, που έχουν ένα εξασφαλισμένο εισόδημα ή μια επιτυχημένη καριέρα, πρέπει να είναι πρόθυμες να διακινδυνεύουν την ασφάλειά τους, πράγμα μερικώς γελοίο, προκειμένου να εξασφαλίσουν αυτοσεβασμό. Θα πρέπει να καταλάβουν ότι από τις «αδερφές» τους, αυτές που υπόκεινται σε περισσότερη εκμετάλλευση, αυτές θα είναι οι τελευταίες που θα τις ακολουθήσουν. Η γυναίκα ενός εργάτη, για παράδειγμα, είναι η τελευταία που θα μπορούσε να συμμετέχει στο κίνημα. Γιατί γνωρίζει ότι τον άντρα της τον εκμεταλλεύονται πιο πολύ από ό,τι τις περισσότερες φεμινίστριες ηγέτιδες και ότι αυτός εξαρτάται από τον ρόλο της ως νοικοκυρά-μητέρα για να επιβιώσει κι ο ίδιος. Για όλους αυτούς τους λόγους, λοιπόν, οι γυναίκες δεν κινητοποιήθηκαν. Υπήρξαν, όμως, και κάποια καλά και πολύ έξυπνα μικρά κινήματα που μάχονταν για πολιτικές εξελίξεις, για συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και την κυβέρνηση. Εγώ δεν μπορούσα να σχετιστώ με τέτοιου είδους ομάδες. Μετά, ήρθε το 1968 και όλα άλλαξαν. Γνωρίζω, βέβαια, ότι κάποια σημαντικά γεγονότα συνέβησαν και πριν από αυτό. Για παράδειγμα, το βιβλίο της Betty Friedan εκδόθηκε πριν το '68. Στην πραγματικότητα, οι αμερικανίδες ήταν ήδη για τα καλά μέσα στο κίνημα. Αυτές, περισσότερο από οποιεσδήποτε άλλες γυναίκες και για προφανείς λόγους, ήταν ενήμερες για τις αντιφάσεις ανάμεσα στη νέα τεχνολογία και τη δύναμη της συντήρησης, που κρατούσε τις γυναίκες στην κουζίνα. Με την εξάπλωση της τεχνολογίας -και καθώς η τεχνολογία είναι δύναμη στο μυαλό και όχι στα μπράτσα- η λογική των ανδρών ότι οι γυναίκες είναι το αδύναμο φύλο και γι' αυτό θα πρέπει να παίζουν δευτερεύοντα ρόλο δεν μπορούσε πια να σταθεί λογικά. Κι αφού οι τεχνολογικές καινοτομίες ήταν τόσο διαδεδομένες στην Αμερική, οι αμερικανίδες δεν θα μπορούσαν να αποφύγουν τις αντιπαράθεσεις. Έτσι, ήταν φυσιολογικό το να λάβει το φεμινιστικό κίνημα τη μεγαλύτερη ώθησή του μέσα στην καρδιά του καπιταλισμού, ακόμη κι αν αυτή η ώθηση ήταν αυστηρά οικονομικού χαρακτήρα, αφορούσε δηλαδή το αίτημα για ίση αμοιβή για ίδια εργασία. Αλλά η γνήσια φεμινιστική συνείδηση ήταν μέσα στο ίδιο το αντιιμπεριαλιστικό κίνημα που αναπτύχθηκε. Είτε στην Αμερική, στο κίνημα κατά του πολέμου στο Βιετνάμ, είτε στα επακόλουθα της εξέγερσης του 1968 στη

Γαλλία και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες οι γυναίκες άρχισαν να νοιώθουν τη δύναμή τους. Έχοντας καταλάβει ότι ο καπιταλισμός οδηγεί απαραίτητα στην κυριαρχία επί των φτωχών ανθρώπων παγκοσμίως, πλήθη γυναικών άρχισαν να συμμετέχουν στην ταξική πάλη, ακόμα κι αν δεν αποδέχονταν τον όρο «πάλη των τάξεων». Είχαν γίνει ακτιβίστριες. Συμμετείχαν σε συγκεντρώσεις, σε διαμαρτυρίες, σε εκστρατείες, σε ανεξάρτητες ομάδες, στη μαχόμενη αριστερά. Αγωνίστηκαν, όσο και οι άνδρες, για ένα μέλλον χωρίς εκμετάλλευση και αποξένωση. Αλλά τι συνέβη; Στις ομάδες και τις οργανώσεις που συμμετείχαν ανακάλυψαν ότι, όπως ακριβώς και στην κοινωνία που ήθελαν να ανατρέψουν, έτσι κι εκεί αποτελούσαν το δεύτερο φύλο. Εδώ στη Γαλλία, αλλά τολμώ να πω το ίδιο και για την Αμερική, ανακάλυψαν ότι οι ηγέτες ήταν πάντα άνδρες. Οι γυναίκες ήταν οι δακτυλογράφοι και έφτιαχναν καφέδες σ' αυτές τις ψευτοεπαναστατικές ομάδες. Καλά, ας μην τις αποκαλέσω «ψευτοεπαναστατικές». Πολλοί από τους άνδρες που ήταν τα «βαριά όπλα» του κινήματος ήταν αυθεντικοί επαναστάτες, επειδή, όμως, ήταν εκπαιδευμένοι, αναθρεμμένοι και καλυπόμενοι σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, μετέφεραν εκείνη την τάση τους και στο κίνημα. Είναι κατανοητό ότι αυτοί οι άνδρες δεν θα εγκατέλειπαν οικιοθελώς αυτόν τον προσανατολισμό, όπως ακριβώς και η αστική τάξη δεν θα εγκατέλειπε την εξουσία της. Όπως είναι, λοιπόν, στο χέρι των φτωχών να πάρουν την εξουσία από τους πλούσιους, έτσι και είναι στο χέρι των γυναικών ν' αφαιρέσουν τη δύναμη από τους άνδρες. Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να εξουσιάζουν αυτές τους άνδρες, σημαίνει να εγκαθιδρύνουν ισότητα. Όπως ο σοσιαλισμός, ο αληθινός σοσιαλισμός, καθιερώνει την οικονομική ισότητα μεταξύ των ανθρώπων, έτσι και το φεμινιστικό κίνημα έμαθε ότι έπρεπε να εξισώσει τα δύο φύλα, αφαιρώντας δύναμη από την άρχουσα τάξη του κινήματος, τους άνδρες. Για να το θέσω και διαφορετικά, όντας μέσα στην ταξική πάλη οι γυναίκες, κατάλαβαν ότι η ταξική πάλη δεν εξάλειψε την πάλη των φύλων. Ήταν σ' εκείνο το σημείο, που κι εγώ η ίδια κατανόησα, αυτό που μόλις ανέφερα. Μέχρι τότε ήμουν πεπεισμένη ότι η ισότητα των φύλων μπορεί να επιτευχθεί, μόνο όταν ο καπιταλισμός καταστραφεί και επομένως —κι αυτό το «επομένως» είναι η απάτη- θα έπρεπε πρώτα να αγωνιστούμε ταξικά. Είναι γεγονός ότι η ισότητα των φύλων είναι αδύνατη στον καπιταλισμό. Αν όλες οι γυναίκες εργάζονταν όσο οι άνδρες, τι θα συνέβαινε τότε σ' αυτούς τους θεσμούς από τους οποίους εξαρτάται ο καπιταλισμός, όπως η εκκλησία, ο γάμος, ο στρατός, τι θα συνέβαινε με τα εκατομμύρια εργοστάσια, εργα-

στήρια και καταστήματα, που βασίζονται στη δουλειά με το κομμάτι, στη μερική απασχόληση και στο φτηνό εργατικό δυναμικό; Όμως, μία σοσιαλιστική επανάσταση δεν επιφέρει απαραίτητα και ισότητα μεταξύ των φύλων. Κοίταξε μόνο τη Ρωσία ή την Τσεχοσλοβακία, όπου (ακόμη κι αν θέλουμε να τις αποκαλούμε «σοσιαλιστικές», πράγμα που εγώ αρνούμαι) υπάρχει μια βαθιά σύγχυση μεταξύ της απελευθέρωσης των προλεταρίων και της απελευθέρωσης των γυναικών. Με κάποιον τρόπο το προλεταριάτο πάντα καταλήγει να αποτελείται από άνδρες. Οι πατριαρχικές αξίες έχουν παραμείνει άθικτες εκεί, όπως κι εδώ. Κι αυτό, η αίσθηση των γυναικών ότι η ταξική πάλη δεν εμπεριέχει και την πάλη των φύλων, είναι το καινούργιο. Όμως, οι περισσότερες γυναίκες, που συμμετέχουν στον αγώνα, τώρα το γνωρίζουν αυτό. Αυτό είναι το μεγαλύτερο επίτευγμα του φεμινιστικού κινήματος, το οποίο και θ' αλλάξει την ιστορία στα χρόνια που έρχονται.

Gerassi: Μια τέτοια, όμως, αίσθηση περιορίζεται στις γυναίκες που ανήκουν στην αριστερά, στις γυναίκες που αφοσιώθηκαν στην αλλαγή της δομής ολόκληρης της κοινωνίας.

Beauvoir: Φυσικά, μιας και οι υπόλοιπες είναι συντηρητικές, με την έννοια ότι θέλουν να συντηρούν αυτό που υπήρχε ή αυτό που υπάρχει. Οι γυναίκες της δεξιάς δεν θέλουν επανάσταση. Είναι μητέρες, σύζυγοι αφιερωμένες στους άνδρες τους. Ή, κι αν υποκινούν κάτι, θέλουν μεγαλύτερο κομμάτι από την πίτα. Θέλουν να κερδίζουν περισσότερα, να εκλέγουν περισσότερες γυναίκες στο κοινοβούλιο, να δουν μια γυναίκα να γίνεται πρόεδρος. Βασικά πιστεύουν στην ανισότητα, αλλά επιθυμούν να είναι αυτές που βρίσκονται από πάνω. Άνετα θα ταίριαζαν μέσα στο σύστημα, όπως αυτό είναι ή όπως θα ήταν αν άλλαζε λιγάκι, έτσι ώστε να μπορεί να φιλοξενήσει αυτές τους τις απαιτήσεις. Ο καπιταλισμός σίγουρα μπορεί να επιτρέψει στις γυναίκες να μπουν στον στρατό και στην αστυνομία. Και είναι αρκετά έξυπνος, ώστε ν' αφήσει περισσότερες γυναίκες να μπουν στην κυβέρνηση. Ο ψευδοσοσιαλισμός σίγουρα μπορεί να επιτρέψει μια γυναίκα να γίνει γενική γραμματέας του κόμματος. Αυτά είναι απλώς μεταρρυθμίσεις, όπως η κοινωνική ασφάλιση ή οι δωρεάν διακοπές. Άλλαξε αυτή η θεσμοθέτηση των δωρεάν διακοπών την ανισότητα του καπιταλισμού; Το δικαίωμα των γυναικών να δουλεύουν σε εργοστάσια με μισθό ίσο με των ανδρών άλλαξε την τάση των ανδρών στην κοινωνία της Τσεχίας; Εξάλλου, για να αλλάξει ολόκληρο το σύστημα αξιών κάθε κοινωνίας, πρέπει να αφανιστεί η έννοια της μητρότητας: αυτό είναι επαναστατικό.

Μια φεμινίστρια, είτε αποκαλεί τον εαυτό της αριστερίστρια είτε όχι, είναι αριστερίστρια εξ ορισμού. Παλεύει για ολική ισότητα, για το δικαίωμα να είναι τόσο σημαντική και τόσο σχετική όσο ο κάθε άνδρας. Επομένως, στην επανάστασή της για την ισότητα των φύλων είναι ενσωματωμένο το αίτημα για ταξική ισότητα. Σε μια κοινωνία, που το αρσενικό μπορεί να γίνει η μητέρα, που –για να πάμε τη συζήτηση στις αξίες, ώστε να γίνει σαφές– η αποκαλούμενη «γυναικεία διαίσθηση» είναι τόσο σημαντική όσο η «γνώση του αρσενικού» (για να χρησιμοποιήσω τη σημερινή ανόητη γλώσσα), που το να είσαι ευγενικός ή τρυφερός είναι καλύτερο από το να είσαι σκληρός και ζορικός, μ' άλλα λόγια σε μια κοινωνία που τα βιώματα ενός ατόμου είναι ισοδύναμα με οποιουδήποτε άλλου, έχει αυτομάτως επιτευχθεί ισότητα, πράγμα που σημαίνει οικονομική και πολιτική εξίσωση και πολλά άλλα. Συνεπώς, η πάλη των φύλων περιλαμβάνει την ταξική πάλη, και δεν είναι ο ταξικός αγώνας που εμπεριέχει την πάλη των φύλων. Οι φεμινίστριες, επομένως, είναι αυθεντικές αριστερίστριες. Στην πραγματικότητα, βρίσκονται στα αριστερά αυτού που σήμερα παραδοσιακά αποκαλούμε πολιτική αριστερά.

Gerassi: Αλλά στο μεταξύ, πιστώνοντας τον αγώνα των φύλων μόνο στην αριστερά –αφού, όπως έχεις πει, η πάλη των φύλων είναι, τουλάχιστον προσωρινά, άσχετη με άλλους πολιτικούς χώρους– δεν αποδυναμώνουν την αριστερά οι φεμινίστριες, αντιπαρατιθέμενες ταυτόχρονα με αυτούς που εκμεταλλεύονται γυναίκες και φτωχούς;

Beauvoir: Όχι, και σε βάθος χρόνου μόνο να ενισχύσει μπορεί αυτό την αριστερά. Και γι' αυτόν το λόγο, επειδή αντιμετωπιστήκαμε ως αριστεριστές, ως αντίπαλοι δηλαδή της εκμετάλλευσης, οι άνδρες αριστεριστές αναγκάστηκαν να αρχίσουν να βάζουν νερό στο κρασί τους. Όλο και περισσότερες ομάδες νοιώθουν υποχρεωμένες να ελέγχουν τους macho άνδρες αρχηγούς τους. Αυτό είναι πρόοδος. Εδώ στη Libération, την εφημερίδα μας, η ανδροκρατούμενη πλειοψηφία υποχρεώθηκε να επιτρέψει μια γυναίκα να γίνει διευθύντρια της εφημερίδας. Αυτό είναι πρόοδος. Οι άνδρες αριστεριστές άρχισαν να προσέχουν την γλώσσα τους, να...

Gerassi: Είναι, όμως, αυτό αληθινό; Εγώ, για παράδειγμα, έμαθα να μην χρησιμοποιώ ποτέ τη λέξη «γινόμενα», να δίνω προσοχή σε μια γυναίκα στη συζήτηση, να πλένω τα πιάτα, να καθαρίζω το σπίτι, να κάνω τα ψώνια. Είμαι, όμως, λιγότερο σεξιστής στις σκέψεις μου; Έχω απορρίψει τις αξίες των ανδρών;

Beauvoir: Μέσα σου, εννοείς; Μα, ποιος νοιάζεται για το αν είσαι α-

ναίσθητος; Σκέψου λίγο. Γνωρίζεις ένα νότιο ρατσιστή. Ξέρεις ότι είναι ρατσιστής, γιατί τον γνωρίζεις όλη του τη ζωή. Τώρα, όμως, δεν λέει ποτέ «αράπη». Ακούει τα παράπονα των μαύρων ανδρών και προσπαθεί να κάνει ό,τι καλύτερο στη συναναστροφή μαζί τους. Αλλάζει τις απόψεις του για να αποστομώσει άλλους ρατσιστές. Επιμένει ότι στα παιδιά των μαύρων πρέπει να παρέχεται μια καλύτερη, πάνω από τον μέσο όρο, εκπαίδευση, έτσι ώστε να αντισταθμίσουν τα χρόνια τής μη εκπαίδευσης. Δίνει συστάσεις για αιτήσεις δανείων των μαύρων. Υποστηρίζει τους μαύρους υποψήφιους της περιοχής του και με χρήματα και με την ψήφο του. Πιστεύεις ότι λογαριάζει κανέναν από τους μαύρους, αν αυτός είναι τόσο ρατσιστής στην ψυχή του όσο ήταν παλιά; Μεγάλο μέρος της υπάρχουσας εκμετάλλευσης αποτελεί συνήθεια. Αν μπορείς να ελέγξεις τις συνήθειές σου, κάν' το έτσι, ώστε να φαίνεται «φυσιολογικό» να έχεις τις αντίθετες συνήθειες, αυτό είναι ένα μεγάλο βήμα. Όταν πλένεις τα πιάτα, καθαρίζεις το σπίτι και έχεις τη νοοτροπία ότι δεν είσαι λιγότερο άνδρας κάνοντας αυτά, τότε βοηθάς στη δημιουργία νέων συνθηκών. Αν δύο γενιές αισθανθούν ότι πρέπει να παρουσιάζονται ως μη ρατσιστές, τότε η τρίτη γενιά θα μεγαλώσει πραγματικά σαν μη ρατσιστές. Γι' αυτό, παρίστανε ότι είσαι μη σεξιστής και συνέχιζε να το κάνεις. Σκέψου το σαν ένα παιχνίδι. Στις προσωπικές σου σκέψεις συνέχισε να σκέφτεσαι ότι είσαι ανώτερος των γυναικών. Όσο, όμως, το παίζεις πειστικά –και συνεχίζεις να πλένεις τα πιάτα, να κάνεις τα ψώνια, να καθαρίζεις το σπίτι, να φροντίζεις τα παιδιά– δημιουργείς προηγούμενο, ειδικά για άνδρες σαν κι εσένα που έχουν μια ξεκάθαρα «αρρενωπή» στάση. Το πρόβλημα είναι ότι δεν το πιστεύω. Δεν πιστεύω ότι πραγματικά συνεχίζεις να κάνεις αυτά που λες. Άλλο πράγμα είναι να πλένεις τα πιάτα και άλλο να αλλάζεις πάνες κάθε μέρα.

Gerassi: Δεν έχω παιδιά...

Beauvoir: Δεν έχεις; Γιατί όχι; Επειδή επέλεξες να μην έχεις. Πιστεύεις ότι οι μητέρες, που γνωρίζεις, επέλεξαν να έχουν παιδιά; Ή μήπως τις εκφόβισαν για να κάνουν; Ή, πιο έξυπνα, μήπως ανατράφηκαν με το σκεπτικό ότι είναι φυσικό και φυσιολογικό και γυναικείο να έχεις παιδιά, οπότε και το επέλεξαν; Ποιος όμως έκανε αυτήν την επιλογή αναπόφευκτη; Αυτές είναι οι αξίες που πρέπει να αλλάξουν.

Gerassi: Εντάξει. Γι' αυτό και καταλαβαίνω ότι πολλές φεμινίστριες επιμένουν να είναι διασπαστικές. Σχετικά, όμως, με την επανάσταση, τη δική τους αλλά και τη δική μου, μπορούμε να νικήσουμε, αν χωριστούμε σε τελείως ξεχωριστές ομάδες; Μπορεί το φεμινιστικό κίνημα να πετύχει

τους στόχους του, εξαιρώντας τους άνδρες από τον αγώνα; Όμως, το κύριο τμήμα του γυναικείου κινήματος σήμερα, εδώ στη Γαλλία τουλάχιστον και αυτό ισχύει αρκετά και στην Αμερική, είναι αυτονομιστικό.

Beauvoir: Περιμένε ένα λεπτό. Πρέπει να εξετάσουμε για ποιους λόγους είναι αυτονομιστές. Δεν μπορώ να μιλήσω για την Αμερική, αλλά εδώ στην Γαλλία υπάρχουν πολλές ομάδες, ομάδες αφύπνισης², οι οποίες αποκλείουν τους άνδρες, γιατί βρίσκουν πολύ σημαντικό το να ανακαλύψουν ξανά την ταυτότητά τους ως γυναίκες και να καταλάβουν τους εαυτούς τους ως γυναίκες. Αυτό μπορούν να το κάνουν, μόνο μιλώντας μεταξύ τους, λέγοντας η μία στην άλλη πράγματα που δεν θα τολμούσαν να πουν μπροστά σε συζύγους, εραστές, αδερφούς ή οποιαδήποτε άλλη ανδρική εξουσία. Η ανάγκη τους να μιλήσουν με την ένταση και την τιμότητα που απαιτείται μπορεί να εκπληρωθεί μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο. Και κατάφεραν να επικοινωνήσουν με τέτοια βαθύτητα, την οποία δεν έβλεπα πιθανή ούτε καν φανταζόμουν, όταν ήμουν εικοσιπέντε ετών. Ακόμη και όταν βρισκόμουν ανάμεσα στις πιο στενές μου φίλες, τα πραγματικά γυναικεία προβλήματα δεν συζητιόνταν ποτέ. Έτσι τώρα, για πρώτη φορά, εξαιτίας αυτών των γκρουπ αφύπνισης και της σθεναρής επιθυμίας ν' αντιμετωπιστούν πραγματικά τα γυναικεία προβλήματα μέσα σε αυτά τα γκρουπ, αναπτύχθηκαν πραγματικές φίλες μεταξύ των γυναικών. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι στο παρελθόν, όταν ήμουν νέα, μέχρι και πολύ πρόσφατα, οι γυναίκες είχαν την τάση να μην γίνονται πραγματικές φίλες με άλλες γυναίκες. Έβλεπαν η μία την άλλη σαν αντίζηλο, ακόμη και σαν εχθρό ή το λιγότερο σαν ανταγωνιστή. Σήμερα, και κυρίως ως αποτέλεσμα αυτών των γκρουπ, οι γυναίκες είναι ικανές όχι μόνο να γίνουν αληθινές φίλες, αλλά έχουν μάθει να είναι εγκάρδιες, ανοιχτές και αξιαγάπητες μεταξύ τους: μετατρέπουν την αδερφική σχέση και την οργάνωση σε πράξη, χωρίς αυτή η σχέση να βασίζεται σε λεσβιακή σεξουαλικότητα. Φυσικά, υπάρχουν πολλές μάχες, ακόμη και καθαρά φεμινιστικές με κοινωνικό αντίκτυπο, στις οποίες οι γυναίκες περιμένουν απ' τους άνδρες να συμμετέχουν και πολλοί το έχουν κάνει. Σκέφτομαι, για παράδειγμα, τον αγώνα για τη νομιμοποίηση της έκτρωσης. Όταν οργανώσαμε την πρώτη μαζική διαδήλωση γι' αυτό το θέμα, πριν από τρία ή τέσσερα χρόνια, θυμάμαι

² Ομάδες πολιτικοποίησης, στο πλαίσιο των οποίων οι γυναίκες συζητούσαν για τη ζωή και τα προβλήματά τους χωρίς την παρουσία ανδρών. Η δράση αυτή εντασσόταν στην προσπάθεια αφύπνισης της κοινωνικής συνείδησης (consciousness raising), είδος πολιτικού ακτιβισμού που άνθισε στις ΗΠΑ στα τέλη της δεκαετίας του 1960.

καλά ότι παρόντες ήταν πολλοί άνδρες. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ήταν σεξιστές: για να ξεριζωθεί αυτό που έχει ριζώσει στον τρόπο συμπεριφοράς και το σύστημα αξιών κάποιου από τα πρώτα παιδικά του χρόνια, χρειάζεται χρόνια ή και δεκαετίες. Αλλά αυτοί οι άνδρες είχαν τουλάχιστον συναίσθηση του σεξισμού μέσα στην κοινωνία και κράτησαν μια πολιτική στάση εναντίον του. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι άνδρες ήταν καλοδεχούμενοι, και μάλιστα παροτρύνονταν να συμμετάσχουν.

Gerassi: Υπάρχουν όμως αριστερές ομάδες, τουλάχιστον εδώ στη Γαλλία, οι οποίες με περηφάνια διακηρύσσουν ότι είναι αυτονομιστές και ορίζουν τον αγώνα τους ως αυστηρά λεσβιακό.

Beauvoir: Ας είμαστε ακριβείς. Μέσα στο MLF³ υπάρχουν πολλές ομάδες, οι οποίες όντως αυτοαποκαλούνται λεσβιακές. Πολλές από αυτές τις γυναίκες χάρη στο MLF και τις ομάδες αφύπνισης λένε τώρα ανοιχτά ότι είναι λεσβίες, κι αυτό είναι υπέροχο. Αυτό δεν γινόταν καθόλου έτσι. Υπάρχουν άλλες που έγιναν λεσβίες μέσα από ένα είδος πολιτικής δέσμευσης: δηλαδή, αισθάνονται ότι το να είσαι λεσβία είναι ένα είδος πολιτικής πράξης, κάτι αντίστοιχο με τη «μαύρη δύναμη» που μάχεται στον φυλετικό αγώνα. Και πραγματικά, αυτές οι γυναίκες τείνουν να είναι περισσότερο δογματικές αναφορικά με τον αποκλεισμό των ανδρών από τον αγώνα τους. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι αγνοούν την πληθώρα των αγώνων που διεξάγονται παντού κατά της καταπίεσης. Όταν, για παράδειγμα, ο Pierre Overney, ο νεαρός μαοϊστής οργανωτής, δολοφονήθηκε εν ψυχρώ από έναν φύλακα της βιομηχανίας Renault, καθώς δεν πρόλαβε να φύγει κατά τη διάρκεια μιας διαδήλωσης, όλη η αριστερά οργάνωσε μια συγκέντρωση διαμαρτυρίας σε όλο το Παρίσι, και όλες αυτές οι αποκλεισμένες ριζοσπαστικές λεσβίες αυτονομίστριες συμμετείχαν στη διαδήλωση και μετέφεραν λουλούδια στον τάφο του. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι εξέφρασαν την αλληλεγγύη τους στον άνδρα Overney, αλλά το ότι τάχθηκαν στη διαμαρτυρία κατά του κράτους που εκμεταλλεύεται και κακομεταχειρίζεται ανθρώπους, άνδρες και γυναίκες.

Gerassi: Μία απ' τις επιπτώσεις της γυναικείας απελευθέρωσης, σύμφωνα με μια πρόσφατη έρευνα που πραγματοποιήθηκε στις αμερικάνικες πανεπιστημιούπολες, είναι ότι η ανδρική ανικανότητα έχει αυξηθεί τρομακτικά, ειδικά ανάμεσα σ' αυτούς τους νεαρούς που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τον σεξισμό τους...

³ Mouvement de libération des femmes (Κίνημα για την ελευθερία των γυναικών), σημαντική φεμινιστική ένωση στη Γαλλία.

Beauvoir: Είναι δικό τους λάθος. Προσπαθούν να παίξουν ρόλους...

Gerassi: Για την ακρίβεια, οφείλεται στο ότι τώρα συνειδητοποίησαν ότι έπαιζαν ρόλους, ότι τους ήταν εύκολο να είναι το «αρσενικό» και να κάνουν τους άλλους να πιστεύουν ότι ήταν εγωιστές, αρρενωποί τύποι, όταν στην πραγματικότητα τώρα αναγνωρίζουν ότι συχνά ένοιωθαν ότι έπρεπε να κάνουν έρωτα ή έπρεπε να κάνουν την προσπάθεια να γοητεύσουν τη γυναίκα, επειδή αυτό ήταν που αναμενόταν να κάνουν, ενώ τώρα...

Beauvoir: Έχοντας συνειδητοποιήσει τον ρόλο που έπαιζαν, ο οποίος εντέλει τους ικανοποιούσε κιόλας –και από τις δύο απόψεις, και εύκολος ήταν, δηλαδή, και τους ικανοποιούσε σεξουαλικά– κι ενώ τώρα πρέπει να πασχίσουν για να ικανοποιήσουν τη γυναίκα, δεν μπορούν να ικανοποιηθούν οι ίδιοι. Πολύ κρίμα! Το εννοώ αυτό. Αν ένοιωθαν πραγματική αγάπη για τη γυναίκα με την οποία ήταν μαζί, αν ήταν τίμιοι με τους εαυτούς τους και με τις συντρόφους τους, τότε αυτομάτως θα σκέφτονταν την ικανοποίηση και των δυο. Τώρα ανησυχούν μην τους θεωρήσουν σεξιστές, αν δεν ικανοποιήσουν τη γυναίκα, κι έτσι δεν μπορούν να αποδώσουν. Εξαιτίας να είναι μια επίδοση, έτσι δεν είναι; Τέτοιοι άνδρες είναι σεξουαλικά ανίκανοι εξαιτίας της αντίφασης που βιώνουν. Είναι κρίμα το ότι αυτή η ομάδα ανδρών, οι οποίοι τουλάχιστον συναισθάνονται το σεξισμό τους, υποφέρει περισσότερο από το γυναικείο κίνημα, ενώ η μεγάλη πλειοψηφία των ανδρών επωφελούνται απ' αυτό, κάνοντας ανυπόφορη τη ζωή των γυναικών...

Gerassi: Επωφελούνται;

Beauvoir: Λίγο πριν συζητούσαμε για το πώς το MLF έχει βοηθήσει τις γυναίκες ν' αποκτήσουν αδελφική σχέση κι αγάπη η μία για την άλλη. Αυτό πιθανόν να δημιούργησε την εντύπωση ότι θεωρώ πως οι γυναίκες τώρα βρίσκονται σε καλύτερη οικονομική κατάσταση. Δεν είναι έτσι. Ο αγώνας μόλις αρχίζει και στις πρώτες του φάσεις κάνει τη ζωή περισσότερο δύσκολη. Εξαιτίας της δημοσιότητας, η λέξη «απελευθέρωση» βρίσκεται στην άκρη της γλώσσας κάθε άνδρα είτε γνωρίζει για την καταπίεση των γυναικών είτε όχι. Η γενική νοοτροπία των ανδρών τώρα είναι: «λοιπόν, αφού είσαι απελευθερωμένη, ας πάμε στο κρεβάτι». Με άλλα λόγια, οι άνδρες είναι τώρα πιο επιθετικοί, πρόστυχοι, βίαιοι. Στα νιάτα μου μπορούσαμε να κάνουμε βόλτα στο Montparnasse ή να καθόμαστε στα café χωρίς να μας παρενοχλούν. Βέβαια, εισπράτταμε χαμόγελα, νεύματα και ματιές. Τώρα, όμως, είναι αδύνατον για μια γυναίκα να καθίσει σ' ένα

café μόνη διαβάζοντας ένα βιβλίο. Κι αν κάποια προτιμά σταθερά να κάθεται μόνη της, ενώ τα αρσενικά την πλευρίζουν, ο χαρακτηρισμός που τη συνοδεύει είναι «σκρόφα» ή «πόρνη». Υπάρχει περισσότερη ατιμία τώρα. Γενικότερα, η ανδρική επιθετικότητα και εχθρότητα έχει γίνει τόσο συνηθισμένη, ώστε καμία γυναίκα να μην αισθάνεται άνετα σ' αυτήν την πόλη και από ό,τι ακούω και σε καμία πόλη στην Αμερική. Εκτός, βέβαια, αν μένουν στο σπίτι. Αυτό είναι που βρίσκεται πίσω από την επιθετικότητα των ανδρών: η απειλή, που στα μάτια των ανδρών αντιπροσωπεύει η απελευθέρωση των γυναικών, έχει φανερώσει την ανασφάλειά τους, οπότε η οργή τους έχει σαν αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται λες και μόνο η γυναίκα που μένει στο σπίτι είναι καθαρή, ενώ όλες οι άλλες είναι εύκολοι στόχοι. Όταν οι γυναίκες δείχνουν ότι δεν είναι τόσο εύκολοι στόχοι, οι άνδρες το παίρνουν προσωπικά. Ο μόνος τους στόχος είναι να «ριξουν» τη γυναίκα.

Gerassi: Τι απέγινε, όμως, ο μύθος που κάθε Γάλλος υποστήριζε, και βέβαια δεν ήταν αλήθεια, ότι το να κάνεις έρωτα είναι τέχνη και αυτός ήταν ο μεγαλύτερος καλλιτέχνης από όλους;

Beauvoir: Εκτός από μερικά πλούσια παρασιτικά στρώματα της κοινωνίας, ο μύθος είναι νεκρός. Ο Γάλλοι τώρα συμπεριφέρονται όπως οι Αμερικάνοι ή οι Ιταλοί: θέλουνε μόνο να «σκοράρουν», όπως συνηθίζουμε να λέμε. Εκτός από πολύ λίγους άνδρες που προσπαθούν να τα βγάλουν πέρα με το σεξισμό τους, οι άλλοι έχουν την αντίληψη ότι όσο περισσότερο ελεύθερη ισχυρίζεται ότι είναι μια γυναίκα, δηλαδή όσο περισσότερο προσπαθεί να αγωνιστεί ουσιαστικά και σε σχέση με την καριέρα της, τόσο πιο εύκολα θα την ριξουν στο κρεβάτι.

Gerassi: Η κουβέντα σχετικά με τη γυναίκα που γίνεται ανεξάρτητη με μπερδεύει λίγο. Στην κοινωνία μου η ελευθερία επιτυγχάνεται με το χρήμα και τη δύναμη. Έχουν οι γυναίκες σήμερα περισσότερη δύναμη μετά από μια δεκαετία γυναικείου κινήματος;

Beauvoir: Με την έννοια που το θέτεις, όχι. Διανοούμενες γυναίκες, νεαρές γυναίκες που είναι πρόθυμες να ρισκάρουν την περιθωριοποίηση, κόρες πλουσίων, όταν προτίθενται και είναι ικανές να ξεφορτωθούν το σύστημα αξιών των γονιών τους, αυτές ναι, είναι ελεύθερες. Εξαιτίας της μόρφωσής τους, του τρόπου ζωής ή των οικονομικών τους πόρων, αυτές οι γυναίκες μπορούν να αποτραβηχτούν από τη σκληρή και ανταγωνιστική κοινωνία, να ζήσουν σε κοινότητες ή στο περιθώριο, ν' αναπτύξουν σχέσεις με άλλες παρόμοιες γυναίκες και με άνδρες ευαισθητοποιημένους με το

πρόβλημά τους και να νοιώσουν ελεύθερες. Μ' άλλα λόγια, ως άτομα, οι γυναίκες, που με οποιονδήποτε τρόπο έχουν τα μέσα, μπορούν να αισθανθούν ελεύθερες. Αλλά ως τάξη, οι γυναίκες σίγουρα δεν είναι ελεύθερες, ακριβώς για τον λόγο που ανέφερες, επειδή δεν έχουν οικονομική ανεξαρτησία. Υπάρχουν όλων των ειδών τα στατιστικά σήμερα, που αποδεικνύουν ότι ο αριθμός των γυναικών δικηγόρων, πολιτικών, στελεχών της διαφήμισης, και άλλων, αυξάνει. Αλλά τέτοιες στατιστικές είναι παραπλανητικές. Ο αριθμός των ισχυρών γυναικών δικηγόρων και στελεχών δεν αυξάνει. Πόσες γυναίκες δικηγόροι μπορούν να σηκώσουν το τηλέφωνο και να καλέσουν έναν δικαστή ή έναν κυβερνητικό αξιωματούχο για να κανονίσουν κάτι ή να ζητήσουν κάποια χάρη; Αυτές οι γυναίκες πρέπει πάντα να λειτουργούν μέσα από αναγνωρισμένους ισότιμους άνδρες. Γυναίκες γιατροί; Πόσες είναι χειρουργοί ή νοσοκομειακοί γιατροί; Γυναίκες στην κυβέρνηση; Ναι, κάποιες για δείγμα. Στη Γαλλία έχουμε δύο. Η μία, η Simone Veil, που πραγματικά δουλεύει σκληρά, είναι στο Υπουργείο Υγείας. Η άλλη, η Françoise Giroud, η οποία είναι η υπεύθυνη υπουργός για τις γυναίκες και αποτελεί λαμπρό παράδειγμα, θέλησε να εξευμενίσει τις ανάγκες των γυναικών της αστικής τάξης για ενσωμάτωση στο σύστημα. Πόσες, όμως, γυναίκες ελέγχουν τα χρήματα που μαζεύει η Γερουσία; Πόσες γυναίκες χαράσσουν την πολιτική μιας εφημερίδας; Πόσες είναι δικαστές; Πόσες είναι πρόεδροι τραπεζών, ικανές να χρηματοδοτούν επιχειρήσεις; Μόνο επειδή υπάρχουν πολλές γυναίκες σε θέσεις στα μεσαία επίπεδα, ως δημοσιογράφοι ας πούμε, δεν σημαίνει ότι έχουν και δύναμη. Ακόμη κι αυτές οι γυναίκες θα πρέπει να παίξουν τον ρόλο των ανδρών για να πετύχουν. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι οι γυναίκες δεν έχουν κάνει πρόοδο στον αγώνα τους. Αλλά η πρόοδος είναι αποτέλεσμα μαζικής δράσης. Κοίταξε τον νέο νόμο για τις εκτρώσεις που προτάθηκε από τη Simone Veil. Παρά το γεγονός ότι οι εκτρώσεις δεν θα καλύπτονται από το εθνικό πρόγραμμα υγείας, οπότε και θα αφορούν περισσότερο τους πλούσιους παρά τους φτωχούς, με αυτόν τον νόμο έγινε ένα βήμα μπροστά. Παρά τη σοβαρότητα με την οποία πάλεψε η Simone Veil για έναν τέτοιο νόμο, ο λόγος που την έκανε να τον υποβάλλει είναι οι χιλιάδες γυναίκες που ξεσηκώθηκαν σε όλη την Γαλλία για έναν τέτοιο νόμο, οι χιλιάδες γυναίκες που δημόσια υποστήριξαν ότι είχαν κάνει έκτρωση (και πίεσαν επομένως την κυβέρνηση είτε να τις διώξει ποινικά είτε ν' αλλάξει τον νόμο), οι εκατοντάδες γιατροί και μαιές που ρίσκαραν να διωχθούν ποινικά, επειδή παραδέχτηκαν ότι συμμετείχαν σε εκτρώσεις, ορισμένοι

που πάλεψαν το θέμα αυτό στα δικαστήρια και άλλοι. Αυτό που θέλω να πω είναι ότι σε μαζικές δράσεις οι γυναίκες μπορούν να αποκτήσουν δύναμη. Όσο περισσότερες γυναίκες συνειδητοποιήσουν την ανάγκη για μαζικές κινήσεις, τόσο μεγαλύτερη πρόοδος θα επιτευχθεί. Και για να επιστρέψουμε στις γυναίκες που έχουν τη δυνατότητα ν' αναζητήσουν την ατομική απελευθέρωση, όσο περισσότερο κατορθώσουν να επηρεάσουν τις φίλες τους ή άλλες γυναίκες, τόσο περισσότερο θα εξαπλωθεί αυτή η συνείδηση, η οποία με τη σειρά της, όταν το σύστημα θα την καταστείλει, θα πυροδοτήσει μαζικές δράσεις. Φυσικά, όσο περισσότερο εξαπλώνεται αυτή η συνείδηση, τόσο περισσότερο επιθετικοί και βίαιοι γίνονται οι άνδρες. Αλλά τότε, όσο περισσότερο επιθετικοί γίνονται οι άνδρες, τόσο περισσότερο οι γυναίκες θα χρειαστούν και άλλες γυναίκες για να τους αντιμετωπίσουν, τόσο περισσότερο δηλαδή θα ξεκαθαρίζει η ανάγκη για μαζική δράση. Οι περισσότεροι εργάτες του καπιταλιστικού κόσμου σήμερα γνωρίζουν για την πάλη των τάξεων είτε αποκαλούνται μαρξιστές είτε όχι, και μάλιστα ακόμα κι αν δεν άκουσαν ποτέ τους για τον Μαρξ. Κι έτσι πρέπει να γίνει και όσον αφορά την πάλη των φύλων. Και θα γίνει.

Gerassi: Την περασμένη χρονιά μου είπες ότι σκεφτόσουν να γράψεις ακόμη ένα βιβλίο για τις γυναίκες, κάτι σαν μια συνέχεια του «δεύτερου φύλου». Θα το κάνεις;

Beauvoir: Όχι. Κατ' αρχάς, μια τέτοια δουλειά θα έπρεπε να αποτελεί συλλογική προσπάθεια. Και επίσης θα έπρεπε να στηρίζεται στην πράξη κι όχι στη θεωρία. Το «δεύτερο φύλο» ακολούθησε την αντίθετη πορεία. Τώρα πλέον δεν έχει ισχύ. Μόνο μέσα από την πράξη μπορεί κάποιος να καταλάβει πώς σχετίζονται άμεσα ταξική πάλη και πάλη των φύλων ή τουλάχιστον να δει πώς αυτές είναι διαρθρωμένες. Αυτό είναι που πρέπει να συμβεί με τους αγώνες σήμερα: πρέπει να αντλούμε τη θεωρία μας από την πράξη και όχι το αντίθετο. Αυτό που χρειάζεται πραγματικά είναι ολόκληρες ομάδες γυναικών από διάφορες χώρες να συγκεντρώσουν τις εμπειρίες που έχουν βιώσει, κι απ' αυτές τις εμπειρίες να βγάσουμε συμπεράσματα για το πλαίσιο που αντιμετωπίζουν παντού οι γυναίκες. Και επιπλέον, τέτοιου είδους πληροφορίες πρέπει να συγκεντρώνονται απ' όλες τις κοινωνικές τάξεις και αυτό είναι διπλά δύσκολο. Έτσι κι αλλιώς, οι γυναίκες που σήμερα προωθούν τον αγώνα για την απελευθέρωση είναι κυρίως διανοούμενες της αστικής τάξης: στη μεγάλη πλειοψηφία, οι γυναίκες των εργατών, ακόμη και οι ίδιες οι εργάτριες, παραμένουν προσκολλημένες στο μεσοαστικό σύστημα αξιών της κοινωνίας. Δοκίμασε, για παρά-

δειγμα, να μιλήσεις στις εργάτριες για τα δικαιώματα των εκδιδομένων γυναικών και για τον σεβασμό που τις οφείλουμε. Η ιδέα αυτή σοκάρει τις περισσότερες. Το να αφυπνίσουμε τη συνείδηση των εργατριών είναι μια πολύ αργή διαδικασία και απαιτείται μεγάλη διακριτικότητα. Γνωρίζω ότι υπάρχουν εξτρεμιστριες του MLF που προσπαθούν να κάνουν τις γυναίκες των εργατών να επαναστατήσουν κατά των συζύγων τους που τις καταπιέζουν. Πιστεύω ότι αυτό είναι λάθος. Μια γυναίκα ενός εργάτη, τουλάχιστον εδώ στη Γαλλία, θ' απαντούσε αμέσως «εχθρός μου δεν είναι ο σύζυγός μου αλλά τ' αφεντικό μου», ακόμη κι αν είχε μετά από μια ολόκληρη μέρα δουλειάς σε κάποιο εργοστάσιο να του πλύνει τις κάλτσες και να του φτιάξει τη σούπα του. Είναι παρόμοιο με αυτό που συνέβη στην Αμερική, όπου οι νέγρες αρνούνταν ν' ακούσουν τις γυναίκες του απελευθερωτικού κινήματος, επειδή ήταν λευκές. Αυτές οι νέγρες εξακολούθησαν να υποστηρίζουν τους νέγρους συζύγους τους παρά το ότι τις εκμεταλλεύονταν, απλά και μόνο επειδή αυτοί που προσπαθούσαν να τις κάνουν να το συνειδητοποιήσουν ήταν λευκοί. Όμως, σταδιακά, μια αστή φεμινίστρια μπορεί να πείσει τη γυναίκα κάποιου εργάτη, όπως υπάρχουν στην Αμερική σήμερα κάποιες νέγρες -σε διαβεβαιώνω πολύ λίγες- που λένε, «όχι, δεν θα υποκύψουμε στην καταπίεση των ανδρών μας με το πρόσχημα ότι είναι μαύροι και ότι πρέπει να παλέψουμε μαζί εναντίον των λευκών. Δεν είναι αυτός λόγος να μας καταπιέζουν οι άντρες μας, μόνο και μόνο επειδή είναι οι δικοί μας μαύροι άνδρες».

Ωστόσο, σε κάποιες συγκεκριμένες συνθήκες η ταξική πάλη μπορεί και πράγματι ενθαρρύνει και προάγει την πάλη των φύλων. Τα τελευταία χρόνια, για παράδειγμα, έγιναν αρκετές απεργίες εδώ στη Γαλλία σε εργοστάσια, όπου σχεδόν όλοι οι εργάτες ήταν γυναίκες. Θυμάμαι την απεργία στην υφαντουργία της Troyes στον βορρά ή στη Nouvelles Galeries στο Thionville ή τη φημισμένη απεργία στο Lip. Σε κάθε περίπτωση, οι εργάτριες απέκτησαν όχι μόνο νέα συνείδηση αλλά επίσης μια καινούρια και δυνατότερη πίστη στις δυνάμεις τους, μία πίστη που, όμως, δυσaráεστησε το ανδρικό σύστημα που αντιμετώπιζαν μέσα στο σπίτι τους. Στο Lip, για παράδειγμα, οι γυναίκες κατέλαβαν το εργοστάσιο κι αρνούνταν να το εγκαταλείψουν παρά τις απειλές της αστυνομίας για βίαιη επέμβαση. Αρχικά, οι σύζυγοι των εργατριών ήταν περήφανοι για της μαχητικές συζύγους τους. Τις πήγαιναν φαγητό, τις βοήθησαν να φτιάξουν πλακάτ κλπ.

Όταν, όμως, οι γυναίκες αποφάσισαν να απαιτήσουν απόλυτη ισότητα με τους λίγους άνδρες που επίσης εργάζονταν στο Lip και απεργούσαν

μαζί τους, τότε εμφανίστηκαν τα προβλήματα. Οι απεργοί αποφάσισαν να οργανώσουν βάρδιες για να φρουρούν το εργοστάσιο από την εισβολή της αστυνομίας. Αυτό σήμαινε νυχτερινή βάρδια. Ξαφνικά, οι σύζυγοι των γυναικών, που απεργούσαν, δυσχεροστέθησαν. «Μπορείτε να απεργείτε και να διαδηλώνετε όσο θέλετε», είπαν, «αλλά μόνο την ημέρα και όχι τη νύχτα. Τι, βραδινή σιοσιπιά; Ε, όχι! Να κοιμάστε όλοι μαζί σε κοινά δωμάτια με βάρδιες; Όχι». Φυσικά οι εργάτριες αντέδρασαν. Είχαν παλέψει για την ισότητα και δεν ήταν διατεθειμένες να εγκαταλείψουν τώρα. Έτσι, ενεπλάκησαν σ' έναν διπλό αγώνα: στην ταξική πάλη ενάντια στ' αφεντικά τους στο Lip, στην αστυνομία και την κυβέρνηση από τη μία, και από την άλλη στη μάχη των φύλων εναντίον των ίδιων τους των συζύγων. Οι οργανωτές του σωματείου στο Lip ανέφεραν ότι οι γυναίκες ήταν τελείως μεταμορφωμένες μετά την απεργία κι έλεγαν «ένα πράγμα που βγήκε από όλο αυτό είναι ότι ποτέ ξανά δεν θ' αφήσω τον άνδρα μου να μου κάνει το αφεντικό στο σπίτι. Τώρα είμαι ενάντια σε όλα τ' αφεντικά».

Gerassi: Είσαι αισιόδοξη; Πιστεύεις ότι οι αλλαγές για τις οποίες πάλεψες θα πραγματοποιηθούν;

Beauvoir: Δεν ξέρω. Όπως και να' χει, όχι όσο ζω. Ίσως σε τέσσερις γενιές. Δεν ξέρω για την επανάσταση. Αλλά οι αλλαγές για τις οποίες μάχονται οι γυναίκες θα γίνουν πράξη και, είμαι σίγουρη, ότι στο τέλος οι γυναίκες θα νικήσουν.

Μετάφραση
Μιλτιάδης Ζώτος

Workers Solidarity Movement Για την ελευθερία των γυναικών¹

1. Αναγνωρίζουμε ότι οι γυναίκες ως φύλο είναι ιδιαιτέρως καταπιεσμένες και ότι υφίστανται αυτή την καταπίεση και λόγω της ταξικής τους θέσης. Αυτό το ονομάζουμε σεξισμό. Ως αναρχικοί είμαστε αντίθετοι στο σεξισμό οπουδήποτε κι αν υφίσταται στη θεωρία και στην πράξη.

2.1. Τα ερωτήματα εάν οι γυναίκες ανέκαθεν υπήρξαν καταπιεσμένες με κάποιο τρόπο ή όχι και πώς αυτή η καταδυνάστευση του θηλυκού γένους πρωτοξεκίνησε, παραμένουν αναπάντητα και επομένως αδύνατο να πιστοποιηθούν. Είναι γενικά αποδεκτό ότι στις νομαδικές κοινωνίες η θέση των γυναικών ήταν συγκριτικά καλύτερη, όμως με την ανάπτυξη των κοινωνικών τάξεων η θέση των γυναικών στην κοινωνία χειροτέρευε. Ωστόσο, δεν είναι απαραίτητο να αποδείξουμε ότι σε κάποιες παρελθούσες ιστορικές περιόδους οι γυναίκες απολάμβαναν την ίδια θέση με τους άντρες, ώστε να πιστεύουμε ότι στο μέλλον θα μπορούσαν να ζήσουν ως ισότιμες.

2.2. Η φύση της γυναικείας καταπίεσης άλλαξε, όσο μεταβάλλονταν οι κοινωνίες. Για παράδειγμα, η καταδυνάστευση που μπορεί να βίωναν οι γυναίκες σε κάποιες προταξικές κοινωνίες έλαβε θεμελιωδώς νέο χαρακτήρα με την ανάπτυξη της ταξικής κοινωνίας. Όπως ακριβώς, δηλαδή, άλλαξε χαρακτηριστικά η καταπίεση των γυναικών στις φεουδαρχικές κοινωνίες με την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Σε όσες κοινωνίες υπήρξε καταπίεση, αυτή πάντα είχε υλική βάση.

2.3. Απορρίπτουμε την αντίληψη ότι οι γυναίκες είναι, έτσι κι αλλιώς, υποδεέστερες των αντρών ή ότι είναι βιολογικά προδιατεθειμένες γι' αυτό, ώστε να αποδεχτούμε αυτούς τους συγκεκριμένους ρόλους των γυναικών στην κοινωνία. Παρομοίως, πιστεύουμε ότι ούτε οι άντρες από τη φύση τους είναι σεξιστές. Ο σεξισμός, ο ρατσισμός κλπ. δεν αποτελούν γενετικά χαρακτηριστικά, αλλά διαμορφώνονται με βάση την κοινωνική μας ύπαρξη, την ανατροφή και την εκπαίδευσή μας.

Τάξη, φύλο και καπιταλισμός

3.1. Υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ της ταξικής εκμετάλλευσης και της καταπίεσης των γυναικών ως φύλο. Ο καπιταλισμός, για να

¹ Η συλλογικά συμφωνημένη θέση του WSM για την ελευθερία των γυναικών, αναθεωρημένη το Μάη του 2008. Το Workers Solidarity Movement ιδρύθηκε το 1984 στο Δουβλίνο, ικανοποιώντας την ανάγκη για μία εθνική αναρχική οργάνωση.

επιβιώσει, βασίζεται στην εκμετάλλευση και την καταδυνάστευση της μιας τάξης από μιαν άλλη. Ως αναρχικοί σκοπεύουμε να καταργήσουμε την ταξική κοινωνία και να εξαλείψουμε όλες τις τάξεις. Από την άλλη πλευρά, η σεξιστική καταπίεση δεν βασίζεται σε μια έμφυτη ανταγωνιστική σχέση μεταξύ των αντρών και των γυναικών. Μαχόμαστε για μια κοινωνία όπου γυναίκες και άντρες θα μπορούν να ζούνε ελεύθερα και ισότιμα μαζί.

3.2. Ο σεξισμός βιώνεται διαφορετικά από κάθε τάξη. Οι πλούσιες γυναίκες ανέκαθεν χρησιμοποιούσαν τα πλούτη τους για να απαλύνουν την καταπίεσή τους. Έτσι, για παράδειγμα, ο αγώνας για Ελεύθερες και Δωρεάν Αμβλώσεις δεν θα κερδίσει την ίδια υποστήριξη από μια γυναίκα που θα μπορούσε πάντα να αντέξει οικονομικά, ούτως ή άλλως, μία άμβλωση, και από μία γυναίκα της εργατικής τάξης. Αντίθετα, αυτές που υφίστανται το βάρος της γυναικείας καταπίεσης είναι οι εργαζόμενες γυναίκες.

3.3. Όσο ο καπιταλισμός εξαρτάται από την ταξική εκμετάλλευση, μπορεί σε μεγάλο βαθμό να περιλάβει παρόμοια μεταχείριση αντρών και γυναικών μέσα σ' ένα καπιταλιστικό πλαίσιο εργασίας. Για παράδειγμα, παρά τον προσωρινό χαρακτήρα κάποιων κατακτήσεων που οι γυναίκες πέτυχαν τα τελευταία 100 χρόνια, υπάρχει γενική πρόοδος σε πολλές χώρες. Η κατάσταση των γυναικών στις περισσότερες κοινωνίες του πρώτου κόσμου και οι αντιλήψεις των ανθρώπων για τους ρόλους των γυναικών που είναι φυσικοί και σωστοί έχουν αλλάξει ριζικά.

3.4. Εντούτοις, η σεξιστική καταπίεση ποτέ δε θα εξαφανιστεί εντελώς στην καπιταλιστική κοινωνία. Κι αυτό διότι οι γυναίκες, λόγω της δυνατότητας τους να κυφορούν παιδιά, θα είναι πάντα πιο ευάλωτες από τους άνδρες, μέσα σε κοινωνίες που βασίζονται στην ανάγκη της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Υπό συνθήκες καπιταλισμού, το γεγονός πως οι γυναίκες εγκυμονούν παιδιά τις καθιστά αυτομάτως υπεύθυνες για κάθε παιδί που φέρουν. Κατά συνέπεια, η πληρωμένη άδεια μητρότητας, η άδεια για τη φροντίδα των άρρωστων παιδιών, τα δωρεάν κέντρα φροντίδας παιδιών και, εν ολίγοις, οτιδήποτε θα μπορούσε να είναι απαραίτητο για να εξασφαλίσει την γυναικεία ισότητα στον καπιταλισμό, πάντα θα συνδέεται ιδιαίτερα με το γυναικείο φύλο. Εξαιτίας των παραπάνω, οι γυναίκες είναι γενικά αντιοικονομικές, όσον αφορά την πρόσληψη για εργασία, σε σχέση με τους άνδρες, και πιο ευάλωτες σε επιθέσεις που προσβάλλουν κάποια δικαιώματα όπως τα κέντρα φροντίδας παιδιών κ.ά.

Οι γυναίκες δεν θα είναι ποτέ ελεύθερες, αν δεν αποκτήσουν πλήρη έλεγχο στο ίδιο το σώμα τους. Μέχρι στιγμής, σε συνθήκες καπιταλισμού το δικαίωμα άμβλωσης δεν είναι εξασφαλισμένο. Ακόμα κι αν κατακτηθούν τέτοια οφέλη, μπορεί και πάλι να αφαιρεθούν (όπως για παράδειγμα η κατοχύρωση και η ακλόουθη κατάργηση των δικαιωμάτων άμβλωσης στις ΗΠΑ). Έτσι η καταδυνάστευση των γυναικών στον καπιταλισμό έχει οικονομική και σεξιστική βάση, οι οποίες αλληλοσυνδέονται.

Αυτές είναι οι πρωταρχικές αιτίες της γυναικείας καταπίεσης, από τις οποίες πηγάζουν άλλες μορφές καταπίεσης, όπως για παράδειγμα η ιδεολογική.

3.5. Η γυναικεία καταπίεση ενδιαφέρει άμεσα τον καπιταλισμό και το Κράτος. Όταν οι γυναίκες εργάζονται έξω από το σπίτι, πληρώνονται λιγότερο και απολαμβάνουν λιγότερα οφέλη σε σχέση με τους άνδρες, παρόλο που έτσι μια φτηνή ομάδα εργασίας. Όταν οι γυναίκες εργάζονται στο σπίτι (είτε με πλήρες, είτε με μειωμένο ωράριο) δεν πληρώνονται καθόλου και, στην πραγματικότητα, η δουλειά τους δεν υπολογίζεται ως εργασία. Αυτό οδηγεί στην υποτίμηση της εργασίας που προσφέρουν οι γυναίκες στην κοινωνία.

Η οικογένεια είναι η οικονομικότερη μονάδα αναπαραγωγής και συντήρησης του εργατικού δυναμικού. (Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι οι «οικογενειακές αξίες» έχουν πιο πολύ να κάνουν με το κέρδος παρά με την ηθική). Η απλήρωτη εργασία των γυναικών στο σπίτι εφοδιάζει τα αφεντικά με την επόμενη γενιά εργαζομένων χωρίς πρόσθετα έξοδα, αφού οι γυναίκες μαγειρεύουν, καθαρίζουν και ανατρέφουν τα παιδιά τους δωρεάν. Φροντίζουν, επίσης, τους αρρώστους και τους ηλικιωμένους με τον ίδιο τρόπο. Οι περισσότερες γυναίκες της εργατικής τάξης σήμερα στην Ιρλανδία κάνουν τα οικιακά και ταυτόχρονα εργάζονται κι έξω από το σπίτι. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δουλεύουν «διπλή βάρδια» με μεγάλο προσωπικό κόστος.

Ο καπιταλισμός ευδοκίμει λόγω της ιεραρχικής δομής και των διαιρέσεων της εργατικής τάξης. Η καταπίεση των γυναικών και οι σεξιστικές αντιλήψεις που προσπαθούν να τη «δικαιολογήσουν» διαιρούν την εργατική τάξη. Με την προώθηση του διχασμού μεταξύ ανδρών και γυναικών, τα αφεντικά και οι κυβερνήτες αποδυναμώνουν τις εργατικές οργανώσεις και την αντίστασή τους. Αυτό αυξάνει τη δύναμη της άρχουσας τάξης.

[...]

Όψεις της γυναικείας καταπίεσης Ενδοοικογενειακή βία

6.1. Είναι πολύ πιο πιθανό για τις γυναίκες να πέσουν θύματα ενδοοικογενειακής βίας απ' ό,τι οι άνδρες. Και παρότι υπάρχουν πράγματι περιπτώσεις θυματοποίησης ανδρών, η βία εντός της οικογένειας αποτελεί πλευρά της γυναικείας καταπίεσης, αφού στο μεγαλύτερο ποσοστό της αφορά αυτήν.

6.2. Το υψηλό ποσοστό ενδοοικογενειακής βίας ενάντια στις γυναίκες οφείλεται στις ιεραρχικές δομές μιας κοινωνίας που προσκινά την εξουσία και στην άνιση σχέση εξουσίας μεταξύ άνδρα και γυναίκας. Οι άνδρες, που μεταχειρίζονται βία απέναντι στη γυναίκα, το κάνουν επειδή σ' αυτή την κοινωνία βρίσκονται σε θέση ισχύος και πιστεύουν ότι έχουν το δικαίωμα να επιβάλλουν την εξουσία τους πάνω της. Επιθυμούν να διατηρήσουν αυτή την κατάσταση και να ασκούν εξουσία στις γυναίκες με τις οποίες εμπλέκονται. Αυτοί οι άνδρες χρησιμοποιούν τη σωματική βία ή την απειλή αυτής για να εγκαθιδρύσουν και στη συνέχεια να προστατεύσουν εξουσία που ασκούν πάνω στη σύντροφό τους. Την εξαναγκάζουν, τη φοβρίζουν και την τρομοκρατούν για να υποταχθεί.

6.3. Στη μεγάλη πλειοψηφία των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας οι βίαιοι άνδρες δεν αλλάζουν συμπεριφορά, οπότε πρέπει να καταβάλλουμε προσπάθειες για να αποκτήσουν οι γυναίκες τη δυνατότητα να εγκαταλείπουν τους βίαιους συντρόφους. Οι προσπάθειες αυτές θα στοχεύουν: στην αύξηση της χρηματοδότησης για άσυλα και σταθμούς βοήθειας για τα θύματα της βίας, στην αύξηση του μονογονεϊκού επιδόματος, στα δωρεάν βρεφοκομεία για τα παιδιά, στην αύξηση των αποδοχών για τις γυναίκες, στη συνειδητή διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών για να είναι πιο ανεξάρτητα, ώστε να μπορούν να εγκαταλείπουν μια βίαιη σχέση και να μην ανέχονται οποιαδήποτε μορφή καταπίεσης από τους συντρόφους τους.

Πορνεία

7.1. Η πορνεία, αν και δεν περιορίζεται αποκλειστικά στη γυναίκα, αποτελεί μορφή γυναικείας εκμετάλλευσης.

Το χρήμα είναι ο βασικός παράγοντας που στρώχνει τη γυναίκα σ' αυτό το επάγγελμα, γι' αυτό και πρόκειται για ταξικό ζήτημα.

Η πορνεία είναι χαρακτηριστικό μιας ιεραρχικά οργανωμένης και σεξιστικής κοινωνίας.

Η πορνεία δε θα εξαλειφθεί, παρά μόνο όταν εκλείψει ο καπιταλισμός.

«Με τη νομοθετική πράξη ποινικού δικαίου του 1993 (για παραπτώματα σεξουαλικής φύσης) ποινικοποιήθηκε η αναζήτηση πελατών από τις πόρνες στο δρόμο, καθώς και η αντίστοιχη αναζήτηση πορνών από τους πελάτες. Τους πρώτους 17 μήνες εφαρμογής της, 116 γυναίκες διώχθηκαν και μόνο 12 άνδρες.

Οι πόρνες είναι δυνατόν (και μερικές συμβαίνει) να κατηγορηθούν για αναζήτηση πελατών στο δρόμο, όταν καταγγείλουν επιθέσεις.

Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 1996 κατέληξε ότι μία στις πέντε πόρνες είχε δεχθεί επίθεση από πελάτες της και ότι το 11% είχε βιαστεί.

Επειδή οι οικoi ανοχής κρίθηκαν παράνομοι, πολλές γυναίκες αναγκάστηκαν να εργάζονται στους δρόμους.

Λοιμώξεις του αναπνευστικού, γρίπη και άλλες ασθένειες είναι κοινές, αφού οι γυναίκες εργάζονται τα βράδια έξω για ώρες».

7.2. Η ποινικοποίηση της αναζήτησης πελατών στο δρόμο εμποδίζει τις γυναίκες να καταγγέλλουν τις επιθέσεις που δέχονται. Τις κάνει πιο ευάλωτες. Οδηγεί σε περαιτέρω παρενοχλήσεις από τους αστυνομικούς.

Στιγματίζει ως ανήθικες και εγκληματοποιεί ήδη περιθωριοποιημένους ανθρώπους.

Υποστηρίζουμε το δικαίωμα της γυναίκας να επιλέγει αυτό το επάγγελμα και να εργάζεται άνετα και με ασφάλεια.

Απορρίπτουμε κάθε κρίση εναντίον αυτών των γυναικών που προέρχεται από την εκκλησία, το κράτος ή άλλους ηθικολόγους.

Ζητάμε

- α) την αποποινικοποίηση της αναζήτησης πελατών στο δρόμο
- β) Ζώνες «ανεκτικότητας», όπου οι πόρνες θα μπορούν να εργάζονται προστατευμένες και χωρίς αστυνομική παρενόχληση
- γ) οικους ανοχής (το ιδανικό αυτοδιαχειριζόμενους, αν και απίθανο) που να μην παρενοχλούνται από αστυνομικούς ή όποια άλλη νομοθεσία.

Ειδικές μορφές γυναικείας καταπίεσης

8. Απορρίπτουμε την ιδέα ότι συγκεκριμένοι τύποι γυναικείας καταπίεσης (π.χ. ακρωτηριασμός γενετικών οργάνων) είναι αποδεδειγμένοι επειδή αποτελούν κομμάτι της κουλτούρας μιας κοινωνικής ομάδας. Παρότι υιοθετούμε το δικαίωμα διαφορετικών εθνοτικών ομάδων και πολιτισμών να διατηρούν τις παραδόσεις και τις συνήθειές τους, είμαστε ενάντια σε οποιαδήποτε καταπιεστική πρακτική. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι παραδό-

σεις αλλάζουν με το χρόνο, γι' αυτό και τίποτε δεν είναι παγιωμένο. Γυναίκες διαφορετικής κουλτούρας έχουν το δικαίωμα να αγωνίζονται για απελευθέρωση μέσα στα πλαίσια αυτής της κουλτούρας και να αγωνίζονται για τη δημιουργία νέων παραδόσεων ισότητας.

Γενικές προοπτικές

9. Θεωρούμε τον αγώνα ενάντια στη γυναικεία καταπίεση ζωτικό κομμάτι του ταξικού αγώνα και απαραίτητη συνθήκη για μία επιτυχημένη επανάσταση. Οι δικές μας προτεραιότητες σ' αυτό το ζήτημα αφορούν εκείνα τα θέματα που επηρεάζουν άμεσα τα εκατομμύρια των γυναικών της εργατικής τάξης.

Κατευθυντήριες γραμμές για την καθημερινότητα

10.1. Διεκδικούμε ίσες αμοιβές για την εκτέλεση ίδιας εργασίας, αυξημένο μισθό για τη μερική απασχόληση, αποδοχή των γυναικών σε δουλειές που παραδοσιακά δεν είχαν πρόσβαση, ευέλικτο ωράριο, προστασία της γυναικείας εργασίας, δωρεάν 24ωρη παιδική περιθαλψή χρηματοδοτούμενη από τους εργοδότες και το κράτος, επίδομα μητρότητας και πατρότητας, γονική άδεια και εγγυημένη επαναπρόσληψη.

10.2. Αντιτιθέμεθα σ' όλες τις μορφές βίας ενάντια στη γυναίκα και υπερασπιζόμαστε το δικαίωμά της να αμύνεται απέναντι σε επιθετικούς άνδρες.

10.3. Είμαστε υπέρ των ανδρών που μοιράζονται δίκαια τις δουλειές του σπιτιού και τη φροντίδα των παιδιών.

10.4. Πιστεύουμε στο δικαίωμα των γυναικών να ελέγχουν τη δυνατότητα τεκνοποίησης. Οι γυναίκες πρέπει να είναι ελεύθερες να αποφασίζουν αν θα αποκτήσουν παιδιά ή όχι, πόσα και πότε. Έτσι, υποστηρίζουμε το δικαίωμα στην αντισύλληψη και στη δωρεάν, ασφαλή και ελεύθερη άμβλωση.

10.5. Οι γυναίκες θα πρέπει ελεύθερα να εγκαταλείπουν μια σχέση που δεν βρίσκουν πια ικανοποιητική.

10.6. Οι σεξιστικές συμπεριφορές και απόψεις ανάμεσα σε συντρόφους πρέπει να εξαλειφθούν, όντας καταπιεστικές και ασύμβατες με τις αρχές του αναρχισμού.

Μετάφραση
Ντίνος Κόκκινος

Kate Austin
Γυναίκα

Είναι η γυναίκα καταδικασμένη από το νόμο της φύσης να είναι κατώτερη πνευματικά από τον άντρα; Δεν είναι παράξενο για τη γυναίκα που τρέφει θαυμασμό στις αρετές του φύλου της ν' απαντά σ' αυτήν την ερώτηση μ' ένα εμφατικό «όχι»! Κι όμως, είναι θλιβερό η στάση της κοινωνίας μ' όλους τους νόμους και τους κοινωνικούς κανονισμούς της και παράλληλα οι διατριβές πολλών μορφωμένων ανθρώπων, όλα με έμφαση να απαντούν καταφατικά στην ερώτηση. Εδώ και αιώνες, και τους θεολόγους ακόμα απασχολούσε το ερώτημα αν στερούνταν η γυναίκα ψυχής ή εγκεφάλου, και κάποιοι απ' αυτούς ισχυρίζονταν ότι δεν μπορούσαν να βρουν κανένα ίχνος που να φανερώσει ότι υπάρχει γυναικεία ψυχή! Ίσως να είχαν μεγαλύτερη επιτυχία, αν έψαχναν για μυαλό! Χωρίς αμφιβολία έχετε όλοι διαβάσει κείμενα της Helen Gardner¹, μιας από τις πιο έξυπνες γυναίκες στις ΗΠΑ, η οποία είχε τιμηθεί για το καλύτερο κείμενο από το Παγκόσμιο Συνέδριο Γυναικών στο Σικάγο κατά τη διάρκεια της Διεθνούς Έκθεσης. Σε μια διάλεξή της, που είχα διαβάσει πριν από δέκα χρόνια περίπου, αναφέρθηκε σ' έναν πολύ σοφό άνδρα (του οποίου το όνομα έχω ξεχάσει), ειδικό στη μελέτη του ανθρώπινου εγκεφάλου. Αυτός ο κύριος είχε ανακαλύψει ότι η γυναίκα δεν θα μπορούσε να ελπίζει στην πνευματική της εξίσωση, γιατί ο εγκεφαλός της στερείται σε ποσότητα μιας συγκεκριμένης ουσίας που κυριαρχεί στον εγκέφαλο του άνδρα· κι απ' αυτό συμπέρανε ότι η γυναίκα ήταν καταδικασμένη από τη φύση να κατέχει κατώτερη θέση. Εκείνος ο μεγάλος, λοιπόν, καθηγητής πέθανε και τον διαδέχτηκε κάποιος άλλος ειδικός στους εγκεφάλους, ο οποίος κι αυτός ανακάλυψε κάτι περισσότερο, ότι η πολύτιμη εκείνη ουσία, που ο προιάτοχός του είχε θεωρήσει τεράστιας σημασίας για τον άνδρα στη σφαίρα της ευφυΐας, βρισκόταν επίσης σε αφθονία σε εγκεφάλους πολύ μικρών παιδιών και καθυστερημένων ανθρώπων! Τότε η Helen Gardner επισήμανε έξυπνα μ' όλη τη χαρακτηριστική αναίδεια του φύλου της ότι από τη δική της πλευρά προτιμούσε την ποιότητα από την ποσότητα· αλλά, αν ο άνδρας επιθυμούσε μία ποσότητα εκείνης της ανεκτίμητης ουσίας που τη συναντά κανείς και στον εγκέφαλο ενός νοητικά καθυστερημένου, η ίδια δεν είχε κανένα πρόβλημα.

¹ Helen Gardner (1878-1946). Αμερικανίδα ιστορικός τέχνης.

Ο μεγάλος επιστήμονας Δαρβίνος ήταν έκδηλα άδικος με τις γυναίκες. Θα παραθέσω μερικά αποσπάσματα από το «Η καταγωγή του ανθρώπου», που αναφέρονται στις νοητικές διαφορές των δύο φύλων: «Η βασική διάκριση όσον αφορά τις πνευματικές δυνάμεις των δύο φύλων φαίνεται στο ότι ο άνδρας υπερέχει αισθητά από τη γυναίκα σ' οτιδήποτε αναλαμβάνει, είτε απαιτείται βαθιά σκέψη, λογική ή φαντασία είτε απλώς τη χρήση της λογικής και των χεριών». Επίσης, «αν δημιουργούνταν δύο κατάλογοι με τους πιο διαπρεπείς άνδρες και γυναίκες σ' όλες τις τέχνες και τις επιστήμες, ο κατάλογος δεν θ' άντεχε καμία σύγκριση και, αφού οι άντρες αποδεικνύονται αναμφισβήτητα ανώτεροι από τις γυναίκες σε πολλά θέματα, τότε η μέση διανοητική ικανότητα του άντρα πρέπει να ξεπερνά αυτήν της γυναίκας». Και ο Δαρβίνος συνεχίζει λέγοντας ότι «ευτυχώς ο πατέρας μεταβιβάζει πνευματικό χάρισμα και στα δύο φύλα, αλλιώς ο άνδρας θα ήταν τόσο ανώτερος πνευματικά από τη γυναίκα, όπως είναι το αρσενικό παγώνι σε φτέρωμα σε σχέση με το θηλυκό». Πόσο σεμνός είναι ο άνδρας, όταν ζηγίζει τις ικανότητές του! Συμπληρώνοντας, αναφέρει κάτι που σχετίζεται αρκετά με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία: «Ο άνδρας, όντας πιο ισχυρός στο σώμα και το μυαλό από τη γυναίκα, την κρατά άθλια αιχμάλωτη σε μια βάνουση κατάσταση, πολύ περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο αρσενικό ζώο στη φύση». Και εκεί ακριβώς είναι το κλειδί όλου του μυστηρίου η λέξη «δουλεία» τα εξηγεί όλα, και προκαλεί έκπληξη το ότι ένας άνδρας σαν τον Δαρβίνο δεν έπιασε το νόημα. Αλλά αυτό απλά είναι ένα ακόμη παράδειγμα του ότι κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να είναι σε όλα αλάθητος όσο σοφός και μεγάλος κι αν είναι στις τέχνες και τις επιστήμες. Η σπουδαία Lucretia Mott² είπε «αφήστε μας να θεωρούμε την αλήθεια ως αυθεντία και όχι την αυθεντία αλήθεια», και αυτή είναι μια μικρή συμβουλή που η ανθρωπότητα χρειάζεται να βάλει στην καρδιά της. Ο Δαρβίνος έκανε το λάθος να πάρει την αυθεντία για αλήθεια, όταν για παράδειγμα η αυθεντία παραδέχεται, μιλώντας για τη διαφορετική εγκεφαλική ανάπτυξη των δυο φύλων, ότι «γι' αυτό το θέμα χρειάζονταν περισσότερες παρατηρήσεις». Πρέπει όλοι να παραδεχτούμε ότι ανάμεσα στα ονόματα μεγάλων συγγραφέων, καλλιτεχνών και εφευρετών της παγκόσμιας ιστορίας, ο άνδρας ηγείται όσον αφορά τους αριθμούς, αλλά ποιοτικά δεν είναι λίγες οι γυναίκες που είναι ισότιμες με τον

² Lucretia Coffin Mott (1793-1880). Αμερικανίδα πρωτοστάτης κατά της δουλείας, συνδιοργανώτρια του πρώτου συνεδρίου υπέρ των δικαιωμάτων της γυναίκας και από τις σπουδαιότερες μορφές στον αγώνα της για ψήφο.

άνδρα. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η συγγραφέας Mary Ann Evans, γνωστή ως George Eliot³, αλλά και η Harriet Martineau⁴, για την οποία ο Wendell Phillips⁵ δήλωσε ότι ο εγκέφαλός της άξιζε όσο σαράντα χιλιάδων ανδρών. Αλλά τι θα μπορούσε ή μπορεί να περιμένει κανείς από μια τάξη που υπήρξε αυτό που ο Δαρβίνος αποκαλεί «άθλια σκλαβιά»; Μ' αυτόν τον τρόπο, δεν επέτρεψαν στη γυναίκα να απολαύσει κανένα από τα ωφελήματα της εκπαίδευσης πριν από τα τελευταία 50 χρόνια. Αυτό είχαν διδαχθεί από κούνια, ότι ο μοναδικός σκοπός της γυναικείας ύπαρξης, όπως γραφικά το τοποθετεί ο Dr. E. Brooks, ήταν «να δοξάζει τον άνδρα και να τον υπηρετεί για πάντα». Η γυναίκα όπως κι ο άνδρας, ακόμα και σήμερα, είναι τα θύματα νόμων και εθίμων που έχουν την αρχή τους αιώνες πριν στη ζωώδη δύναμη ανάμεσα στους πρωτόγονους προγόνους μας που έζησαν σε σπηλιές και πολέμησαν μεταξύ τους για την κατοχή ενός κόκαλου ή μιας γυναίκας: ο άνδρας πιο δυνατός όχι πνευματικά αλλά σωματικά υποδούλωσε τη γυναίκα και με μια επίδειξη μυϊκής δύναμης άσκησε εξουσία δια ροπάλου πάνω σε ασθενέστερους άνδρες και τους υποδούλωσε κι αυτούς. Ο «νόμος του ισχυρού» ήρθε και στερέωσε την επιρροή του στην ανθρώπινη φυλή και στοιχειώνει την ανθρωπότητα μέχρι και σήμερα.

Ο άνδρας με πρόφαση τη μητρότητα απέκτησε μεγαλύτερη κυριαρχία έναντι της γυναίκας απ' αυτήν που είχε πάνω στα φιλαράκια του. Η μητρότητα αποτέλεσε ένα βασικό παράγοντα για να κρατηθεί η γυναίκα σε κατάσταση δουλοπρέπειας: μια γυναίκα θ' αντέξει οτιδήποτε για χάρη των παιδιών της: το μητρικό ένστικτο να μένει με τα παιδιά, να τα προστατεύει από τον κίνδυνο, να βάζει τον εαυτό της σε δεύτερη μοίρα, ακόμη κι αν η ζωή η ίδια είναι ένας σπουδαίος νόμος της φύσης στον οποίο καμία γυναίκα δεν μπορεί ν' αντισταθεί. Στο σκοτεινό εμείνο παρελθόν, η γυναίκα δεν είχε τη δυνατότητα να μιλήσει, αφού ήταν κτήμα του ισχυρότερου και πάντοτε ένα υποζύγιο. Αλλά σιγά σιγά, τα αρσενικά του ανθρώπινου είδους σταδιακά επέκτειναν την κυριαρχία τους με πολλούς τρόπους και ποτέ δεν φάνηκαν πρόθυμοι να εγκαταλείψουν κανένα από τα προνόμιά

³ Mary Ann Evans (1819-1880). Αγγλίδα πρωτοπόρος συγγραφέας, γνωστότερη με το ανδρικό ψευδώνυμο George Eliot.

⁴ Harriet Martineau (1802-1876). Αγγλίδα φιλόσοφος και συγγραφέας. Υπέραχος της κατάργησης της δουλείας και φεμινίστρια, από τις σημαντικότερες φιγούρες της εποχής της.

⁵ Wendell Phillips (1811-1884). Αμερικανός δικηγόρος και συγγραφέας, πολέμιος της δουλείας και συνήγορος των ερυθρόδερμων στον αγώνα τους για ελευθερία.

τους: η κυβέρνηση θεμελιώθηκε διά της βίας και κατέκτησε όλη τη γη, με τους πανούργους, τους απάνθρωπους, τους εγωιστές πάντα πρωτοστάτες, διανοούμενοι καθώς ήταν κάποιοι απ' αυτούς: αλλά μπορεί να χαρακτηριστεί ευφρές κάτι που δεν τρέφει καμία συμπάθεια για το ανθρώπινο είδος, ένα τέρας από το οποίο δεν μπορείς να περιμένεις ούτε δικαιοσύνη ούτε οίκτο; Η γυναίκα ήταν ένας παράγοντας σιωπηρός, κι αν όχι, ήταν καταδικασμένη σε βασανιστήρια, διαπόμπευση ή θάνατο.

Όταν ανακαλύφθηκε και άρχισε να χρησιμοποιείται η τέχνη της τυπογραφίας, η γνώση εξαπλώθηκε. Ακόμη κι ο γιος ενός δουλοπάροικου μαθαίνει να διαβάζει τη νύχτα, και μερικές φορές κι η κόρη του. Το πνεύμα της ελευθερίας αναπτύχθηκε και οι άνδρες άρχισαν να συμπεριφέρονται στις γυναίκες με περισσότερη λεπτότητα και να διαλαλούν ότι είναι καθήκον ενός άνδρα να τις προστατεύει (πράγμα που δεν θα έκαναν, αν πραγματικά θεωρούσαν τη γυναίκα πνευματικά ίση μ' αυτούς). Την αποκάλεσαν «εύθραυστο και μοναχικό λουλούδι», «άγγελο της ζωής» κτλ. Ανάμεσα στις γυναίκες υπήρξαν κάποιες που σήκωσαν κεφάλι και απαίτησαν δικαιοσύνη αντί της προστασίας, διακηρύττοντας ότι δεν γλύκαινε καθόλου τη ζωή κανενός το να του φέρονται σαν έναν πρώτης τάξεως γλίθιο και μετά να του αποδίδουν θεϊκά ονόματα απευθυνόμενα στον πληγωμένο του αυτοσεβασμό. Αλλά εκείνες κατηγορήθηκαν ως ανδροπρεπείς και άσεμνες και εξοστρακίστηκαν. Μ' αυτόν τον τρόπο, όμως, απλά καταστέλλεις μια εξέγερση που ποτέ δεν μπορείς ολοκληρωτικά να καταπνίξεις. Γι' αυτό και σήμερα, παρόμοιες επαναστάτριες με τόλμη προβάλλουν με λόγια και πράξεις ότι είναι ίσες με τον άνδρα και ότι δεν υπάρχουν φύλα όσον αφορά τις ικανότητες του εγκεφάλου. Σ' αυτό το σημείο δεν είναι άστοχο να αναφερθούμε σ' ένα άρθρο της Mary Krout⁶ από τη Chicago InterOcean, μιας από τις πιο αξιόλογες αμερικανικές εφημερίδες, στο οποίο παραθέτει στοιχεία από το περίφημο πανεπιστήμιο του Λονδίνου, όπου η γυναίκα βρίσκεται σε απόλυτη ισότητα με τους άνδρες: εκεί, όπου οι εξετάσεις είναι οι πιο διεξοδικές και δύσκολες από οποιοδήποτε πανεπιστήμιο της Ευρώπης, οι γυναίκες πρώτευσαν σε σχέση με τους άνδρες και αναλογικά έλαβαν υψηλότερες βαθμολογίες. Και το ίδιο λέγεται για τις σχολές των Ηνωμένων Πολιτειών. Το μεγάλο πρόβλημα με το φύλο μου αποτέλεσε η δουλεία και η έλλειψη ευκαιριών. Διαπιστώνει κανείς πόσο ο άνθρωπος παρεμποδίστηκε στο δρόμο προς τη νόηση από προλήψεις και απ' τους

⁶ Mary H. Krout (1851-1927). Συγγραφέας, δημοσιογράφος, από τις εξέχουσες φεμινίστριες του καιρού της.

κανόνες των συντρόφων του! Η γυναίκα βρέθηκε σε ακόμα πιο δυσάρεστη θέση, καθώς υπήρξε ο σκλάβος ενός σκλάβου. Το πεδίο δράσης της έχει προαποφασιστεί και από την κούνια ως τον τάφο της υπόκειται σε έλεγχο από την κοινωνία. Και παρόλο που η γυναίκα σήμερα σε μερικές χώρες απολαμβάνει περισσότερη ελευθερία, δεν πρόκειται για το ίδιο μέτρο ελευθερίας που χαιρέται ο άντρας. Ήταν μόλις μερικούς μήνες νωρίτερα που δόθηκε στη γυναίκα το δικαίωμα ν' ασκήσει την ιατρική στην Αυστρία και για να αποκτήσει αυτό το δικαίωμα έπρεπε να απευθυνθεί προσωπικά στον Αυτοκράτορα, αφού όλοι του οι παρατρεχάμενοι το είχαν αρνηθεί σε κεινη την προικισμένη γυναίκα, παρότι είχε διαπρέψει σ' όλες τις εξετάσεις. Αναλογιστείτε πόσο μισαλλόδοξο και άδικο είναι να ισχυρίζεται κανείς ότι η γυναίκα είναι νοητικά κατώτερη του άνδρα, ενώ είναι γεγονός ότι για αιώνες ο άνδρας έχει σφετεριστεί όλα τα προνόμια για τον εαυτό του! Γιατί χρειάστηκε στις ΗΠΑ να φτάσει το 1849 και να κάνει η Margaret Miller από την Βοστώνη έκκληση για παροχή ανώτερης εκπαίδευσης στις γυναίκες και με τα κομψά της λόγια να συντελέσει στο ν' ανοίξουν οι πόρτες κάποιων σχολών για το φύλο μου; Στην Κίνα παίρνουν τα τρυφερά κοριτσάκια των 5 και 6 χρόνων και δένουν τα πόδια τους για να τα παραμορφώσουν και να σταματήσουν την ανάπτυξή τους, καθώς η αβοήθητη και εξαρτημένη γυναίκα θεωρείται πιο ελκυστική. Αλλού δένουν και σφίγγουν τα κεφάλια των γυναικών αρχίζοντας επίσης σε πολύ τρυφερή ηλικία, γιατί υποθέτω μια τρυφερή εξαρτημένη γυναίκα θεωρείται και εκεί πιο ελκυστική. Γι' αυτό την άλλη μέρα, ένας επίσης έξυπνος άνθρωπος μου είπε ότι η γυναίκα είναι σαν να είσαι «... δίπλα σ' έναν άγγελο, ότι είναι φτιαγμένες για να τις φροντίζουν και ότι θα τις εξαχρείωνε να προσφύγουν σε ειλογές και να ψηφίσουν» και ότι ακόμα «οι άνδρες ποτέ δεν συμπάθουσαν τις ανεξάρτητες γυναίκες». Πάντα παρατηρούσα ότι ο άνδρας που μιλά μ' αυτόν τον τρόπο δεν νιώθει ποτέ ενοχλημένος, όταν ο άγγελος πελεκάει το ξύλο, αρμέγει την αγελάδα και ανάβει φωτιά τα κρύα πρωινά. Δεν τον φοβίζει αυτός ο τύπος ανεξαρτησίας, μα μόνο εκείνο το είδος που θα μπορούσε να αμφισβητήσει την εξουσία του να ορίζει τη ζωή αυτού του αγγέλου. Δεν είναι αλλόκοτο το ότι οι γυναίκες μπορούν να κάνουν το σκληρότερο είδος χειρωνακτικής εργασίας, από το να μαζεύουν βαμβάκι, να κάνουν μπουγάδα ή να δουλεύουν στα ανθρακωρυχεία, και να μην ακούγεται καμία διαμαρτυρία, αλλά, μόλις συζητείται να μπορεί να σπουδάσει ιατρική, να εξασκήσει τα νομικά, να μιλήσει ή να γράψει για τα δικαιώματά της, συνταράσσεται όλος ο ανδρικός πληθυσμός (με λίγες ευγε-

νείς εξαιρέσεις) κι οι άβουλες και αδύναμες γυναίκες επίσης. Σεβάσμια απολιθώματα έχουν γράψει βαριές και πληγτικές εργασίες πάνω στο θέμα. Το καταφύγιο βρίσκεται σε κίνδυνο: η γυναίκα χάνει τα χαρακτηριστικά του φύλου της, γίνεται άξεστη και αρρενωπή και, αν συνεχίσει έτσι, ο κόσμος θα πάει κατά διαόλου. Κάποτε η γυναίκα ούτε ποδήλατο δεν μπορούσε να καβαλήσει με άνεση, αφού υπήρχε μεγάλη γελοιοποίηση και αποδοκιμασία σε βάρος της! Οι ιεροκήρυκες με φλύαρα κηρύγματα καταδίαζαν το γεγονός και οι γιατροί ακόμα έκαναν λόγο για τις αρνητικές επιπτώσεις του ποδηλάτου. Αλλά η γυναίκα επέμεινε και κέρδισε. Γιατί είχε μάθει πολύ καιρό πριν ότι, αν είναι να κερδίσει οποιαδήποτε χαρά από τη ζωή, πρέπει να έχει εμπιστοσύνη στη δική της κρίση και να μην καθοδηγείται ολοκληρωτικά από αυθεντίες. Αλλά ας γυρίσουμε στην περίπτωση της Κίνας.

Κανείς δεν θα ήταν τόσο ανόητος, ώστε να ισχυριστεί ότι τα πόδια της κινέζας γυναίκας ήταν από τη φύση τους παραμορφωμένα ή υποδεέστερα. Γνωρίζουμε ότι κατά τη γέννησή του τα πόδια του μωρού κοριτσιού ήταν ίσια και όμορφα, όπως αυτά των αδερφών της, αλλά μια σκληρή και επίκτητη συνήθεια ανέστειλε την ανάπτυξή τους. Παρομοίως, είναι ακριβώς το ίδιο ανόητο να ισχυριστεί κανείς ότι η γυναίκα είναι διανοητικά κατώτερη του άνδρα, όταν είναι ολοφάνερο ότι ο εγκεφάλός της στην πλειοψηφία των περιπτώσεων υφίσταται την ίδια αντιμετώπιση με τα πόδια των κινέζων κοριτσιών. Η κοινή αίσθηση και η παρατήρηση βεβαιώνουν το γεγονός της όμοιας εγκεφαλικής ανάπτυξης γυναίκας και άνδρα, όταν τους δίνεται η ίδια ευκαιρία. Ακόμα κι ο Δαρβίνος επιμένει σε μια στάση που επιβεβαιώνει αυτό το γεγονός, αναφέροντας ότι η γυναίκα θα πρέπει ενεργά να μετέχει στη μάχη για ύπαρξη, αν ελπίζει κάποτε να εξισωθεί με τον άνδρα ή να βρεθεί στο προσκήνιο.

Σήμερα, βλέπουμε τα στενόμυαλα αποτελέσματα αυτής της παράδοσης. Οι γιοι σε μια οικογένεια διδάσκονται και παροτρύνονται ν' αναπτύξουν τα δικά τους επιχειρηματικά σχέδια, να μάθουν ένα επάγγελμα, να γίνουν ανεξάρτητοι, να αναμιχθούν ελεύθερα στον κόσμο των επιχειρήσεων. Οι κόρες μιας οικογένειας κρατούνται κάτω από την εξουσία των γονιών, «μέχρι να περάσουν στην εξουσία του συζύγου». Τους διδάσκει να 'χουν το νου τους και να ποντάρουν για μια καλή ψαριά, που σημαίνει ένα σύζυγο ικανό να τους στηρίξει. Και δεν θεωρείται καλό δείγμα για μια γυναίκα που έχει ενηλικιωθεί να μένει χωρίς κάποιου είδους προστάτη. Αν η γυναίκα κάνει κάποιες νεανικές τρέλες, η καλύτερη ανάπτυξη του εγκε-

φάλου της λειτουργεί ως ελαφρυντικό στο παράπτωμά της και υφίσταται πλήρη τιμωρία για την αμαρτία της, ενώ ο άνδρας με τα ανώτερα πνευματικά του χαρίσματα λαμβάνει όλη την συμπόνια και γενικά του φέρονται σαν να παρασύρθηκε στον κακό δρόμο.

Αλλά βλέπω αχτίδα φωτός όσον αφορά τα πολιτικά δικαιώματα της γυναίκας και σημαντικά ανακουφιστήρια διαβάζοντας ότι επιτράπηκε στις γυναίκες στο Μισισιπί να ψηφίσουν! Πόσο περήφανα ένοιωσα που οι αδερφές μου στον Μισισιπί μπορούσαν να αποφασίζουν!!! Με κατάπληξη είδα τα δικαιώματά τους να διευρύνονται και να μπορούν να ψηφίσουν για διευθυντή σχολείου ή ακόμα και για υπαλλήλους κομητείας. Τι να ελπίσεις περισσότερο! Γι' αυτό δεν ήταν που είπε ο δημοσιογράφος ότι «η γυναίκα ασκήθηκε στα δικαιώματα τόσο σεμνά και έξυπνα, ώστε με το χρόνο τα δικαιώματα αυτά θα εξαπλώνονταν»; Βέβαια, κανένας δεν ξαφνιάζεται με το ότι η γυναίκα ενεργεί μετρημένα. Αλλά, όταν προσθέτετε τη λέξη ευφυΐα στις πράξεις της, ο κόσμος στέκεται με ανοικτό το στόμα. Από πολύ καιρό μας έχουν διδάξει ότι δεν μπορούν να υφίστανται και τα δυο στη γυναίκα και ότι, αν αυτή ενεργεί με έξυπνάδα, χάνει τη σεμνότητά της. Πρέπει να παρατήρει δηλαδή την πνευματική δράση, για να αποκτήσει ξανά την ταπεινοφροσύνη που τη χαρακτήριζε. Αλλά νομίζω ότι πλέον δικαιούμαι να λέω ότι έφτασε ο καιρός το φύλο μου να πάψει να μονοπωλεί τη σεμνότητα και οι άνδρες να μονοπωλούν όλη την πνευματικότητα. Είναι ώρα να κάνουμε μια δίκαιη μοιρασιά και είμαι απόλυτα σίγουρη ότι λίγη σεμνότητα δεν θα έβλαπτε τον άνδρα. Όσο για την ευφυΐα, το φύλο μου έχει ήδη πειραματιστεί μ' αυτό το συστατικό και το βρήκε, όπως ακριβώς βρήκε και της μητέρας Εύας τον απαγορευμένο καρπό: πολύ καλό!

Μετάφραση
Χαρά Καϊτσή

Paul Lafargue
«Ντροπή σας, προλετάριοι!»¹

Και αν τα βάσανα της καταναγκαστικής εργασίας και το μαρτύριο της πείνας που έπεσαν πάνω στο προλεταριάτο είναι πιο πολλά κι απ' τις ακρίδες της Βίβλου, δικό του είναι το φταιξιμο. Την ίδια αυτή την εργασία, που απαιτήσαν οι εργάτες τον Ιούνιο του 1848 με τα όπλα στα χέρια, την επέβαλλαν και στις οικογένειές τους: παρέδωσαν οικιοθελώς στους βαρόνους της βιομηχανίας τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Με τα ίδια τους τα χέρια διέλυσαν τις οικογενειακές τους εστίες. Με τα ίδια τους τα χέρια στράγγιζαν το γάλα απ' τα βυζιά των συζύγων τους. Δύστυχες γυναίκες, σέρνοντας και θηλάζοντας τα βρέφη τους, υποχρεώθηκαν να πάνε στα ορυχεία και τα εργοστάσια, να κοψομεσιάζονται και να εξαντλούν το σφρίγος τους. Με τα ίδια τους τα χέρια κατέστρεψαν τη ζωή και την ικμάδα των παιδιών τους.

Ντροπή σας, προλετάριοι! Πού 'ναι οι κυράδες στις γειτονιές, αυτές που περιγράφονται στους μύθους και τα τραγούδια μας, οι αθυρόστομες και τολμηρές, οι ερωμένες του Βάκχου; Πού 'ναι τα αφράτα κορίτσια, τ' αεικίνητα, που μαγείρευαν δικαίως και τραγουδούσαν, που σιοροπούσαν τη ζωή και τις χαρές της όλη την ώρα, που ανώδυνα γεννούσαν υγιή και ρωμαλέα παιδιά;... Σήμερα κατάντησαν εργάτριες, μαραμένα χλωμά λουλούδια, αρρωστημένες, με χαλασμένα στομάχια κι ανήμπορα μέλη... Δε γνωρίζουν την ηδονή του σφριγγιλού πάθους, ούτε μπορούν πρόσχαρα να μιλήσουνε γι' αυτό!

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

¹ Απόσπασμα από το «Διαίωμα στην τεμπελιά».

Jo Freeman Σεξισμός¹

Ο σεξισμός, όσον αφορά τις γυναίκες, περιγράφει την ιδιαιτερότητα της γυναικείας καταπίεσης. Βασισμένος στην παραδοσιακή αντίληψη της διαφοράς μεταξύ των δύο φύλων, ο σεξισμός ενσαρκώνει δύο βασικές αντιλήψεις.

Η πρώτη είναι ότι οι άντρες είναι περισσότερο σημαντικοί από τις γυναίκες. Όχι ανώτεροι —είμαστε πλέον αριετά ελλειπτυσμένοι, ώστε να μην χρησιμοποιούμε τέτοιους υποτιμητικούς όρους— αλλά πιο σημαντικοί, πιο σπουδαίοι, πιο πολύτιμοι, πιο πολύ άξιοι λόγου. Η αντίληψη αυτή νομιμοποιεί την ευρύτατα διαδεδομένη άποψη πως ο άντρας, «αυτός που φέρνει τα λεφτά στο σπίτι», πρέπει να έχει εργασία και καλή εξέλιξη, να πληρώνεται καλύτερα, να μορφώνεται και γενικά να απολαμβάνει περισσότερα προνόμια σε σχέση με τη γυναίκα. Στην αντίληψη αυτή οφείλεται και η αίσθηση που έχουν όλοι οι άντρες πως εάν οι γυναίκες εισέλθουν σε κάποιο επάγγελμα θα το υποβαθμίσουν, και τότε αυτοί θα πρέπει να φύγουν ή να υποβαθμιστούν και οι ίδιοι. Αντίστοιχα, δημιουργεί στις γυναίκες την αίσθηση ότι για να αυξηθεί το κύρος του επαγγέλματός τους απαιτείται η πρόσληψη αντρών, και για να γίνει αυτό θα πρέπει να τους προσφέρουν τις καλύτερες θέσεις εργασίας, ώστε να τους προσελκύσουν. Απόμα, σ' αυτή την αντίληψη οφείλεται και η καθιερωμένη κοινωνική πεποίθηση πως ο σύζυγος πρέπει να κερδίζει περισσότερο από τη σύζυγο, αλλιώς μειώνεται πολύ το προσωπικό του γόητρο στην κοινωνία, και πως η σύζυγος οφείλει να προσαρμόζει τα ενδιαφέροντα της με βάση τον άντρα της, αλλιώς στηλιτεύεται κοινωνικά. Από την ίδια αντίληψη προέρχεται και η πρακτική της ηθικής ανταμοιβής των αντρών για την υπηρεσία τους στις ένοπλες δυνάμεις και της τιμωρίας των γυναικών, επειδή κάνουν παιδιά. *Συνοψίζοντας, ο πρώτος βασικός άξονας της σεξιστικής σκέψης είναι πως οι άντρες κάνουν τη σημαντική δουλειά στον κόσμο και ότι η δουλειά που κάνουν οι άντρες είναι αυτή που έχει σημασία.*

Η δεύτερη βασική αντίληψη είναι πως οι γυναίκες υπάρχουν μόνο για να ευχαριστούν και να βοηθούν τους άντρες. Αυτό διδάσκονται από τη μικρή τους ηλικία, όταν τις λένε πως ο ρόλος τους είναι συμπληρωματικός

¹ Απόσπασμα από το κείμενο *The women's liberation movement: its origins, structures and ideas*, Department of Political Science, University of Chicago, 1971.

σ' αυτόν του άντρα, πως πρέπει να εκπληρώνουν τις φυσικές «θηλυκές» τους λειτουργίες, πως είναι «διαφορετικές» από τους άντρες και δεν πρέπει να τους ανταγωνίζονται. Από την αντίληψη αυτή προκύπτει ότι οι γυναίκες είναι, και πρέπει να είναι, εξαρτημένες από τους άντρες για τα πάντα και κυρίως για την ταυτότητά τους, τον κοινωνικό τους προσδιορισμό. Αυτή η αντίληψη ορίζει τους λίγους ρόλους για τους οποίους μία γυναίκα μπορεί να ανταμειφθεί κοινωνικά – σύζυγος, μητέρα και ερωμένη – οι οποίοι στο σύνολό τους γεννήθηκαν για να προσφέρουν ευχαρίστηση και βοήθεια στον άντρα, και οδηγεί απευθείας στη «θεμελιώδη» θεωρία που εγκωμιάζει και εξυψώνει τη γυναίκα που μένει σπίτι σαν καλή βοηθός του άντρα.

Η αντίληψη αυτή είναι που στιγματίζει τις γυναίκες εκείνες που δεν παντρεύονται ή που δεν αφιερώνουν όλες τους τις δυνάμεις στη φροντίδα του άντρα και των παιδιών τους. Εδώ και αιώνες, το βασικό κριτήριο για τη συμμετοχή μίας γυναίκας στην κοινωνία είναι η ένωση με έναν άντρα και, κατά συνέπεια, όποιες δεν αναζητούν την ταυτότητα τους διαμέσου ενός άντρα αποτελούν απειλή για τις κοινωνικές αξίες. Αποτέλεσμα της στάσης αυτής ήταν να στιγματιστούν οι ακτιβίστριες του κινήματος της γυναικείας απελευθέρωσης ως εχθροί των αντρών, επειδή προσπαθούσαν να ξεσπεπασουν τη φύση του σεξισμού. Αποτελεί παγιωμένη άποψη των ανθρώπων ότι οι γυναίκες που δεν αφοσιώνονται στη φροντίδα ενός άντρα λειτουργούν έτσι είτε λόγω μίσους είτε επειδή δεν μπορούν να βρουν έναν. *Ο δεύτερος βασικός άξονας της σεξιστικής σκέψης είναι ότι η ταυτότητα της γυναίκας καθορίζεται μέσα από τις σχέσεις της με το άλλο φύλο και η κοινωνική της αξία προσδιορίζεται από την αξία του άντρα της.*

Ο σεξισμός στην κοινωνία μας είναι τόσο διάχυτος και παγιωμένος, που δεν μπορούμε να συλλάβουμε όλες τις άδικες πλευρές του. Αν κάποιος δεν έχει αναπτύξει ιδιαίτερη ευαισθησία απέναντι στα έργα του σεξισμού, υιοθετώντας ενσυνείδητα αντίθετες απόψεις, όλες οι υπόγειες λειτουργίες του θεωρούνται «κανονικές» και δικαιολογούνται χωρίς αμφισβήτησεις. Οι άνθρωποι καλούνται να «επιλέξουν» μία στάση για κάτι που, στην πραγματικότητα, δεν έχουν επεξεργαστεί ποτέ. Ένα πολύ καλό παράδειγμα είναι αυτό που συνέβη κατά τη διάρκεια και μετά τον Β'Π.Π. Η ξαφνική λαίλαπα του πολέμου άλλαξε ριζικά όλο το οικοδόμημα της οικονομίας και των κοινωνικών σχέσεων. Οι άντρες επιστρατεύτηκαν στο στρατό και οι γυναίκες στην εργατική δύναμη. Επιτακτικά, πλέον, οι ανάγκες των γυναικών ικανοποιούνταν σαν να ήταν οι ανάγκες των αγοριών στο μέτωπο. Μέσα στο χρόνο ρεκόρ των δύο εβδομάδων υπερψηφίστηκε

στο Κογκρέσο η ομοσπονδιακή χρηματοδότηση βρεφονηπιακών σταθμών. Δημιουργήθηκαν ειδικά, υπερεπτατικά, εκπαιδευτικά προγράμματα για τις νέες γυναίκες εργαζόμενες, με τα οποία ανέπτυξαν ικανότητες που δεν είχαν καν διανοηθεί. Μέσα σε ελάχιστο χρόνο, οι γυναίκες ανέλαβαν θέσεις εξουσίας και ευθύνης, στις οποίες δεν είχαν πρόσβαση πριν ένα χρόνο.

Αλλά ποια ήταν η εξέλιξη μετά το τέλος του πολέμου; Τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της πατρίδας τους και εκτέλεσαν το καθήκον τους με επιτυχία. Εντούτοις, οι άντρες ανταμειφθηκαν για τις προσπάθειες τους, ενώ οι γυναίκες τιμωρήθηκαν γι' αυτές. Οι βετεράνοι στρατιώτες που επέστρεφαν από το μέτωπο είχαν το νόμο G.I. Bill² να φροντίζει γι' αυτούς καθώς και άλλα ευεργετήματα, πήραν πίσω τις δουλειές τους και τους δόθηκε ένα δυσανάλογα μεγάλο μερίδιο από τις καινούργιες θέσεις εργασίας που δημιούργησε η οικονομία του πολέμου. Από την άλλη μεριά, οι γυναίκες είδαν να σταματούν τα προγράμματα επιμόρφωσης και να κλείνουν οι βρεφονηπιακοί σταθμοί. Απολύθηκαν ή υποβιβάστηκαν μαζικά και, πολύ συχνά, ήταν εξαιρετικά δύσκολο γι' αυτές να εισέλθουν στα πανεπιστήμια, που είχαν πλημμυρίσει από τις υποτροφίες που έδινε η κυβέρνηση στους βετεράνους. Είναι παράξενο που έλαβαν το μήνυμα, που πίστεψαν ότι η θέση τους ήταν στο σπίτι; Πού αλλού μπορούσαν να πάνε;

Είναι προφανές ότι μία από τις κυριότερες επιδιώξεις του κινήματος της γυναικείας απελευθέρωσης είναι η εξάλειψη του σεξισμού και όλων των κοινωνικών εκφάνσεων και πρακτικών του, όπως αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Ωστόσο, δεν είναι αρκετό να καταστρέψεις ένα σύστημα αξιών και να μείνει έτσι ένα δεοντολογικό κενό. Πρέπει να αντικατασταθεί από κάτι άλλο. Η έναρξη ενός κινήματος επιτυγχάνεται διακηρύσσοντας την αντίθεση του στο υπάρχον κατεστημένο. Για να πετύχει όμως, τελικά, πρέπει να έχει να προτείνει μια εναλλακτική λύση.

Δεν μπορώ να προφασιστώ ότι έχω κατασταλάξει ποιες είναι οι δυνατές εναλλακτικές λύσεις, όπως προτείνονται από τους πολυάριθμους συμμετέχοντες στο κίνημα της γυναικείας απελευθέρωσης. Πιστεύω, ωστόσο, πως από την πληθώρα των ιδεών και οραμάτων που οι φεμινίστριες έχουν σκε-

² Νόμος G.I. Bill (επίσημος Servicemen's Readjustment Act του 1944). Εξασφάλιζε πανεπιστημιακή και επαγγελματική εκπαίδευση στους βετεράνους του Β' Π.Π. και παρείχε μία σειρά προνομίων, όπως για παράδειγμα εγγυήσεις για στεγαστικά δάνεια, με στόχο την ταχεία κοινωνική και οικονομική τους αποκατάσταση.

φτεί, συζητήσει και γράψει σχετικά, αναδύονται δύο βασικές αντιλήψεις που είναι ο πυρήνας του προβληματισμού τους. Τις ονομάζω: Ηθική της Ισότητας (Egalitarian Ethic) και Ηθική της Απελευθέρωσης (Liberation Ethic). Αυτές δεν είναι ανεξάρτητες η μία από την άλλη, αλλά συνδέονται μεταξύ τους, οδηγώντας σ' αυτό που περιγράφεται απλώς ως φεμινιστικός ουμανισμός.

Η *Ηθική της Ισότητας* σημαίνει αυτό ακριβώς που λέει και το όνομα της. Τα δύο φύλα είναι ίσα, επομένως δεν υπάρχουν ρόλοι που να προκύπτουν απ' αυτά. Η ιστορία μάς έχει αποδείξει ότι εδώ και αρκετό καιρό η θεσμοθετημένη διαίρεση σε δύο γένη, που μοιραία δημιουργεί αδικίες και στερεότυπα ρόλων, είναι πλέον αναχρονιστική. Οι έντονα διαφοροποιημένοι ρόλοι των δύο φύλων δημιουργήθηκαν από τον καταμερισμό της εργασίας στην αρχαιότητα, όμως οι βάσεις του καταμερισμού αυτού διαλύθηκαν από τη σύγχρονη τεχνολογία. Η αιτιολόγηση των διαφορετικών ρόλων βασιζόταν στη φυσική υποταγή της γυναίκας στον αναπαραγωγικό κύκλο του ανθρώπου. Η σύγχρονη φαρμακολογία, όμως, έχει ήδη καταρρίψει τους ισχυρισμούς αυτούς. Οι αφύσικα περιορισμένες ελευθερίες της προσωπικότητας και ο κοινωνικός ρόλος με τον οποίο επιφορτίζουμε το άτομο από τη γέννηση του, πρέπει να διευρυνθούν, έτσι ώστε όλοι οι άνθρωποι να μπορούν να εξελιχθούν ως ανεξάρτητα, μοναδικά άτομα. Αυτό σημαίνει πως πρέπει να ενοποιηθούν οι τρόποι ζωής και οι κοινωνικές λειτουργίες του άντρα και της γυναίκας ωστόσο, στον ιδανικό βαθμό, να μην μπορεί κανείς να πει οτιδήποτε για τον κοινωνικό ρόλο ενός ανθρώπου γνωρίζοντας μόνο το φύλο του. Η αυξημένη αυτή ομοιότητα των δύο ομάδων σημαίνει, επίσης, και πολλαπλές επιλογές για τα άτομα και μεγαλύτερη ποικιλομορφία για το ανθρώπινο είδος. Δεν θα υπάρχει πλέον αντρική και γυναικεία εργασία. Η ανθρωπότητα δεν θα υποφέρει άλλο πια από σχιζοφρενείς προσωπικότητες που προσπαθούν απεγνωσμένα να συμβιβάσουν την «αρσενική» και «θηλυκή» πλευρά τους. Ο γάμος δεν θα αποτελεί στο εξής ένα θεσμό, όπου δύο ημιτελείς άνθρωποι ενώνονται προσπαθώντας να δημιουργήσουν μία ολότητα.

Η *Ηθική της Απελευθέρωσης* λέει πως αυτό από μόνο του δεν είναι αρκετό. Δεν είναι μόνο τα όρια των ρόλων που χρήζουν αλλαγής αλλά και αυτό καθαυτό το περιεχόμενο τους. Η Ηθική της Απελευθέρωσης κρίνει τους υφιστάμενους τρόπους ζωής που βιώνουν οι γυναίκες αλλά και οι άντρες, και καταλήγει πως είναι και οι δύο οικτροί και καθόλου αναγκαίοι. Οι κοινωνικοί θεσμοί που καταπιέζουν τις γυναίκες, επειδή απλώς και μό-

νο είναι γυναίκες, καταπιέζουν εξίσου και τον άνθρωπο ως ύπαρξη, και πρέπει να τροποποιηθούν έτσι ώστε να δημιουργηθεί μία πιο ανθρώπινη κοινωνία για όλους. Καθώς ένα πολύ μεγάλο μέρος της κοινωνίας μας βασίζεται στο πλαίσιο και στις αμοιβαίες λειτουργίες των στερεότυπων που απορρέουν από τους ρόλους των δύο φύλων, η κατάργηση αυτού του πλαισίου θα δώσει στον κάθε άνθρωπο την ευκαιρία για μία πιο βιώσιμη ζωή.

Είναι σημαντικό να τονίσω, πως οι δύο αυτές Ηθικές πρέπει να λειτουργήσουν μαζί. Εάν δοθεί έμφαση στην πρώτη εις βάρος της δεύτερης, τότε θα έχουμε ένα κίνημα δικαιωμάτων των γυναικών και όχι απελευθέρωσης των γυναικών. Η επιδίωξη της ισότητας μόνο, με δεδομένες τις σημεινές αντρικές προκαταλήψεις για τις κοινωνικές αξίες, οδηγεί στην υπόθεση πως οι γυναίκες θέλουν να γίνουν σαν τους άντρες ή πως οι άντρες είναι άξιοι μίμησης. Κάνει τις γυναίκες να απαιτούν τη συμμετοχή τους στην κοινωνία όπως την ξέρουμε, το δικό τους κομμάτι από την πίτα, χωρίς να αναρωτιούνται κατά πόσο αξίζει να συμμετάσχουν στην κοινωνία αυτή. Κάποιοι ενστερνίζονται τη συγκεκριμένη άποψη, όμως οι περισσότερες φεμινίστριες τη βρίσκουν σήμερα ανεπαρκή. Οι γυναίκες, οι οποίες εναρμονίζονται περισσότερο με την αντίληψη του ενός ρόλου, πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ο ρόλος αυτός είναι εφικτός, όπως βλέπουμε σήμερα, μόνο επειδή υπάρχει ο ρόλος του θηλυκού φύλου. Με άλλα λόγια, μόνο με την υποδούλωση της γυναίκας. Γι' αυτό, οι γυναίκες δεν μπορούν να γίνουν ίσες με τους άντρες, χωρίς να καταστραφούν οι δύο αυτοί αλληλένδετοι, παρασιτικοί ρόλοι. Αυτές που δεν συνειδητοποιούν ότι η ενοποίηση των ρόλων και η ισότητα των δύο φύλων θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε βασικές δομικές αλλαγές, δεν θα καταφέρουν να εκμεταλλευτούν και την ευκαιρία να καθορίσουν την κατεύθυνση που θα πάρουν οι αλλαγές αυτές.

Από την άλλη μεριά, είναι πολύ επικίνδυνο να πέσει κάποιος στην παγίδα της αναζήτησης της απελευθέρωσης χωρίς να αναζητά την ισότητα. Αυτό είναι το λάθος στο οποίο πέφτουν πολλοί από τους αριστερούς ριζοσπάστες. Βρίσκουν αξιοθρήνητη την κατάσταση της ανθρωπότητας γενικά και θεωρούν πως όλοι πρέπει να αφιερώσουν τις προσπάθειες τους στην Επανάσταση της Χιλιετίας, πιστεύοντας πως η απελευθέρωση της γυναίκας θα ακολουθήσει φυσιολογικά την απελευθέρωση του ανθρώπου.

Οι γυναίκες, ωστόσο, έχουν πολύ δρόμο μπροστά τους για να θεωρηθούν ως άνθρωποι, ακόμα και μεταξύ των ριζοσπαστών, και είναι λάθος να

υποθέτουμε πως τα συμφέροντά τους ταυτίζονται με των αντρών. Αν βάλουν τις ανησυχίες τους σε δεύτερη μοίρα και πάλι, η υπόσχεση της απελευθέρωσης θα γίνει ένα φτηνό ψέμα. Μέχρι τώρα, κανείς πολιτικός ή κοινωνικός θεωρητικός δεν έχει δημιουργήσει, ή έστω καν φανταστεί, μία επαναστατική κοινωνία στην οποία η γυναίκα να είναι ίση με τον άντρα, και οι ανάγκες της να λαμβάνονται δεόντως υπόψη. Κανένας άντρας φιλόσοφος μέχρι τώρα δεν αμφισβήτησε διεξοδικά το οικοδόμημα των ρόλων των δύο φύλων, και όλα τα προτεινόμενα κοινωνικά συστήματα προϋποθέτουν, έστω και σε κάποιο βαθμό, την ύπαρξη των ρόλων αυτών.

Αυτή η υπερβολική έμφαση στην Ηθική της Απελευθέρωσης έχει οδηγήσει πολύ συχνά σε έναν τύπο Ριζοσπαστικού Παράδοξου: μία κατάσταση, στην οποία βρέθηκαν πολλές φορές οι πολιτικά δραστήριοι από τις αρχές του κινήματος. Γ' αυτούς ήταν ιδιαίτερα απωθητική η επιδίωξη «ρεφορμιστικών» μεταρρυθμίσεων που μπορούσαν να υλοποιηθούν χωρίς να τροποποιηθεί η βασική δομή του συστήματος, επειδή ισχυροποιούσαν το σύστημα. Ωστόσο, η συνεχής αναζήτηση για μία ικανοποιητικά ριζοσπαστική δράση ή ανάδειξη ζητήματος κατέληξε στο μηδέν, και ανακάλυψαν ότι ήταν ανίκανοι να πράξουν οτιδήποτε, φοβούμενοι ότι αυτό μπορεί να είναι αντεπαναστατικό. Όμως, οι αδρανείς επαναστάτες είναι περισσότερο ακίνδυνοι από τους ενεργούς «ρεφορμιστές».

Η μονομερής επιδίωξη της Απελευθέρωσης έχει όμως το τίμημα της, ακόμα και μεταξύ αυτών που παραμένουν αδρανείς. Μερικές γυναίκες ριζοσπάστριες έχουν τρομάξει τόσο πολύ από την κατάσταση των περισσότερων αντρών, που η πιθανότητα να γίνουν, έστω και μερικώς, σαν αυτούς τις έχει κάνει να προσκολλώνται στην ασφάλεια του ρόλου που ήδη γνωρίζουν, περιμένοντας εφησυχασμένες την Επανάσταση να τους απελευθερώσει όλους. Παρόμοια θέση παίρνουν και εκείνοι οι άντρες, που φοβούνται ότι ο στόχος του κινήματος της γυναικείας απελευθέρωσης είναι η αντιστροφή των ρόλων. Τόσο οι μεν όσο και οι δε έχουν αποτύχει να συνειδητοποιήσουν πως η κατάργηση των ρόλων των δύο φύλων πρέπει να ενσωματώνεται σε όλες τις προσπάθειες ριζοσπαστικής ανασυγκρότησης της κοινωνίας, και κατά συνέπεια αποτυγχάνουν να δουν τις πιθανές επιπτώσεις μιας τέτοιας ενσωμάτωσης. Ο στόχος τους μπορεί να είναι αυτός της απελευθέρωσης, οι γυναίκες όμως δεν περιλαμβάνονται μέσα σ' αυτήν.

Διαχωρισμένες μεταξύ τους, η Ηθική της Ισότητας και η Ηθική της Απελευθέρωσης, είναι ανίσχυρες ενωμένες, όμως, μπορούν να αποτελέ-

σουν μία πολύ ισχυρή δύναμη. Διαχωρισμένες απευθύνονται σε περιορισμένο κύκλο συμφερόντων· ενωμένες σ' όλη την ανθρωπότητα. Διαχωρισμένες δεν είναι τίποτε άλλο από επιδερμικές λύσεις· ενωμένες αναδεικνύουν ότι για όσο καιρό ο σεξισμός θα καταπιέζει τις γυναίκες, οι δυνατότητες των αντρών περιορίζονται επίσης. Διαχωρισμένες, δεν θα εφαρμοστεί καμιά από τις δύο, καθώς παραμένουν κοντόφθαλμες· ενωμένες, συνθέτουν ένα όραμα αντάξιο της αφοσίωσής μας. Διαχωρισμένες, αυτές οι δύο Ηθικές, δεν οδηγούν στην απελευθέρωση της γυναίκας· ενωμένες οδηγούν και στην απελευθέρωση του άντρα.

Μετάφραση
Γιώργος Δράκος

Aileen O'Carroll Η καταπίεση των γυναικών¹

Περίπου πριν από 14.000 χρόνια ιδρύθηκαν οι πρώτες αγροτικές κοινότητες, και μαζί με αυτές ο ανθρωπίνος πολιτισμός. Η ανθρωπότητα έχει ηλικία 600 γενεών.

Θεωρούμαστε τα πιο επιτυχημένα και αποδοτικά είδη, επειδή σ' αντίθεση με τα ζώα έχουμε καταφέρει να τροποποιήσουμε το περιβάλλον μας κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες μας. Για τους προγόνους μας η φύση ήταν μια ισχυρή και τρομακτική δύναμη, ο φορέας λοιμών, καταποντισμών και ξηρασίας. Τώρα, πλέον, η φύση ελέγχεται σε τέτοιο βαθμό που δεν θεωρείται πια δαιμονικό πνεύμα ούτε όργανο της οργής του θεού. Το τελευταίο πράγμα που ανησυχεί τώρα πια το σύγχρονο άνθρωπο είναι η φύση, γιατί εκείνη κινδυνεύει σήμερα περισσότερο. Επόμενο είναι λοιπόν, μαζί με την ικανότητά μας να ελέγχουμε τον κόσμο γύρω μας και την εξέλιξή μας από πρωτόγονους αγρότες σε στελέχη πολυεθνικών, να αλλάξει όχι μόνο ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε το φυσικό μας περιβάλλον, αλλά και ο τρόπος που χειριζόμαστε τις σχέσεις μας με τους συνανθρώπους μας και ιδιαίτερα με το αντίθετο φύλο.

Παρό' όλα αυτά, εκείνο που έχει μείνει αναλλοίωτο στο πέρασμα του χρόνου σ' όλες τις κοινωνίες είναι ότι ο μισός πληθυσμός του είδους μας (οι γυναίκες) μειονεκτεί σε σχέση με τον άλλο μισό (τους άντρες). Γιατί συμβαίνει αυτό; Η απάντηση πρέπει να εξηγεί δύο πράγματα. Πρώτον, γιατί οι γυναίκες ακόμα θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας, παρά την ψήφιση τόσων νόμων για ίσα δικαιώματα, και δεύτερον πρέπει να καταδεικνύει τους μηχανισμούς και τις τακτικές που πρέπει να υιοθετηθούν για την απελευθέρωση των γυναικών. Εάν ξέρουμε ποιο είναι το πρόβλημα, μπορούμε να βρούμε μια λύση.

ΑΥΤΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Οι πρόγονοί μας ήταν κυνηγοί-τροφοσυλλέκτες που ζούσαν σε νομαδικές κοινωνίες και τρέφονταν άμεσα, από το χέρι στο στόμα. Η ανακάλυψη της γεωργίας προκάλεσε τεράστιες αλλαγές στις κοινωνικές δομές και την οργάνωση. Η γεωργία ήταν το σημείο έναρξης του πολιτισμού. Και αυτό γιατί μια αγροτική κοινότητα έχει μεγάλες διαφορές από μια ομάδα κυνη-

¹ Δημοσιεύτηκε στην ιρλανδική εφημερίδα *Workers Solidarity*, No 36 (1992).

γών-τροφοσυλλεϊτών. Οι γεωργικές κοινότητες παραμένουν στον ίδιο χώρο. Η γεωργία μπορεί να συντηρήσει μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων απ' ό,τι οι προηγούμενες ομάδες, γι' αυτό οι κοινότητες μεγαλώνουν. Η καλλιέργεια οδηγεί στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών. Η απόκτηση νέων ικανοτήτων οδηγεί σε μεγαλύτερο καταμερισμό εργασίας. Τα άτομα εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες εργασίες, όπως στην κατασκευή εργαλείων, στη βυρσοδεψία ή στην άμυνα.

Παρ' όλα αυτά, η ειδοποιός διαφορά είναι ότι η καλλιεργήσιμη γη γίνεται ένας πλουτοπαραγωγικός πόρος. Η γη παρέχει πλεόνασμα, δηλαδή περισσότερη τροφή από όση χρειάζεται για την καθημερινή επιβίωση. Επιπλέον, ακόμα πιο σημαντικό γεγονός είναι το ότι η γη θα αποτελεί πλουτοπαραγωγικό πόρο και στο μέλλον, για τις επόμενες γενιές. Τίποτα από τα παραπάνω δεν ισχύει για τα κοπάδια των άγριων ζώων που κυνηγούσαν οι κυνηγοί-τροφοσυλλεϊτες. Αναπτύχθηκε η έννοια της ιδιοκτησίας.

Άρα, ο πολιτισμός ξεκίνησε, όταν ο άνθρωπος άρχισε να αποκτά πλούτο με τη μορφή της γης, της τροφής και των ζώων. Εάν ένας πλούσιος άνθρωπος θέλει να διασφαλίσει ότι μόνο οι απόγονοι του θα κληρονομήσουν την περιουσία του, τότε πρέπει να διασφαλίσει το γεγονός ότι το ταίρι του θα ζευγαρώνει μόνο μ' αυτόν. Άρα θα πρέπει να βρίσκεται σε τέτοια θέση, ώστε να μπορεί να ελέγχει τη γυναίκα του, και χρειάζεται να προβάλλει αυτόν τον έλεγχο ως φυσική διαδικασία. Η κοινωνία, λοιπόν, για να ικανοποιήσει αυτή την ανάγκη ανέπτυξε μέσω της θρησκείας μία ολόκληρη θεωρία για να δικαιολογήσει την κατώτερη θέση της γυναίκας.

ΟΙ ΕΚΛΕΓΜΕΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Οι άρχοντες ήταν ανέκαθεν ικανοί στο να ειλογιεύουν άδικες πρακτικές. Πάρτε για παράδειγμα την ιδέα της «θείκης καταγωγής των βασιλέων». Για αιώνες, το κράτος και η πολιτεία διακήρυττε ότι οι βασιλείς ήταν ορισμένοι απ' το θεό. Αυτό το στάτους κβο ήταν απόλυτα φυσιολογικό και οποιαδήποτε αντίρρηση αποτελούσε σατανική πράξη και καταδικαζόταν αιώνια στην κόλαση. Στις μέρες μας, όμως, οι βασιλείς δεν έχουν ιδιαίτερη εξουσία, και γι' αυτό το λόγο ελάχιστοι σπεύδουν να χαρακτηρίσουν τον Κάρολο και την Νταϊάνα ως άρχοντες ορισμένους από το Θεό.

Κατά τον ίδιο τρόπο, ήταν απαραίτητο να θεωρηθούν οι γυναίκες κατώτερες των ανδρών, έτσι ώστε να εξασφαλιστούν τα κληρονομικά δικαιώματα. Με βάση αυτό το «αξίωμα» αναπτύχθηκε ένας ολόκληρος μύθος

που θεωρεί τις γυναίκες ανθρώπους δεύτερης κατηγορίας. Ο ταξικός διαχωρισμός της κοινωνίας και η καταπίεση των γυναικών είναι αποτελέσματα της συσσώρευσης πλεονάσματος και της επιθυμίας μιας μειονότητας να το ελέγχει.

Έτσι έχουμε στοιχειοθετήσει το κίνητρο και το κεντρικό γεγονός· αλλά ποια είναι η σχέση της θέσης της γυναίκας στην πρώιμη ιστορία με τη θέση της σήμερα; Καθώς ο καπιταλισμός εξελίχθηκε, βασίστηκε πάνω στο ήδη υπάρχον οικογενειακό μοντέλο, προσαρμόζοντας το έτσι ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες του. Η διασφάλιση των κληρονομικών δικαιωμάτων δεν είναι τόσο απαραίτητη σήμερα, παρά ταύτα η οικογένεια παρέχει άλλες υπηρεσίες τις οποίες απαιτεί ο καπιταλισμός. Αρχικά, όταν ξεινήση η βιομηχανική επανάσταση, όλος ο πληθυσμός, άντρες, γυναίκες και παιδιά, κλήθηκε στα εργοστάσια.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ

Γρήγορα, όμως, τα αφεντικά συνειδητοποίησαν ότι αυτός δεν ήταν ο πιο οικονομικός τρόπος λειτουργίας του συστήματος. Το εργατικό δυναμικό ήταν αδύναμο, και τα παιδιά που θ' αποτελούσαν την επόμενη γενιά εργατών πέθαιναν στα τριβεία και τα ορυχεία. Η λύση επρόκειτο να βρεθεί μέσα στην οικογένεια.

Πριν από την άνοδο του καπιταλισμού, η κοινωνία βασιζόταν σε ένα σύστημα δούλων, δουλοπάροικων, βασιλιάδων και αφεντάδων. Το πρόβλημα με τους δούλους ή τους δουλοπάροικους ήταν ότι ο ιδιοκτήτης έπρεπε να παράσχει τροφή, περίθαλψη και φροντίδα στους γέρους ανθρώπους, δηλαδή θα έπρεπε να συντηρεί το δούλο με κάποιο κόστος, ακόμα και όταν δεν θα είναι παραγωγικός. Ένας πολύ πιο ανέξοδος τρόπος να διατηρήσει το εργατικό δυναμικό είναι μέσω του πυρήνα της οικογένειας. Σ' αυτήν την περίπτωση φορτώνεται στην οικογένεια η παροχή τροφής, στέγης, υγειονομικής περίθαλψης, φροντίδας των ηλικιωμένων και των παιδιών (τα οποία θα τροφοδοτήσουν την επόμενη γενιά εργατών). Μέσα στην οικογένεια, η γυναίκα είναι αυτή που εκπληρώνει τα καθήκοντα της φροντίδας των παιδιών, της νοικοκυράς, της νοσοκόμας και της μαγειρίσσας.

Υπάρχουν δύο άμεσες συνέπειες για τις γυναίκες που μένουν στο σπίτι και φροντίζουν την οικογένεια. Πρώτον δεν είναι οικονομικά ανεξάρτητες, δεν κερδίζουν χρήματα και εξαρτώνται από το εισόδημα των συντρόφων τους. Επειδή κανείς δεν πληρώνεται για τη φροντίδα της οικογένειας, η

εργασία αυτή βρίσκεται στο χαμηλότερο σκαλί των επαγγελματών. Και επειδή οι γυναίκες είναι οικονομικά εξαρτημένες από τους συζύγους τους, συμμετέχουν ελάχιστα (ιδιαίτερα στο παρελθόν) στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν την οικογένεια.

ΑΠΟΜΟΝΩΣΗ

Στην πορεία, αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αποκλειστούν οι γυναίκες από τα κέντρα λήψης και των κοινωνικών αποφάσεων. Η θέση της γυναίκας ήταν στο σπίτι. Μια δεύτερη συνέπεια της θέσης των γυναικών στην οικογένεια είναι ότι συχνά απομονώνονται μεταξύ τους και από την κοινωνία γενικότερα. Σ' αντίθεση με ένα μισθωτό εργαζόμενο, έχουν ελάχιστες ευκαιρίες να συναντηθούν καθημερινά μ' ανθρώπους που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, να μοιραστούν τις εμπειρίες τους και να κάνουν κάτι γι' αυτήν. Μεμονωμένα έχουν πολύ μικρή δύναμη για να αλλάξουν τις συνθήκες της ζωής τους.

Σήμερα η οικογένεια είναι για τις γυναίκες η ίδια παγίδα που ήταν και στην αρχή της βιομηχανικής επανάστασης. Πληρώνονται κατά μέσο όρο περίπου τα δύο τρίτα των απολαβών των ανδρών, άρα είναι περισσότερο λογικό να αναλάβουν αυτές τη φροντίδα των παιδιών. Γι' αυτό το λόγο, και όχι εξαιτίας του σεξισμού, οι περισσότεροι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης είναι γυναίκες, οι οποίες παλεύουν συγχρόνως σε δύο δουλειές.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα προηγούμενα, γιατί οι γυναίκες είναι οι πλέον κακοπληρωμένες στην κοινωνία; Είναι απαραίτητο για τον καπιταλισμό να εκμεταλλεύεται σ' αυτόν το βαθμό τις εργαζόμενες γυναίκες; Μερικές φορές ναι και μερικές φορές όχι. Η μόνη σημαντική διαφορά ανάμεσα σε έναν άνδρα και σε μια γυναίκα εργαζόμενη είναι ότι για τη γυναίκα υπάρχει η προοπτική να μείνει έγκυος, να ζητήσει άδεια μητρότητας και διάφορες διευκολύνσεις. Μ' άλλα λόγια κοστίζουν περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες. Έτσι, όταν σε συνεντεύξεις εργασίας οι γυναίκες ερωτώνται (παράνομα!) αν σκοπεύουν να παντρευτούν, αυτή η διάκριση έχει μια υλική βάση. Ο εργοδότης δεν ενδιαφέρεται για το καλό της κοινωνίας γενικά, αλλά για την πρόσληψη όσο το δυνατόν πιο φθηνού και αξιόπιστου εργατικού δυναμικού.

ΑΝΑΛΩΣΙΜΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ

Ιστορικά οι γυναίκες έχουν ενθαρρυνθεί και έχουν διευκολυνθεί να εργαστούν, όποτε αυτό βόλευε τον καπιταλισμό. Αυτό συνέβη είτε όταν υ-

πήρχε έλλειψη αντρικού εργατικού δυναμικού, όπως στους δύο παγκόσμιους πολέμους, είτε κατά τη διάρκεια της επέκτασης της βιομηχανίας στην αυγή της βιομηχανικής επανάστασης ή στη δεκαετία του 1960. Σε δύσκολες εποχές, όμως, σε περιόδους ύφεσης, οι γυναίκες ενθαρρύνονται να γυρίσουν πίσω στην οικογένεια.

Το συμπέρασμα των περισσότερων σοσιαλιστών είναι ότι η απελευθέρωση των γυναικών μπορεί μόνιμα να κατακτηθεί μόνο με την πτώση του καπιταλισμού. Αυτό δε σημαίνει, βέβαια, ότι τώρα δεν πρέπει να γίνονται αγώνες για μεταρρυθμίσεις, αλλά πρέπει να γίνει κατανοητό ότι κάποια από τα οφέλη μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμα.

Αυτό το συμπέρασμα δεν είναι αποδεκτό απ' όλους όσους ενδιαφέρονται για την απελευθέρωση των γυναικών και σίγουρα απορρίπτεται από μεγάλη μερίδα του φεμινιστικού κινήματος. Ένα καλό παράδειγμα της εναλλακτικής ανάλυσης φαίνεται στο ακόλουθο απόσπασμα από τη Βρετανική Έρευνα για τις Κοινωνικές Συμπεριφορές (μια έρευνα που διεξάγεται συστηματικά από μία ανεξάρτητη αρχή).

ΠΟΙΟΣ ΦΡΟΝΤΙΖΕΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Αυτή ανακάλυψε ότι η φροντίδα των παιδιών είναι ένας από τους παράγοντες που απομακρύνουν τις γυναίκες από την αγορά εργασίας. Το συμπέρασμα της έρευνας ήταν το εξής: «Εξαιτίας της αμετάβλητης συμπεριφοράς των ανδρών, των ωρών εργασίας τους εκτός σπιτιού ή της μη συνεισφοράς τους μέσα στην οικογένεια, φαίνεται απίθανο η παροχή μεγαλύτερης βοήθειας στη φροντίδα των παιδιών, από ανθρώπους εκτός οικογένειας, να μεταβάλλει σημαντικά τις συνθήκες εντός της οικογένειας. Χωρίς αυτές τις αλλαγές είναι λογικό ότι πολλές χρήσιμες μορφές εργατικής ευελιξίας, που θα μπορούσαν να προσφερθούν στις γυναίκες, όπως η ανταλλαγή θέσεων εργασίας και άλλες μορφές ημιαπασχόλησης, είναι πιθανόν να ενισχύουν, παρά να καταργούν, τις τεράστιες εργασιακές σεξιστικές διακρίσεις, με μακροπρόθεσμη ζημιά για τις γυναίκες».

Οι συγγραφείς της έρευνας επισημαίνουν ότι, όσο η φροντίδα των παιδιών παραμένει ευθύνη μόνο των γυναικών, εκείνες θα παραμένουν παγιδευμένες μέσα στην οικογένεια. Τονίζουν, επίσης, ότι οι παραχωρήσεις προς τις γυναίκες στον εργασιακό τομέα έχουν ως αποτέλεσμα να εγκλωβίζονται σε πιο κακοπληρωμένες δουλειές. Αυτό συμβαίνει ήδη με τους εργαζόμενους μερικής απασχόλησης, που πληρώνονται ωριαία λιγότερο από τους εργαζόμενους πλήρους απασχόλησης. Επισημαίνουν ότι οι ά-

ντρες πρέπει να ανταποκριθούν στο ρόλο τους ως πατέρες. Το σημείο που υπογραμμίζουν είναι η αλλαγή στη στάση των αντρών.

Παρ' όλα αυτά, εκείνο που δεν αναφέρεται είναι ότι, όσο και ν' αλλάξει η συμπεριφορά τους, οι άντρες είναι εξίσου ανίσχυροι με τις γυναίκες, ως άτομα απέναντι στις εργασιακές συνθήκες. Παρ' όλες τις καλές προθέσεις δεν μπορούν να αλλάξουν τη σχέση εργοδότη-εργαζόμενου, δεν μπορούν να προσαρμόσουν το εργασιακό τους ωράριο στην καθημερινή φροντίδα των παιδιών, όπως ακριβώς και οι γυναίκες. Ένα πιο ουσιαστικό συμπέρασμα θα ήταν ότι η κοινωνία σήμερα, ο καπιταλισμός, δε θέλει να λύσει κανένα από τα προβλήματα της φροντίδας των παιδιών, αλλά προτιμά να φορτώσει ολόκληρη την ευθύνη στα άτομα, να διαχειριστούν αυτά το πρόβλημα όσο καλύτερα μπορούν.

ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΜΑΣ

Γι' αυτό το λόγο, το δικαίωμα των γυναικών να ελέγχουν τη γονιμότητά τους είναι το κλειδί για την απελευθέρωσή τους. Δηλαδή μιλάμε για το δικαίωμα στην έκτρωση, στην ελεύθερη αντισύλληψη και στην εικοσιετή τράωρη βοήθεια στη φροντίδα των παιδιών.

Οι γυναίκες θα εξακολουθούν να παραμένουν πολίτες δεύτερης κατηγορίας, όσο βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση στην αγορά εργασίας. Αυτό συμβαίνει διότι για τα αφεντικά οι γυναίκες είναι μια ασταθής εργατική δύναμη, που πιθανό να πάρει άδεια κηρύσεως, ή να καθυστερήσει στη δουλειά επειδή το παιδί είναι άρρωστο, ή να βολευτεί με την ημιαπασχόληση. Επειδή οι άντρες παρουσιάζονται από την κοινωνία ως οι κουβαλητές της οικογένειας, έχουν ελαφρώς πιο αξιόπιστες και σταθερές δουλειές.

Είναι ένας φαύλος κύκλος λοιπόν. Επειδή οι άντρες είναι πιο καλοπληρωμένοι, είναι λογικό μέσα στην οικογένεια να αναλαμβάνουν το ρόλο του κουβαλητή, ενώ οι γυναίκες να αναλαμβάνουν το καθήκον της φροντίδας. Ο μόνος τρόπος να ξεφύγουμε απ' αυτόν τον κύκλο είναι να αλλάξουμε το σύστημα. Σε μια κοινωνία που είναι οργανωμένη έτσι ώστε να εξασφαλίζει κέρδη για τους λίγους, οι γυναίκες είναι οι χαμένες της υπόθεσης. Σε μια κοινωνία, όμως, οργανωμένη έτσι ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες όλων, η γονιμότητα των γυναικών δε θα είναι πια περιοριστικός παράγοντας.

ΠΙΟ ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ

Οι γυναίκες, φυσικά, μπορούν να έχουν κάποια οφέλη και σήμερα. Στην Ιρλανδία, πλέον, δεν χρειάζεται να σταματήσουν να εργάζονται μό-

λις παντρευτούν (παρότι η έλλειψη βοήθειας στη φροντίδα των παιδιών μπορεί να το κάνει αδύνατο να συνεχίσουν την εργασία τους.) Οι αντιλήψεις έχουν αλλάξει αρκετά τα τελευταία τριάντα χρόνια. Τώρα, πλέον, η θέση της γυναίκας είναι ένα μείζον θέμα. Ενώ παλαιότερα αυτό το θέμα απασχολούσε μόνο γυναικείες οργανώσεις και κάποιους σοσιαλιστές, τώρα πια προβληματίζει κάθε έντυπο και τηλεοπτικό μέσο μαζικής ενημέρωσης. Όμως, όλες αυτές οι νεοαποκτηθείσες ελευθερίες είναι άμεσα εξαρτημένες από τις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν. Έτσι, ενώ κατά τη διάρκεια της οικονομικής άνθησης στη δεκαετία του 1960 οι αμερικανίδες γυναίκες κέρδιζαν, έστω και με προϋποθέσεις, το δικαίωμα στην έγκτρωση, τώρα σε περιόδους ύφεσης όλα αυτά τα δικαιώματα χάνονται μέρα με τη μέρα.

Όταν συνεκτιμούνται οι πραγματικές συνθήκες, οι ίσες ευκαιρίες στη μόρφωση, στην εργασία και στην αμοιβή περιορίζονται, όπως και η 24ώρη παροχή παιδικής φροντίδας, το δικαίωμα στην έγκτρωση και στην ελεύθερη αντισύλληψη. Ενώ ένα μικρό ποσοστό γυναικών μπορεί να εξαγοράσει τον έλεγχο στη γονιμότητά του, για την πλειοψηφία αυτών η οικογένεια και η φροντίδα των παιδιών παραμένει, όπως πάντα, το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν. Σ' αυτό το ζήτημα ο καπιταλισμός δεν κάνει παραχωρήσεις, πρέπει να ηττηθεί.

Μετάφραση
Δήμητρα Μακρυνόρη

Emma Goldman

Η τραγωδία της γυναικείας χειραφέτησης

Θ' αρχίσω με μια παραδοχή: ανεξάρτητα απ' όλες τις πολιτικές και οικονομικές θεωρίες που ασχολούνται με τις θεμελιώδεις διαφορές μεταξύ των διάφορων ομάδων μέσα στην ανθρώπινη φυλή, ανεξάρτητα από ταξικές και φυλετικές διακρίσεις, ανεξάρτητα απ' όλες τις τεχνητές διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των δικαιωμάτων γυναίκας και άνδρα, θεωρώ ότι υπάρχει ένα σημείο όπου αυτές οι διαφοροποιήσεις μπορούν να συγκλίνουν και να διαμορφώσουν ένα τέλειο σύνολο.

Με τα παραπάνω δεν σκοπεύω να προτείνω μια συνθήκη ειρήνης. Ο γενικός κοινωνικός ανταγωνισμός, που στις μέρες μας κυριαρχεί σε ολόκληρη τη δημόσια ζωή, έχει προκύψει μέσω αντιτιθέμενων και αντικρουόμενων συμφερόντων και θα θρυμματιστεί, όταν η αναδιοργάνωση της κοινωνικής μας ζωής, βασιζόμενη στις αρχές της οικονομικής δικαιοσύνης, αποτελέσει πραγματικότητα.

Η ειρήνη ή η αρμονία μεταξύ των φύλων και των ατόμων δεν εξαρτάται απαραίτητα από μια επιφανειακή εξίσωση των ανθρώπινων όντων ούτε απαιτεί την εξάλειψη εξατομικευμένων γνωρισμάτων και ιδιαιτεροτήτων. Το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε σήμερα, και που στο άμεσο μέλλον πρέπει να επιλυθεί, είναι το πώς μπορεί κάποιος να είναι ο εαυτός του και ταυτόχρονα να είναι ένα με τους άλλους, να συμερίζεται αισθήματα με όλα τα ανθρώπινα όντα και ταυτόχρονα να διατηρεί ατόφιες τις ιδιότητες που τον χαρακτηρίζουν. Αυτή, νομίζω, πως είναι η βάση πάνω στην οποία μπορούν να συναντηθούν χωρίς ανταγωνισμό και αντίθεση η μάζα και η μονάδα, το αληθινά δημοκρατικό και το πραγματικά ατομικιστικό, ο άνδρας και η γυναίκα. Ίσως το σύνθημα δεν θα πρέπει να είναι «συγχωρήστε ο ένας τον άλλον», αλλά «κατανοήστε ο ένας τον άλλον». Η συχνά αναφερόμενη φράση της Madame de Stael, «το να καταλαβαίνεις τα πάντα σημαίνει να συγχωρείς τα πάντα», δεν μου φάνηκε ποτέ ιδιαίτερα ελκυστική, επειδή έχει την οσμή του εξομολογητικού: το να συγχωρήσεις το συνάνθρωπό σου κουβαλά μία φαρισαϊκή ανωτερότητα. Το να κατανοείς το συνάνθρωπό σου αρκεί. Η αποδοχή αντιπροσωπεύει εν μέρει τη θεμελιώδη πτυχή των απόψεών μου σχετικά με τη χειραφέτηση της γυναικείας και της επίδρασης που έχει σε ολόκληρο το γυναικείο φύλο.

Η χειραφέτηση θα πρέπει δώσει στη γυναίκα τη δυνατότητα να γίνει άνθρωπος με την ουσιαστική πλέον έννοια. Όλα όσα μέσα της ποθούν την

αποδοχή και τη δράση θα πρέπει να φτάσουν στο υψηλότερο επίπεδο έκφρασης τους· όλα τα τεχνητά εμπόδια πρέπει να καταρρεύσουν και ο δρόμος προς τη μεγαλύτερη ελευθερία πρέπει να καθαρίσει από κάθε ίχνη καταπίεσης και σκλαβιάς τόσων αιώνων.

Αυτός ήταν ο αρχικός στόχος του κινήματος για τη χειραφέτηση της γυναίκας. Αλλά τα αποτελέσματα μέχρι τώρα απομόνωσαν τη γυναίκα και της στέρησαν αυτήν την ευτυχία, που τόσο της είναι ουσιαστική. Η απλά επιφανειακή χειραφέτηση έχει κάνει τη σύγχρονη γυναίκα μια τεχνητή ύπαρξη, η οποία θυμίζει τα προϊόντα της γαλλικής δενδροκομίας με τα δέντρα αραβουργήματα και τους θάμνους, τις πυραμίδες, τους τροχούς και τα στεφάνια, και απέχει πολύ από τις φόρμες που θα επιτυγχάνονταν με την έκφραση των εσωτερικών ιδιοτήτων της. Τέτοια τεχνητά καλλιεργούμενα φυτά γένους θηλυτικού εμφανίζονται σε μεγάλους αριθμούς, ιδιαίτερα στο αποκαλούμενο διανοητικό πεδίο.

Ελευθερία και ισότητα για τη γυναίκα! Τι ελπίδες και φιλοδοξίες ζύπνησαν αυτές οι λέξεις, όταν πρωτοεμφράστηκαν από μερικές από τις ευγενέστερες και γενναιότερες ψυχές εκείνων των ημερών! Ο ήλιος με όλο του το φως και τη δόξα επρόκειτο να ανατείλει σε έναν νέο κόσμο. Σ' αυτόν τον κόσμο η γυναίκα επρόκειτο να είναι ελεύθερη να κατευθύνει το πεπρωμένο της· ένας στόχος σίγουρα αντάξιος του μεγάλου ενθουσιασμού, του θάρρους, της επιμονής, και της ακατάπαυστης προσπάθειας του τεράστιου πλήθους των πρωτοπόρων ανδρών και γυναικών, οι οποίοι διακινδύνευαν τα πάντα ενάντια σε έναν κόσμο προκατάληψης και άγνοιας.

Οι ελπίδες μου κινούνται προς αυτόν το στόχο επίσης, αλλά θεωρώ ότι η χειραφέτηση της γυναίκας, όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται στην πράξη σήμερα, έχει αποτύχει στην επίτευξη εκείνου του μεγάλου σκοπού. Τώρα, η γυναίκα έρχεται αντιμέτωπη με την ανάγκη να χειραφετηθεί από τη χειραφέτηση, εάν πραγματικά επιθυμεί να είναι ελεύθερη. Αυτό μπορεί να ηχεί παράδοξο, αλλά είναι, εντούτοις, πάρα πολύ αληθινό.

Τι έχει επιτύχει μέσω της χειραφέτησής της; Δικαίωμα ίσης ψήφου σε μερικές πολιτείες της Αμερικής. Έχει όμως αυτό το γεγονός εξαγνίσει την πολιτική ζωή μας, όσο είχαν προβλέψει κάποιοι καλοπροαίρετοι υποστηρικτές της ιδέας αυτής; Όχι, βεβαίως. Είναι πράγματι η ώρα που θα έπρεπε τα πρόσωπα με σαφή και υγιή κρίση να πάψουν να μιλούν για τη διαφθορά στην πολιτική σε έναν τόνο που θα άρμοζε σε οικοτροφείο. Η σήψη της πολιτικής δεν έχει καμία σχέση με τα ήθη ή τη χαλαρότητα των ηθών διαφόρων πολιτικών προσωπικοτήτων. Η αιτία της σήψης είναι εντελώς

υλική. Η πολιτική είναι η αντανάκλαση του κόσμου των επιχειρήσεων και της βιομηχανίας, που λειτουργούν με αρχές, όπως «είναι ευλογία να παίρνεις παρά να δίνεις», «αγοράστε φτηνά και πουλήστε ακριβά», «το ένα βρώμικο χέρι νίβει τ' άλλο». Δεν υπάρχει καμία ελπίδα ότι κι η γυναίκα ακόμη, με το δικαίωμα της ψήφου, θα εξαγνίσει την πολιτική.

Η χειραφέτηση έχει επιφέρει την οικονομική εξίσωση της γυναίκας με τον άνδρα: μπορεί δηλαδή η γυναίκα να επιλέξει με τι θα ασχοληθεί και το επάγγελμα της. Αλλά δεδομένου ότι η φυσική της κατάρτιση τόσο στο παρόν όσο και στο παρελθόν δεν την έχει εφοδιάσει με την απαραίτητη δύναμη για να ανταγωνιστεί με τον άντρα, αυτή αναγκάζεται συχνά να εξαντλήσει όλη την ενέργεια και τη ζωτικότητα της και κάνει τα πάντα προκειμένου να φτάσει την αξία που επιβάλλει η αγορά. Πολύ λίγες τα καταφέρνουν, μιας και είναι γεγονός ότι οι γυναίκες δάσκαλοι, γιατροί, δικηγόροι, αρχιτέκτονες, μηχανικοί ούτε αντιμετωπίζονται με την ίδια εμπιστοσύνη, όπως οι άνδρες συνάδελφοί τους, ούτε λαμβάνουν ίσες αμοιβές. Και εκείνες που πραγματικά επιτυγχάνουν την τόσο ελκυστική ισότητα, σε γενικές γραμμές το καταφέρνουν εις βάρος της σωματικής και ψυχικής ευημερίας τους. Και όσον αφορά τη μεγάλη μάζα των εργαζόμενων κοριτσιών και γυναικών, πόση ανεξαρτησία αλήθεια κερδίζουν, όταν η στενότητα αντιλήψεων και η έλλειψη ελευθερίας από το σπίτι αντικαθίστανται από τη στενότητα αντιλήψεων και την έλλειψη ελευθερίας στο εργοστάσιο, το ζαχαροπλαστείο, το πολυκατάστημα ή το γραφείο; Κι επιπρόσθετα, μετά από τη σκληρή καθημερινή εργασία έρχεται και το φορτίο της φροντίδας για το κρύο, θλιβερό, ακατάστατο και καθόλου ελκυστικό «σπίτι μου, σπιτάκι μου». Λαμπρή ανεξαρτησία!

Δεν είναι να απορεί κανείς γιατί εκατοντάδες κορίτσια είναι πρόθυμα να δεχτούν την πρώτη πρόταση γάμου που θα τους γίνει, έχοντας σιχαθεί την «ανεξαρτησία» τους πίσω από το ταμείο, τη μηχανή ραψίματος ή τη γραφομηχανή. Είναι το ίδιο έτοιμες να παντρευτούν όσο τα κορίτσια της μεσοαστικής τάξης, τα οποία ανυπομονούν ν' απαλλαγούν από το ζυγό της γονικής υπεροχής. Μια κατ' ευφημισμό ανεξαρτησία, η οποία σε οδηγεί μόνο στο να κερδίζεις τα προς το ζην, δεν είναι και τόσο δελεαστική ούτε τόσο ιδανική, ώστε να μπορεί κάποιος να περιμένει πως η γυναίκα θα τα θυσιάσει όλα γι' αυτήν. Η ιδιαίτερα εγκωμιασμένη ανεξαρτησία μας τελικά δεν είναι τίποτε άλλο από μια αργή διαδικασία που εξασθενίζει και καταπνίγει τη φύση της γυναίκας και τα ένστικτα της αγάτης και της μητρότητας.

Εντούτοις, η θέση του εργαζόμενου κοριτσιού είναι μακριά πιο φυσική και ανθρώπινη από αυτήν της φαινομενικά πιο τυχερής αδελφής της στα πιο καλλιεργημένα επαγγελματικά κοινωνικά στρώματα -δασκάλες, γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί κλπ- οι οποίες πρέπει να εμφανίζουν μια αξιοπρεπή, ενδεδειγμένη εικόνα παρά το ότι ζωή μέσα τους αδιάζει και σιγά σιγά νεκρώνει.

Η υπάρχουσα αντίληψη για την ανεξαρτησία και τη χειραφέτηση της γυναίκας είναι στενή· ο φόβος της αγάπης για έναν άντρα που δεν είναι κοινωνικά αντάξιος της είναι υπαρκτός, ο φόβος ότι ο έρωτας θα της στερήσει την ελευθερία και την ανεξαρτησία της, ο φόβος μήπως η αγάπη ή η χαρά της μητρότητας απλά την εμποδίσουν στην πλήρη εξάσκηση του επαγγέλματός της, όλα αυτά συνδυάζονται για να κάνουν την χειραφετημένη σύγχρονη γυναίκα μια εξαναγκασμένη καλόγρια, της οποίας η ζωή με τις μεγάλες εξανιστικές θλίψεις της και τις βαθιές μαγευτικές της χαρές κυλά μπροστά της χωρίς ν' αγγίζει την ψυχή της.

Η χειραφέτηση, όπως αυτή γίνεται κατανοητή από την πλειοψηφία των υποστηρικτών και υπέρμαχών της, έχει πολύ στενό πεδίο, ώστε να επιτρέψει την αγάπη χωρίς όρια και την έκσταση που εμπεριέχονται στα βαθιά συναισθήματα της αληθινά ελεύθερης γυναίκας, μητέρας, αγαπημένης.

Η τραγωδία της αυτοσυντηρούμενης ή αλλιώς οικονομικά ανεξάρτητης γυναίκας δεν βρίσκεται στα υπερβολικά πολλά αλλά στα υπερβολικά λίγα βιώματα. Είναι αλήθεια πως η σημερινή γυναίκα ξεπερνά την αδερφή της των προηγούμενων γενεών όσον αφορά στη γνώση του κόσμου και της ανθρώπινης φύσης. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο αισθάνεται βαθεία την έλλειψη της ουσίας της ζωής, η οποία από μόνη της μπορεί να εμπλουτίσει την ανθρώπινη ψυχή, και που χωρίς αυτήν οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους γίνονται απλώς αυτόματες επαγγελματικές μηχανές.

Το γεγονός ότι μια τέτοια κατάσταση πραγμάτων επρόκειτο να έρθει ήταν κάτι που προέβλεψαν εκείνοι που συνειδητοποίησαν ότι στη σφαίρα της ηθικής παρέμεναν ακόμα πολλά σάπια συντρίμια από την εποχή της διαφιλονίκτητης ανωτερότητας του άντρα· συντρίμια που ακόμα και τώρα θεωρούνται χρήσιμα. Κι αυτό που είναι πιο σημαντικό είναι ότι ένας μεγάλος αριθμός από τις χειραφετημένες γυναίκες είναι άνικανες να κάνουν χωρίς αυτά. Κάθε κίνηση, που στοχεύει στην καταστροφή των υφισταμένων θεσμών και την αντικατάστασή τους με κάτι πιο προηγμένο και πιο πλήρες, έχει οπαδούς που στη θεωρία ενστερνίζονται τις πιο ριζοσπαστικές ιδέες, αλλά εντούτοις στην καθημερινότητά τους είναι σαν το μέσο

Φιλισταίο, που προσποιείται για να γίνει σεβαστός από τους άλλους και πασχίζει να κερδίσει την καλή γνώμη των αντιπάλων του. Υπάρχουν, για παράδειγμα, σοσιαλιστές και αναρχικοί ακόμα, οι οποίοι, ενώ πρεσβεύουν την ιδέα ότι η ιδιοκτησία είναι ληστεία, αγανακτούν εάν κάποιος τους οφείλει την αξία μισής ντουζίνας καρφίτσες.

Ο ίδιος αυτός Φιλισταίος απαντάται στο κίνημα για τη χειραφέτηση της γυναίκας. Κίτρινοι δημοσιογράφοι και άχρωμοι συγγραφείς έχουν φτιάξει μία εικόνα της χειραφετημένης γυναίκας που κάνουν τις τριχες κάθε καλού πολίτη και της ανιαρής συντρόφου του να σηκωθούν όρθιες. Κάθε μέλος του κινήματος για τα δικαιώματα της γυναίκας απεικονίστηκε ως μια George Sand στη δική της απόλυτη απόρριψη της ηθικής. Γι' αυτήν τίποτα δεν ήταν ιερό. Δεν είχε κανέναν σεβασμό για την ιδέα της ιδανικής σχέσης μεταξύ άντρα και γυναίκας. Εν ολίγοις, η χειραφέτηση αντιπροσώπευσε μόνο μια απερίσκεπτη ζωή γεμάτη σεξουαλικό πόθο και αμαρτία, που δεν λαμβάνει υπόψη την κοινωνία, τη θρησκεία και την ηθική. Οι υπέρμαχοι των δικαιωμάτων της γυναίκας αγανάκτησαν ιδιαίτερα με μια τέτοια απεικόνιση της γυναίκας και στερούμενοι χιούμορ έδωσαν όλη τους την ενέργειά τους για να αποδείξουν ότι δεν ήταν καθόλου τόσο κακές όσο τις περιέγραφαν, αλλά ακριβώς το αντίθετο. Φυσικά, όσο η γυναίκα ήταν ο σκλάβος του άνδρα, δεν θα μπορούσε να είναι καλή και αγνή, αλλά τώρα που ήταν ελεύθερη και ανεξάρτητη θα αποδείκνυε πόσο καλή μπορούσε να είναι και πώς η επιρροή της θα είχε μια καθαριστική επίδραση σε όλους τους κοινωνικούς θεσμούς. Είναι αλήθεια πως το κίνημα για τα δικαιώματα της γυναίκας έχει σπάσει πολλά παλιά δεσμά, έχει όμως σφυρηλατήσει και νέα. Το μεγάλο κίνημα της ΑΛΗΘΙΝΗΣ χειραφέτησης δεν συνάντησε ποτέ το υπέροχο εκείνο είδος των γυναικών που θα μπορούσαν να κοιτάζουν κατάφατσα την ελευθερία. Το στενό, πουριτανικό όραμά τους απέκλεισε από τη συναισθηματική ζωή τους τον άντρα ως ταράξια αμφισβητήσιμοι χαρακτήρα. Ο άντρας δεν ήταν ανεκτός με κανένα τίμημα, εκτός ίσως ως πατέρας ενός παιδιού δεδομένου ότι ένα παιδί δεν θα μπορούσε να έρθει στη ζωή χωρίς πατέρα. Ευτυχώς, ο πιο σκληρός πουριτανισμός δεν θα ήταν ποτέ αρκετά ισχυρός για να σκοτώσει τον έμφυτο πόθο για τη μητρότητα. Αλλά η ελευθερία της γυναίκας συνδέεται στενά με την ελευθερία του άντρα, και πολλές από τις αποκαλούμενες χειραφετημένες αδελφές μου φαίνεται να αγνοούν το γεγονός ότι ένα παιδί γεννημένο σε συνθήκες ελευθερίας χρειάζεται την αγάπη και την αφοσίωση κάθε ανθρώπινου όντος, άντρα ή γυναίκας, που σχετίζεται μαζί του.

Δυστυχώς, αυτή τους η στενή αντίληψη για τις ανθρώπινες σχέσεις έχει επιφέρει μεγάλη δυστυχία στις ζωές του σύγχρονου άνδρα και γυναίκας.

Περίπου πριν από δεκαπέντε χρόνια εμφανίστηκε το έργο της λαμπρής Νορβηγίδας Laura Marholm, το «Γυναίκα, μία μελέτη χαρακτήρα». Ήταν από τις πρώτες που επέστησαν την προσοχή μας στην κενότητα και τη στενότητα της υπάρχουσας αντίληψης για τη χειραφέτηση της γυναίκας και την τραγική επίδρασή της στην εσωτερική ζωή της γυναίκας. Στο έργο της μιλά για τη μοίρα διάφορων χαρακτηριστικών γυναικών διεθνούς φήμης, όπως τη μεγαλοφυή Eleonora Duse, τη μεγάλη μαθηματικό και συγγραφέα Sonya Kovalevskaja, την καλλιτέχνη και ποιητική φύση Marie Bashkirtzeff, που πέθανε τόσο νέα. Μέσα από κάθε περιγραφή της ζωής αυτών των εξαιρετικής πνευματικότητας γυναικών μένει το ίχνος του ανικανοποίητου πόθου για μια γεμάτη, ολοκληρωμένη και όμορφη ζωή αλλά και το ίχνος της ανησυχίας και της μοναξιάς που απορρέουν από την απουσία μιας τέτοιας ζωής. Μέσω αυτών των αριστοτεχνικών ψυχολογικών σκίτσων δεν μπορούμε να μην κατανοήσουμε ότι όσο υψηλότερη είναι η διανοητική ανάπτυξη της γυναίκας, τόσο λιγότερες οι πιθανότητες της να συναντήσει έναν ταιριαστό σύντροφο, ο οποίος θα δει σ' αυτήν όχι μόνο την ερωμένη αλλά και τον άνθρωπο, το φίλο, το σύντροφο και την ισχυρή εκείνη προσωπικότητα, που δεν μπορεί και δεν πρέπει να χάσει ούτε ένα από τα στοιχεία που την χαρακτηρίζουν.

Ο μέσος αυτάρκης άντρας με το γελοίο υπεροπτικό του ύφος πατριναρισματος του γυναικειού φύλου, είναι αναπόδεκτος στη γυναίκα, όπως απεικονίζεται στη «μελέτη χαρακτήρα» της Laura Marholm. Εξίσου ανυπόφορος είναι ο άνδρας που δεν βλέπει σ' αυτήν τίποτα περισσότερο από το επίπεδο και την ευφυΐα της και αποτυγχάνει, όμως, να ξυπνήσει τη γυναικεία φύση της.

Μια πλούσια διάνοια και μια ευαίσθητη ψυχή θεωρούνται συνήθως απαραίτητες ιδιότητες μιας βαθιάς και όμορφης προσωπικότητας. Στην περίπτωση της σύγχρονης γυναίκας όμως, αυτές οι ιδιότητες λειτουργούν ως εμπόδιο στην πλήρη αποδοχή της οντότητάς της. Εδώ και περισσότερο από εκατό χρόνια, η βασισμένη στο «μέχρι ο θάνατος να μας χωρίσει» της Βίβλου παλιά μορφή γάμου έχει απορριφθεί ως θεσμός αντιπροσωπευτικός της κυριαρχίας του άνδρα πάνω στη γυναίκα, της πλήρους υποταγής της στις ιδιοτροπίες και τις εντολές του, και της απόλυτης εξάρτησής της από το όνομα και την οικονομική του υποστήριξη. Έχει επανειλημμένως αποδειχθεί ότι η παλαιού τύπου συζυγική σχέση αναμφισβήτητα

περιορίσει τη γυναίκα στο ρόλο του υπηρέτη και αυτού που φέρνει στον κόσμο τα παιδιά του άντρα. Κι όμως συναντάμε πολλές χειραφετημένες γυναίκες που προτιμούν το γάμο μ' όλες του τις ανεπάρκειες από τη στενοχώρια μιας ζωής χωρίς γάμο· ζωής στενάχωρης και αφόρητης εξαιτίας των αλυσίδων της ηθικής και κοινωνικής προκατάληψης που περιορίζουν και δεσμεύουν τη φύση της γυναίκας.

Η εξήγηση μιας τέτοιας ασυνέπειας εκ μέρους πολλών προχωρημένων γυναικών βρίσκεται στο γεγονός ότι ποτέ δεν κατάλαβαν αληθινά την έννοια της χειραφέτησης. Πίστεψαν ότι το μόνο που χρειαζόταν ήταν ανεξαρτησία από τις εξωτερικές δεσμεύσεις. Οι εσωτερικοί τύρανοι, πολύ πιο επιβλαβείς για τη ζωή και την ανάπτυξη -οι ηθικές και κοινωνικές συμβάσεις- αφήθηκαν να φροντίσουν μόνοι τους εαυτούς τους. Και το έκαναν. Και φαίνεται πως τα πηγαίνουν εξίσου θαυμάσια με το μυαλό και τις καρδιές των πύο δραστήριων υποστηρικτών της χειραφέτησης της γυναίκας, όπως ακριβώς έκαναν και με το μυαλό και τις καρδιές των γιαγιάδων μας.

Αυτοί οι εσωτερικοί τύρανοι έχουν είτε τη μορφή της κοινής γνώμης είτε απλά του τι θα πει η μαμά, ο αδελφός, ο πατέρας, η θεία, ο οποιοσδήποτε συγγενής. Τι θα πουν η κα Grundy, ο κος Comstock, ο εργοδότης ή το Συμβούλιο Εκπαίδευσης; Τι θα πουν όλοι αυτοί οι κουτσομπόληδες, οι ντετέκτιβ της ηθικής, οι δεσμοφύλακες του ανθρώπινου πνεύματος; Η γυναίκα δεν μπορεί να αυτοαποκαλείται χειραφετημένη έως ότου μάθει να αποκρούει τους τυράννους αυτούς, να πατά σταθερά στο έδαφος επιμένοντας για την απεριόριστη ελευθερία της, να ακούει τη φωνή της φύσης της είτε πρόκειται για το μεγαλύτερο θησαυρό της ζωής, την αγάπη για έναν άνδρα, είτε για το λαμπρότερο προνόμιό της, το δικαίωμα να γεννήσει ένα παιδί. Πόσες χειραφετημένες γυναίκες είναι αρκετά γενναίες, ώστε να αναγνωρίσουν ότι η φωνή της αγάπης τούς καλεί, κτυπώντας άγρια τα στήθη τους, απαιτώντας να ακουστεί, να ικανοποιηθεί.

Σ' ένα από τα μυθιστορήματά του, τη «Νέα ομορφιά», ο γάλλος συγγραφέας Jean Reibrach προσπαθεί να απεικονίσει την ιδανική, όμορφη, χειραφετημένη γυναίκα. Το ιδανικό εσαρκώνεται από ένα νέο κορίτσι που είναι παθολόγος. Μιλά έξυπνα και σοφά για το πώς να ταΐσει κάποιος τα νήπια, είναι καλή και δίνει δωρεάν φάρμακα στις φτωχές μητέρες. Συζητά με ένα νεαρό γνώριμό της άνδρα για τις υγειονομικές συνθήκες του μέλλοντος και για το πώς οι διάφοροι βάνκιλοι και τα μικρόβια θα εξολοθρευθούν, αν οι τοίχοι και τα πατώματα φτιαχτούν από πέτρα κι αν οι κουβέρτες και οι κρεμάστρες φύγουν απ' τη ζωή μας. Η ίδια φυσικά ντύνε-

ται πολύ απλά και πρακτικά, συνήθως στα μαύρα. Ο νεαρός άνδρας, που στην πρώτη συνάντησή τους είχε μαγευτεί από τη σοφία της χειραφετημένης φίλης του, μαθαίνει βαθμιαία να την καταλαβαίνει και μια ωραία ημέρα καταλαβαίνει ότι την αγαπά. Είναι νέοι, αυτή είναι καλή και όμορφη και, μολονότι η ενδυμασία της είναι πάντοτε άκαμπτη, η εμφάνισή της μαλακώνει με το άψογα καθαρό άσπρο κολάρο και τις μανσέτες. Θα περιμέναμε να της εξομολογηθεί την αγάπη του, αλλά αυτός δεν είναι από εκείνους που διαπραττουν τέτοιους ρομαντικούς παραλογισμούς. Η ποίηση και ο ενθουσιασμός της αγάπης αποστρέφουν τα κόκκινα από ντροπή πρόσωπα τους μπροστά στην αγνή ομορφιά αυτής της γυναίκας. Καταπνίγει τη φωνή της φύσης του και παραμένει στη θέση του. Αυτή, επίσης, είναι πάντα συνεπής, πάντα λογική, πάντα συμπεριφέρεται με καλό τρόπο. Φοβάμαι πως, εάν έκαναν τελικά σχέση, ο νεαρός άνδρας θα είχε διακινδυνεύσει να παγώσει μέχρι θανάτου. Πρέπει να ομολογήσω ότι δεν μπορώ να δω τίποτα όμορφο σε αυτήν τη νέα ομορφιά, η οποία είναι τόσο κρύα όσο οι πέτρινοι τοίχοι και τα πατώματα που αυτή ονειρεύεται. Θα προτιμούσα τα τραγούδια αγάπης των ρομαντικών εποχών, τον Don Juan και την Madame Venus, το κλέψιμο των ερωτευμένων με σιάλα και σχοινί μια νύχτα με φεγγάρι, την κατάρα του πατέρα, τους στεναγμούς της μητέρας και τα σχόλια περί ηθικής των γειτόνων από την ορθότητα και την ευπρέπεια που μετριούνται με τον χάρσακα. Εάν η αγάπη δεν ξέρει πώς να δώσει και να πάρει χωρίς περιορισμούς, τότε δεν είναι αγάπη αλλά μια συναλλαγή που δεν χάνει ούτε μια ευκαιρία να υπογραμμίζει τα υπέρ και τα κατά.

Η μέγιστη ανεπάρκεια της χειραφέτησης στις μέρες μας βρίσκεται στην τεχνητή της ψυχρότητα και τον στενό της καθωσπρεπισμό, οι οποίες δημιουργούν ένα κενό στην ψυχή της γυναίκας που δεν την αφήνει να πιεί από την πηγή της ζωής. Κάποτε παρατήρησα ότι φαίνεται να υπάρχει μια βαθύτερη σχέση μεταξύ της νεμοντέ μητέρας και κυράς του σπιτιού, που πάντα βρίσκεται σε επιφυλακή για την ευτυχία των μικρών της και την άνεση εκείνων που αγαπά, και της αληθινά νέας γυναίκας, περισσότερο απ' ό,τι μεταξύ της τελευταίας και της μέσης χειραφετημένης αδελφής της. Οι ιεραπόστολοι της χειραφέτησης απλά και ξεκάθαρα με καταδίασαν ως αιρετική, για δέσιμο στον πάσσαλο της πυράς. Ο φανατισμός τους δεν τους άφησε να καταλάβουν ότι η σύγκρισή μου μεταξύ παλαιού και νέου έγινε απλά για να αποδείξω ότι ένας σημαντικός αριθμός γιαγιάδων μας είχε περισσότερο αίμα στις φλέβες του, πολύ περισσότερο χιούμορ και

πνεύμα, και βεβαίως μεγαλύτερη φυσικότητα, περισσότερη καλοσύνη και απλότητα από την πλειοψηφία των χειραφετημένων επαγγελματιών γυναικών που γεμίζουν τα κολλέγια, τις αίθουσες εκμάθησης και τα διάφορα γραφεία. Αυτό δεν σημαίνει επιθυμία για επιστροφή στο παρελθόν ούτε και καταδικάζει τη γυναίκα να επιστρέψει στην παλαιά σφαίρα της ύπαρξής της, την κουζίνα και το βρεφικό σταθμό.

Η σωτηρία βρίσκεται σε μία ενεργητική πορεία προς ένα φωτεινότερο και σαφέστερο μέλλον. Χρειαζόμαστε ανεμπόδιστη ανάπτυξη πέρα από τις πεπαλαιωμένες παραδόσεις και συνήθειες. Το κίνημα για τη χειραφέτηση της γυναίκας δεν έχει ως τώρα κάνει παρά μόνο το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση. Πρέπει να ελπίζουμε ότι θα συλλέξει δύναμη για να κάνει το επόμενο. Το δικαίωμα ψήφου ή τα ίσα πολιτικά δικαιώματα μπορεί να είναι σωστά ως απαιτήσεις, αλλά η αληθινή χειραφέτηση δεν ξεκινά ούτε στις ψηφοφορίες ούτε στα δικαστήρια. Αρχίζει από την ψυχή της γυναίκας. Η Ιστορία μάς λέει ότι κάθε καταπιεσμένη τάξη κέρδισε την αληθινή απελευθέρωση από τους αφέντες της μέσα από τις δικές της προσπάθειες. Είναι απαραίτητο η γυναίκα να πάρει το μάθημά της, να συνειδητοποιήσει ότι η ελευθερία της θα φθάσει ως εκεί που θα φτάσει η δύναμή της για να πετύχει την ελευθερία αυτή. Είναι, επομένως, πολύ σημαντικό για αυτήν να ξεκινήσει από την εσωτερική αναγέννησή της, να απελευθερωθεί από το βάρος των προκαταλήψεων, των παραδόσεων και των εθίμων. Η απαίτηση για ίσα δικαιώματα σε κάθε δραστηριότητα της ζωής είναι σωστή και δίκαιη, αλλά, τελικά, το πιο ζωτικής σημασίας δικαίωμα είναι το δικαίωμα να αγαπήσει και να αγαπηθεί. Πράγματι, εάν η μερική χειραφέτηση της γυναίκας πρόκειται να γίνει πλήρης και αληθινή, θα πρέπει αυτή να απομακρύνει τη γελοία αντίληψη ότι για να αγαπηθεί, για να γίνει ερωμένη και μητέρα, θα πρέπει γίνει συνώνυμη του σκλάβου ή του υποδεέστερου γενικώς. Θα πρέπει να ξεφορτωθεί την παράλογη αντίληψη του δυϊσμού των φύλων ή αλλιώς του ότι ο άνδρας και η γυναίκα αντιπροσωπεύουν δύο ανταγωνιστικούς κόσμους.

Η μικροπρέπεια χωρίζει, η ευρύτητα του πνεύματος ενώνει. Ας είμαστε ανοιχτόμυαλοι και μεγάλωψυχοι. Ας μην αγνοήσουμε τα ζωτικής σημασίας πράγματα εξαιτίας του όγκου των μικροπραγμάτων που μας περιβάλλουν. Η ορθή αντίληψη για τη σχέση των δύο φύλων δεν αναγνωρίζει κατακτητές και κατακτημένους· δεν γνωρίζει παρά μόνο ένα πράγμα: το να δίνεις χωρίς περιορισμούς προκειμένου να βρεις τον πλουσιότερο, βαθύτερο και καλύτερο εαυτό σου. Αυτό μόνο μπορεί να γεμίσει το κενό και

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗΣ

να μετασχηματίσει την τραγωδία της χειραφέτησης της γυναίκας σε χαρά, απεριόριστη χαρά.

Μετάφραση
Βασίλης Δημόπουλος

Γιώργος Μπουρλής

Μια καθώς πρέπει συζήτηση για τα δύο φύλα¹

Μπουρλής: Κυρία Ιατρού-Γιαννάκη, δεν σας κρύβω ότι προετοιμάζοντας την παρούσα συνέντευξη, με προβληματίσε αρκετά το θέμα της γλωσσικής μου συμπεριφοράς απέναντι σε σας και γενικά απέναντι στη γυναίκα, και της αποφυγής εις μέρους μου στερεότυπων γλωσσικών τύπων και κωδίων. Με απασχόλησε, λοιπόν, κατά πόσο το εργαλείο της γλώσσας σ' όλες του τις εκφάνσεις αποτελεί και για το γυναικείο κίνημα καταλυτική παράμετρο, καθώς και ένα πρόβλημα που πρέπει να λυθεί.

Ιατρού-Γιαννάκη: Η χρήση της γλώσσας φανερώνει απλά αλλά εύσχημα την τάση κάθε κοινωνίας και την εικόνα που έχει για τα μέλη και τις ομάδες της. Η γλώσσα ποτέ δεν είναι αθώα. Σ' αυτήν τη βάση μιλώντας, η επιλογή συγκεκριμένου γλωσσικού κώδικα αποτελεί ζήτημα που πράγματι καταδεικνύει τη διάθεση και την αντίληψη που κυριαρχεί και που, σε δεύτερο χρόνο βέβαια, πρέπει να απασχολήσει γενικότερα τα κοινωνικά κινήματα. Και λέω σε δεύτερο χρόνο, γιατί σε μια περίοδο ευρείας ανελευθερίας αυτό που προβληματίζει είναι η καθαυτή ανισότητα που βιώνει η γυναίκα στην κοινωνία μας και όχι πώς αυτή η ανισότητα στη συνέχεια κρυσταλλώνεται σε λέξεις. Το πώς, λοιπόν, κωδικοποιείται η νοσηρή αυτή κατάσταση και τι νοητικά ή γλωσσικά σχήματα παίρνει είναι το τελευταίο που ενδιαφέρει, αφού αλλιώς θα ήταν σαν να δίναμε σημασία στο αποτέλεσμα και όχι στο αίτιο. Στο κάτω κάτω, όταν έρθει η εποχή που γυναίκα και άνδρας όμορφα θα εξισωθούν, τότε είναι που θ' αλλάξουν έννοια οι λέξεις ή οι όροι. Δεν μπορεί να υπάρξει το αντίστροφο στα πλαίσια μιας πλαστής ψευδοκουλτούρας ισότητας που πάει να επιβληθεί προκειμένου να ικανοποιηθούν οι μεγαλοκυρίες των διαφόρων σωματείων ισότητας και να σωπάσουν οι όποιες κραυγές πραγματικής αντίστασης.

Μπουρλής: Γιατί πλαστής ισότητας, όμως; Θεωρείτε ότι το ζήτημα της εξίσωσης των φύλων δεν έχει ακόμα λυθεί;

Ιατρού-Γιαννάκη: Όχι, βέβαια. Εσύ, τη βλέπεις αυτήν την ισότητα; Και πού; Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τον εργασιακό χώρο. Δεν θα μιλήσω για τι είδους πρότυπα κατευθύνουν τα νεαρά κορίτσια και αγόρια

¹ Συνέντευξη της Κατερίνας Ιατρού-Γιαννάκη, ακούραστης αγωνίστριας για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα του ανθρώπου, στα πλαίσια του διαλόγου περί ανισότητας ανδρών και γυναικών.

κατά την αναζήτηση εργασίας, δεν θα αναφερθώ ούτε σε κοινωνικά στερεότυπα μέσα στην εργασία ή σεξιστικές συμπεριφορές. Δεν υπάρχει πραγματική ισότητα ακόμα και στο αυτονόητο, στην από το κράτος -μιας και τίθεται πάντα έτσι- θεσμοθετημένη ισονομία γυναίκας και άνδρα, αφού για την ίδια εργασία δεν υπάρχει ίδια αμοιβή.

Από το παρατηρητήριο ανθρωπίνων δικαιωμάτων επισημαίνεται ότι «δεν υπάρχει κάποια χώρα σ' αυτόν τον πλανήτη, όπου η γυναίκα χαιρεί ίσης μεταχείρισης με τον άνδρα στον επαγγελματικό τομέα», ενώ σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής οι αμοιβές των γυναικών στην Ε.Ε. των «27» με βάση τις καθαρές ωριαίες αποδοχές τους είναι κατά 15% χαμηλότερες απ' αυτές των ανδρών. Μα μη μ' αναγκάζεις να συνεχίσω με άλλα νούμερα, θα είναι μία πάρα πολύ βαρετή συζήτηση. Εξάλλου, είναι απλό, ας αναλογιστούμε πόσες γυναίκες καταλαμβάνουν θέσεις σε ανώτερα επαγγέλματα ή θέσεις, και ποιες είναι οι δυνατότητες εξέλιξής τους μέσα στην εργασία. Και βέβαια υπάρχει και το μεγάλο θέμα της αντιμετώπισης από την ίδια την κοινωνία, της εμπιστοσύνης που αυτή συνολικά δείχνει προς τη γυναίκα.

Μπουρλής: Περιγράφετε τη γυναίκα ως αιχμάλωτη του άνδρα, γεγονός που εγώ δεν υιοθετώ, όπως θεωρώ ότι δεν υιοθετεί και η πλειοψηφία των ανθρώπων γύρω μας. Μήπως μ' αυτόν τον τρόπο απαξιώνετε το φεμινιστικό κίνημα ευρύτερα, λέγοντας δηλαδή ότι δεν έχουν γίνει βήματα προς...

Ιατρού-Γιαννάκη: Μα αυτό ακριβώς είναι το ζήτημα, ότι η πλειοψηφία δεν βλέπει το πρόβλημα. Κι οι λόγοι για τους οποίους το κοινωνικό σύνολο, και ειδικά η ελληνική κοινωνία, δεν αντιδρά, είναι θέμα που σηκώνει πολύ ανάλυση. Είναι γεγονός πάντως ότι περισσότερο ενδιαφέρει τι θέση θα κατακτήσει η Ελλάδα στην Eurovision ή η ομάδα μας στο ποδόσφαιρο. Ξέρεις, πολλοί ακτιβιστές κι άνθρωποι του πνεύματος από την Ευρώπη είναι απογοητευμένοι απ' την κατάσταση στη χώρα τους, αλλά όλοι συμφωνούν ότι η απάθεια κι η έλλειψη αντίδρασης, που παρατηρείται στη δική μας, πιθανόν δεν έχει προηγούμενο, μάλλον ούτε και εξήγηση.

Όσον αφορά το αν έχουν γίνει βήματα προόδου σχετικά με τη θέση των γυναικών στην ελληνική κοινωνία, θα ήμουν ανόητη αν θεωρούσα ότι δεν έχει γίνει τίποτε ή αν παραγνώριζα τον ρόλο των φεμινιστριών στους αγώνες. Αλλά πλέον δεν φτάνουν τα βήματα, εξίσωση θέλουμε. Και δεν τη ζητάω βέβαια από εσάς, τους άνδρες, καθώς η ίδια η γυναίκα είναι αυτή που πρέπει και μπορεί να δώσει λύση στο πρόβλημα, το οποίο φυσικά και δεν περιορίζεται μόνο στην εργασία, αλλά αγγίζει την οικογένεια, τις σχέ-

σεις, τις κυρίαρχες απόψεις.

Αλλά για να τελειώνω με το προηγούμενο, το ζήτημα της εργασίας, έχω την εντύπωση ότι παραδόξως ο καπιταλισμός πράγματι επιδίωξε και επέβαλε ισότητα, την ισότητα όμως που το ίδιο το σύστημα ζητούσε: πήρε τα αιτήματα των γυναικών για εξίσωση, τα επεξεργάστηκε και απάντησε: η γυναίκα εργάτης στη θέση του άνδρα εργάτη, δούλος στη θέση του άνδρα δούλου. Και πολύ έξυπνα της φόρτωσε κι έναν ακόμη ρόλο, αυτόν της εργαζόμενης, πάνω στους ήδη παγιωμένους ρόλους της, αυτούς που της καθορίζουν η φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών της. Έτσι, κατάφερε δύο πράγματα: αύξησε τις στρατιές των πρόθυμων να ξεπουλήσουν τον εαυτό και την εργασία τους και επομένως πρόθυμων να μειώσουν και τις απαιτήσεις τους εργαζομένων. Από την άλλη βουκαλίζεται ότι βελτίωσε την κατάσταση και τη θέση της γυναίκας. Και η γυναίκα; Περισσότερο απογοητευμένη, κουρασμένη και σφιγμένη από ποτέ, χωρίς απλότητα και όρεξη για ζωή, να υποκρίνεται συνεχώς στη δουλειά της τη γεμάτη ενέργεια μηχανή και την αστείρευτη πηγή δημιουργίας. Σ' αυτό αναφέρεται η Goldman, όταν λέει ότι η γυναίκα από τη χειραφέτηση είναι που πρέπει να χειραφετηθεί.

Μπουρλής: Να θεωρήσω δεδομένο ότι είστε εναντίον της οικογένειας και του γάμου;

Ιατρού-Γιαννάκη: Εναντίον της οικογένειας; Όχι κατ' ανάγκη. Εναντίον του γάμου; Εντελώς.

Μπουρλής: Μπορείτε να μου το εξηγήσετε αυτό; Γιατί εγώ ακούω πολλούς να παρυσιάζουν τον γάμο ως ιδεατή κατάσταση!

Ιατρού-Γιαννάκη: Πραγματικά «ιδεατή κατάσταση», αρχει κάποιος να φέρει στο μυαλό του οικείες εικόνες: μία γυναίκα ακούραστη να φροντίζει τα παιδιά της και να περιποιείται τον άνδρα της που αποκαμωμένος από την ημέρα κοιμάται ή διαβάζει εφημερίδα. Και όταν όλοι κοιμούνται, αυτή να συνεχίζει, ώστε να είναι όλα έτοιμα για την επόμενη μέρα που θα λείπει η ίδια στη δουλειά. Πράγματι, το να είναι κάποιος σιλάβος, ίσως για κάποιους άλλους να είναι «ιδεατή κατάσταση»! Και στη χώρα μας ακόμα χειρότερα, αφού ο δικός μας πασάς έρχεται τελευταίος των υπολοίπων ευρωπαίων πασάδων στη συμμετοχή στα του σπιτιού, λες και είναι καθορισμένο από τη φύση τις δουλειές του σπιτιού να κάνει μόνο η γυναίκα.

Σ' αυτήν, λοιπόν, την οικογένεια είμαι αντίθετη, σ' αυτό το καρχίνωμα που -από πάντα, αλλά πολύ περισσότερο σήμερα- η σύγχρονη βιαιότητα

την κατάντησε. Και όχι φυσικά στην ειλικρινή ένωση που για κάποιους ανθρώπους πιθανόν και να αντιπροσωπεύει.

Μπουρλής: Είναι αλήθεια ότι πολλά από τα στερεότυπα δεν έχουν ακόμα βληθεί. Δεν μπορείτε να αρνηθείτε, όμως, ότι ακόμα υπάρχει κάποια ζεστασιά, στον γάμο συναντά κανείς μια θαλπωρή...

Ιατρού-Γιαννάκη: Δεν διαφωνώ. Μία θαλπωρή που βασίζεται στην υποτίθεται εικόσια απλήρωτη και συνεχή εργασία της γυναίκας. Ας μη γελιόμαστε. Ο γάμος αφορά έναν παρωχημένο θεσμό που τον μασιαρέψαμε με μπόλικη παράδοση. Και στη σημερινή εποχή, την εποχή που η γυναίκα κατόρθωσε σε κάποιο βαθμό να βγει απ' το κλουβί της και να εργαστεί, τον ντύνουμε με το μύθο της μητρότητας (η γυναίκα κι όχι ο άνδρας θα κάνει τα πάντα για τα παιδιά της), προσθέτουμε και λίγη δόση άδολης αγάπης και συντροφικότητας για τον άνδρα της, και να μία γυναίκα ρομπότ που της αρέσει ξενυχτισμένη, ψόφια από τη δουλειά και απειροποίητη να κάνει αγώνα δρόμου προκειμένου να προλάβει. Ίσως σας φανεί απίστευτο, αλλά από στοιχεία του Συμβουλίου της Ευρώπης -που προφανώς δεν το απαρτίζουν αναρχικοί- η ενδοοικογενειακή βία «αποτελεί τη βασική αιτία θανάτου (πέρα από τους θανάτους με φυσικά αίτια βέβαια) και αναπηρίας γυναικών από 16 ως 44 ετών και ευθύνεται για περισσότερους θανάτους και προβλήματα υγείας απ' ό,τι ο καρκίνος και τα αυτοκινητιστικά δυστυχήματα». Αυτό, για τη ζεστασιά και τη θαλπωρή που έλεγε προηγουμένως!

Μπουρλής: Ομολογώ ότι δεν το είχα υπ' όψιν μου κι αληθινά μένω άναυδος! Αλλά τι θέλετε να μου πείτε, ότι εναντιώνεστε και στους ρόλους άνδρα και γυναίκας; Λέτε ότι δεν πρέπει να υπάρχουν τα πρότυπα που...

Ιατρού-Γιαννάκη: Να υπάρχουν ρόλοι και μάλιστα διακριτοί. Αλλά ο διαχωρισμός να βασίζεται σε χαρακτηριστικά που αρχικά επιβάλει η ίδια η φύση κι όχι οι δομές της κοινωνίας. Και να είναι ρόλοι που στηρίζονται στην αβίαστη επιλογή και υιοθέτησή τους από τα δύο φύλα. Μη μου πεις ότι θεωρείς φυσικό πρότυπο τη γυναίκα νοικοκυρά ή τον άνδρα αφέντη! Το κοινωνικό πρότυπο οφείλει να ακολουθεί το φυσικό, και στη συνέχεια ναι, να το περιεργάζεται, να το πλάθει, να το παραλλάσει ακόμη. Όχι αντίθετα, δεν μπορεί ένα παιδί να καθορίζεται μόνο από στεγνά κοινωνικά πρότυπα και ρόλους, των οποίων τα κύτταρα δεν χρωματίζει η φύση.

Μπουρλής: Υπάρχουν κι αυτοί που βλέπουν το γάμο ως ολοκληρωση του έρωτά τους, ως επιστέγασμα της αγάπης τους.

Ιατρού-Γιαννάκη: Βλέπεις ότι σε όλη τη συζήτηση ταυτίζεις την οικο-

γένεια με το γάμο; Αλήθεια, για ποιο λόγο να συνδέεται η ανάγκη δημιουργίας οικογένειας με αυτόν; Δεν καταλαβαίνω γιατί ο έρωτας κι η αγάπη θα πρέπει να επισημοποιηθούν από έναν ιερέα ή κάποιον κρατικό υπάλληλο. Τόσο πια πολύ υποβιβάσαμε τον άνθρωπο που να χρειάζεται το θεό ή το νόμο-θεό για να του πουν τι να κάνει και πώς ακριβώς να το κάνει! Αλλά, εν πάση περιπτώσει, στα δικά μου μάτια φαίνεται καθαρά τι είναι αυτό που αυτή η θεσμοθετημένη, υποχρεωτική ουσιαστικά, συμβίωση προσφέρει στα ζευγάρια: βαρεμάρα, προβληματική συμπεριφορά, αποχή από την απόλαυση και τη χαρά. Εσύ σε τελική ανάλυση για ποιον έρωτα μιλάς; Ρώτησε πόσο συχνά κάνουν έρωτα. Θα σου απαντήσουν, βέβαια, ότι δεν είναι ο γάμος που ευθύνεται αλλά οι συνθήκες, ότι περνούν τα χρόνια, ότι δεν υπάρχει όρεξη, δεν ξέρω εγώ τι άλλο. Όλα εκτός από το ότι μέσα στο γάμο και τη συνήθεια χάνουν τη ζωτικότητα τους, τη διάθεσή τους να μαγέψουν, να γοητέψουν τη γυναίκα ή τον άνδρα τους.

Μπουρλής: Αν και ξεφύγαμε λιγάκι από το θέμα του σεξισμού, δεν μπορώ παρά να ρωτήσω. Θέλετε να πείτε ότι το πρόβλημα είναι η συμβίωση; Είναι η συνήθεια που τα προξενεί όλα αυτά; Και η λύση είναι η...

Ιατρού-Γιαννάκη: Πρώτα από όλα δεν μιλάω για λύση. Αν κάποιος θέλει με την έγκριση του νόμου ή τις ευλογίες των παπάδων να ζήσει με κάποιον άλλον μία τέτοια ζωή, ας το κάνει. Μα μη θρέφει και αυταπάτες, όπως τώρα γίνεται, ότι αυτό είναι αποτέλεσμα δικής του επιθυμίας και όχι επιβολής. Και ναι, το πρόβλημα πιστεύω ότι είναι η ανελεύθερη συμβίωση μεταξύ των ανθρώπων και, πολύ περισσότερο, η ανελεύθερη συμβίωση με έναν μόνο άνθρωπο. Ήμουν τις προάλλες σε μία γιορτή και υπήρχαν πολλά παντρεμένα νέα ζευγάρια. Κι ενώ ήταν πολλοί αυτοί που κοιτούσαν στα κλειστά και ένιωθαν ερωτικά για τον κόσμο γύρω τους, ήμουν σίγουρη και το συζήτησα με κάποιους ότι από τα 100 ζευγάρια τα 95 θα γυρνούσαν στο σπίτι τους και θα κοιμόταν σαν αδέρφια. Ε, μη μου πεις ότι γι' αυτό το άθλιο γεγονός φταίει κάτι άλλο εκτός από τη συνήθεια, τη βαρεμάρα και τη σιγουριά που προκαλεί η μονιμότητα! Φτάσαμε στο σημείο ένα ζώο της φύσης να το ευνοχίσουμε σε τέτοιο βαθμό που το να μην χαιρετε τον έρωτα να το θεωρεί δική του επιλογή; Η δική μου, πάντως, αίσθηση και αντίληψη περί έρωτα υλοποιείται και ενθαρρύνεται μόνο στην ελεύθερη συμβίωση, κατά την οποία κανείς δεν είναι κτήμα κανενός...

Μπουρλής: ... και μπορεί να ερωτεύεται πολλούς ανθρώπους! Ε, όχι!

Ιατρού-Γιαννάκη: Έλα τώρα, αφού και σε σένα έχει τύχει. Και θεωρώ ότι είναι και απόλυτα φυσιολογικό, για να μιλήσω με δικούς σου όρους.

Μην ισοπεδώνουμε την απίστευτη πολυμορφία των ανθρώπων για να υπερασπιστούμε το ανοσιούρηγμα του γάμου! Στο κάτω κάτω ο έρωτας αυτός μπορεί να μην συμβεί ταυτόχρονα, την ίδια χρονική στιγμή. Η πάλι μπορεί άλλα πράγματα να ερωτευτεί κάποιος σε σένα και άλλα σε κάποιον άλλον. Αλλά, αν συμβεί, να μπορείς ανεμπόδιστα και χωρίς ντροπές ή τύψεις ή φόβο να επιλέξεις, χωρίς να σε κρατά πίσω μία ψεύτικη, παθολογικού τύπου αφοσίωση στον άλλον και πολύ περισσότερο κάποιος όρκος σε μία εκκλησία ή ένας δημόσιος τίτλος κτήσης του άλλου. Ο Malatesta αναφέρεται ξεκάθαρα σε ανάγκη αναδιάρθρωσης της οικογένειας βάσει αγάπης, απαλλαγμένη από νομικές δεσμεύσεις, οικονομική ή σωματική καταπίεση, θρησκευτική πρόληψη.

Μπουρλής: Ναι, αλλά δεν κάνετε καμία αναφορά στο θέμα των παιδιών, που για πολλούς είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο παντρεύονται και κάνουν οικογένεια.

Ιατρού-Γιαννάκη: Άλλο ένα μεγάλο ψέμα. Όταν τα επιχειρήματα υπέρ του γάμου στερεύουν, επικαλούμαστε το συναίσθημα. Το ίδιο έχεις κάνει σε όλη την κουβέντα κι εσύ: ιδεατή κατάσταση, ολοκλήρωση ενός έρωτα, προϊόν έρωτα το παιδί. Μα, πρόβλεψε η ίδια η φύση για κάποιο από τα είδη της να παντρεύεται προκειμένου να τεκνοποιήσει; Γιατί να το κάνει στον άνθρωπο; Άλλωστε, και κανένα παιδί δεν θα επιθυμούσε, αν το ρωτούσε κάποιος, να μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον που οι κουρασμένοι του γονείς θα μαλώνουν για το ποιος θα έχει στο χέρι του το telecontrol ή τι μάρκα pizza θα παραγγείλει. Και βέβαια, το παιδί δεν μπορεί να θεωρηθεί αντικείμενο ούτε κτήμα ή ιδιοκτησία, επειδή κάποιοι το έφεραν στον κόσμο. Το θέτει πολύ όμορφα ο Bakunin, όταν λέει ότι «τα παιδιά δεν αποτελούν ιδιοκτησία κανενός, ανήκουν μόνο στην ίδια τη δική τους μελλοντική ελευθερία».

Μπουρλής: Η θέση, λοιπόν, των παιδιών στη δική σας κοινωνία;

Ιατρού-Γιαννάκη: Δεν μπορώ εκ των προτέρων εγώ να καθορίσω τον τρόπο πραγμάτωσης εκείνης της κοινωνίας. Η κοινωνία στην οποία αναφέρομαι θ' αναπτύξει από μόνη της τις δομές της, και είναι οι συνθήκες και οι ίδιοι οι άνθρωποι στην πράξη που θα αποφασίσουν πώς θα λειτουργήσει το όλο ζήτημα και τι λύσεις θα δοθούν στα προβλήματα που προκύπτουν.

Θα σας δώσω την οπτική της Emma που έγραψε σχετικά για μία κοινωνία που το αποτέλεσμα του έρωτα δύο ανθρώπων θα είναι παιδιά ελεύθερα, με την έννοια ότι δεν θα είναι κτήμα κανενός, θα αποτελούν απόρ-

ροια αληθινής αγάπης και όχι προϊόντα μίσους, αντιθέσεων ή απλά συνήθειας. Οι σχέσεις με τους γονείς βέβαια θα ενισχύονται, στο βαθμό, όμως, που αυτό δεν συνιστά κατοχή και βαναυσότητα, αν και τελικά ο καθένας θα μπορεί λυττερα να αποφασίζει τι είναι καλύτερο για αυτόν και τα παιδιά που έφερε στον κόσμο. Πιστεύω, όμως, ότι η αναγκαιότητα ικανοποίησης των πραγματικών αναγκών της κοινότητας και διατήρησης της θα οδηγήσει από μόνη της τα πράγματα εκεί που πρέπει.

Μπουρλής: Στην αρχή αναφέρατε ότι η γυναίκα βιώνει μία περίοδο ανελευθερίας, υπονοώντας ότι ο άνδρας είναι αυτός που...

Ιατρού-Γιαννάκη: Κάνεις λάθος, προφανώς δεν έγινα κατανοητή. Παρά το ότι υπάρχουν αρκετά θέματα προς συζήτηση σ' αυτό το σημείο, σε καμία περίπτωση δεν εστίασα το πρόβλημα στον άνδρα. Τουναντίον, θεωρώ, και το ανέφερα και προσηγούμενα, ότι η γυναίκα είναι αυτή που πρέπει να βρει τον τρόπο να απελευθερωθεί από τον εαυτό της πρώτα και τη σημερινή απάθεια και παραίτηση που την χαρακτηρίζουν. Τότε μόνο θα μπορέσει να δει την πραγματικότητα, να συνειδητοποιήσει τη θέση της και να διεκδικήσει. Η Betty Friedan γράφει ότι «οι άντρες δεν είναι ο εχθρός, αλλά τα υπόλοιπα θύματα. Ο πραγματικός εχθρός είναι η ίδια η δυσφήμιση των γυναικών στους εαυτούς τους».

Ξέρω πως πολλές γυναίκες αντιτίθενται σ' αυτά που πρεσβεύω και λένε διάφορα: ότι αυτές είναι που δεν θέλουν να έχουν ελεύθερες σχέσεις, ότι τις αρέσει ο γάμος, ότι δεν τις πειράζει η εκκλησία, ότι δεν είναι από αυτές που βιώνουν ανισότητα, ότι ο δικός τους σύντροφος δεν κάνει τέτοια, ότι, ότι... Δεν μου προκαλούν εντύπωση αυτού του είδους οι αντιδράσεις. Σε μία κοινωνία που από την κούνια μας ακόμα η ένεση της συντήρησης τρυπά καθημερινά τις φλέβες μας, πώς να μην είμαστε τόσο ερμητικά κολλημένοι στις πεποιθήσεις μας, πώς να μην επιμένουμε σε μια τέτοια άσχημη περιρρέουσα ατμόσφαιρα; Πάντως, τέτοια επιχειρήματα επικαλούνται γυναίκες που πολύ συχνά είναι οι ίδιες που πέφτουν θύματα απιστίας ή βίας στο σπίτι τους, που αντιμετωπίζουν πρόβλημα κατάθλιψης, που αναπτύσσουν άρρωστες σχέσεις με τα παιδιά τους. Καμία γυναίκα που σκέφτεται, που έχει αξιοπρέπεια, που περιμένει κάτι από τη ζωή της, δεν αρκείται στο ψέμα και την υποκρισία. Μπορεί να μην ενεργοποιείται για να λύσει το πρόβλημα, αλλά τουλάχιστον το πρόβλημα το βλέπει.

Μπουρλής: Παρουσιάζετε τα πράγματα τόσο απλά, που σχετικά εύκολα κάποιος που σας ακούει αρχίζει να αμφισβητεί διαμορφωμένες απόψεις του. Σήμερα, βλέπετε να αλλάζουν τα πράγματα, κυρία Ιατρού-Γιαννάκη;

Ιατρού-Γιαννάκη: Λίγες είναι αυτές που ξεφεύγουν και απελευθερώνονται πραγματικά, αφού οι περισσότερες βρίσκονται ακόμα δέσμιες, αιχμάλωτες στη δουλειά και το σπίτι τους. Υπάρχει και μια μεγάλη κατηγορία πλέον, οι μπερδεμένες θα μπορούσα να πω, αυτές που βλέπουν ως κατάκτηση ισότητας μία ασαφή ελευθεριότητα, η οποία σήμερα κυριαρχεί, και αρκούνται στο ότι εξισορρόπησαν την κενότητα της ζωής των ανδρών με την κενότητα της δικής τους. Αλλά και κάποιες άλλες, που πάνε κάτι να επιτύχουν, νιώθω ότι συχνά δεν επιθυμούν πραγματική ισότητα, αλλά απλά ζητούν ν' αλλάξουν οι όροι, να έχουν αυτές το πάνω χέρι, να γίνουν αφέντρες στη θέση των αφέντηδων, και βγάζουν τον άνδρα έξω απ' τη ζωή και τον αγώνα τους. Τα νεαρά κορίτσια, λοιπόν, αν και κουβαλούν δυναμική μέσα τους, εντούτοις έμαθαν να βλέπουν τη χειραφέτηση (όσες φυσικά νοιάζονται για το ζήτημα), με τον τρόπο που αυτή ερμηνεύεται σήμερα, ως αντιγραφή του άνδρα και ως υιοθέτηση ακόμα και επιβλαβών συμπεριφορών και συνηθειών του.

Με ρώτησες αν βλέπω τα πράγματα ν' αλλάζουν. Δυστυχώς, όπως πάντα συνέβαινε, δεν μπορείς ν' αφήσεις το καθεστώς ανελευθερίας απείραχτο και τους θεσμούς ανέγγιχτους, και να έχεις την απαίτηση να αλλάξουν εντός αυτού του συστήματος τα πράγματα. Υπάρχει, όμως, ελπίδα, υπό το πρίσμα ότι πολλές φορές η εκμετάλλευση είναι απλά συνήθεια και μαθημένη συμπεριφορά. Αυτό, όμως, που πρέπει αναντίρρητα να συμβεί, είναι να ενδιαφερθούμε. Η παραδοχή του προβλήματος, φώναζαν πριν δεκαετίες οι φεμινίστριες, είναι η μισή δουλειά. Μόνο αν νοιαστείς, θα δεις πόσα πολλά συμβαίνουν δίπλα σου και δεν τα καταλάβαινες. Κι αν τα δεις, τότε μόνο ίσως ενεργοποιηθείς. Η συνειδητοποίηση θ' αποτελέσει το πρώτο βήμα για τη ρήξη και την ανατροπή των καπιταλιστικών σχέσεων, αφού για τους αναρχικούς, έτσι κι αλλιώς, η μόνη ουτοπία είναι η θέση ότι τη λύση θα τη φέρουν απλά κάποιες μεταρρυθμίσεις εντός του συστήματος.

Και μιλάμε βέβαια για καπιταλισμό, αν και ανισότητα υπήρχε και σε άλλες ιστορικές περιόδους και εποχές. Είναι η πατριαρχία τελικά το όλο ζήτημα και, όπως αναφέρει η Kate Millet, «πιθανόν, το σπουδαιότερο ψυχολογικό όπλο της πατριαρχίας πολύ απλά είναι η καθολικότητα και η μακροβιότητά της». Αλλά, εν πάση περιπτώσει, ευελπιστούμε πως με την πτώση του συστήματος του καπιταλισμού, η γυναίκα ήδη θα έχει κερδίσει τη μάχη για την πραγματική της εξίσωση, μια για πάντα.

Μπουρλής: Τελειώνοντας, δεν θα μπορούσα να σας αποκριθώ ότι μου προξένησε εντύπωση το ότι οι θέσεις σας σε πολλά σημεία μοιάζουν απο-

δεικτές και σε καμία περίπτωση δεν θυμίζουν το χάος και τον μηδενισμό, χαρακτηριστικά που κάποιοι εύκολα προσάπτουν στην ιδεολογία σας.

Ιατρού-Γιαννάκη: Ας μην προσθέσουμε κι άλλα στερεότυπα στην κουβέντα μας! Σ' ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σου.

John Zerzan

Πατριαρχία, πολιτισμός και η καταγωγή του γένους¹

Πολύ στοιχειωδώς, *πολιτισμός* είναι η ιστορία της κυριαρχίας πάνω στη φύση και στη γυναίκα. *Πατριαρχία* σημαίνει εξουσία πάνω στις γυναίκες και στη φύση. Είναι, τελικά, συνώνυμοι οι δύο θεσμοί;

Η φιλοσοφία έχει ουσιαστικά αγνοήσει το απέραντο βασιλείο πόνου που έχει δημιουργηθεί από τότε που ξεκίνησε, με τον καταμερισμό της εργασίας, τη μακροχρόνη πορεία της.

Η Ελέν Σισού αποκαλεί την πορεία της φιλοσοφίας μία «αλυσιδα πατέρων». Οι γυναίκες και ο πόνος λείπουν απ' αυτήν, και σίγουρα έχουν άμεση σχέση μεταξύ τους.

Η Καμίλ Πάλια, αντιφεμινίστρια, θεωρητική της λογοτεχνίας, αναφέρει τα εξής για τον πολιτισμό και τις γυναίκες: «Όταν βλέπω ένα γιγάντιο γερανό να περνά πάνω σε φορτηγό, εκστασιάζομαι από δέος και θαυμασμό, όπως κάποιος σε εκκλησιαστικές τελετές. Τι δύναμη σύλληψης! Τι επιβλητικότητα! Αυτοί οι γερανοί μας συνδέουν με την αρχαία Αίγυπτο, όπου η μνημειακή αρχιτεκτονική γεννήθηκε και άνθησε. Αν ο πολιτισμός αφηρόταν στα γυναικεία χέρια, θα ζούσαμε ακόμη σε καλύβες»².

Τα «επιτεύγματα» του πολιτισμού και η αδιαφορία των γυναικών γι' αυτά. Για κάποιους από μας οι «καλύβες» αντιπροσωπεύουν τη σωστή πορεία του ανθρώπινου είδους και όχι αυτήν της καταπίεσης και της καταστροφής. Με δεδομένη την παγκόσμια μετάσταση του θανατηφόρου τεχνολογικού πολιτισμού, μακάρι να ζούσαμε σε καλύβες!

Οι γυναίκες και η φύση έχουν παγκοσμίως υποβαθμιστεί από το κυρίαρχο πρότυπο, και ποιος δεν μπορεί να δει τι έχει προκαλέσει αυτό; Η Ούρσουλα Λε Γκεν διορθώνει την Πάλια που απορρίπτει και τα δύο – γυναίκες και φύση: «Ο πολιτισμένος άνθρωπος λέει: Είμαι Πρόσωπο, είμαι Κύριος, όλα τα υπόλοιπα είναι κάτι άλλο – ξένο, κατώτερο, υποδεέστερο, επιβλητικό. Εγώ κατέχω, χρησιμοποιώ, εξερυνώ, εκμεταλλεύομαι, ελέγχω. Μόνο οι πράξεις μου έχουν αξία. Αυτό που θέλω έχει σημασία. Είμαι αυτό που είμαι, και τα υπόλοιπα είναι γυναίκες και άγρια φύση,

¹ Ο όρος *γένος* αφορά τις ψυχολογικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενώ το φύλο (σεξ) αναφέρεται στις φυσικές διαφορές του σώματός τους.

² Camille Paglia, *Sexual Personae: Art and Decadence from Nefertiti to Emily Dickinson* (Yale University Press: New Haven, 1990), σ.38.

που προορίζονται να χρησιμοποιούνται, όπως θεωρώ εγώ σωστό»³.

Υπάρχουν, βεβαίως, αρκετοί που πιστεύουν ότι υπήρξαν πρώιμοι πολιτισμοί που ήταν μητριαρχικοί. Αλλά κανείς ανθρωπολόγος ή αρχαιολόγος, ούτε οι φεμινίστριες, έχουν βρει τεκμήρια γι' αυτό. «Η αναζήτηση για έναν πολιτισμό αυθεντικής ισότητας, καθώς και κάποιον μητριαρχικό, έχει αποβεί άκαρπη», συμπεραίνει η Σέρι Όρντερ⁴.

Παρόλα αυτά, πέρασε μεγάλο χρονικό διάστημα κατά το οποίο οι γυναίκες ήταν λιγότερο υποτελείς στους άντρες, πριν η ανδροκρατούμενη κουλτούρα παγιωθεί και επικρατήσει παγκοσμίως. Από τη δεκαετία του '70, ανθρωπολόγοι όπως η Αντριάν Ζίλμαν, η Νάνσι Τάνερ και ο Φράνσις Ντάλμπεργκ έχουν μετατοπίσει την εστίαση από το παλιότερο στερεότυπο του προϊστορικού «Άντρα-Κυνηγού» σ' αυτό της «Γυναίκας-Τροφосуλλέκτριας». Σημαντικό εδώ είναι το δεδομένο ότι, κατά μέσο όρο, οι προ-γεωργικές κοινωνίες ζούσαν κατά 80% από την τροφосуλλογή και 20% από το κυνήγι. Είναι πολύ πιθανό να υπερτονίζουμε τη διαίρεση μεταξύ κυνηγιού/τροφосуλλογής και να παραβλέπουμε εκείνες τις ανθρώπινες ομάδες, όπου σε μεγάλο βαθμό οι γυναίκες κυνηγούσαν και οι άντρες συνέλεγαν. Όμως, η αυτονομία των γυναικών στις τροφосуλλεκτικές κοινωνίες οφείλεται στο γεγονός ότι οι πόροι, στους οποίους βασιζόταν η ανθρώπινη ύπαρξη, ήταν διαθέσιμοι εξίσου στις γυναίκες και στους άντρες, μέσα στις αντίστοιχες σφαίρες δραστηριοτήτων του καθενός.

Στο πλαίσιο του ήθους ισότητας των θηρευτικών-τροφосуλλεκτικών κοινωνιών, ανθρωπολόγοι όπως η Ελεανόρ Λίκου, η Πατρίσια Ντέπερ και η Μίνα Κόλφιλντ περιέγραψαν μία γενικά ισότιμη σχέση μεταξύ αντρών και γυναικών. Σε τέτοιες δομές, όπου το άτομο που αποκτά κάτι το διανέμει, και οι γυναίκες εξασφαλίζουν περίπου το 80% των μέσων συντήρησης, είναι αυτές που αποφασίζουν σε μεγάλο βαθμό τις κινήσεις των χωριών και τις τοποθεσίες των καταυλισμών. Παρομοίως, τα ιστορικά στοιχεία δείχνουν ότι τα λίθινα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι των προ-γεωργικών κοινωνιών κατασκευάζονταν και από τους δύο, γυναίκες και άντρες.

Στις μητροπολικές ινδιάνικες φυλές (Πουέμπλο, Ιροκέζοι, Κρούου, κ.ά), οι γυναίκες μπορούσαν να διακόψουν μία γαμήλια σχέση κάθε στιγμή.

³ Ursula Le Guin, *Women/Wildness*, στο Judith Plant, ed., *Healing the Wounds* (New Society: Philadelphia, 1989), σ. 45.

⁴ Sherry B. Ortner, *Making Gender: the Politics and Erotics of Culture* (Beacon Press: Boston, 1996), σ. 24.

Γενικότερα, άντρες και γυναίκες στις κοινωνίες αυτές μετακινούνταν ελεύθερα και ειρηνικά από το ένα χωριό στο άλλο, όπως επίσης και από μία σχέση σε μία άλλη. Σύμφωνα με τη Ροσαλίντ Μάιλς, οι άντρες όχι μόνο δεν εξουσιάζουν ή εκμεταλλεύονται την εργασία των γυναικών, αλλά «ασκούν ελάχιστο ή και καθόλου έλεγχο πάνω στο σώμα των γυναικών ή των παιδιών, δεν κάνουν φετίχ την παρθενιά ή την αγαμία και δεν απαιτούν την σεξουαλική αποκλειστικότητα των γυναικών»⁵. Η Ζουμπίντα Μπανού Κιουραΐσι παρέχει ένα αφρικανικό παράδειγμα: «Η σχέση των δύο φύλων στους Μουμπούτι χαρακτηρίζεται από την αρμονία και τη συνεργασία»⁶.

Κι όμως, αναρωτιέται κανείς, ήταν ποτέ η κατάσταση πραγματικά τόσο ρόδινη; Με δεδομένη την έκδηλη παγκόσμια υποβάθμιση των γυναικών, η οποία ποικίλει στις μορφές της αλλά όχι στην ουσία της, το ερώτημα του πότε και πώς τα πράγματα ήταν διαφορετικά επιμένει. Υφίσταται μία θεμελιώδης διαίρεση της κοινωνικής ύπαρξης με βάση το γένος, και μία προφανής ιεραρχία που προκύπτει απ' αυτή. Για τη φιλόσοφο Τζέιν Φλαξ, οι πιο βαθιά ριζωμένοι δυϊσμοί, ακόμη και οι διαιρέσεις αντικείμενο-υποκείμενο ή πνεύμα-σώμα, αντανακλούν το διαχωρισμό του γένους⁷.

Το γένος δεν είναι το ίδιο με τη φυσική/φυσιολογική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο φύλων. Είναι μία κοινωνική κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση, θεμελιωμένη στο σεξιστικό καταμερισμό της εργασίας, που ίσως είναι η μοναδική κοινωνική κατηγορία με τόσο τεράστια σημασία. Αν το γένος εισάγει και νομιμοποιεί την ανισότητα και την κυριαρχία, τότε αξίζει περισσότερο από κάθε τι να το αμφισβητήσουμε. Επομένως, με όρους της προϊστορίας του ανθρώπου – και με όρους του μέλλοντός μας – προκύπτει το ζήτημα μιας κοινωνίας χωρίς γένος.

Γνωρίζουμε ότι ο καταμερισμός της εργασίας οδήγησε στην εξήμερωση της φύσης, στον πολιτισμό και κινεί το παγκοσμιοποιημένο σύστημα εξουσίας σήμερα. Προκύπτει, επίσης, ότι η τεχνητή διαίρεση της εργασίας βάσει του φύλου, ουσιαστικά ο σχηματισμός του γένους, ήταν η πρώτη του μορφή.

Το μοίρασμα της τροφής έχει αναγνωριστεί προ πολλού ως το ειδο-

⁵ Rosalind Miles, *The Women's History of the World* (Michael Joseph: London, 1986), σ. 16.

⁶ Zubeeda Banu Quraishy, *Gender Politics in the Socio-Economic Organization of Contemporary Foragers*, στο Ian Keen and Takako Yamada, eds., *Identity and Gender in Hunting and Gathering Societies* (National Museum of Ethnology: Osaka, 2000), σ. 196.

⁷ Jane Flax, *Political Philosophy and the Patriarchal Unconscious* στο Sandra Harding and Merrill B. Hintikka, eds., *Discovering Reality* (Reidel: Dordrecht, 1983), σ. 269-270.

ποιό γνώρισμα του τροφοσυλλεκτικού τρόπου ζωής, όπως είναι και το μοίρασμα της ευθύνης για την ανατροφή των παιδιών, σύμφωνα με τα στοιχεία από τις λίγες θηρευτικές-τροφοσυλλεκτικές κοινωνίες που έχουν απομείνει, σ' αντίθεση με την ιδιωτικοποιημένη, απομονωμένη οικογενειακή ζωή στον πολιτισμό. Αυτό που ονομάζουμε οικογένεια δεν είναι αιώνιος θεσμός, όπως και η αποκλειστική φροντίδα των παιδιών από τις γυναίκες δεν ήταν αναπόφευκτη κατά την ανθρώπινη εξέλιξη.

Η κοινωνία δομείται και ενοποιείται από τον καταμερισμό της εργασίας, και η οικογένεια από το σεξιστικό καταμερισμό της εργασίας. Η ανάγκη για ενοποίηση υποδηλώνει μία τάση, μία διαίρεση, που έχει ανάγκη από μία βάση για συνάφεια και αλληλεγγύη. Μ' αυτή την έννοια, ο Τέσταρτ έχει δίκιο: «Η ιεραρχία είναι εγγενής στο θεσμό της συγγένειας»⁸. Και αφού βασιζονται στον καταμερισμό της εργασίας, οι σχέσεις εντός του θεσμού της συγγένειας μετατρέπονται σε παραγωγικές σχέσεις. «Το γένος είναι εγγενές στο θεσμό της συγγένειας», όπως αναφέρει ο Κουτσίαρι, «ο οποίος δε θα υπήρχε χωρίς αυτό»⁹. Σ' αυτή τη σφαίρα μπορούν να αναζητηθούν οι απαρχές της κυριαρχίας πάνω στη φύση, όπως και πάνω στη γυναίκα.

Ενώ η ομαδική και συντονισμένη αναζήτηση τροφής στις τροφοσυλλεκτικές κοινωνίες έδινε τη θέση της σε εξειδικευμένους ρόλους, οι συγγενικές δομές αποτέλεσαν τα θεμέλια των σχέσεων που εξελίχτηκαν προς την κατεύθυνση της ανισότητας και της εξουσίας. Οι γυναίκες ουσιαστικά αιχνητοποιήθηκαν σε έναν ιδιωτικοποιημένο ρόλο φροντίδας των παιδιών, και το σχήμα αυτό οξύνθηκε αργότερα ακόμη περισσότερο, πέρα από τις υποτιθέμενες απαιτήσεις του ρόλου αυτού. Αυτός ο διαχωρισμός με βάση το γένος και ο αντίστοιχος σεξιστικός καταμερισμός της εργασίας εμφανίστηκε περίπου κατά τη μετάβαση από τη Μέση στη Νεώτερη Παλαιολιθική περίοδο.

Το γένος και η συγγένεια είναι πολιτισμικές κατασκευές που δημιουργήθηκαν εις βάρος των εμπλεκόμενων βιολογικών υποκειμένων, «πάνω απ' όλα μία συμβολική οργάνωση της συμπεριφοράς», σύμφωνα με την Τζούλιετ Μίτσελ¹⁰. Ίσως είναι πιο διαφωτιστικό να μελετήσουμε το συμβολικό

⁸ Alain Testart, *Aboriginal Social Inequality and Reciprocity*, Oceania 60 (1989), σ. 5.

⁹ Salvatore Cucchiari, *The Gender Revolution and the Transition from Bisexual Horde to Patrilocality*, στο Sherry B. Ortner and Harriet Whitehead, eds., *Sexual Meanings: The Cultural Construction of Gender and Sexuality* (Cambridge University Press: Cambridge UK, 1984), σ. 36.

¹⁰ Juliet Mitchell, *Women: The Longest Revolution* (Virago Press: London, 1984), σ. 83.

πολιτισμό καθαυτό, με τη μορφή που είναι αναγκαίος σε μία κοινωνία χωρισμένη σε γένη, λόγω «της ανάγκης να συμβολιστεί ένας ακραία διχοτομημένος κόσμος». Η ερώτηση ποιο ήρθε πρώτο αναδύεται αυτόματα και είναι δύσκολο να απαντηθεί. Είναι ξεκάθαρο, πάντως, ότι δεν υπάρχουν ενδείξεις συμβολικής δραστηριότητας (π.χ. ζωγραφίες σπηλαίων) πριν την εμφάνιση του γένους ως διαίρεση των ανθρώπων, βασισμένη στο σεξιστικό καταμερισμό της εργασίας.

Κατά τη Νεώτερη Παλαιολιθική περίοδο, την εποχή πριν τη Νεολιθική Επανάσταση της εξημέρωσης της φύσης και του πολιτισμού, η επανάσταση του γένους είχε επικρατήσει. Αρσενικά και θηλυκά σύμβολα εμφανίζονται στα πρώτα δείγματα ζωγραφικής των σπηλαίων, περίπου 35.000 πριν. Η συνείδηση του γένους αναδύεται ως ένα σύνολο διύσμων που περιλαμβάνει τα πάντα, ένα φάντασμα της διχασμένης κοινωνίας. Με το νέο διαχωρισμό, η δραστηριότητα συνδέεται με το γένος και καθορίζεται απ' αυτό. Ο ρόλος του κυνηγού, για παράδειγμα, διαμορφώνεται συσχετιζόμενος με τα αρσενικά, οι απαιτήσεις του ρόλου αποδίδονται στο αρσενικό γένος ως επιθυμητά χαρακτηριστικά.

Ό,τι υπήρξε ενοποιητικό ή γενικευμένο, όπως η ομαδική αναζήτηση τροφής ή η φροντίδα των παιδιών με ευθύνη της κοινότητας, τώρα έχει μετατραπεί σε διαχωρισμένη σφαίρα, όπου εμφανίζονται η σεξουαλική ζήλια και η κτητικότητα. Την ίδια εποχή, αναδύεται το συμβολικό ως ξεχωριστή σφαίρα ή πραγματικότητα. Αυτό είναι αποκαλυπτικό όσον αφορά το περιεχόμενο της τέχνης, καθώς και το τελετουργικό και την πρακτική της. Είναι επικίνδυνο να κάνουμε παραλληλισμούς του σήμερα με το μακρινό παρελθόν, αλλά οι μη βιομηχανικοί πολιτισμοί που επιβίωσαν, ίσως μας διαφωτίσουν. Οι Μπίμιν-Κουσούμιν της περιοχής Παπούα-Νέα Γουϊνέα, για παράδειγμα, βιώνουν το διαχωρισμό αρσενικού-θηλυκού ως θεμελιακό και καθοριστικό. Η «πεμπουσία» του αρσενικού, που λέγεται φινίκ, συμβολίζει όχι μόνο τα χαρακτηριστικά της δύναμης και του πολέμου αλλά και αυτά της τελετουργίας και του ελέγχου. Η «πεμπουσία» του θηλυκού, η κααπικχαμπούριεν, είναι η άγρια φύση του, η αυθορμητικότητα, η αισθαντικότητα και η άγνοια των τελετουργικών. Παρομοίως, οι Μάνσι της βορειοδυτικής Σιβηρίας περιορίζουν δραστικά τη συμμετοχή των γυναικών στις τελετουργικές πρακτικές τους. Για τις μικρές τροφολεκτικές κοινωνίες δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η παρουσία ή μη τελετουργικών τελετών είναι κρίσιμη για το ζήτημα της υποτέλειας των γυναικών. Η Γκέιλ Ρούμπιν καταλήγει ότι «η ιστορική ήττα των γυναικών συνέ-

βη στις απαρχές του πολιτισμού και αποτελεί προϋπόθεσή του»¹¹.

Η ταυτόχρονη ανάδυση της συμβολικής κουλτούρας και της διαχωρισμένης κατά γένος ζωής δεν είναι σύμπτωση. Κάθε μία αποτελεί μία μετάπτωση από τη μη διαχωρισμένη, μη ιεραρχική ζωή. Η ανάπτυξη και η επέκτασή τους εξηγείται λογικά ως αντίδραση στις εσωτερικές τους εντάσεις και ανισότητες. Και οι δύο είναι διαλεκτικά συνδεδεμένες με τον πρώιμο, τεχνητό καταμερισμό της εργασίας.

Αμέσως μετά την ανάδυση του γένους και του συμβόλου, σχετικά μιλώντας, ήρθε ένα ακόμη Μεγάλο Βήμα Μπροστά, προς τη γεωργία και τον πολιτισμό. Αυτό είναι το καθοριστικό βήμα «υπέρβασης της φύσης», το οποίο διέγραψε τα προηγούμενα δύο εκατομμύρια χρόνια μη εξουσιαστικής λογικής και στενής σχέσης με τη φύση. Αυτή η μεταβολή έγινε καθοριστική με την παγίωση και εντατικοποίηση του καταμερισμού της εργασίας. Η Μεϊγιασού μας θυμίζει το ξεκίνημά του: «Τίποτα στη φύση δε δικαιολογεί το σεξιστικό καταμερισμό της εργασίας, ούτε θεσμούς όπως είναι ο γάμος, η συζυγική σχέση ή η πατρογραμμική καταγωγή. Όλοι επιβάλλονται στις γυναίκες με τη βία, και γι' αυτό είναι δεδομένα του πολιτισμού που πρέπει να εξηγηθούν, και όχι να χρησιμοποιηθούν για εξήγησις»¹².

Οι Κέλκωρ και Νάθαν, για παράδειγμα, δε βρήκαν ιδιαίτερο διαχωρισμό κατά γένος στους κυνηγούς-τροφοσυλλέκτες της δυτικής Ινδίας, σε σύγκριση με τους γεωργούς στην ίδια περιοχή. Η μετάβαση από την τροφοσυλλογή στην παραγωγή τροφής επέφερε παρόμοιες αλλαγές στις κοινωνίες παντού. Είναι πολύ διαφωτιστικό, για να δώσουμε ένα παράδειγμα πιο κοντινό, ότι οι Μουσκόγι στη νοτιοανατολική Αμερική διατηρούσαν την αρχέγονη αξία του αδάμαστου, μη εξημερωμένου δάσους: οι αποικιοκράτες ειπολιτιστές πολέμησαν αυτή την αντίληψη, προσπαθώντας να αντικαταστήσουν τη μητρογραμμική παράδοση των Μουσκόγι με πατρογραμμικές σχέσεις.

Ο τόπος μεταμόρφωσης της άγριας φύσης σε πολιτισμό είναι η κατοικία, ενώ οι γυναίκες περιορίστηκαν προοδευτικά στα στενά της όρια. Η εξημέρωση της φύσης (domestication) εκεί έχει τις ρίζες της (και ετυμολογικά προέρχεται, επίσης, από το λατινικό *domus* ή νοικοκυριό). Επα-

¹¹ Gayle Rubin, *The Traffic in Women, Toward an Anthropology of Women* (Monthly Review Press: New York, 1979), σ. 176.

¹² Claude Meillassoux, *Maidens, Meal and Money* (Cambridge University Press, 1981) σ. 20.

χθής εργασία, λιγότερη ευρωστία σε σχέση με την τροφουσλλογή, περισσότερα παιδιά και μικρότερη διάρκεια ζωής από τους άντρες είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά των γυναικών στους γεωργικούς πολιτισμούς¹³. Εδώ παρουσιάζεται μία άλλη διχοτόμηση, η διαίρεση μεταξύ εργασίας και μη εργασίας, η οποία δεν υπήρχε για τόσες πολλές γενιές. Από την κατοικία, ως τόπο παραγωγής διαχωρισμένο κατά γένος, και τη συνεχή επέκτασή της προέκυψαν επιπλέον θεμελιακοί θεσμοί του πολιτισμού και της νοοτροπίας μας.

Περιορισμένες, αν όχι πλήρως ελεγχόμενες, οι γυναίκες ορίζονται ως παθητικές. Σαν τη φύση, αξιολογούνται ως κάτι που προορίζεται να παράγει, που αναμένει γονιμοποίηση-ενεργοποίηση από κάτι εκτός της ίδιας/του ίδιου. Οι γυναίκες βιώνουν τη μεταβολή από την αυτονομία και σχετική ισότητα των μικρών, μετακινούμενων αναρχικών ομάδων στο πλήρως ελεγχόμενο καθεστώς των μεγάλων, περίπλοκων, εξουσιαστικών καταυλισμών.

Η μυθολογία και η θρησκεία, αντισταθμίσιμα μιας διαχωρισμένης κοινωνίας, αποδεικνύουν την υποβαθμισμένη θέση των γυναικών. Στην Ελλάδα του Ομήρου, η ακαλλιέργητη γη (μη εξημερωμένη από τη γεωργία) θεωρούνταν θηλυκή, η κατοικία της Καλυψώς, της Κίρκης, των Σειρήνων που προσπάθησαν να πείσουν τον Οδυσσέα να εγκαταλείψει τους κόπους του πολιτισμού. Γη και γυναίκες είναι και πάλι αντικείμενα εξουσίας. Αλλά αυτή η επεκτατικότητα έχει και σημάδια ένοχης συνείδησης, όπως στις τιμωρίες εκείνων που συνδέθηκαν με την εξημέρωση και την τεχνολογία, στους μύθους του Προμηθέα και του Σίσυφου. Το σχέδιο της γεωργίας θεωρήθηκε, σε μερικές περιοχές περισσότερο, ως μία ασέλγεια· εξ ου και το περιστατικό του βιασμού στους μύθους της Δήμητρας. Με τον καιρό, όσο οι απώλειες συσσωρεύονται, οι σπουδαίες σχέσεις μητέρας-κόρης της ελληνικής μυθολογίας – Δήμητρα και Κόρη, Κλυταιμνήστρα και Ιφιγένεια, Ιοκάστη και Αντιγόνη, για παράδειγμα – εξαφανίζονται.

Στη Γένεση, το πρώτο βιβλίο της Βίβλου, η γυναίκα γεννιέται από το σώμα του άντρα. Η Πτώση από την Εδέμ συμβολίζει το θάνατο της θη-

¹³ Η παραγωγή καλαμποκιού, μία προσφορά της Βόρειας Αμερικής στην εξημέρωση της φύσης, «είχε τεράστια συνέπεια στην εργασία της γυναίκας και στην υγεία της». Η κατάσταση της γυναίκας «ήταν πολύ χειρότερη από του άντρα στις περισσότερες κηπουρικές κοινωνίες των σημερινών ανατολικών ΗΠΑ» κατά την περίοδο της πρώτης ευρωπαϊκής επαφής. Από Karen Olsen Bruhns και Karen E. Stothert, *Women in Ancient America* (University of Oklahoma Press: Norman, 1999), σ. 88.

ρευτικής-τροφοσυλλεκτικής ζωής, την εκδίωξη στον κόσμο της καλλιέργειας της γης και της σκληρής εργασίας. Γι' αυτό κατηγορείται η Εύα, φυσικά, που φέρει το στίγμα της Πτώσης¹⁴. Τι ειρωνεία, αφού η εξημέρωση της φύσης είναι ο φόβος και η άρνηση της φύσης και της γυναίκας, και ο μύθος του Παραδείσου, στην ουσία, κατηγορεί το κύριο θύμα της ιστορίας αυτής.

Η γεωργία είναι μία κατόκτηση που εκπληρώνει αυτό που ξεκίνησε με το διαχωρισμό και την ανάδυση του γένους. Παρά την ύπαρξη γυναικείων θεοτήτων, αφιερωμένων στη γονιμότητα, σε γενικές γραμμές η Νεολιθική κουλτούρα δίνει ιδιαίτερο βάρος στην ανδροπρέπεια. Όπως το βλέπει η Κοβέν, από τις συναισθηματικές διαστάσεις αυτής της αρρενωπότητας προκύπτει ότι η εξημέρωση των ζώων πρέπει να ήταν βασικά ανδρική πρωτοβουλία¹⁵. Η αποξένωσή μας και η έμφαση στην εξουσία μάς ακολουθούν από τότε. Η επέκταση των συνόρων του ανθρώπου, για παράδειγμα, μπορεί να ειπωθεί ως ανδρική ενέργεια που υποτάσσει τη θηλυκή φύση, κατακτά το ένα σύνορο μετά το άλλο.

Η πορεία αυτή έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις, και μας λένε από παντού ότι δεν μπορούμε να αποφύγουμε την εμπλοκή μας με την τεχνολογία που δεσπόζει. Αλλά και η πατριαρχία, επίσης, είναι παντού, και πάλι η κατωτερότητα της φύσης θεωρείται δεδομένη. Ευτυχώς, «πολλές φεμινίστριες», σύμφωνα με την Κάρολ Σταμπάλ, «θεωρούν ότι η απόρριψη της τεχνολογίας είναι βασικά ταυτόσημη με την απόρριψη της πατριαρχίας»¹⁶.

Υπάρχουν άλλες φεμινίστριες που υποστηρίζουν ένα μέρος της τεχνολογίας, το οποίο προϋποθέτει μία φανταστική, ρομποτική «απόδραση από το σώμα» και τη σεξιστική ιστορία της υποδούλωσής του. Αλλά αυτή η φυγή είναι πλασματική, μία λήθη όλης της πορείας και της λογικής των καταπιεστικών θεσμών που συγκροτούν την πατριαρχία. Το α-σώματο χάνει μελλοντικό μπορεί να είναι μόνο συνέχιση της καταστροφικής πορείας.

Ο Φρόντ θεωρούσε ότι η ανάληψη του ρόλου του γένους από το υποκείμενο είναι θεμελιακή, τόσο πολιτισμικά όσο και ψυχολογικά. Αλλά οι

¹⁴ Οι Ετόρο της Παπούα-Νέα Γουινέα έχουν έναν παρόμοιο μύθο όπου η Νοβάλι, γνωστή για τις κινηγετικές της ικανότητες, ευθύνεται για την πτώση των Ετόρο από την κατάσταση ευημερίας. Raymond C. Kelly, *Constructing Inequality* (University of Michigan Press: Ann Arbor, 1993), σ. 524.

¹⁵ Jacques Cauvin, *The Birth of the Gods and the Origins of Nature* (Cambridge University Press: Cambridge, 2000), σ. 133.

¹⁶ Carol A. Stable, *Feminism and the Technological Fix* (Manchester University Press: Manchester, 1994), σ. 5.

θεωρίες του θεωρούν δεδομένη μία ενυπάρχουσα υπόσταση γένους στον άνθρωπο, και γι' αυτό προκαλούν πολλά ερωτήματα. Πολλοί προβληματισμοί δεν καλύπτονται, όπως ότι το γένος εκφράζει σχέσεις εξουσίας και ότι εισερχόμαστε στον κόσμο αυτόν ως αμφίφυλα πλάσματα.

Η Κάρολα Φρίμαν καταθέτει μία συναφή ερώτηση, με το δοκίμιό της *Is Local: Global as Feminine: Masculine? Rethinking the Gender of Globalization*¹⁷.

Η γενικότερη κρίση της σύγχρονης εποχής έχει τις ρίζες της στην επιβολή του γένους. Διαχωρισμός και ανισότητα εμφανίστηκαν όταν αναδύθηκε και η συμβολική κουλτούρα, που σύντομα έγινε οριστική ως εξημέρωση της φύσης και πολιτισμός: πατριαρχία. Η ιεραρχία του γένους δε μεταρρυθμίζεται πια, όπως και το ταξικό σύστημα ή η παγκοσμιοποίηση. Χωρίς μία βαθιά, ριζοσπαστική απελευθέρωση των γυναικών είμαστε καταδικασμένοι να πληρώνουμε το τρομακτικό τίμημα της εξαπάτησης και του εκφυλισμού μας. Η απόλυτη, αυθεντική εξαφάνιση του γένους ίσως αποτελεί συνταγή για τη λύτρωσή μας.

Μετάφραση
Δημήτρης Κωνσταντίνου

¹⁷ Carla Freeman, *Is Local: Global as Feminine: Masculine? Rethinking the Gender of Globalization*, Signs 26 (2001).

Δημήτρης Κωνσταντίνου

Η άλλη πλευρά του σεξισμού

Υπό τους ήχους του Ερίκ Σατιέ, στο Παρίσι της δεκαετίας '60, ένας αλκοολικός, χρεωκοπημένος μικροαστός και μελλοντικός αυτόχειρας, ο Αλέν, εγκαταλείπει αναγκαστικά την κλινική αποτοξίνωσης ως «θεραπευμένος» και ξετυλίγει τα μύχια του ανδρικού του υποσυνείδητου. «Είμαι άντρας, αλλά δεν είχα ποτέ μου λεφτά, ούτε γυναίκες... Δεν εξουσιάζω τις γυναίκες... Έπινα γιατί δεν ήμουν καλός στο σεξ». Η αποξενωμένη, πολυάσχολη σύζυγός του ζει στη Ν. Υόρκη· δεν πίστεψε ποτέ σ' αυτόν. Νιώθει ηττημένος και ανεπαρκής στο ρόλο του ως αρσενικό. Οι γυναίκες τον τρομάζουν¹.

Όπως ο ρατσισμός δηλητηριάζει τις ψυχές και τις ζωές των ίδιων των ρατσιστών, έτσι και ο σεξισμός καταστρέφει τους ίδιους τους άνδρες. Η εξουσία είναι, πρωταρχικά, πνευματική σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων εγκεφάλων, και η φυσική ή στρατιωτική δύναμη απλώς την επιβεβαιώνει στα μυαλά όλων. Εξουσιαστές και εξουσιαζόμενοι διαφθείρονται αμφότεροι, υφίστανται εξίσου τις τραγικές συνέπειες κάθε ανισόρροπης σχέσης. Ορισμένες απ' αυτές είναι συνειδητές, ενώ άλλες εγγράφονται ανεξίτηλα στο πρόσφορο υπέδαφος του ασυνείδητου. Η εξουσιαστική σχέση άνδρα-γυναίκας, που κτιζεται με την προκατάληψη της ανδρικής ανωτερότητας, μολύνει εξίσου και τους δύο με τα συγκεκριμένα πρότυπα που επιβάλλει.

Στην κοινωνία μας δεν υπάρχουν άνθρωποι. Κι όχι με την υπερβατική, χριστιανική έννοια, αλλά με την έννοια ότι είμαστε πάνω απ' όλα διχασμένοι σε αρσενικά και θηλυκά. Σαν τη γλώσσα μας. Αμείλιτα γένη εμφανίζονται σε κάθε της πτυχή – άρθρα, επίθετα, μετοχές και ουσιαστικά – επιβάλλοντας τη σεξιστική σκέψη, πολύ περισσότερο από άλλες γλώσσες και δεν είναι τυχαίο. Το μεγαλείο της αρχαίας Ελλάδας άφησε απ' έξω δούλους και γυναίκες. Η γλώσσα, ομφάλιος λώρος με το παρελθόν, κουβαλάει τις αποσιωπημένες αμαρτίες των προγόνων και φροντίζει να αναπαράγονται.

Το γένος μαθαίνεται· αλλά όχι μόνο με τη γλώσσα. Ο σεξισμός αποτελεί την πρώτη εξουσιαστική ιδεολογία με την οποία ερχόμαστε σ' επαφή. Θα τον γνωρίσουμε τις πρώτες μέρες της ζωής μας και θα μας ακολουθεί

¹ Η *Φλόγα που Τρεμοσβήνει*, 1963. Ταινία του Luis Malle βασισμένη στο μυθιστόρημα του αυτόχειρα σοσιαλιστή-φασίστα Pierre Eugène Drieu La Rochelle.

ως το τέλος, θα είναι η καθημερινή μας τοξική τροφή. Και αν δηλητηριάζει τις γυναίκες, στους άνδρες προκαλεί αθεράπευτα έληη. Αναρίθμητοι προλεητικοί υπαινιγμοί από τον περίγυρο (διαφορετικές μυρωδιές, ρούχα, μαλλιά κ.ο.κ.), παιχνίδια, παιδικά βιβλία και τηλεοπτικά προγράμματα, διδάσκουν στο παιδί το γένος του· δηλαδή ποια απαρέγκλιτη συμπεριφορά περιμένει η κοινωνία απ' αυτό και, φυσικά, ποια θα είναι η τιμωρία του σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Στην Πυρά.

Το πιο σοβαρό πλήγμα από το σεξισμό, όμως, το δέχεται ο μελλοντικός άνδρας κατά τη φάση διακοπής της ιδιαίτερης σχέσης που έχει αναπτύξει με τη μητέρα. Σύμφωνα με την κοινωνιολόγο Ν. Τσοντόροφ², για να είναι αγόρι ένα παιδί πρέπει να απορρίψει το στενό δεσμό με τη μητέρα του και να διαμορφώσει τον ανδρισμό του απ' ό,τι δεν είναι γυναικείο· από την απόρριψη του ανθρωπίνου δεσμού και από μια απώλεια· σ' αντίθεση με τα κορίτσια, που ορίζουν την ταυτότητά τους μέσα από τη στενή σχέση εξάρτησης με τη μητέρα. Εξαιτίας αυτού, ο άνδρας μαθαίνει ασύνειδα να αποφεύγει τους συναισθηματικούς δεσμούς ως μη ανδρικούς και αποκτά αδεξιότητα σ' αυτούς, δε θέλει να εξαρτάται από άλλους και δεν εκφράζει τα συναισθήματά του (ανδρική ανεκφρασιμότητα). Στο σεξιστικό πρότυπο του άνδρα δεν περιλαμβάνονται η ευαισθησία, το κλάμα, η ποίηση. Τα απωθημένα συναισθήματα συσσωρεύονται μέσα του, τον πνίγουν, προκαλούν υστερικές κρίσεις ανώριμου συναισθηματισμού και μεταμορφώνονται ύπουλα σε μισαλλοδοξία, εγωπάθεια, ζηλοφθονία. Ο μαθημένος ρόλος του είναι αυτός της αντικοινωνιότητας και ας αναρωτιόμαστε γιατί οι δυτικές ανδροκρατούμενες κοινωνίες κατέληξαν στην ανθρωπινή αποξένωση, στην ιδιώτευση και τον τομαρισμό.

Σύγχρονοι επιστήμονες μας διαφωτίζουν ότι για τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, την αιμομιξία και γενικότερα για την κατάχρηση ανήλικων σε ασέλγεια ευθύνονται κυρίως οι άνδρες-θύματα του σεξισμού³. Σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Α. Γκίντενς, οι ενήλικες που εμπλέκονται σε τέτοιες πράξεις είναι ντροπαλοί και ανεπαρκείς στις σχέσεις τους. Συνήθως αναζητούν τη στοργή. Ως άνδρες αδυνατούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και βρίσκουν διέξοδο για τον καταπιεσμένο ψυχισμό τους μόνο στη σεξουαλική πράξη καθαυτή, την οποία θεοποιούν· σ' αντίθεση με τις γυναίκες που εκτιμούν τη συνολική σχέση. Στο σημείο αυτό

² Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering*, University of California, 1978. *Psychoanalytic Theory and Feminism*, Polity Press, 1988.

³ A. Giddens, *Κοινωνιολογία*, Gutenberg, 2002, 239.

παντρεύεται το σεξ με την επιβεβαίωση της αρσενικής δύναμής τους και την υποτακτικότητα των συντρόφων τους, με αποτέλεσμα να ευδοκιμεί η σεξουαλική έλξη των ανδρών προς τα παιδιά, προκαλώντας μία από τις μεγαλύτερες κοινωνικές πληγές, να γεννά ατομικές και κοινωνικές τραγωδίες.

Κι αν μείνουμε περισσότερο στο χώρο του ανδρικού εγκλήματος, θ' ανακαλύψουμε κι άλλες κρυφές πτυχές του σεξισμού. Το έγκλημα καλλιεργείται με τη συναναστροφή μέσα σε υποπολιτισμούς που το έχουν αναγάγει σε αξία. Και αναπαράγεται διαρκώς από τη στιγμή που κάποιος άτομο ή κοινότητα χαρακτηριστεί ως εγκληματικά. Οι υποπολιτισμοί αυτοί είναι κατά βάση ανδρικοί και θεμελιώνονται στις συνήθεις σεξιστικές αξίες του ανώτερου αρσενικού, του ανόητου παλικαρά που αναζητά την περιπέτεια και του αδίσταχτου ανθρώπου που κάνει τα πάντα για το χρήμα. Και πώς αντιδρά όλος αυτός ο υποπολιτισμικός συρφετός, γνήσιο τέκνο της κοινωνίας μας, σε περίπτωση «κρίσης του ανδρισμού» τους; Αν οι γυναίκες αμφισβητήσουν κάποιο από τα σεξιστικά πρότυπα, και προσφέρουν τους εαυτούς τους στην αγορά εργασίας; Φυσικά με περισσότερο έγκλημα⁴. Αλήθεια, πώς αντιδρούν *όλοι* οι άνδρες, όταν καταρρέει ο ρόλος του άνδρα-κουβαλητή ως μοναδικό στήριγμα της γυναίκας και της οικογένειας, και επομένως ο ρόλος του απόλυτου εξουσιαστή; Χάνουν το μοναδικό κοινωνικό νόημα που έχουν στη ζωή τους, και αν είναι αναισθητοί στρέφονται στο ποδόσφαιρο, αν είναι ευαίσθητοι αυτοκτονούν, αν είναι βίαιοι εγκληματούν. Αδιέξοδο.

Ο σεξισμός, όμως, κρύβει κι άλλες εκπλήξεις. Προκειμένου να γλιτώσουν από την απάνθρωπη καταπίεση τόσων αιώνων, οι γυναίκες θα γαντζώνονταν απ' οτιδήποτε για να σωθούν. Μετά το φιάσκο του δικαιώματος της ψήφου, πίστεψαν στο μύθο της εργασίας, και τα έδωσαν όλα! Ο καπιταλισμός, με μεγάλη του χαρά, τις καλωσόρισε στις δηλητηριώδεις αγκαλιές της επίσημης απασχόλησης, και οι νέες εργάτριες ανέπτυξαν ένα χαρακτηριστικό που θυμίζει τους νεόπλουτους: μεγαλύτερη αλλοτρίωση από τους παλιούς εργάτες. Οι μονάκριβες συμβίες του άνδρα αποτελούν σήμερα, ίσως, το πιο παραπλανημένο και αναισθητο, σε βαθμό αφασίας, κομμάτι της αδικημένης, εργαζόμενης μάζας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Εκεί τις οδήγησε ο σεξισμός μας. Οι αριβίστριες που έχουμε στη δουλειά ή στο σπίτι θα θυσιάσουν τα πάντα για το χρήμα και τη δόξα, και αυτό το

⁴ Ibid, 281.

πάντα περιλαμβάνει κι εμάς.

Εμάς που ευτελίσαμε τον έρωτα. Γιατί τα καταναγκαστικά πρότυπα επεκτείνονται παντού. Στο μυαλό του το αρσενικό δε γαμάει από βιολογική ενόρμηση, ούτε προσδοκώντας να ολοκληρώσει τον ατελή εαυτό του – να παραδοθεί άνευ όρων και, έτσι, να κατακτήσει τον άνθρωπο που ανασαίνει δίπλα του – αλλά για να βάλει γκολ. Και όσο περισσότερα γκολ βάλει τόσο καλύτερα. Όσο καλύτερες ομάδες ξεσικίσει, τόσο σπουδαιότερος άνδρας είναι στα μάτια του αλλά και στα μάτια όλου του φιλάθλου κόσμου. Και η αξία του μετριέται με το μέγεθος της ομάδας του. «Μεγάλη» η ομάδα του, μεγάλος κι αυτός. «Μικρή» η ομάδα του, σιωπηλός αυτός. Στο τσάμπιονς λιγκ της κοινωνίας μας υπάρχει χώρος μόνο για τις «μεγάλες» ομάδες, οι «μικρές» πέφτουν στη Β' εθνική.

Στην εποχή του μεγάλου πέους και της μικρής ψυχής, το τίμημα το πληρώνουν όλα τα μεγέθη. Γιατί δεν είναι σεξ αυτό που «απολαμβάνουν» οι άνδρες, αγοραίο ή μη. Είναι άσμος, άγευστος και άχρωμος ποδοσφαιρικός αγώνας σε λασπωμένο γήπεδο. Και πώς αλλιώς, αφού εμείς και τα αρχέγονα αντικείμενα του πόθου μας, τα ανεξερεύνητα και αιώνια σπήλαια καταφυγής μας, έχουμε καταντήσει κρεατομηχανές; Η σεξιστική καταπίεση και τα βαθιά κόμπλεξ που επιβάλλαμε σε άνδρες και γυναίκες μας έκλεψαν την ηδονή και την ηδύτητα. Φτηνά υποκατάστατα οι τσόντες και τα μπουρδέλα. Και ανείπωτη ανθρώπινη οδύνη θα συνεχίσει να παραάγεται, ζωημένες ανθρώπινες ζωές να θυσιάζονται, στο βωμό της αγοραίας σεξουαλικής απόλαυσης. Θέαμα και κρέας.

Με τα σεξιστικά πρότυπα του αναισθητου, λεφτά και γυναικά άντρα και της χαρωπής νοικοκυρούλας, της χαζογιόμμενας ή της στυγερής μπίσνεσγούμαν, βγάλαμε τα μάτια μας με τα ίδια μας τα χέρια. Ο Καστοριάδης επέμενε: *η δική μας αυτονομία περνάει μέσα από την αυτονομία των άλλων*. Γι' αυτό, ο σεξισμός, που επιβάλλουν οι πατριάρχες και απλώς αναπαράγουν οι γυναίκες, η αντρική εξουσιαστική ιδεολογία ήταν ο τάφος μας. Και μαζί μας παρασύραμε τον πλανήτη ολόκληρο...

Ο Αλέν, λίγο πριν αυτοκτονήσει, κάνει μία ύστατη, αλλά εκ των προτέρων καταδικασμένη, προσπάθεια στον καπιταλιστικό του περίγυρο, μήπως και ανακαλύψει κάποια σανίδα σωτηρίας. Μάταια.

Το παρόν έντυπο τυπώθηκε το Μάρτη του 2009. Η επιλογή τής με αντίτιμο διακίνησής του έγινε συνειδητά, αφού εξυπηρετεί αφενός να μην πεταχτεί ο κόπος και οι αγωνίες όσων συνέβαλαν στη δημιουργία του στα απαξιωτικά ράφια με τα διαφημιστικά φυλλάδια των βιβλιοπωλείων και αφετέρου να εξασφαλιστεί η συνέχεια της έκδοσής του.

Τιμή τεύχους 8 €

άγνοια

... στη θεωρία

ERRICO MALATESTA • *Περί Οργάνωσης*

... στη ζωή

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΟΥΡΛΗΣ • *Η αλύγιστη Lucy Parsons*

... στην πράξη

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ • *Χωρίς πίστη, χωρίς νόμο, χωρίς βασιλιά*

FREDY PERLMAN • *Ενάντια στην Ιστορία, ενάντια στον Λεβιάθαν*

... στην Τέχνη

DIANE DI PRIMA • *Ποιήματα*

προκατάληψη

Κείμενα για το σεξισμό

VOLTAIRINE DE CLEYRE • *Η γυναικεία σιλαβιά*

DEIRDRE HOGAN • *Φεμινισμός, τάξη και αναρχισμός*

SIMONE DE BEAUVOIR • *Το «δεύτερο φύλο» 25 χρόνια μετά*

WORKERS SOLIDARITY MOVEMENT • *Για την ελευθερία των γυναικών*

KATE AUSTIN • *Γυναίκα*

PAUL LAFARGUE • *«Ντροπή σας, προλετάριοι!»*

JO FREEMAN • *Σεξισμός*

AILEEN O'CARROLL • *Η καταπίεση των γυναικών*

EMMA GOLDMAN • *Η τραγωδία της γυναικείας χειραφέτησης*

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΟΥΡΛΗΣ • *Μια καθώς πρέπει συζήτηση για τα δύο φύλα*

JOHN ZERZAN • *Πατριαρχία, πολιτισμός και η καταγωγή του γένους*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ • *Η άλλη πλευρά του σεξισμού*